Sociologiska institutionen
Umeå universitet

På väg från ingenstans

Kritik och emancipation av kunskapsorganisation för feministisk forskning

Jenny Samuelsson

Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen
Umeå universitet
No 53 2008

Sociologiska institutionen
Umeå Universitet
Avhandling 2008

Tryckt av Umeå universitets tryckeri
Augusti 2008

©Jenny Samuelsson

ISSN 1104-2508
ISBN 978-91-7264-593-6

Samuelsson, Jenny. *On the Way from Nowhere. Critics and Emancipation of Knowledge Organization for Feminist Research.* Doctoral Dissertation in Library and Information Science at the Faculty of Social Sciences, Umeå University, 2008.

ISBN 978-91-7264-593-6 ISSN 1104-2508

Abstract

This study deals with knowledge organization of feminist research, in bibliographic catalogues and in a Swedish context. The thesis develops a definition of feminist discourse which incorporates but is not limited to feminist research. Feminist research, in turn, is understood as articulating a critical approach aimed at critiquing and changing inequitable gender relations. The thesis analyzes the meaning of a range of feminist perspectives through a close text analysis of feminist PhD-dissertations. Two universal knowledge organization systems: *Svenska ämnesord* and *Klassifikationssystem för svenska bibliotek*; and one subject-specific system: *Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord*, are studied in order to discuss the extent to which they are able to articulate feminist perspectives, as well as how they actually articulate such perspectives in practice. The two universal systems studied tend to marginalize feminist perspectives as forms of knowledge. This thesis interprets this marginalization in the light of these systems' putative objectivistic and universalistic epistemology and ontology. It is suggested that they privilege disciplinary knowledge over interdisciplinary knowledge forms, and substantive topics over conceptual perspectives. Guidelines for knowledge organizatory practice tend to encourage indexers and classifiers to search for central substantive themes. In this schema, feminism is understood as a field relating to socio-political women's issues. Feminist knowledge *qua* knowledge is marginalized by the systems studied, and is at times given a plain wrong classifycation. Further, this thesis suggests that the subject-specific knowledge organization system studied: *Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord*, is only able to deal with feminist research in an incomplete and inadequate way. Although this index is designed to classify texts within the broad subject field of: women's studies, masculinity studies and gender research, as well as other material relevant to the field, the structure of the index is too simple and does not allow for associative relationships between terms; nor does it define feminist discourse. The premises and guidelines for knowledge organization practice are also under-developed or not well defined. Successful organization of feminist knowledge needs instead to be based on a particular understanding of knowledge and knowledge organization as contextually shaped (and shaping). Feminist literature is first and foremost about expressing feminist discourse *qua* theme, perspective, and part of the feminist tradition (such as critical, women-centring, and reflexive feminisms) – an observation that needs to be reflected in the knowledge organization.

Keywords: feminism, feminist research, gender studies, gender, knowledge, knowledge organization, knowledge organization systems, subject indexing, classification, epistemology, social constructionism, poststructuralism, domain-analysis

Innehållsförteckning

På väg från ingenstans 1

Förord 1

1. Inledning 3

Introduktion 3

Ämne, syfte och frågeställningar 5

Analytiska överväganden 6

Metateoretisk argumentation 6
Kontextuellt perspektiv 7
Feminism och feministisk forskning 9
Det feministiska forskningsfältet 10
Feministiska perspektiv 11
Kunskapsorganisation 12
Klassifikation och klassifikationssystem 12
Ämnesordssystem och tesaurii 13
Universella och specifika kunskapsorganisationssystem 14
Kunskapsorganisation i tre bemärkelser 15
Litteraturvetenskap och sociologi 16
Avhandlingen som publikationsform 18
Kronologi och geografi 18

Disposition 19

2. Metod 21

Urvalsprocess och analysnivåer 21

Avhandlingar och indexerade/klassificerade dokument 21
Kunskapsorganisationssystem och bibliografiska kataloger 23

3. Tidigare forskning 26

Kunskapsorganisation av feminism och feministisk forskning 26

Kritik av universella kunskapsorganisationssystem 27
Emancipation av kunskapsorganisation 30
Förbättring av universella system 30
Specifika kunskapsorganisationssystem 31

Anknytande forskning 34

4. Metateoretiska och teoretiska utgångspunkter 37

Socialkonstruktionism 37

Poststrukturalism 39

Diskursteori 40

Kunskapsorganisation i ett diskursteoretiskt perspektiv 44

5. Feminism, feministisk forskning och feministisk diskurs 48

Feminism och feministisk forskning som perspektiv på kön 48

Feministiska perspektiv som en del av genusforskningen 49

Den feministiska diskursen och andra diskurser om kön 53

6. Universell kunskapsorganisation av feministisk diskurs 58

Klassifikationssystem för svenska bibliotek 58
Utformning 58
Utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik 60
Diskussion 60

Svenska ämnesord 61
Utformning 61
Utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik 62
Diskussion 63

Osynliggörande av feministisk diskurs 63
Den universalistiska och objektivistiska kunskapssynens norm 64
En monodisciplinär norm 65
Premiering av ämne framför perspektiv 66
Feminismen som socialpolitisk kvinnofråga 68

Möjligheter till förbättring? 71

7. Specifik kunskapsorganisation av feministisk diskurs 75

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista 76
Utformning och utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik 76

Osynliggörande av feministisk diskurs 79
Den diffusa normen 79
Associativa relationer mellan begrepp 80
Ickedefinierade diskurser 80
Utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik 81

Möjligheter till förbättring? 82

8. Avhandlingstexter som artikulationer 83

Feministiska perspektiv i litteraturvetenskapliga avhandlingar 86

Den feministiska forskningen under 1960-tal och tidigt 1970-tal 86
Karin Westman Bergs, Ulf Boëthius och Ruth Nilssons avhandlingar 86

1970-talets feministiska teoriutveckling och –användning 88

1980-talet och teoriexplosionen 92
Den angloamerikanska traditionen 95
Den franska kvinnolitteraturforskningen 99
Den teoretiska vändningen 102
De fyra pionjäravhandlingarna 103
Ebba Witt-Brattström: Moa Martinson. Skrift och drift i trettiotalet (1988) 104
Birgitta Svanberg: Sanningen om kvinnorna (1989) 105
Gunilla Domellöf: I oss är en mångfald levande (1986) 107
Lisbeth Larsson: En annan historia (1989) 108
Diskussion 109

1990-talets och det tidiga 2000-talets reflexiva feministiska forskning 110
Vetenskapsteori 111
Dekonstruktionen av kvinnan och integrationen av könsteorierna 111
Förståelsen av makt och kön i text och kontext 112
Det tidiga 1990-talets avhandlingar 112
Eva Borgström: 'Om jag får be om ölost'? (1991) 113
Git Claesson Pipping: Könet som läsanvisning (1993) 114
Birgitta Ney: Bortom Berättelserna (1993) 115
Diskussion 116
Det sena 1990-talets och tidiga 2000-talets expansiva feministiska teori och forskning 118
De två könsteorierna 118

Strukturalistisk könsteori och genussystemet 118
Poststrukturalistisk feministisk könsteori....120
Varianter av de två könsteorierna: queerteori och postkolonial teori....121
Det sena 1990-talets och det tidiga 2000-talets avhandlingar 122
Annelie Bränström Öhman: Kärlekens ödeland (1998)....123
Maria Löfgren: Emancipationens gränser (2003)....124
Maria Karlsson: Känslans röst (2002)....126
Maria Nilson: Att förhålla sig till moderniteten (2003) och Åsa Arping: Den anspråksfulla blygsamheten (2002) 127
Kristina Fjelkestam: Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer (2002)....129
Tiina Mäntymäki: Hard & Soft (2004)....130
Diskussion....131

Feministiska perspektiv i sociologiska avhandlingar 134

Den tidigaste feministiska forskningen 1970-tal 134
Det tidiga 1970-talets avhandlingar utan feministisk teori 135
Rosmari Eliasson: Könsdifferenser i sexuellt beteende och attityder till sexualitet (1971) 135
Ann-Mari Sellerberg: Kvinnorna på den svenska arbetsmarknaden under 1900-talet (1973) .137
Diskussion....137
De teorikritiska avhandlingarna från sent 1970-tal och tidigt 1980-tal....138
Karin Widerberg: Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976 (1978) 139
Sven-Axel Månsson: Könshandelns främjare och profitörer (1981)....139
Diskussion....140

1980-talets feministiska forskning: egen teoriutveckling- och –användning..... 140
Patriarkatteorier....142
Marxistisk feminism....142
Radikalfeminism....143
Kombinationer av marxistisk och radikalfeministisk feministisk teori....144
Heidi Hartmanns radikalfeministiska och marxistiska teori 144
Juliet Mitchells marxistiska och psykoanalytiska feministiska teori....145
Könssocialisationsteorier 145
Kvinnokultur 147
Nancy Chodorows könsspecifika socialisationsteori 147
Hanne Haavinds teori om interaktionistisk könsidentitet....148
Avhandlingarna från mitten av 1980-talet 149
Margareta Gisselberg: Att stå vid spisen och föda barn (1985)....149
Gunilla Fürst: Reträtten från mansjobben (1985)....150
Gerd Lindgren: Kamrater, kollegor och kvinnor (1985)....152
Diskussion....153

Det sena 1980-talet, vetenskapsteorin och den pluralistiska kvinnan 154
Johanna Esseveld: Beyond silence (1988)....156
Karen Davies: Women and Time (1989) 157
Diskussion....158

1990-talets och det tidiga 2000-talets reflexiva forskning....159
Vetenskapsteori och vetenskapskritik 160
Könsteorierna och dekonstruktionen av kvinnan. 160
Kunskap och samhälle....161
Två reflexiva diskurser?....161
1990-talets avhandlingar 162
Kerstin Hägg: Kvinnor och män i Kiruna (1993)....162
Carin Holmberg: Det kallas kärlek (1993)....164
Diana Mulinari: Motherwork and Politics in Revolutionary Nicaragua (1996)....168
Stina Jeffner: ”Liksom våldtäkt, typ” (1997)....170
Diskussion....173
Det tidiga 2000-talets avhandlingar....174
Nea Mellberg: När det overkliga blir verklighet (2002) 175
Gunilla Carstensen: Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld (2004)....177

Carina Tigervall: Folkhemsk film (2005) 181
Diskussion 183

Sammanfattning och jämförelse 185

Kritisk diskurs 185

Synliggörande diskurs 185

Reflexiv diskurs 187

Avslutande diskussion 188

9. Indexering och klassifikation av feministiska avhandlingar 190

Indexeringar och klassifikationer som artikulationer 190

Litteraturvetenskap 191
Klassifikationssystem för svenska bibliotek 191
Svenska ämnesord 193
Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord 195

Sociologi 196
Klassifikationssystem för svenska bibliotek 196
Svenska ämnesord 198
Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista 199

Diskussion 200
Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord 200
Brister i betydelsebildning och systematisk kontext 201
Inkonsekvens 203
Sammanfattande slutsatser 205
Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista 205
Systematiska brister 205
Brister i betydelsebildning 206
Inkonsekvens i indexering 208
Sammanfattande slutsatser 209
Konkreta konsekvenser för den informationssökande användaren 210

10. På väg från Ingenstans – kunskapsorganisation för feministisk forskning 212

Definition av feministisk diskurs och bristande kunskapsorganisation 212

Hur skulle kunskapsorganisationen kunna synliggöra feministisk diskurs? 214

11. Avslutande reflektioner 219

12. Summary 223

Background and Purpose 223

Method 223

Theoretical and metatheoretical framework 225

Feminism, feminist research and feminist discourse 225

Universal knowledge organization 226

Subject specific knowledge organization 227

Feminist perspectives in comparative literature and sociology dissertations 228

Subject indexing of the PhD dissertations 229

Results 230

Referenser **233**
Litteratur *233*
Personlig kommunikation *256*
Personförteckning **257**
Appendix 1 ..... **266**
Kronol. förteckning över Kvinno-, mans- och genusforskningsavhandlingar *266*
Litteraturvetenskap 266
Sociologi 279
Appendix 2 ..... **300**
LIBRIS *300*
Klassifikationssystem för svenska bibliotek *300*
Svenska ämnesord *301*
Kvinnohistoriska samlingarna, KVINNSAM och GENA *302*
Appendix 3 ..... **304**

Förord

Även om det är jag själv som står bakom allt innehåll i denna avhandling, så är det några personer, som varit till stort stöd och hjälp under arbetets gång.

Framförallt vill jag tacka mina handledare, Olle Persson och Annelie Bränström Öhman. Tack Olle för att du alltid varit positiv till mina idéer och alltid ställt upp för diskussion. Utan dig hade det varit otroligt tråkigt. Du har lyst upp mina långdragna "tänkarperioder" med både insiktsfulla infallsvinklar och bra tips för att komma vidare. Och Annelie, du har varit så fantastiskt bra! Du har förmedlat massor av kunskap om det feministiska forskningsfältet, och inspirerat mitt skrivande och tänkande mycket. Vid slutet av skrivprocessen, var du helt oumbärlig för att jag skulle förstå hur jag skulle få till orden.

Opponenterna vid de seminarier jag haft har också varit till stor hjälp. Tack till Mona Livholts och Britta Lundgren för värdefulla kommentarer om det feministiska fältet och mina analyser av avhandlingarna vid mittseminariet. Tack till Ulrika Kjellman, för noggrann läsning och tydliga kommentarer om hur projektet skulle ros i land, vid slutseminariet. Några andra kollegor har också läst och givit bra kommentarer. Här vill jag speciellt tacka Peder Karlsson och Nea Mellberg.

Jag vill också tacka de nordiska forskare och doktorander som jag haft nöjet att lära känna via NORSLIS. Diskursworkshopen i Lund under hösten 2007, var mycket lärorik vad gäller det diskursanalytiska perspektivet, och jag har också fått stöd och hjälp av nordiska biblioteks- och informationsvetare vid andra tillfällen under årens gång. Tack till er alla.

Anna Sjödahl-Hayman, som är bibliotekarie vid Kvinnohistoriska samlingarna förtjänar likaså ett stort tack. Hon har varit en pålitlig kontaktperson! Hennes kollegor, Inger Eriksson och Berith Backlund, förtjänar också ett tack. Likaså Ingrid Berg och Magdalena Svanberg, bibliotekarier vid Kungliga biblioteket, som kunnigt svarat på frågor om Svenska ämnesord.

Ytterligare några vänner och kollegor måste helt klart nämnas. Åke Lidén, du har varit till otrolig hjälp – bade som vän och "privatbibliotekarie", med allt från läsning av halvfärdig text till beställning av artikelkopior. Och en massa annat. Ett särskilt tack också till Saasha Metsärantala som läste noggrant och på slutet fick mig att se

otydligheter i texten. Ulrika Schmauch, min kära vän, var till stort stöd under de första åren av mitt avhandlingsarbete – jag saknar numera våra subversiva fikastunder väldigt mycket. Och Ingrid Schild – vilken fantastisk insats du gjorde när du lade ner din själ i att översätta min sammanfattning och mitt abstract, mitt i varma sommaren! Andra personer som arbetar på sociologiska institutionen vid Umeå universitet har varit betydelsefulla – inte minst ni som varit med i "Kattklubben". Tack för er mentala och feministiska uppbackning! Jag har också haft mycket stöd från bibliotekarier vid universitetsbiblioteket, tack för alla uppmuntrande ord från er! Jag vill också tacka några administratörer vid sociologiska institutionen – Barbro Hedlund, Helene Risberg och Kristina Hjalmarsson - för hjälp i många olika avseenden. Och Maritha Lundgren, informatör vid sociologiska institutionen, som hjälpt mig en hel del med att få texten att bli snygg, tack!

Så familjen. Min älskade Calle har varit ett oerhört stöd – nu som i alla lägen. Tänk att du alltid lika tålmodigt ställer upp på att diskutera mina filosofiska och feministiska grubblerier, och att du är lugn när jag blir stressad och gnällig - trots att vi hela tiden är mitt i trötthet och familjekaos. Likaså har du fått vara min sociologiska uppslagsbok vid många tillfällen. Tack för allt, du är bäst! Vi har också en väldigt fin familj tillsammans – våra döttrar Inez, Miranda och Cecilia och Calles dotter Mikaela. Tack till er också, för att ni finns och är så bra och underbara!

Och allra sist: tack till mamma, som i vått och tort tog med mig till Norrköpings stadsbibliotek som barn. Det var, är jag övertygad om, en av de viktigaste anledningarna till att jag sedan dess älskat böcker och bibliotek. Och dessutom: det hade knappast blivit en avhandling som denna utan den inledande dosen kultur!

Sörmjöle, 2008-08-02

1. Inledning

Introduktion

I didn't originally start out in Women´s Studies.
I started out ... in deconstruction.
And I went nowhere.

Dessa rader läste jag i en av Lynn Westbrooks många intervjuer med Women's Studies-forskare i boken *Interdisciplinary Information Seeking in Women´s Studies* (1999). Intervjuerna tematiserar forskarnas informationssökning. Jag kände mig personligen väldigt träffad; mitt eget möte med de feministiska perspektiven hade gestaltat sig precis så.

Jag har, ända sedan jag började läsa feministisk litteratur och fördjupa mig i kvinnliga författares samlade verk förstått att det döljer sig något här. Något som varit orsaken till att det tog så lång tid för mig att få kännedom om - och nå fram till - de kvinnliga författarna, konstnärerna och den feministiska litteraturen.

Efter ett par terminer som konst- och litteraturvetare och kurser i vad man 1995 benämnde "Kvinnolitteratur" och "Kvinnokonst" förstod jag att detta "något", som jag letade efter, faktiskt existerade. Då lärde jag mig se en viktig och grundläggande problematik som feminister lyft fram sedan länge: att historisk och kulturell kunskap om kvinnor liksom alternativa uppfattningar om kön (och därmed också om makt) osynliggörs av olika anledningar. En av anledningarna är att den intellektuella kunskapen bygger på filosofiska grunder där kvinnor inte varit produktivt delaktiga, eller där kön inte har ansetts vara en giltig problematik.

När jag förstått att det jag upplevt kanske var effekterna av de osynliggörande processerna, försökte jag finna vägar för att få svar på mina frågor. Jag lärde mig helt enkelt att hitta kunskap om de kvinnliga författares verk som jag saknat, jag lärde mig att hitta bortglömda författarinnors romaner långt nere under jord i bibliotekens magasinerade samlingar. Jag lärde mig att läsa mellan raderna i referensverken i konstvetenskap. Och så vidare. Det var helt klart ett slags detektivarbete, en jakt efter att hitta "något annat", med utgångspunkt någonstans i gränslandet mellan "deconstruction" och "nowhere".

Turligt nog föll detektivarbetet väl in i mitt liv just då genom att kombineras med kurser i feministisk teori och strax därefter utbildning samt en magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap. Jag började fördjupa mig i organisation av kunskap och vetenskap och förstod mer och mer av systematiken i hur kunskap organiseras i bibliotekets och de bibliografiska databasernas samlingar. Jag förstod att viss kunskap ansågs vara värd mer än annan, varför den också skulle synas mer. Det ena ledde till det andra och jag började studera hur kunskap om kvinnor, feminism och feministisk forskning systematiskt organiseras i de bibliografiska informationssystemen. Jag lärde mig de ”kodord” som biblioteken använder för att representera den feministiska litteraturen i sina bibliografiska kataloger. ”Kodorden” benämns inom biblioteks- och informationsvetenskaplig teori och praktik ämnesord och klassifikationskoder, och tillhör vad man kallar det ”kontrollerade språk” med vilket man representerar litteratur genom indexering och klassifikation.

Kunskapsorganisation är ett mycket intressant studieområde. Där utspelar det sig många laddade möten mellan feminism och akademi, inte minst efter att feminismen gjort sitt intåg på den vetenskapliga arenan. Det är ingen överdrift att säga att feministiska frågor osynliggörs. Konsekvensen av kunskapsorganisationens filosofiska och systematiska utgångspunkter får nämligen sociala konsekvenser, och i de feministiska texternas fall är konsekvensen att de blir svåråtkomliga.

Men det är också så, att diskussionen om orsakerna till osynliggörandet av feministiskt material inom kunskapsorganisationen inte går att se enbart utifrån exempelvis en patriarkal nedvärdering av feministisk kunskap eller ett förtryckande genussystem. Istället måste vi gå filosofiskt djupare i diskussionen. Man kan se kunskapsorganisationen i sin tur som en artikulation av olika verklighets- och kunskapsuppfattningar. En objektivistisk grundsyn på verklighet och kunskap har ofta legat till grund för konstruktionen och utvecklingen av kunskapsorganisationssystem, och även fått förnyad legitimitet i den systematiska indexeringen av texter.

Kunskapsorganisationssystem som konstruerats utifrån olika perspektiv på omvärld och kunskap har betraktat kön och makt olika, eller förbisett dem helt. De har också betraktat vår värld och vår kunskap olika, liksom kunskapsorganisationens uppgift. Så mötena mellan feminism och kunskapsorganisation måste alltså ses inom en djupare filosofisk problematik rörande kunskaps-, vetenskaps- och verklighetsuppfattning.

Denna avhandling handlar om de processer som osynliggör feministisk kunskap, och vad man kan göra åt detta omfattande problem. Hur kan man med bibliotekens kunskapsorganisation möjliggöra för informationssökare av feministiskt material att inte fastna i utgångspunkterna vid ”ingenstans” och ”dekonstruktion”, utan istället komma vidare mot någonstans, ett någonstans där feminism tillåts existera?

Denna avhandlings utgångspunkter grundar sig främst i mina egna erfarenheter som student, doktorand och feministiskt intresserad biblioteksanvändare, men skulle inte ha tillkommit utan de biblioteks- och informationsvetenskapliga, kunskapsorganisatoriska, referensramar jag numera förhåller mig till och resonerar utifrån. Det är de som möjliggjort hela resonemanget, hela färden från ”nowhere”, till ”deconstruction”, till ”Women’s Studies”.

Ämne, syfte och frågeställningar

Studien har sin kontextuella utgångspunkt i svenska förhållanden, och i den för feministisk forskning centrala problematiken kön och makt. En feministisk diskurs definieras, liksom de faktorer och processer som osynliggör feminism i kunskapsorganisationen.

Feministiska avhandlingstexter i litteraturvetenskap och sociologi ses som vetenskapliga uttryck för en feministisk diskurs, och diskuteras utifrån de perspektiv på kön de uttrycker. Indexeringar och klassifikationer av dessa avhandlingar, gjorda med kunskapsorganisationssystemen Klassifikationssystem för svenska bibliotek, Svenska ämnesord och Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord, diskuteras utifrån hur de kunskapsorganiserar feministisk diskurs, speciellt diskuteras hur kunskapsorganisation av feministiska perspektiv möjliggörs och praktiseras. Avslutningsvis diskuteras utgångspunkter för förbättrad kunskapsorganisation av feministiska texter.

Behovet av att fokusera detta ämne är den brist på möjligheter till åtkomst av feministiska texter, som jag ovan beskrivit och som annan forskning vittnar om (se kapitel 3 Tidigare forskning).

Syftet med avhandlingen att förstå och synliggöra varför kunskapsorganisationen av feministiska texter inte fungerar tillfredsställande. Det handlar om att kunna se såväl generella problem gällande kunskapsorganisatoriskt osynliggörande, liksom specifika problem gällande kunskapsorganisationen av feministiskt material.

Ett övergripande syfte är att förbättra möjligheterna för kunskapsorganisation av, och tillgången till, feministiska texter.

Jag diskuterar 4 frågeställningar:

1. Hur kan kunskapsorganisatoriskt osynliggörande av feministisk kunskap förstås?

2. Vilka feministiska perspektiv artikuleras i de feministiska avhandlingarna?

3. Hur tillvaratas avhandlingarnas feministiska innehåll i indexeringar och klassifikationer?

4. Vad bör kunskapsorganisation av feministiska texter ta hänsyn till, för att feministisk diskurs ska kunna uttryckas?

Analytiska överväganden

Här presenterar jag de ämnesmässiga och analytiska överväganden och val jag gjort när jag ringat in fokus för min analys. Här presenteras också min förståelse av för analysen centrala begrepp.

Metateoretisk argumentation

Många biblioteks- och informationsvetenskapliga forskare betonar behovet av att betrakta kunskap och samhälle som kulturellt, historiskt och socialt specifika. En viktig del av ett sådant perspektiv är att synliggöra sin metateoretiska positionering och att medvetandegöra en metateoretisk argumentation, d.v.s. vilken syn på kunskap, omvärld, och forskningsobjekt man själv, liksom andra har och vad det innebär för forskningsresultaten.

Birger Hjørland, är en av dem som starkast betonat detta behov för biblioteks- och informationsvetenskapens del:

> Epistemological theories have a fundamental impact on theories about users, their cognition and information seeking behaviour, on subject analysis, and on classification. They have also fundamental impact on information retrieval, on the understanding of 'information', on the view of documents and their role in communication, on information selection, on theories about the functions of information systems and on the role of information professionals. (Hjørland, 1998, s. 606)

Joacim Hansson konstaterar likaså att diskussioner inom biblioteks- och informationsvetenskapen under senare år har fokuserat kunskapsteoretiska frågor i ”a need to move away from what is seen as a fruitless and old fashioned positivistic point of departure for the discipline as a whole” (Hansson, 2006, s. 31) och Sanna Talja, Kimmo Tuominen och Reijo Savolainen betonar vikten av metateoretisk argumentation för den teknologiska utvecklingen inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet:

> The value of metatheoretical research lies in that it potentially offers tools for identifying and considering a wide range of theoretical orientations and options for developing practical technological solutions. Proposing novel suggestions and frameworks for design and evaluation is how research in information science (IS) should contribute. (Talja, et al., 2005, s. 80)

Mitt val av infallsvinkel i denna avhandling bygger på min uppfattning att metateoretisk argumentation är ytterst betydelsefull för biblioteks- och informationsvetenskapliga studier, och inte minst kunskapsorganisation.

Kontextuellt perspektiv

De forskare som betonat behovet av metateoretisk argumentation, och många andra med dem, (t.ex. Andersen, 2004; Frohmann, 1994; Sundin och Johannisson, 2005) har det gemensamt att de ser på kunskap och samhälle som kulturellt, historiskt och socialt specifika, och menar att de bör studeras i enlighet med detta. Perspektivet implicerar nämligen att all informationssökning och återvinning existerar inom gränserna för specifika diskurser (t.ex. Talja et al., 2002, 2003, 2005). Detta är också min utgångspunkt.

Kunskapsorganisation betraktas likaså som en social konstruktion, som måste relateras till sociala, kulturella och historiska kontexter, inte minst genom användar- och behovsanpassning. Ett kunskapsorganisationssystem och den kunskapsorganisatoriska praktiken sätts i direkt relation till det samhälle i vilket systemet tillkommit och fungerar (Hansson, 1999, t.ex. s. 31-32, 34). Det är genom att förstå kunskapsorganisation utifrån dessa utgångspunkter som förbättring kan möjliggöras, och mindre lyckad kunskapsorganisation kan kritiseras.

Detta har framförallt domänanalysen, ståndpunktepistemologin och den feministiska kunskapsorganisationsforskningen uppmärk-

sammat, och det är utifrån deras centrala frågeställningar och problemområden, jag lyckats fokusera inriktningen för min analys.

Domänanalysen, framförallt utvecklad av Birger Hjørland, studerar ”knowledge-domains as thought or discourse communities, which are parts of society’s division of labour” (Hjørland och Albrechtsen, 1995, s. 407), och är en av få analytiska ansatser inom biblioteks- och informationsvetenskapen som studerar kunskapsdomäner epistemologiskt (Hjørland och Albrechtsen, 1995; Hjørland, 1993, 2002, 2008). Man menar att för att möjliggöra god informationsförmedling, måste den specifika kunskap som skapas inom olika kunskapsdomäner analyseras noggrant, teorier och system för informationsförmedling som utgår från den specifika kunskapen måste utarbetas (Hjørland och Albrechtsen, 1995; Hjørland, 2002). Det mest grundläggande för en domänanalys är just den epistemologiska analysen av en kunskapsdomän (Hjørland, 2002, s. 439). Här handlar det om att identifiera olika kunskapsteorier – epistemologier – inom den kunskapsdomän som analyseras, liksom anknytande ontologiska antaganden. Sådana analyser fungerar som riktlinjer för urval, organisation och återvinning av information (Hjørland, 2002, s. 440). Utvecklandet av metodologier för att konstruera kunskapsorganisationssystem för specifika kunskapsdomäner är likaså centralt (Hjørland, 2002, s. 425). Domänalysens utgångspunkt är mycket viktig för hur jag valt att utforma min analys av den feministiska diskursen och dess kunskapsorganisation.

Ståndpunktsepistemologin tar sin utgångspunkt i hur olika grupper av människor, framförallt förfördelade grupper som kvinnor eller etniska minoriteter, konstruerar sin verklighet på olika sätt, utifrån sina olika positioner i samhället (t.ex. Harding, 1986). Ståndspunktsepistemologin överensstämmer med det domänanalytiska angreppssättet i det att man fokuserar på specifika gruppers, eller kunskapsdomäners, behov av kunskap, men är mer specifikt inriktat på maktfrågor, som tillgång till kunskap. Ett ståndpunktsepistemologiskt resonemang kan t.ex. belysa varför och hur feministiska perspektiv osynliggörs i de universella kunskapsorganisationssystemen.[1] Ståndpunktsepistemologin förespråkas som en strategi för Biblioteks- och informationsvetenskapen (Spivey, 1995, s. 60; Trosow, 2001, s. 360). Ifråga om kunskapsorganisation blir det centralt att diskutera hur kunskapsorganisationssystem osynlig-

[1] För att förtydliga: eftersom begreppet ”universellt/a kunskapsorganisationssystem” är allmänt vedertaget använder jag det. Däremot kritiserar jag dessa systems anspråk på att vara universella.

gör kunskap om specifika grupper eller inte tillgodoser specifika gruppers kunskapsintressen (t.ex. Olson, 2002a, 2002b; Olson och Schlegl, 2001). Framförallt kan Hope Olsons resonemang relateras till ståndpunktsepistemologiska utgångspunkter. Hon diskuterar hur marginaliserade gruppers intressen kan förstås ifråga om informationsbehov och kunskapsorganisation, inte minst gällande feministisk kunskap. Det centrala i hennes resonemang är att dekonstruera de universella kunskapsorganisationssystemen och dess universalistiska och objektivistiska normer, och istället behovsanpassa systemen utifrån marginaliserade gruppers och ämnens behov. Detta är en mycket betydelsefull utgångspunkt för min analys av kunskapsorganisation för feministisk kunskap, och ligger till grund för att jag valt att fokusera analysen på just osynliggörande.

Betydelseskapande funktioner och föränderlighet hos kunskap ryms inte inom de domänanalytiska och ståndpunktsepistemologiska diskussionerna i tillräckligt hög utsträckning. Mitt perspektiv är istället diskursorienterat. Michel Foucault beskriver i ”Fantasia of the Library” den rigorösa ordning med vilken biblioteket beskriver världen, men också de möjligheter som finns till att se den annorlunda:

> Fantasies are carefully deployed in the hushed library, with its columns of books, with its titles aligned on shelves to form a tight enclosure, but within confines that also liberate impossible worlds…The imaginary is not formed in opposition to reality as its denial or compensation; it grows among signs, from book to book, in the interstice of repetitions and commentaries; it is born and takes place in the interval between books. It is a phenomenon of the library. (Foucault, 1977, s. 90-91)

Beskrivningen ringar in det centrala med att se kunskapsorganisation ur ett diskursorienterat perspektiv: kunskapsorganisation skapar mening och denna mening är föränderlig. Detta är en viktig utgångspunkt för min analys, som verkligen vill betona kunskapsorganisationens betydelseskapande funktioner. Jag diskuterar metateoretiska och teoretiska perspektiv vidare i kapitel 4.

Feminism och feministisk forskning

Feminism definieras som en politisk rörelse och tanketradition som syftar till att upphäva förtryck grundat på kön, och feministisk forskning betraktas som forskning som syftar till detsamma. Innebörden hos begreppen feminism och feministisk forskning definieras utförligt i kapitel 5.

Jag uppehåller mig primärt vid att diskutera feministisk forskning i denna avhandling, framförallt i analysen av de vetenskapliga avhandlingsartikulationerna och indexeringen och klassifikationen av dem i kapitel 8 och 9. Det har varit en fråga om rimlig avgränsning. Men jag har också låtit vissa kapitel diskutera feministisk diskurs och feministiskt material generellt, framförallt kapitel 5, 6 och 7. Jag menar att såväl vetenskapliga som icke vetenskapliga feministiska texter artikulerar feministisk diskurs och därför i många fall skulle behöva kunskapsorganiseras på liknande sätt. Mer specifika analyser av feministiska texter som inte är vetenskapliga (allt från skönlitteratur till politisk debatt) och hur dessa kunskapsorganiseras, skulle vara angelägen att utföra, men ryms inte inom ramen för denna avhandling.

Det feministiska forskningsfältet

Det är av vikt att göra en distinktion mellan forskningsfält och discipliner (Åström, 2006, s. 12). Min analys diskuterar det feministiska forskningsfältet, inte den/de discipliner som feministisk forskning är en del av. Discipliner är fält med utvecklad akademisk infrastruktur, inklusive akademisk examinationsrätt, institutioner, professurer etc. Forskningsfält däremot, består av gemensamma forskningsintressen, en gemensam vetenskaplig intellektuell problematik och praktik (Åström, 2006, s. 12). Här är det alltså den intellektuella feministiska problematiken jag är intresserad av, inte den feministiska disciplinära etableringen inom genusvetenskapen eller inom andra ämnesdiscipliner. Jag ser genusvetenskapen som den disciplin som tillhandahåller den akademiska infrastrukturen för den feministiska forskningen, tillsammans med sedan länge etablerade ämnesdiscipliner som litteraturvetenskap och sociologi etc., liksom feministiska och kvinnovetenskapliga fora till viss del.

Feministiska perspektiv

Ofta betraktas feministiska perspektiv som en del av ett vidare genusvetenskapligt forskningsfält (t.ex. Pettersson, 2007; Thurén, 2003). Jag ansluter mig till detta förhållningssätt, och ser feministisk forskning som tillhandahållande ett specifikt perspektiv inom det bredare genusvetenskapliga forskningsfältet. Tills vidare definierar jag det specifika för ett feministiskt perspektiv som att det utgår från ett maktperspektiv på kön, och som kräver att förtryck grundat på kön måste upphävas. Jag diskuterar de överväganden gällande hur jag definierar feministiska perspektiv, liksom mina definitioner av dessa, vidare i kapitel 5.

Jag har som en följd av detta resonemang gjort en specifik avgränsning ifråga om min analys av det feministiska innehållet. Vissa ämnen som forskningen fokuserar; t.ex. att kvinnors arbete eller författarskap analyseras, kan ses som centrala för feministisk forskning. Det är inte kunskapsorganisationen av dessa ämnen eller fokuseringen vid dessa ämnen i avhandlingarna som jag framförallt diskuterar, utan de feministiska perspektiv som kommer till uttryck. Till viss del leder mitt tillvägagångssätt här till att de feministiska ämnen som feministiska texter studerar inte problematiseras tillräckligt i min analys. Annan forskning om kunskapsorganisation av feministiskt material har dock diskuterat detta i högre utsträckning (se t.ex. Brännström och Modin, 1996; Pettersson, 2001; 2003; se vidare i kapitel 3, Tidigare forskning), och jag har funnit behovet av att diskutera kunskapsorganisation av feministiska perspektiv som mer angelägna.

I analysen av de feministiska perspektiven fokuseras framförallt ontologiska och epistemologiska perspektiv på kön. I perspektiven på kön inbegrips en diskussion av makt, eftersom maktperspektiv enligt min definition alltid ingår i ett feministiskt perspektiv. Diskussionen om vad kön och makt är (ontologi) och hur kön och makt bör studeras (epistemologi) ser jag som den mest centrala frågan inom det feministiska forskningsfältet, och inom feministisk diskussion generellt. De ligger alltid till grund för hur man menar att förtryck kan upphävas.

Konsekvensen blir förstås att vissa feministiska perspektiv hamnar i skymundan. Kön och makt är inte de mest centrala begreppen i den feministiska forskningens alla kunskapsgrenar eller inom all feministisk debatt. Som ett exempel kan nämnas queerteorin, där heteronormativiteten ses som upphovet till könsdiskrimine-

ring och sexuell diskriminering (Ambjörnsson, 2006; Rosenberg, 2002), eller radikalfeminismen där det främst är heterosexualiteten som kritiseras (Gemzöe, 2002). Vi har också intersektionella feministiska perspektiv, som betonar vikten av att studera kön tillsammans med etnicitet och klass eller generation för en helhetligare bild av maktens dimensioner (de los Reyes och Mulinari, 2005). Min ambition är att ändå ge rättvisa åt dessa perspektiv.

Kunskapsorganisation

Kunskapsorganisation syftar till att beskriva och organisera kunskap enligt någon särskild systematik. I denna avhandling diskuteras kunskapsorganisation av textdokument, som utförs i en biblioteks-kontext. Syftet med bibliotekens kunskapsorganisation är att underlätta åtkomst av framförallt textdokument genom att dokumenten förtecknas och beskrivs med hjälp av bibliografiska koder eller begrepp. För att effektivisera denna kunskapsorganisatoriska praktik används kunskapsorganisationssystem. Här har vi framförallt att göra med klassifikationssystem, tesaurii och ämnesordslistor.

Indexering och klassifikation behöver egentligen inte skiljas från varandra. En indexering kan förstås som en klassifikation och tvärt om, liksom en tesaurus kan omvandlas till ett klassifikationssystem, och omvänt (Hjørland, 1993, s. 27). Jag håller ändå isär dessa begrepp. När jag diskuterar kunskapsorganisation generellt, använder jag begreppet kunskapsorganisation. Det är ett samlingsnamn för den verksamhet som syftar till att beskriva och organisera kunskap enligt någon särskild systematik.

Klassifikation och klassifikationssystem

Klassifikation är indelande av kunskap i en systematisk ordning, där liknande dokument grupperas tillsammans. Vad gäller likheten, så handlar det om att de dokument som ska grupperas tillsammans ska dela åtminstone en karakteristik som skiljer dem från andra dokument klassificerade i andra grupperingar (Buchanan, 1979, s. 9). Grundläggande i klassifikationsprocessen är alltså att välja ut ett kännetecken för dokumentet som ska klassificeras, och placera det dokumentet tillsammans med andra dokument som uttrycker detta kännetecken (Chan, 1994, s. 259).

Ett klassifikationssystem består av tre delar. Det består av ett klassifikationsschema som listar ämnen systematiskt och som visar hierarkiska och ämnesmässiga relationer, en notation med nummer eller bokstäver och ett alfabetiskt index (Rowley och Farrow, 2000, s. 195). Den systematiska ordningen kan uppnås på olika sätt. Klasserna kan vara ordnade från det allmänna till det specifika, eller tvärt om. Systematiken inom en klass kan vara geografi, tid, språk etc. (Mills, 1977, s. 35f)

Man skiljer också mellan enumerativa och facetterade system. Klassifikation i facetterade system går till så att ett dokument analyseras utifrån ett antal olika facetter eller aspekter, och utifrån det får dokumentet en sammansatt klassning. Enumerativa system är däremot uppräknande och varje ämne har sin plats i klassifikationsschemat (Benito, 2001, s. 12).

I min analys har vi främst att göra med Klassifikationssystem för svenska bibliotek, som är ett enumerativt system. Här görs indelningen av klasserna från det generella till det specifika, vilket skapar en hierarkisk struktur. Tanken är också att klasser som befinner sig på samma nivå i strukturen ska vara ömsesidigt uteslutande (Chan, 1994, s. 260).

Ämnesordssystem och tesaurii

I sin enklaste form är ett ämnesordssystem en alfabetisk lista över kontrollerade termer. I en sådan ämnesordslista uttrycks relationer mellan begrepp enbart genom anvisningar av olika slag, som skapar en viss systematisering. Så kallade ekvivalensanvisningar, som hjälper användaren att finna rätt begrepp för sökning och indexeraren rätt begrepp för indexering, är vanligt. Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista är just ett sådant enkelt ämnesordssystem, med ytterst få möjligheter till att uttrycka relationer mellan begrepp.

En tesaurus är ett ämnesordssystem som inkluderar hierarkiska och associativa relationer, liksom ekvivalensrelationer (Chowdhury, 2008, s. 117ff). Relationerna kan visas på olika sätt, men en alfabetisk lista som också uppvisar dem, är vanligt (Rowley och Farrow, 2000, s. 153ff). I min analys kommer jag att analysera några tesaurii ytterst översiktligt.

Intressant för min analys är de associativa relationerna, som kan beskrivas som relationer mellan termer som är varken hierarkiska eller ekvivalenta, utan så pass viktiga i något annat relationellt

avseende att de behöver göras explicita i tesaurusen (Chowdhury et al., 2008, s. 19).

Universella och specifika kunskapsorganisationssystem

Man skiljer också på universella och specifika kunskapsorganisationssystem. Klassifikationssystem för svenska bibliotek är ett s.k. universellt klassifikationssystem, och Svenska ämnesord är ett s.k. universellt ämnesordssystem. Att de benämns universella har att göra med att de inte har några yttre gränser för vilka kunskapsområden som kan inkluderas; de syftar till att inkludera all världens kunskap (Rowley och Farrow, 2000, s. 195).[2] Dewey Decimal Classification och Colon Classification respektive Library of Congress' Subject Headings är andra exempel på universella system.

Ett s.k. specifikt kunskapsorganisationssystem är specifikt anpassat till ett särskilt ämnesområde eller dokumentsamling (Rowley och Farrow, 2000, s. 195). Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord är ett s.k. specifikt ämnesordssystem, som har som primärt syfte att beskriva kunskap som är av intresse för en kvinno-, mans- och genusvetenskapliga eller på något vis könsorienterad domän eller diskurs.[3] Andra exempel på sådana system är KVINFOs tesaurus, liksom The European Women's Thesaurus. Det finns förstås också specifika kunskapsorganisationssystem för andra diskurser eller domäner, t.ex. The Art and Architecture Thesaurus eller NAL Agricultural Thesaurus, för att nämna två.

Anledningen till att jag valt att analysera både universella och specifika system för kunskapsorganisation är att det ger möjlighet att diskutera om denna distinktion har betydelse för kunskapsorganisation av det feministiska materialet. Ett behov av en dubbelstrategi gällande informationsåtervinning av feministiskt material förespråkas ofta (t.ex. Olson, 2002a; Pritchard, 1995). Den ena aspekten av dubbelstrategin är att det är viktigt att feministiskt material finns med i universella bibliotekskataloger, som oftast kunskapsorganise-

---

[2] Svenska ämnesord är ett innehållsbaserat system, d.v.s. ämnesorden skapas utifrån innehållet i samlingen som ska indexeras. Trots det syftar systemet till att kunna innefatta "all världens kunskap", och kan därför definieras som universellt.

[3] För min förståelse och användning av begreppet diskurs, se kapitel 4 som behandlar mina teoretiska och metateoretiska utgångspunkter, liksom kapitel 5, där feministisk diskurs definieras. Här använder jag tills vidare begreppet diskurs parallellt med begreppet domän, i förståelsen en "specifik kontext".

ras med universella kunskapsorganisatoriska system. Detta för att nå så många användare som möjligt och för att feministiskt material ska synliggöras i samma informationsresurser som kunskap från andra forskningsfält.

Den andra aspekten av dubbelstrategin är att man anser att det är viktigt att det finns specifika samlingar för feministiskt material. Förutom att samlingen innehåller enbart för domänen specifikt material brukar då också specifika kunskapsorganisationssystem förespråkas (Brännström och Modin, 1996; Eriksson, 1997; Gillsund, 2006; Olson, 2002a; Pettersson, 2001, 2003; Pritchard, 1995). Man menar att de universella kunskapsorganisatoriska systemen ofta är utformade utifrån en ”manlig norm” och även ”heterosexuell norm”, och dessa vill man undkomma med specifika kunskapsorganisationssystem.

Jag tar i min analys fasta på denna diskussion, och resonerar om fruktbarheten i distinktionen mellan universella och specifika kunskapsorganisationssystem, liksom den önskade dubbelstrategin.

Kunskapsorganisation i tre bemärkelser

Jag analyserar kunskapsorganisation i tre bemärkelser. Jag skiljer analytiskt på kunskapsorganisationssystemens utformning, utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken och resultatet av det konkreta genomförandet ifråga om klassifikation och indexering i en bibliotekskatalog.

I analysen av kunskapsorganisationssystemens utformning analyseras systematisk, eller s.k. logisk struktur, och hur denna har betydelse för artikulation av feministisk diskurs. Här diskuteras också vilka begrepp ifråga om feminism som inkluderas, hur de kan relateras till andra begrepp, liksom hur de inordnas i den logiska strukturen. Denna analys utförs i kapitel 6 gällande universella kunskapsorganisationssystem, och i kapitel 7 för det specifika kunskapsorganisationssystemet Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista.

I analysen av utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken i kapitel 6 och 7 inriktar jag mig framförallt på att analysera utgångspunkterna för utformningen av ämnesanalysen, det vill säga hur analysen av det dokument som ska indexeras/-klassificeras går till och vilka principer den utgår ifrån. Detta är det första steget i inexerings-/klassifikationsprocessen. Men självklart spelar det också roll hur det går till när begrepp/koder för index-

ering/klassifikation väljs. Steg 2 i indexerings-/klassifikationsprocessen är val av begrepp för att identifiera vad dokumentet handlar om, och steg 3 är översättningen av begrepp i enlighet med det kunskapsorganisationssystem som används (Hjørland, 1993). Även dessa frågor diskuteras litegrann i kapitel 6 och 7.

En klassifikationsprocess och en indexeringsprocess överensstämmer i alla betydelsefulla avseenden. Den enda skillnaden mellan indexering i en platt ämnesordslista och ett hierarkiskt klassifikationssystem är att i det sistnämnda fallet placeras dokumentet in i en hierarkisk struktur, och i det förstnämnda fallet ges för dokumentet så specifika ämnesord som möjligt.

De konkreta indexeringar och klassifikationer av avhandlingar som jag analyserar i kapitel 9 har skapats med kunskapsorganisationssystemen Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord samt med Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista. Genom att analysera hur de konkreta texterna indexerats och klassificerats, är det möjligt att uppmärksamma och diskutera hur osynliggörandet av feministiskt material faktiskt visar sig, och vilka specifika konsekvenser det får ifråga om möjligheter till sökning av dessa texter i bibliotekens kataloger. Den konkreta indexeringen/klassifikationen, kan på så vis ses som ett resultat av mötet mellan kunskapsorganisatorisk praktik och kunskapsorganisationssystem, men andra faktorer, spelar också roll för resultatet. Här ser vi individuella kunskaper hos den som indexerar/klassificerar, liksom situationella faktorer; indexering/klassifikation utförs olika i olika sammanhang, vid olika tidpunkter, på olika bibliotek, av olika personer.

Litteraturvetenskap och sociologi

Jag har valt att analysera avhandlingar från disciplinerna sociologi och litteraturvetenskap; d.v.s. från en samhällsvetenskaplig och en humanistisk disciplin. Den feministiska forskningen är i första hand humanistisk och samhällsvetenskaplig. Här har feministisk forskning längst historia, och existerar i omfattande grad (t.ex. Jordansson, 2003, s. 8).

Ett viktigt skäl till valet av just sociologiska och litteraturvetenskapliga avhandlingar och indexeringar/klassifikationer har personligt kunskapsmässiga grunder – jag är själv litteraturvetare, och känner förhållandevis väl till det feministteoretiska litteraturvetenskapliga fältet. När det gäller sociologi, så har jag visserligen inte

själv studerat ämnet, men är förtrogen med dess feministiska perspektiv. Det är en central utgångspunkt i det domänanalytiska perspektiv på kunskapsorganisation jag förespråkar att ämneskompetens om den domän som ska kunskapsorganiseras är något som kunskapsorganisatören måste ha (Hjørland och Albrechtsen, 1995; Hjørland, 1993). Det är också något jag kräver av mig själv i denna analys.

Det är dessutom också så att både sociologi och litteraturvetenskap är väletablerade disciplinära miljöer där feministisk forskning pågått under lång tid, på hög nivå. Där finns feministiska kurser, handledning, seminarier o.s.v. (Jordansson, 2003, s. 8) Sociologi kan, liksom litteraturvetenskap, på så vis beskrivas som discipliner med en stark feministisk anknytning. Många feministiska avhandlingar skrivs och har skrivits inom dessa discipliner, forskningstraditioner samt internationella kontaktnät har skapats, särskilda forskningsmedel har funnits att söka, och särskilda tjänster på området har utlysts. Jag tänker då s.k. genusprofessurer i sociologi och litteraturvetenskap,[4] doktorandtjänster med genusinriktning,[5] och ämnesspecifika doktorandkurser m.m.[6] Det finns framstående svenska forskare inom båda disciplinerna. För att nämna ett par exempel: Ebba Witt-Brattström innehar en litteraturvetenskapligt s.a.s. genusinriktad professur vid Södertörns högskola, Lisbeth Larsson har en genusinriktad professur vid litteraturvetenskapliga institutionen i Göteborg. Gerd Lindgren forskar genusinriktat vid sin sociologiska professur vid Karlstads universitet, och professor Eva Lundgren vid avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning i Uppsala.[7] Likaså publiceras det mycket inom både sociologisk och litteraturvetenskaplig feministisk forskning, såväl i primär- som sekundärtidskrifter. Självklart finns det

---

[4] Genusprofessuren i sociologi, gick till Barbara Hobson vid Stockholms universitet och genusprofessuren i Litteraturvetenskap till Lisbeth Larsson vid Göteborgs universitet. Dessa professurer var s.k. ”Thamprofessurer”, som vid mitten av 1990-talet inrättades för att öka antalet kvinnliga professorer inom högskoleväsendet. Carl Tham var under denna tid utbildningsminister, därav namnet ”Thamprofessurer” (se t.ex. Alnebratt, 2007; Jordansson, 2003).

[5] Genusforskarskolan i Umeå har doktorander från sociologi och litteraturvetenskap.

[6] Lägg märke till min blandning av begreppen ”genus” och ”feministisk” här i inledningen. I kapitel 5 definierar jag vad ”feministisk” innebär, och därefter skiljer jag mellan ”genusvetenskap” och ”feministisk vetenskap”. Här gör jag ännu inte denna åtskillnad. Jag använder i inledningen också ”kvinno-, mans- och genusforskning”, eftersom detta begrepp används av Kvinnohistoriska samlingarna. Först i kapitel 5 börjar jag konsekvent att använda begreppet feministisk forskning/vetenskap.

[7] Sedan finns det förstås många forskare på andra nivåer som forskar inom sociologisk och litteraturvetenskaplig feministisk forskning; det ser vi inte minst bland författarna till den feministiska avhandlingsempirin i denna analys. Se mitt Appendix 1 för alla dessa forskare och deras avhandlingar.

också många andra discipliner som det skulle vara ytterst betydelsefullt att studera. Antingen för deras avsaknad av feministiska avhandlingar, eller för att mycket publicerats. Bland de discipliner där mycket feministisk avhandlingsforskning finns ser vi historia (även ekonomisk historia), engelska (där också många litteraturvetenskapliga avhandlingar ryms), etnologi, pedagogik m.fl., medan förhållandevis få avhandlingar skrivits i t.ex. konstvetenskap och filosofi. Det finns fortfarande få feministiska avhandlingar inom de naturvetenskapliga och medicinska disciplinerna, även om forskningen även där är på väg att utvecklas på bredare front (Olsson, 2007).[8]

Jag vill också – för att inte glömma vikten av den feministiska forskningens tvärvetenskapliga anknytning - nämna att det är i samarbete med tvärvetenskapliga kvinno- och genusvetenskapliga, feministiska fora som många av de feministiska avhandlingarna tillkommit. Det syns inte alltid ”på papperet”, men det är ofta dessa fora som har högre feministiska seminarier etc. Alla större universitet – Uppsala, Stockholm, Göteborg, Lund och Umeå – har sådana fora. Det är främst från de lärosäten där feministiska fora finns som de feministiska avhandlingarna härrör.[9]

Avhandlingen som publikationsform

Avhandlingen kan som publikationsform betraktas som förhållandevis homogen. Teoriavsnitt samt noggrant redogörande för problemformulering, tematik, formmässiga val och slutsatser är tydligt framlagda. Avhandlingen kan likaså beskrivas som en grundläggande vetenskaplig undersökning av ett ämnesområde, och dessutom ska den ge en överblick över det aktuella forskningsläget och därtill värdefulla litteraturreferenser. Alla dessa kännetecken är värdefulla för min analys av avhandlingarnas feministiska innehåll.

Kronologi och geografi

Jag har valt att analysera svenska feministiska avhandlingar från perioden 1962-2005, d.v.s. från hela den feministiska forskningens

[8] I databasen GENA på www.databasengena.nu kan man enkelt söka och få svar på hur många kvinno-, mans- och genusvetenskapliga avhandlingar som skrivits inom varje disciplin.
[9] Även dessa uppgifter är lätta att finna i GENA på www.databasengena.nu, 2008-08-11.

utvecklingstid. Poängen med detta har varit att i analysen fånga bredden i de feministiska perspektiven. Genom det omfattande tidsmässiga urvalet kan förändringar och kontinuitet i artikulationerna av den feministiska diskursen analyseras, och det blir dessutom möjligt att se hur kunskapsorganisationen sedan möjliggör - eller inte möjliggör - indexering och klassifikation av olika feministiska perspektiv.

Valet föll på just svenska avhandlingar och svenska kunskapsorganisationssystem eftersom jag ser ett behov av att noggrant analysera hur svenskt feministiskt material generellt och feministisk forskning specifikt, kunskapsorganiseras och görs tillgänglig för användare. Dessutom använder vi i Sverige egna kunskapsorganisationssystem, vilka inte i någon större omfattning analyserats med avseende på kunskapsorganisation och ämnesrepresentation av feministiskt material (se kapitel 3 Tidigare forskning).

Disposition

I kapitel 2 presenteras de delar av min metod som berör urval av material och analysens upplägg. Kapitel 3 är en forskningsöversikt som framförallt ger en överblick av den forskning som handlar om kunskapsorganisation av feministiskt material. I kapitel 4 presenteras de metateoretiska och teoretiska perspektiv som jag arbetar utifrån i avhandlingen. Kapitel 5, 6 och 7 är inledande analytiska kapitel. Kapitel 5 diskuterar vad feministisk kunskap är, och en feministisk diskurs definieras. Framförallt diskuteras feminism i form av feministisk forskning som en del av ett vidare forskningsfält, genusvetenskapen. I kapitel 6 och 7 analyseras varför det är svårt för kunskapsorganisationen att synliggöra feministisk diskurs och göra den möjlig för sökning. Kapitel 6 diskuterar universell kunskapsorganisation med Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord och kapitel 7 diskuterar för feministisk diskurs specifik kunskapsorganisation med Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista. Kapitel 8 är det mest omfattande analytiska kapitlet. Här analyseras de feministiska avhandlingstexternas perspektiv på kön. Först diskuteras de litteraturvetenskapliga avhandlingarna, och därefter de sociologiska. I kapitel 9 diskuteras hur indexeringarna och klassifikationerna med respektive kunskapsorganisationssystem synliggör avhandlingarna, och gör det feministiska innehållet möjligt för sökning. Här diskuteras också kon-

kreta konsekvenser för informationssökare av detta material. Kapitel 10 presenterar mina slutsatser, och diskuterar vilka implikationer ifråga om förbättring av kunskapsorganisation av feministiskt material generellt, och feministisk forskning specifikt, som mina slutsatser möjliggör. Därefter följer avslutande – och vidare - reflektioner i kapitel 11. Här relateras mina slutsatser till några kontextuella sammanhang – feminism, bibliotek och kunskapsorganisation. I kapitel 12, finns en sammanfattning på engelska och därefter referenser, personförteckning och Appendix. Appendix 1 innehåller referenser till de avhandlingar jag analyserat och till hur de indexerats och klassificerats i de olika kunskapsorganisationssystemen. Här redovisar jag också vilka överväganden jag har gjort för att definiera dem som feministiska eller inte. Avhandlingarna karakterieras som feministiska eller inte. Appendix 2 presenterar de bibliografiska databaserna LIBRIS, GENA och KVINNSAM utförligare än den löpande texten. Appendix 3 innehåller de för feministiskt material mest frekvent använda huvudklasserna i Klassifikationssystem för svenska bibliotek, d.v.s. klasserna för Litteraturvetenskap (G), delar av Samhälls- och rättsvetenskap (O) och delar av huvudklassen för Medicin (V).

2. Metod

Här presenteras de delar av min metod som berör urval och analysens utformning.

Urvalsprocess och analysnivåer

Urvalsprocessen av feministiska avhandlingar, kunskapsorganisationssystem och indexeringar/klassifikationer har varit komplex. Jag har behövt göra flera urvalsförfaranden och analysen är stegvis utformad.

Avhandlingar och indexerade/klassificerade dokument

De svenska feministiska avhandlingarna är indexerade i den bibliografiska databasen GENA, vars namn står för GENusAvhandlingar. Det är från GENAs urval av kvinno-, mans- och genusforskningsavhandlingar som jag valt ut de feministiska avhandlingarna i sociologi och litteraturvetenskap för analys.[10]

Personalen vid Kvinnohistoriska samlingarna står för urval och indexering av dessa avhandlingar. Urvalsprinciperna för avhandlingarna är inte utformade utifrån ett feministiskt perspektiv så som jag definierar det. Man har, i sitt urval av avhandlingar, istället försökt att följa kvinnoforskningens framväxt och övergång till genusforskning. Det betyder att avhandlingarna som skrivits mellan 1960 och 1980 speglar ett kvinnoforskningsperspektiv där det handlade om att överhuvudtaget lyfta fram kvinnors situation, författarskap etc. De avhandlingar som skrevs under denna tid skulle kanske inte alltid ha kommit med i GENA ifall de skrivits idag. I urvalet av dagens avhandlingar är man strängare - nu måste det finnas ett tydligt genusperspektiv eller en könsteoretisk grund på någon nivå i avhandlingen. Att avhandlingen är feministisk är alltså inget krav (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 24 nov, 2006).

[10] På GENAs webplats beskrivs att databasen innehåller ”kvinno-, mans- och genusforskningsavhandlingar” Se www.databasengena.nu, 2008-08-11.

Det första steget i min analys var en genomgång av alla de avhandlingar i litteraturvetenskap och sociologi, som finns med i GENA. Här har jag selektivt läst alla 94 avhandlingar i sociologi och alla 65 avhandlingar i litteraturvetenskap, framförallt inledningar inklusive teori- och metodavsnitt, liksom slutsatser, sammanfattningar och referenslistor. Dessutom så har jag läst abstracts och ämnesord som varit tillgängliga via GENA. Det huvudsakliga syftet med denna grundläggande analys har varit att i varje avhandling finna det eventuellt närvarande feministiska innehållet, och att karakterisera varje avhandling som antingen feministisk eller inte. Resultatet finns redovisat i Appendix 1, och i kapitel 5 presenteras resultatet delvis. Jag vill betona att denna analys har gjorts utifrån en översiktlig läsning. Det finns en stor andel avhandlingar som är mycket tydligt feministiska, och dessa har det inte varit några problem att definiera. Det finns också ett antal avhandlingar som uppenbart beskriver ett annat intresse för köns-/kvinnoproblematik än ett feministiskt, och dessa har det inte heller varit någon svårighet att definiera utifrån avsaknaden av feministisk inriktning. Däremellan finns det dock en gråzon med avhandlingar som av olika anledningar har varit svåra att bedöma genom enbart en översiktlig läsning. Detta gäller ett flertal av de sociologiska avhandlingarna och svårigheterna att definiera dem som feministiska eller inte kan bero på många olika faktorer. Antingen finns där inget feministiskt perspektiv, eller så är det så pass oartikulerat att jag inte uppfattat det genom en översiktlig läsning. Det kan också vara så att ett feministiskt intresse ligger till grund för valet av ämne, men att det feministiska perspektivet i sig inte finns med i avhandlingen. Här finns alltså en viss ”felmarginal”. I vilket fall som helst så är dessa avhandlingar inte uppenbart feministiska, och har ingen central feministisk problematik i det avseende jag lagt in i begreppet ”feministisk” (se kapitel 5 för en utförligare diskussion). 12 litteraturvetenskapliga avhandlingar och 31 sociologiska uttrycker inte feministiska perspektiv. 53 litteraturvetenskapliga avhandlingar och 63 sociologiska avhandlingar betraktas som feministiska (se Appendix 1). Analysen och diskussionen av dessa 116 avhandlingar ligger, tillsammans med sekundärlitteratur, till grund för diskursbestämningen av en feministisk diskurs som placeras inom en diskursordning om kön. Den feministiska diskursen definieras i kapitel 5.

I kapitel 8 diskuteras de feministiska perspektiven i utvalda avhandlingar. Denna analys görs av 17 litteraturvetenskapliga och 16 sociologiska feministiska avhandlingar. Dessa avhandlingar är inte nödvändigtvis de bästa eller de mest intressanta – däremot har de

valts ut eftersom de alla är bra exempel på den feministiska forskningens utveckling, inom respektive disciplin. Den inledande grundläggande analysen av avhandlingar ligger till grund för urvalet. Varje avhandling är på så vis utvald i ett specifikt syfte – att representera ett särskilt feministiskt perspektiv. Ibland har jag varit tvungen att välja bort avhandlingar som liknat andra i feministiskt avseende. Så har det speciellt varit med avhandlingar fr.o.m. 1990-talet. Här har jag haft en stor mängd avhandlingar att välja bland, och många har liknat varandra feministiskt. De jag då valt beskriver ett särskilt feministiskt perspektiv, kanske tydligare än de andra. Det har ofta varit mycket svåra val att göra, och konsekvensen kan säkert vara att mycket intressant har missats.

Inom den tidiga feministiska forskningen, har omständigheterna istället varit de motsatta. Speciellt inom den tidiga litteraturvetenskapliga forskningen, saknas det feministiska avhandlingar att analysera. Här har jag valt, för att att tydliggöra vilka frågor och feministiska perspektiv som ändå var aktuella under denna tid (framförallt 1970-tal), att presentera och analysera några andra feministiska litteraturvetenskapliga texter.

Min förhoppning med analysen i kapitel 8 är att jag har lyckats fånga stora delar av de centrala feministiska diskussionerna om kön, och det är också vad jag sett som den mest angelägna uppgiften.

Kunskapsorganisationssystem och bibliografiska kataloger

Klassifikationssystem för svenska bibliotek är det universella klassifikationssystem som används i störst omfattning i Sverige, och som även används i vår nationella bibliografiska katalog LIBRIS (LIBRIS presenteras utförligare i Appendix 2). Svenska Ämnesord är det universella ämnesordssystem som är mest utbrett i svenska bibliotekskataloger, och även det används i vår nationella bibliografiska katalog LIBRIS. Det är rimligt att välja att analysera indexering och klassifikation av feministiskt material i dessa.

I analysen av de universella kunskapsorganisationssystemens möjligheter till kunskapsorganisation av feministisk diskurs i kapitel 6, använder jag Klassifikationssystem för svenska bibliotek från 1997 (Noaksson, 1997). Det alfabetiska ämnesordsregistret är från 1997 (Noaksson och Leth, 1997) och det systematiska registret från 1995 (Noaksson och Leth, 1995). En 8:e upplaga av klassifikations-

systemet utkom 2006, men den har jag inte använt mig av (Viktorsson, 2006).

Svenska ämnesord har jag analyserat via Kungliga bibliotekets websida under 2007 och 2008. Framförallt har jag bläddrat och gjort ordsökningar i indexet, som innehåller alla ämnesord och deras inbördes relationer.[11]

De indexeringar med Svenska ämnesord och de klassifikationer med Klassifikationssystem för svenska bibliotek som jag analyserat i kapitel 9 är de som finns representerade i den nationella bibliotekskatalogen LIBRIS. Den version jag använt är LIBRIS websök som den såg under första halvan av 2007.[12] Indexeringarna och klassifikationerna har skapats vid olika bibliotek/av olika bibliotekarier, men i de flesta fallen är de antagligen skapade vid Kungliga biblioteket, eftersom man där ofta är först med att indexera och klassificera svensk litteratur. Anledningen till att välja att studera indexeringar och klassifikationer i LIBRIS är att den täcker in all litteratur vid alla svenska forskningsbibliotek, och att den är en bibliografisk katalog som innehåller alla svenska avhandlingar. Dessutom är det i denna nationella bibliografiska katalog som studenter och forskare som arbetar med feministiska perspektiv bör söka efter publicerad litteratur – monografier, antologier etc., såväl svenskt som utländskt.

Att välja att analysera Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista och de indexeringar som gjorts med den har jag upplevt som självklart. Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista svarar för kunskapsorganisationen av en av Europas största samlingar av kvinno-, mans- och genusforskningsmaterial. Detta gör det väldigt intressant att diskutera hur väl den det feministiska materialet, och framförallt den feministiska forskningen, synliggörs däri. Denna ämnesordslista är dock inte primärt utvecklad just för att synliggöra en feministisk diskurs, och har heller inget statligt uppdrag att synliggöra enbart det feministiska materialet (Backlund, Eriksson och Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 27 juni, 2008). Kvinnohistoriska samlingarna är dock ansvarsbibliotek för kvinno-, mans- och genusforskningen och den feministiska forskningen ingår däri, enligt min definition (se kapitel 5).

Andra specifika kunskapsorganisationssystem som det hade varit angeläget att studera utgångspunkter för och tillämpningen av, är det danska KVINFO- bibliotekets klassifikationssystem, liksom

[11] Databasen Svenska ämnesord är sökbar på http://www.kb.se/bibliotek/svenska-amnesord, 2008-08-01.

[12] Libris webbsök finns tillgänglig på http://libris.kb.se, 2008-08-02.

den europeiska European Women's Thesaurus som utvecklats ur ett samarbete mellan olika kvinnoforskningsbibliotek - och arkiv i Europa.[13] Dessa kunskapsorganisationssystem, diskuteras i sin systematik lite utförligare i kapitel 7.

Möjligheterna till indexering med ämnesordslistan har jag analyserat utifrån den version av ämnesordslistan som presenteras på Göteborgs universitetsbiblioteks hemsida, framförallt under 2008.[14]

De indexeringar av avhandlingarna jag analyserar är hämtade från de bibliografiska databaserna KVINNSAM och GENA.[15] Dessa är de mest relevanta och specifika för studenter och forskare som söker efter feministiskt material. De två databaserna har dock utformats utifrån olika syften och med olika målgrupper i åtanke. Medan KVINNSAM har ett brett kvinno-, mans- och genusvetenskapligt material i olika publikationsformer och riktar sig till en "intresserad allmänhet" så består GENA enbart av kvinno-, mans- och genusforskningsavhandlingar och riktar sig framförallt till en vetenskaplig kontext (Backlund, Eriksson och Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 27 juni, 2008). Det är ändå samma ämnesordslista som används, men på lite olika sätt. I GENA vill man synliggöra perspektiv, teorier och metoder, i KVINNSAM vill man synliggöra teman. Mitt material bestående av de feministiska avhandlingarna indexeras dock i stort sett lika i de två databaserna, varför jag inte heller diskuterar dem separat från varandra. Det kan tyckas missvisande eftersom målgrupperna respektive databasernas syften ser olika ut. Min motivering till detta val är dock att mitt syfte primärt varit att visa på svårigheten med att synliggöra just feministiska perspektiv, med den existerande ämnesordlistan, och delvis oberoende av om databasen vänder sig till en intresserad allmänhet eller till en vetenskaplig kontext.

GENA och KVINNSAM, och delvis Kvinnohistoriska samlingarna, presenteras utförligare i Appendix 2.

---

[13] KVINFOs klassifikationer och "emnegrupper" finns på http://www.kvinfo.dk/side/240, 2008-08-02. The European Women's Thesaurus finns tillgänglig på http://www.iiav.nl, 2008-08-02.

[14] Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista finns på www.ub.gu.se/kvinn, 2008-08-02.

[15] KVINNSAM finns som sökbar bibliografisk katalog på www.ub.gu.se/kvinn och GENA på www.databasengena.nu, 2008-08-02.

3. Tidigare forskning

Här vill jag presentera den forskning, som diskuterar kunskapsorganisation av feministiskt material.

Kunskapsorganisation av feminism och feministisk forskning

Forskning om kunskapsorganisation av feministisk forskning existerar inte i någon större omfattning. Den forskning som finns visar upp en stor heterogenitet ifråga om analytiskt fokus, liksom av teoretiska och metateoretiska infallsvinklar. Det finns inte heller några större vetenskapliga arbeten.

Dessutom är det så att man i denna forskning oftast inte skiljer på om man diskuterar kunskapsorganisation av material om kvinnor, eller material av kvinnohistoriskt intresse, eller feministiskt material, eller specifikt feministiskt vetenskapligt material. Jag försöker här ge en rättvis presentation av denna forskning.

Hope Olson har skrivit den enda monografin relevant för mitt sammanhang, *The Power to Name* (2002a), och den återkommer jag till nedan. Den övriga forskning som finns är artiklar, kapitel och ett antal magisteruppsatser i biblioteks- och informationsvetenskap. Dessutom har vi att göra med ett antal kunskapsorganisationssystem som måste ses som bidrag till forskningen om kunskapsorganisation av och för feminism, t.ex. ovan nämnda KVINFOs klassifikationssystem och förstås även Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista, men också flera andra.

Några generella drag kan uppfattas. Här gäller att forskning om kunskapsorganisation av feministiskt material i stort sett alltid kan sägas tillhöra något kontextuellt orienterat metateoretiskt och teoretiskt perspektiv, och att den också har att göra med feministisk forskning intellektuellt, som forskningsfält.

Kunskapsorganisatorisk forskning om feministiskt material, inkluderar likaså vanligtvis ett maktperspektiv, och kan av förståeliga skäl också i stort sett alltid beskrivas inta ett feministiskt perspektiv. Detsamma gäller kunskapsorganisatorisk forskning om kvinnor, om kön, sexualitet, etnicitet/rasism etc., eftersom det här handlar om grupper eller ämnen som ofta beskrivs fördomsfullt inom kunskaps-

organisationssystemen (och av mer traditionell kunskapsorganisatorisk forskning).

Kontextuell betoning, maktperspektiv och feministiska infallsvinklar är alltså förenande, men forskningen skiljer sig åt i andra avseenden, framförallt i ifråga om hur man menar att kunskapsorganisatoriska problem bör lösas, och hur man anser att kunskapsorganisationssystem bör vara konstruerade, liksom hur feministiska dokument bör indexeras och klassificeras. Dessutom finns ingen gemensam definition av vad feministisk kunskap är. Precis som annan kontextuellt orienterad kunskapsorganisatorisk forskning, så är alltså den som studerar feministiskt orienterat material, heterogen.

Kritik av universella kunskapsorganisationssystem

Den tidigaste forskningen med ett makt- eller feministiskt perspektiv, är kritiskt inriktad, och studerar främst fördomsfull behandling av ämnen och kategorier inom universella kunskapsorganisationssystem. Denna inriktning benämns ibland kritisk klassifikationsforskning. Här handlar det om att förhålla sig kritisk till underliggande ideologier i klassifikationssystems uppbyggnad och användning (Bruhns och Heyerdahl Jensen, 1989, s. 167). Genom att förhålla sig kritisk kan man upptäcka brister som underklassifikation, d.v.s. att ämnen som inte är ”önskvärda” i systemet inte fått egna klasser och placerats ut i alltför omfattande klasser eller spritts ut inom en mängd olika. Likaså kan det proportionella, eller disproportionella, utrymmet som tilldelats olika ämnesområden upptäckas, och sättas i förhållande till deras betydelse i samhället. Även fördomsfullhet i systemen kan förstås upptäckas, som i vilken kontext ett ämne placeras i klassifikationssystemet, eller hur det beskrivs eller omnämns.

En del av denna klassifikationsforskning är feministiskt inriktad, och studerar hur kvinnor som grupp, vetenskap om kvinnor eller feministisk forskning behandlas i kunskapsorganisationssystemen (t.ex. Berman, 1971, 1984; Dickstein, Mills och Waite, 1988; Foskett, 1971, 1984; Olson, 1991, 2002a). Till denna kritiska klassifikationsforskning kan vi räkna A.C. Fosketts ”Misogynists all; a study in critical classification” (1971). Foskett frågar sig, vilket titeln också anger, om de som konstruerat de universella klassifikationssystemen, måhända är kvinnohatare, med tanke på hur beskrivning-

en av kvinnor och sexualitet, artikuleras i systemen.[16] Uppenbara fördomar mot kvinnor visas i hans exempel, liksom att sexualiteten beskrivs som manlig, heterosexull och konservativ. Sanford Berman, också en utövare av kritisk klassifikationsforskning, beskriver i *Prejudices and Antipathies* (1971) hur Library of Congress' Subject Headings, med ämnesord som ska representera olika aspekter av socialt, politiskt och kulturellt liv, beskriver kön (men också ras, etnicitet, nationalitet) på ett fördomsfullt sätt. Berman ser, liksom Foskett, att även ett ämnesordssystem som Library of Congress' Subject Headings är sexistiskt, homofobiskt och rasistiskt.

I senare texter kommer flera av forskarna fram till att de universella kunskapsorganisationssystemen förbättrats. Detta är en slutsats i Fosketts "Better dead than read: further studies in critical classification" (Foskett, 1984), men här konstateras också att många fördomar lever kvar: "Boys still get religious education, girls still get pregnant" (Foskett, 1984, s. 348). Likaså uppfattas en kvarstående könsdiskriminering i fråga om sexualitet, etik, giftermål och familj.

Margaret N. Rogers studerar Library of Congress' Subject Headings ur ett feministiskt perspektiv (Rogers, 1993). Rogers ser att systemet mellan 1971 och 1995 förbättrats ifråga om hur kvinnor kan beskrivas. Däremot, menar Rogers, kan man istället se en slags subtil fördomsfullhet. Det är t.ex. inte möjligt att specificera termen feminism, och inte heller kvinnors sociala förhållanden eller rättigheter. Feminismens heterogenitet underklassificeras alltså, vilket gör det omöjligt att klassificera feministisk litteratur på ett rimligt vis, enligt Rogers (1993).

Hope Olson är den forskare framför andra, som ägnat sig åt att kritisera de universella kunskapsorganisationssystemens artikulation av feministisk kunskap och vetenskap (bl.a. Olson, 1994, 1996, 2001, 2002a; Olson och Ward, 1997). Olson arbetar utifrån ett poststrukturalistiskt och postkolonialt perspektiv och en dekonstruktionistisk metodologi (se t.ex. Olson, 1997). Hon ser kunskapsorganisation som en makthandling, eftersom det i praktiken är konstruktion av betydelse som får konsekvenser för användarnas sökmöjligheter (Olson, 2002a). Det finns alltid viss betydelse som utelämnas, och blir utan namn, i kunskapsorganisationssystemen. Feministisk kunskap marginaliseras och exkluderas i universella kunskapsorganisationssystem, visar Olson (2001, 2002a). Olson har framförallt ägnat sig åt att analysera och kritisera Dewey Decimal

[16] De kunskapsorganisationssystem som Foskett diskuterar är Dewey Decimal Classification, Library of Congress' Classification, Colon Classification, Bliss Classification, och Library of Congress' Subject Headings.

Classification och Library of Congress' Subject Headings representation av kvinnor och feministisk kunskap (t.ex. Olson, 1998, 2002a; Olson och Ward, 1997).

Carole L. Palmer och Cheryl Knott Malones artikel "Elaborate Isolation: Metastructures of Knowledge About Women" (2008) är den senaste i raden av kritiska studier som diskuterar universella kunskapsorganisationssystems möjligheter till representation av kvinnor. Här problematiseras, vilket inte gjorts utförligt tidigare, kunskapsorganisationssystemens struktur ifråga om inordning av kategorier om kvinnor. Man menar att kvinnor, som kategori, differentieras, genom att kategorin avlägsnas från rimlig inordning i systemen. Även om kategorin kvinnor är internt komplex, så undermineras dess styrka av att alla externa relationer till andra kategorier är avbrutna, skriver Palmer och Knott Malone (Palmer och Knott Malone, 2008, s. 190). Intressant är att de ser liknande differentiering i kunskapsorganisationssystem på Internet, så som kommersiella index eller andra metaindex.

En studie av Mária J López-Huertas och Isabel de Torres Ramírez diskuterar istället terminologi inom det genusvetenskapliga forskningsfältet, och kritiserar kunskapsorganisationssystem för att inte synliggöra denna terminologi i indexeringen. Analysen gäller framförallt tesaurii som är specifikt inriktade på kön och genus, men trots det, finns en liten överensstämmelse mellan terminologin hämtad ur olika textkällor och den terminologi som tesauriierna erbjuder (López-Huertas och de Torres Ramírez, 2007).

Melanie Feinbergs "Expression of Feminism in Three Classifications" (2005), som jag presenterar som en slags diskurs- och domänanalys nedan, anknyter i sin studie av hur feminism representeras i olika kunskapsorganisationssystem, till den kritiska traditionen och till att låta kritiken även omfatta kunskapsorganisationssystem på Internet. Feinberg diskuterar hur representationen av feminism i Amazons index, likställer feminism som koncept med kvinnor som grupp, osynliggör feminismens relevans för män och otydliggör feminismens politiska aspekter (Feinberg, 2005, s. 11).

I ett svenskt sammanhang finns också forskning, där universella kunskapsorganisationssystem kritiseras utifrån sin otillräckliga representation av feministiskt eller kvinnorelaterat material. Här gäller analyserna framförallt Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Joacim Hanssons avhandling *Klassifikation, bibliotek och samhälle: en kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"* (1999) analyserar hur kvinnan representeras i den första upplagan av detta klassifikationssystem, från 1921.

Hansson visar hur systemet exkluderar och nedvärderar kvinnan, och att mannen framstår som norm (Hansson 1999, t.ex. s. 198, 223, 226). Också ett antal magisteruppsatser och mindre studier (Axelsson, 2004; Folkesson och März, 2006; Klasson, 1996; Pettersson, 2001, 2003) har ägnat sig åt att kritisera Klassifikationssystem för svenska biblioteks representation av kvinnan och av feministiskt material och forskning. Dessa bekräftar Hanssons slutsatser i analyser av nyare upplagor av Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Feministiskt material exkluderas från normen, och nedvärderas, om det ens identifieras (se t.ex. Pettersson 2001).

Den svenska forskningen har i få fall ägnat sig åt andra kunskapsorganisationssystem än Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Karin Petterssons *Den manliga normen* (2003) är ett undantag, då den också kritiserar Svenska ämnesords representation av kvinnan och feministiskt material.

Emancipation av kunskapsorganisation

Det finns både internationell och svensk forskning som ägnar sig åt att dels förbättra de universella systemens kunskapsorganisation av feministiskt material, och dels utveckla specifika kunskapsorganisationssystem för feministiskt eller kvinnorelaterat material. Man vill finna alternativ som lyckas artikulera feministisk central problematik.

Förbättring av universella system

Framförallt ser vi i Hope Olsons texter, tydliga förslag på hur universella kunskapsorganisationssystem kan förbättras i systematik och praktik för att minska marginalisering och exkludering av bl.a. feministisk kunskap (bl.a. Olson 1991, 1996, 1998, 2002a, 2002b; Olson och Ward 1997). Olson vill

> create spaces through which the voice of the Other outside of the limit has the opportunity to be heard inside it. Making these spaces requires strategies to address particular issues in particular situations. (Olson, 1996, s. 303)

Olson utvecklar även en metodologi för att dekonstruera kunskapsorganisationssystem för dessa syften, där binära oppositioner identifieras i förändringssyfte (Olson, 1997). I en annan text använder hon

en rumslig analys för att lokalisera marginaliserade kunskapsområden, och för att utveckla ”paradoxala utrymmen” där dessa kan tillåtas existera på ett meningsfullt sätt (Olson, 1998). Tillsammans med Angela Kublik, Virginia Clevette och Dennis Ward har Olson också praktiserat sina idéer genom att utveckla en modell för expansion av områden inom Dewey Decimal Classification. Utgångspunkten är att öka möjligheten att artikulera kulturell mångfald, vilket skulle minska marginaliseringen av särskilda grupper och till dessa relaterade koncept. I modellen finns en expansion gällande just kvinno-/genusvetenskap/feministisk forskning, där just möjligheten att uttrycka ett feministiskt perspektiv inkluderas (Kublik et al., 2004, s. 13f.) Jag återkommer till Olsons texter, speciellt i kapitel 6, 7 och 10.

Specifika kunskapsorganisationssystem

Ur kritiken av de universella systemen har det också växt fram forskning som förespråkar specifika system för kunskapsorganisation. Detta har också att göra med insikten om behovet att se kunskap och kunskapsorganisation i sina kulturella och sociala sammanhang. Detta perspektiv står den ovan kort introducerade kontextuellt betonande kunskapsorganisatoriska forskningen för (t.ex. Hjørland 1993, 1998, 2002 Talja et al., 2002, 2003, 2005), liksom den forskning som förespråkar specifika kunskapsorganisationssystem för feministisk forskning/feministiskt material.

Ifråga om sistnämnda forskningsinriktning, så ser vi inga omfattande vetenskapliga arbeten. Det är främst i texter från biblioteksfältet och i magisteruppsatser i biblioteks- och informationsvetenskap som behovet av specifika kunskapsorganisationssystem för kvinno-, kön- och genusrelaterat material förespråkas (t.ex. Brännström och Modin, 1996; Eriksson, 1997; Pettersson, 2001; 2003).

Det finns också några kunskapsorganisationssystem som är specifikt utvecklade för feministiskt eller kvinnorelaterat material. Förutom Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista och de andra system jag ovan nämnt ser vi bland annat Joan K. Marshalls *On Equal terms: A Thesaurus for Nonsexist Indexing and Cataloging* (1977) och Mary Ellen Capeks *A Women's Thesaurus* (1987). Vad som inledningsvis kan sägas kännetecknа systemen är att fokus ligger på synliggörande av koncept och grupper som marginaliserats i de universella systemen, och att synliggöra kvinnor och det femi-

nistiska materialet på dess egna villkor. Inget av systemen möjliggör däremot i sin indexering ett tillfredsställande synliggörande av olika perspektiv på kön som inbegriper makt. Däremot fungerar systemen, jämfört med de universella, ofta bra för att kunna kunskapsorganisera feministiskt materials tematiska fokus. Jag presenterar KVINFOs klassifikationssystem och The European Women's Thesaurus ytterligare i kapitel 7 (för en utförlig presentation av system se Olson och Schlegl, 2001; Olson, 2002b).

Det finns inte heller mycket forskning om hur specifika kunskapsorganisationssystem för feministiskt material och/eller feministisk forskning skulle kunna se ut eller utvecklas. Ännu mindre finns det forskning som förespråkar att hänsyn tas till att feministisk kunskap uttrycker särskilda perspektiv på kön, som inbegriper makt. Framförallt förespråkas ofta av biblioteksfältet istället, och i uppsatserna, en platt ickehierarkisk indexering, och man verkar ha en förkärlek för tesaurii och ämnesordslistor, inte klassifikationssystem - just för att de är för hierarkiska (se t.ex. Brännström och Modin, 1996; Eriksson, 1997).

Intressant är den ökande trenden att förespråka metadata som kunskapsorganisation för digitala dokument inom feministisk forskning, framförallt av tematiska samlingar (Brown, Clements och Grundy, 2006; Rentfrow, 2006). I dessa texter förespråkas också att forskaren själv tar en aktiv roll i indexeringen. De texter som förespråkar metadataindexering måste ses som försök till domänspecifik kunskapsorganisation.

Endast några få texter diskuterar feministiskt materials kunskapsorganisationssystem utifrån någon form av domän- eller diskursanalys där just det domänspecifika innehållet ses som en utgångspunkt för hur materialet ska kunskapsorganiseras. Olson är en av dem som kommer nära en sådan argumentation, i sitt krav på specialiserade system för marginaliserade grupper och därtill relaterade koncept (t.ex. Olson, 2002a, 2002b). I sin nyaste artikel presenterar hon också några principer som inkluderande och icke-marginaliserande kunskapsorganisation ska kunna bygga på (Olson, 2007). Här handlar det främst om möjligheten att kunskapsorganisera sammanhang och relationer mellan koncept som inte är hierarkiska och linjära, utan vävliknande (Olson, 2007, s. 524).

Olson diskuterar inte hur system som bygger på detta koncept i praktiken skulle kunna se ut, däremot menar hon i sin kritik av universella, traditionella system, som Library of Congress' Subject Headings, att hänsyn måste tas till indexering av perspektiv, däribland feministiska (Olson, 2007, s. 537).

Några mindre diskurs- eller domänrelaterade analyser har också gjorts av kunskapsorganisation för feministiskt och genusrelaterat material. Katarina Lidmans magisteruppsats *Vilken kvinna? En intersektionell diskursanalys av ämnesordslistan i databasen KVINNSAM* (2007) ser KVINNSAMs ämnesordslista som otillräcklig för indexeringen av intersektionell litteratur, genom att ställa frågan: Vilken kvinna representeras i ämnesordslistan? Resultatet av Lidmans studie av indexerade dokument visar att Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord utgår från en hegemonisk feminism, som ignorerar skillnader mellan kvinnor och fokuserar på den svenska, arbetande, heterosexuella, funktionsdugliga modern, och att listans möjligheter att uttrycka något annat är begränsade (Lidman, 2007).

Melanie Feinberg diskuterar i sin ”Expression of Feminism in Three Classifications” (2005) vilka betydelser av feminism som uppstår genom placeringen av dokument (här böcker) i specifika samlingar, organiserade med specifika kunskapsorganisationssystem. Feinbergs slutsats är att kunskapsorganisationssystemen definierar feminism på ett sätt som likställer feminism som koncept med kvinnor som grupp, osynliggör feminismens relevans för män, otydliggör feminismens politiska aspekter, liksom omöjliggör kopplingarna mellan feminism, ras och klass och relationerna mellan olika former av förtryck och förtryck grundat i kön (Feinberg, 2005, s. 11).

López-Huertas och de Torres Ramírez, vars artikel är terminologiskt inriktad, betonar att det är av stor betydelse för kunskapsorganisationen av genusvetenskap, att den terminologi som denna domän använder sig av, tas tillvara i kunskapsorganisationssystemen ”to organize the structure or classification of this subject matter from the gender perspective” (López-Huertas och de Torres Ramírez, s. 40, 2007). Detta skulle möjliggöra adekvat och synliggjord kunskapsorganisation av feministisk kunskap. I en artikel de skrivit tillsammans med Mario Barité konstateras i stort sett detsamma, men här önskas också av det genusvetenskapliga forskningsfältet, liksom av andra tvärvetenskapliga forskningsfält, en ökad konsistens i begreppsanvändning, vilket i sin tur skulle öka möjligheterna till god kunskapsorganisation (López-Huertas, de Torres Ramírez och Barité, 2002).

Olsons, Feinbergs, Lidmans, López-Huertas, de Torres Ramírez och Barités slutsatser är betydelsefulla eftersom de talar om vikten av att problematisera den definition av feminism som används vid indexering och klassifikation i olika kunskapsorganisationssystem.

Feminism och feministisk forskning uttrycker speciella perspektiv på kön som inbegriper makt, och det måste vara en utgångspunkt att ta fasta på vid kunskapsorganisation av detta material. Det är inte acceptabelt att feminism som koncept likställs med kvinnor som grupp, att feminismens politiska aspekter otydliggörs, eller att bara en slags hegemonisk feminism är möjlig att uttrycka. Som Lidman skriver, så är det också viktigt att se det heterogena innehållet när dokument om kvinnor och feminism ska kunskapsorganiseras – det räcker inte med att identifiera ”kvinnan” som subjekt, för det är inget enhetligt koncept, och kvinnor är ingen enhetlig grupp (Lidman, 2007). De viktiga slutsatserna till trots, så är dessa analyser av Lidman och Feinberg små till omfånget, och det finns behov av omfattande diskurs- och domänanalyser gällande kunskapsorganisation av feministisk kunskap. Olsons studier är inte heller tillräckliga eftersom hon inte noggrant diskuterar den feministiska diskursen och dess centrala problematik. Dessutom tar inte någon av dessa studier på allvar tag i behovet av att inkludera metateoretiska och teoretiska perspektiv i kunskapsorganisation, och mer precist; indexering. Och ännu mindre: inga förslag ges på hur feministisk forskning eller feministiskt material av något slag skulle kunna kunskapsorganiseras.

Anknytande forskning

Det tvärvetenskapliga angreppssättet i denna avhandling har inneburit att jag tagit stor hänsyn till forskningsresultat och teoretiska perspektiv från olika discipliner och forskningsfält. Här vill jag kortfattat presentera den forskning som varit viktigast, utöver den forskning som specifikt behandlat kunskapsorganisation av feministiskt material.

Biblioteks- och informationsvetenskapliga texter som förespråkar ett kontextuellt betonande perspektiv på, och analytiskt förhållningssätt till, kunskapsorganisation, har varit mycket betydelsefull för mina teoretiska och metateoretiska utgångspunkter, speciellt gällande synen på kunskap och kunskapsorganisation. Här menar man att kunskap och kunskapsorganisation alltid är socialt och kulturellt specifik (t.ex. Andersen, 2004; Albrechtsen och Jacob, 1998, 1999; Bowker och Star, 1999; Hjørland och Albrechtsen, 1995; Hansson, 1999; Hjørland 1993, 1997; Mai, 2000; Olson, 2002a,

2002b; Radford och Radford, 2005; Talja et al. 2002). I kapitel 4 återkommer jag till en utförlig diskussion av dessa perspektiv.

Domän- och diskursanalytiska kunskapsorganisatoriska studier av andra forskningsfält har också nära anknytning till denna avhandling, och har varit mycket viktiga för hur jag har utformat min analys (Abrahamsen, 2003; Andersen, 2004; Hjørland, 1993; Kjellman, 2006; Talja, 2001; Ørom, 2003). De förespråkar en kunskapsorganisation som utgår ifrån det diskursiva sammanhang vars material ska kunskapsorganiseras, liksom till att det möjliggörs synliggörande av teoretiska och metateoretiska positioner i kunskapsorganisationen. För att detta ska kunna bli verklighet krävs noggranna domän-/diskursanalyser.

Forskning om kvinno-, mans- och genusforskningens respektive den feministiska forskningens intellektuella framväxt, liksom intellektuella inriktningar, är också mycket relevant, eftersom den står för olika förslag på kategoriseringar av faser och inriktningar av feministisk forskning. Det finns inga omfattande arbeten gjorda, men däremot många antologikapitel, liksom introduktionskapitel. Jag gör inte anspråk på att vare sig använda eller beskriva alla texter inom detta kunskapsområde. En text av Michael Gustavsson (2005) är däremot en systematisk metateorianalys av bl.a. feministisk närvaro i svenska litteraturvetenskapliga avhandlingar, som är unik i sitt slag, och som jag använt. Jag vill också nämna Hannelore Anderssons avhandling *Doxa och debatt: litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000* (2008) som bl.a. diskuterar feministiskt innehåll i litteraturvetenskapliga avhandlingar. Förutom dessa finns det gott om generella texter om det feministiska forskningsfältets framväxt (t.ex. Larsson och Torhell, 1996; Manns, 2006; Smirthwaite, 2005), och förutom Gustavssons text en del om litteraturvetenskaplig feministisk teoriutveckling (Domellöf, 1985; Culler, 1994; Larsson, 1996, 2000, 2002; Munck, 2002; Iversen, 2002; Holm, 2005), och en del forskning om sociologisk feministisk forskning och teoriutveckling (Lundqvist, Mulinari och Davies, 1997; Holmberg och Lindholm, 1989; Ljung, 2007). En del av dessa texter diskuterar, och presenterar jag, i kapitel 5, men framförallt förhåller jag min analys till dem i kapitel 8.

Det finns också relevant forskning som diskuterar informationsförmedling av kvinnorelaterat och feministiskt material i andra bemärkelser än kunskapsorganisatoriska. Dessa texter har varit användbara för att ringa in den särskilda problematik vi har att göra med och som rör informationsförmedling av tvärvetenskapligt och politiskt material, som ju det feministiska är. Några handlar om

informationssökning (t.ex. Westbrook, 1999; Christensson och Dahlin, 2002; Gillsund, 2006) och användning av kvinnorelaterade/feministiskt orienterade informationsresurser (t.ex. Atkinson och Hudson, 1990; Samuelsson, J, 2000; Samuelsson, A, 2000; Spivey, 1995) och det finns några teoretiska texter gällande behovet av att införa ett feministiskt teoretiskt och metateoretiskt perspektiv i biblioteks- och informationsvetenskapen som är intressanta (t.ex. Hannigan och Crew, 1993).

4. Metateoretiska och teoretiska utgångspunkter

Detta kapitel presenterar och diskuterar mina metateoretiska och teoretiska utgångspunkter. Perspektivet är socialkonstruktionistiskt och utgår från en poststrukturalistisk språkförståelse och diskursteorins förståelsehorisont.

Socialkonstruktionism

Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är det rimligt att ta sin utgångspunkt i de sociala konstruktionerna och de diskursiva artikulationerna; i socialt samspel, ofta genom språk. Härigenom kan skapandet av kunskapsdomäner, eller diskurser, analyseras.

Socialkonstruktionism kan beskrivas och fungera som en kontextuellt betonande metateori för biblioteks- och informationsvetenskapen (Talja et al., 2005). Den kan exemplifieras med diskursanalytiska ansatser som bygger på socialkonstruktionism och poststrukturalism. Detta perspektiv är mycket väl lämpat för informationsvetenskapen, just därför att fokus på språk och lingvistiska processer också är det fokus som forskning inom informationsvetenskapen inriktar sig på – dokument består av språk och söktermer är ord (Talja et al., 2002, s. 273). Även kunskapsorganisationssystem är språkliga. Det är inom denna tradition jag positionerar mig epistemologiskt.

Kollektivismen beskrivs, vid sidan av socialkonstruktionismen, som en kontextuellt betonande metateori för biblioteks- och informationsvetenskapen (Talja et al., 2002). Kollektivistiska perspektiv, som exempelvis det domänanalytiska och det ståndpunktsepistemologiska, betonar enligt min mening inte språkets konstituerande karaktär tillräckligt starkt, och erbjuder inte heller en tillräcklig epistemologisk grund för att uppfatta språkets betydelseskapande funktioner. Kollektivismen betonar en materialistisk position och en starkare bakomliggande samhällsstruktur för den socialt konstruerade kunskapen än vad jag vill göra.

Enligt en socialkonstruktionistisk uppfattning ses ingen dialektisk uppdelning mellan samhälle och språk (Talja et al., 2005, s. 92). Man kan alltså se en skillnad mellan socialkonstruktionism och kol-

lektivism i tematiskt fokus, och i synen på språkets funktion (Talja et al., 2005). Metateoriernas olikhet ska däremot inte överdrivas. Det finns alltid överlappningar mellan perspektiven i enskilda personers texter och positioner (Talja et al., 2005, s. 82). Båda metaperspektiven betonar språkets och textens betydelseskapande funktion, om än i olika grad.

Det socialkonstruktionistiska metaperspektivet kan betraktas som ett helhetligt perspektiv på samhället, eller delar av det – som ser samhället konstruerat av människor i samspel med varandra. Socialkonstruktionismen är svår att karakterisera enhetligt, eftersom den är en bred och omfattande metateoretisk och teoretisk inriktning. Dock kan man se några grundantaganden, och som jag här tar fasta på som en metateoretisk grund för min analys (Wenneberg, 2001, s. 57ff; Burr, 1995, s. 2ff).

Socialkonstruktionismen står för något annat än idealism, vilket är en ontologisk position den ibland anklagas för att inta. Den ontologiska utgångspunkten är att en fysisk verklighet visst existerar, men att den inte är tillgänglig för oss människor annat än genom våra representationer av den, i och genom språket (men också genom socialt liv; handling, i vidare bemärkelse). Socialkonstruktionisterna och diskursteoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe förnekar inte heller förekomsten av en verklighet utanför språket (Bergström och Boréus, 2005, s. 235; Laclau och Mouffe, 2001/1985, s. 108). Deras exempel är stenen som ligger ute på ett fält. Även om varje objekt ses som diskursivt bestämt, behöver inte det innebära ett intagande av en idealistisk position där det påstås att stenen enbart finns inom människan själv. Vad som avvisas är däremot att stenen har någon mening i sig själv, eller att det skulle kunna finnas någon given, objektiv korrespondens mellan materia och språk. En realistisk kollektivist skulle däremot anse att det faktiskt finns möjligheter att nå verkligheten bortom språket, även om det inte är någon banal process att utröna denna verklighets konstitution.

Socialkonstruktionismens epistemologiska utgångspunkt är att all kunskap ses som historiskt och kulturellt specifik – d.v.s. inte på förhand given (Burr, 1995, s. 2ff; Wenneberg, 2001, s. 80f; Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 11). Utifrån den kunskapsuppfattningen, menar man att människors sätt att uppfatta världen skapas och upprätthålls i sociala processer. Det är i och genom social interaktion som gemensamma sanningar byggs upp och där man kämpar om vad som är sant och falskt (Burr, 1995, s. 2ff; Wenneberg, 2001, s. 68ff; Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s.

12). Bland annat i text och tal, men också i social samvaro, genom möten och handlingar. Här kan man som diskursteoretiker tala om att denna sociala interaktion sker i och genom diskurser, med olika typer av artikulationer.

Kunskap och handling har alltså ett nära samband. Olika sociala världsbilder – människors olika uppfattningar om något – leder till olika typer av sociala handlingar, och därmed kan man säga att den sociala konstruktionen av kunskap och sanning får konkreta sociala konsekvenser (Wenneberg, 2001, s. 68ff; Winther Jørgensen och Phillips, s. 12; Burr 1995, s. 2ff). Utifrån det socialkonstruktionistiska metaperspektivet ser man det då som att människors handlingar i text och tal, artikulationerna, – skapar samhället och får sociala konsekvenser, och inte att samhället konstituerar kunskapen (Talja et al., 2005, s. 92) Därför tar man sin utgångspunkt i skapandet av kunskap genom artikulationer, i diskurser (Talja et al., 2002, s. 273). Detta perspektiv har naturligen ett tematiskt fokus på retorik, argumentation och språk, och ser dessutom kunskap som utformad från specifika perspektiv och som del i pågående konversationer.

Men språkets funktion kan betonas olika starkt. Inom den diskursteoretiska skolan utvecklad av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe ses kunskap/språk som konstituerande, medan den kritiska diskursanalytiska skolan, influerad av Norman Fairclough, betonar ett mer dialektiskt förhållningssätt mellan samhälle och språk/kunskap (Winther Jørgensen och Phillips, s. 26).

Poststrukturalism

Mitt socialkonstruktionistiska perspektiv specificeras vidare med en poststrukturalistisk språkförståelse. Poststrukturalismen möjliggör att specifikt diskutera ”språksystem” utifrån socialkonstruktionistiska förhållningssätt: Genom språket skapar vi representationer av verklighet, som både visar hur vi uppfattar verkligheten, men också – och inte minst – bidrar till att skapa den (Winther Jørgensen och Phillips, s. 15).

Den diskursteori enligt Laclau och Mouffe som jag utgår ifrån, är starkt poststrukturalistisk i sin syn på språkets roll och funktion. Man har inte bevarat så mycket av Ferdinand de Saussures ursprungliga strukturalistiska språkfilosofi, som annars är den grund som poststrukturalismen utvecklats ur – både ur samförstånd och

ur kritik. Vad man dock utgår ifrån, och som är en grundtanke inom strukturalistisk språkfilosofi, är att tecknen – i språket – får sin betydelse av varandra i ett strukturellt nätverk. Medan de Saussure menade att språket är en total och oföränderlig struktur – där varje tecken har sin bestämda betydelse i förhållande till andra tecken (här brukar en fisknätsmetafor användas) så ser poststrukturalisterna – t.ex. Laclau och Mouffe - alla tecken som föränderliga i förhållande till varandra. Tecknen får även i deras teori sin betydelse genom att skilja sig från betydelsen hos andra tecken, men betydelsen förändras beroende av vilket (diskursivt) sammanhang de sätts in i (Laclau 1993a, s. 433f; Winther Jørgensen och Phillips, s. 17). Tecknen har inget essentiellt innehåll och de är inte bestämda att på förhand betyda något särskilt. Och medan Saussure menar att ett tecken har en ensidig betydelse, som det får genom sin avvikelse från andra tecken, så menar poststrukturalisterna att tecknens betydelse mycket väl kan vara motsägelsefulla (Winther Jørgensen och Phillips, s. 18; Laclau och Mouffe, 2001/1985).

Den poststrukturalistiska språkfilosofins anhängare har ytterligare en betydelsefull invändning mot strukturalismen och de Saussure, och den riktas mot den starka åtskillnad som görs mellan språkets *langue* och *parole*. *Langue*, d.v.s. språkets struktur, var vad som studerades inom den traditionella strukturalismen, eftersom *parole* – d.v.s. språkets användning, ansågs alldeles för tillfälligt. Den konkreta språkanvändningen ansågs inte kunna uttala något viktigt om språkets struktur, vilket var huvudsyftet med strukturalistiska analyser av språk. Laclau och Mouffe, liksom andra poststrukturalister inom den franska språkfilosofin, menar tvärtom att det är i det konkreta språkbruket som självaste strukturen skapas. Det är också i den konkreta språkanvändningen som språket förändras och reproduceras. Därför tar poststrukturalistiska analyser sin utgångspunkt just i konkreta artikulationer av språk. Och speciellt välutvecklat för detta ändamål är just diskursanalysen, här representerad genom Laclaus och Mouffes diskursteori.

Diskursteori

Diskursteorin har fått en viktig funktion i denna avhandling, då den i enlighet med mitt konstruktionistiska perspektiv och poststrukturalistiska språkförståelse möjliggör en specifik utgångspunkt för hur kunskap och omvärld kan förstås. Dessutom bidrar den med

analytiska begrepp som jag också använder som utgångspunkt för min analys.

Diskursteorin bygger på Michel Foucaults utveckling av diskursbegreppet. Foucault använde detta begrepp mycket – och det definieras under hans ”arkeologiska” fas (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 19). Utgångspunkten för hans förståelse av begreppet diskurs är i alla fall – i överensstämmelse med Laclau och Mouffe – att se språket som den struktur som såväl skapar, upprätthåller och är begreppsbildning och förståelse och därför är avgörande för mänsklig samvaro. I sin *The Archaeology of Knowledge* från 1969 definierar han begreppet diskurs, och han utgår ifrån att varje epok utgörs av diskurser som bestämmer vad som kan tänkas.

> We shall call a discourse a group of statements in so far as they belong to the same discursive formation; it does not form a rhetorical or formal unity, (...); it is made up of a limited number of statements for which a group of conditions of existence can be defined. Discourse (...) is, from beginning to end, historical – a fragment of history, a unityand discontinuity in history itself, posing the problem of its own limits, its divisions, its transformations, the specific modes of its temporality (...). (Foucault, 1972/1969, s. 117)

Foucault betonar den diskursiva formationens potential som studieobjekt, som fokus för analyser. Han skriver:

> We must (...) question those divisions or groupings with which we have become so familiar (...). [T]hese divisions – whether our own, or those contemporary with the discourse under examination – are always themselves reflexive categories, principles of classification, normative rules, institutionalized types: they, in turn, are facts of discourse that deserve to be analyzed beside others (...). (Foucault, 1972/1969, s. 22)

Laclaus och Mouffes uppfattning av diskurser, liksom motiveringen till att studera dem, bygger liksom de flesta andra diskursanalytiska inriktningar på Foucaults diskursbegrepp. Däremot är Laclau och Mouffe mer pluralistiska än Foucault i sin uppfattning av olika epokers kunskapsutsagor. Många diskurser om kunskap kan existera parallellt inom en och samma historiska epok, där de kämpar om rätten att avgöra sanningen. Foucault tenderar att identifiera endast en kunskapsregim inom varje historisk epok (Winther Jørgensen och Phillips, 2000).

I *Hegemony and Socialist Strategy* (2001/1985) utvecklar Laclau och Mouffe både diskursbegreppet och andra betydelsefulla begrepp ytterligare. En diskurs är enligt dem en bestämning av betydelse inom en särskild domän. Diskursen är en totalitet – varje

tecken har sin – om än mycket tillfälliga – entydiga betydelse – som etableras genom relationen till de andra tecknen inom diskursen. Diskursen strävar efter att eliminera all mångtydighet genom att göra flertydiga begrepp, tecken, till entydiga begrepp. Men detta är en ständig pågående process. Eftersom all betydelse är tillfällig, så blir övergången betydelsebildning aldrig helt avslutad utan pågår ständigt (Laclau och Mouffe, 2001/1985, s. 110). Laclau och Mouffe skiljer inte mellan diskursiv praktik och annan social praktik. Alla praktiker – inte bara språk, gester, bilder o.s.v., utan även allt socialt liv – ses som diskursivt. Även materialiteter som institutioner och ekonomi betraktas som diskursiva (se t.ex. Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 25-26). Eftersom samhället är diskursivt så är det heller ingen idé att tala om hegemoniska processer i samhällets överbyggnad (se t.ex. Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 40-41). Vi kan inte se ”något” bakom diskurserna. Eftersom allt vi kan uppfatta är diskurs, är diskursen också universellt konstituerande.

En nödvändig följd är att det är diskurser som står i fokus för analys. Utgångspunkten för en analys utifrån diskursteorins ram är ju nämligen att studera hur vi skapar den verklighet i vilken det sociala livet, den sociala världen, ingår och hur vi försöker få den att framstå som sann, objektiv, självklar.

Det är genom kunskapsproduktion som diskurserna skapas, eftersom man ser det som att diskurserna skapas av handling, genom att något artikuleras, i text eller görande – i kunskapsproduktion. Skapandet av diskurser studeras därför i artikulationer – genom att studera utsagor – olika texter eller handlingar – för att se vad som artikuleras om världen, och därmed om diskurserna. Här används begreppet *artikulation* av Laclau och Mouffe för att beteckna just det försök till bestämning av tecknens betydelse som försiggår inom en praktik för att få tecknens betydelse att förändras, och bli till en ny definition.

Det är nodalpunkterna som organiserar diskurser (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 57). Här är det betydelsefullt att se begreppet nodalpunkt i samband med begreppet ekvivalenskedja. Nodalpunkten i en diskurs knyts samman med andra tecken i andra diskurser genom ekvivalenskedjor, där betydelse ges till tecknen genom deras relationer till varandra. Man kan säga att tecknen får sin betydelse genom att antingen vara ekvivalenta eller ickeekvivalenta med varandra. Detta kallar Laclau och Mouffe för ”the logic of equivalence and difference” (Laclau och Moffe, 2001/1985, s. 128). Att två saker är ekvivalenta betyder att de är likadana i de avseenden som räknas. Vad gäller difference – skillnad – så: ”to be A implies

not to be B" (Laclau och Moffe, 2001/1985, s. 128). På så vis innebär skillnad en relation mellan saker där en del av deras betydelse är att inte vara det andra (Laclau och Moffe, 2001/1985, s. 127ff).

Begreppet diskursordning kan också inkluderas i diskursförståelsen. Diskursordning är ett begrepp som Winther Jørgensen och Phillips lånat från Norman Fairclough (Fairclough, 1992a, s. 219; 1995, s. 55). De föreslår det som ett användbart begrepp även för diskursteoretisk analys (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 34). Eftersom Laclau och Mouffe endast laborerar med två begrepp; diskurs (den enskilda betydelsefixeringen) och det diskursiva fältet (all betydelsebildning), så är det användbart att låta begreppet diskursordning fungera som ett begrepp mittemellan diskurs och diskursivt fält, att använda för att avgränsa en särskild grupp diskurser (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 63-64).

För analysen av diskursordningen är begreppet flytande signifikant användbart (Laclau 1990, s. 28; 1993b, s. 287). Att finna flytande signifikanter är centralt för ändamålet att finna/konstruera diskurser och diskursordningar och analysera dem (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 141). Flytande signifikanter är tecken som är särskilt öppna för tillskrivning av betydelser. Nodalpunkter är flytande signifikanter, men medan nodalpunkter representerar ett särskilt tecken i en diskurs, så representerar den flytande signifikanten tecken som definieras olika i olika diskurser. Att en signifikant är flytande visar ju på att en diskurs inte lyckats fixera betydelsen genom en hegemonisk intervention, utan att flera diskurser än inblandade i att försöka definiera betydelsen för tecknet på det diskursiva fältet.

De diskursteoretiska begrepp jag hittills diskuterat, fungerar som förståelsehorisont för min diskussion av de analyserade avhandlingarna, och deras tillhörighet inom den feministiska forskningen och det genusvetenskapliga forskningsfältet. I denna analys diskuteras framförallt feministisk betydelsebildning i artikulationer av feministisk diskurs, men jag ser också kunskapsorganisationen av dessa feministiska artikulationer utifrån ett diskursteoretiskt perspektiv.

Kunskapsorganisation i ett diskursteoretiskt perspektiv

Förutom den diskursteoretiska förståelsehorisont jag presenterat ovan, behövs ytterligare begrepp som utgångspunkt för diskussionen av kritik och emancipation av kunskapsorganisation för feministisk forskning. Jag vill påpeka att analysen av kunskapsorganisationssystemen i denna avhandling inte syftar till att definiera de diskurser som systemen fungerar inom. Till skillnad från analysen av de feministiska avhandlingarna, syftar den till att synliggöra hur kunskapsorganisationen artikulatoriskt osynliggör feministisk betydelsebildning.

Kunskapsorganisationssystemens utformning, de utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik som erbjuds och de konkreta indexeringarna och klassifikationerna analyseras som artikulationer, utifrån ovan beskrivna diskursteoretiska ramverk. Kunskapsorganisationssystemets utformning, liksom de utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik som det artikulerar sätter gränser för hur en text kan beskrivas.

Inom kunskapsorganisationssystemets struktur, och i de riktlinjer som ges för t.ex. ämnesanalys definieras vad som kan uttryckas, och hur ett ämne kan förstås – eller sökas, om man så vill. Kunskapsorganisationssystemet får på så vis en mycket viktig roll i skapandet, upprätthållandet och understödjande av viss praktik, med vissa intressen (t.e.x. Albrechtsen och Jacob, 1999, s. 523; Bowker och Star, 1999; Olson, 2001, s. 639). Och det är inte enbart kunskapsorganisationssystemet i sig som reflekterar samhällets maktordningar och är betydelseskapande i samhället, till det bidrar också den kunskapsorganisatoriska praktiken: indexering och klassifikation (t.ex. Radford och Radford, 2005, s. 70-71; Olson, 2002a; Andersen, 2004). Av Olson benämns indexering och klassifikation som ”naming information” (Olson, 2002a, s. 4). I den diskursteoretiska förståelsen ses varje enskild indexering och klassifikation som betydelseskapande, utifrån de möjligheter till beskrivning som ges av den systematiska strukturens utformning och utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken.

För även om kunskapsorganisationssystemen sätter gränser i struktur och riktlinjer för praktik, är det till sist den som klassificerar eller indexerar som bestämmer vad som ska representeras och vad som ska vara namnlöst:

> As librarians, we decide how to represent subjects and, thus, affect access to and use of information contained in and knowledge derived from the documents we catalogue.
> Naming is the act of bestowing a name, of labelling, of creating an identity. It is a means of structuring reality. It imposes a pattern on the world that is meaningful to the namer. (Olson, 2002a, s. 4)

Det är därför också av stor betydelse att praktiken utförs konsekvent och riktigt. En stor del av makten att namnge sitter hos indexerande och klassificerande bibliotekarier.

Kunskapsorganisation i de tre bemärkelser jag studerar den förstås vidare inom en s.k. ”informationspraktik”. Inom informationspraktiker används verktyg för att uppnå mål som ligger bortom praktiken i sig själv (Sundin och Johannisson, 2007, s. 199). Kunskapsorganisation i de tre bemärkelserna fungerar som verktyg vilka används i syftet att uppnå mål som ligger bortom den praktiska tillämpningen (Sundin och Johannisson, 2005, s. 34). Verkligheten som upplevs – t.ex. utifrån hur den beskrivs i ett kunskapsorganisationssystem – är ett resultat av informationspraktik, förmedlad genom de verktyg som använts inom praktiken (Sundin och Johannisson, 2005, s. 34).

I min förståelse utifrån en diskursteoretisk ram ses informationspraktik som ett särskilt slags diskursiv praktik, som skapas av artikulationer. Kunskapsorganisation i de tre bemärkelserna betraktas som artikulationer, men är samtidigt verktyg inom informationspraktik – som möjliggör informationspraktik. Olof Sundin och Jenny Johannisson, vilka jag hämtat begreppet ifrån, ser dessa informationsverktyg som ”tools that users employ when they actively engage in information practices” (2007, s. 3). Dessa verktyg, eller artikulationer, förmedlar ett speciellt perspektiv på feministiskt material, som är ett resultat av informationspraktik. Likaså möjliggör de viss artikulation, och omöjliggör annan.

Det är individer, eller aktörer, som utövar denna praktik. De ses som utvecklande och fungerande inom den specifika praktiken utifrån de värden eller normer som manifesteras däri (Hansson, 2006, s. 38). Och det är utifrån dessa normer och värden, som handlandet blir betydelseskapande. Man kan t.ex. säga att utformandet av en indexering eller klassifikation är en sådan artikulerad norm, som fungerar betydelseskapande. Likaså kan man se kunskapsorganisationssystemets utformning liksom utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik, t.ex. anvisningar för hur indexering/klassifikation ska gå till. Detta synsätt överensstämmer också

med ett diskursteoretiskt aktörsbegrepp i det att man ser individen eller gruppen som handlande inom en viss diskurs, där vissa beteenden är möjliga i den specifika situationen och sammanhanget (Winther Jørgensen och Phillips, 2000). Detta är en viktig del i min analys av kunskapsorganisation: är den normativitet som artikuleras i systemen – i systematisk utformning, i utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik och i enskilda indexeringar/klassifikationer – en normativitet som möjliggör feministisk diskurs, eller inte?

Sundin och Johannisson erbjuder vidare begrepp för diskussion, där informationspraktik och dess verktyg kan relateras till det sammanhang – den kontext – de fungerar i, t.ex. yrken (Sundin och Johannisson, 2007, s. 8). Min analys sträcker sig inte till att diskutera dessa sammanhang och de mål aktörer inom sammanhangen söker uppnå (Sundin och Johannisson, 2007, s. 8). Min analys är begränsad till att diskutera om den feministiska diskursens artikulation av kön och makt ryms inom den informationspraktik som kunskapsorganisationen artikulerar.

Min analys täcker däremot delvis in vilka definitioner av kön som bildar betydelse, och att det – framförallt i de universella kunskapsorganisationssystemen – inte är feministisk förståelse av kön som artikuleras. Även om jag inte använder de diskursteoretiska begreppen, eller begreppen normativitet, informationspraktik och informationsverktyg i själva analysen av kunskapsorganisationen, så fungerar de som utgångspunkt för min analys. Det handlar om att dekonstruera s.k. hegemoniska diskurser, d.v.s. diskurser som har haft möjlighet att bilda betydelse genom hegemoniska interventioner, och visa att den givna organisationen av världen är ett resultat av politiska processer, som får sociala konsekvenser (Laclau 1993b, s. 281 f; Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 56).

Politiska artikulationer spelar störst roll för hur vi handlar, tänker och skapar samhället (Laclau, 1990, s. 33). Politik som begrepp ska förstås som att samhället produceras och reproduceras på vissa bestämda sätt, medan andra sätt utesluts. Och eftersom inte bara text, tal o.s.v. är artikulationer, utan också våra handlingar, så kan de härskande diskurserna också reproduceras – eller förändras – genom dem. I en ständig – och föränderlig – process (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 43). Vissa aktörer försöker förstås främja olika sätt att inrätta samhället på, med politiska artikulationer; vissa åtråvärda konsekvenser i det sociala eftersträvas.

Begreppet objektivitet innebär ett resultat av politisk process och strid – objektiviteten är så att säga en avlagrad diskurs (Laclau

1990, s. 34, s. 60; Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 43). Eftersom gränsen mellan objektivitet och politik är flytande, så kan objektivitet när som helst artikuleras igen, och bli politik. Politik står för den process som utesluter viss betydelse inom diskursen, och definierar annan, medan objektivitet är resultat av politik – alltså den entydighet i betydelse som blivit följden.

Begreppet makt hänvisar istället till en mer principiell uteslutning av andra möjligheter i en viss diskursordning (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 55). Det är nämligen makten som frambringar det sociala/samhället; som frambringar vår kunskap, våra identiteter – på bestämda sätt. Man kan alltså inte komma undan makten – vi måste leva med någon slags social ordning frambringad av makt, men inte någon bestämd social ordning. Makt och politik uppfattas av Winther Jørgensen och Phillips, utifrån deras tolkning av Laclau och Mouffe, som två sidor av samma sak. Makt står för produktionen av samhälle, identitet o.s.v., medan begreppet politik refererar till den föränderlighet som finns hos dessa objekt – att betydelsen är föränderlig, att vissa betydelser utesluts (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 45).

Utgångspunkten för min analys av kunskapsorganisation är att kunskapsorganisatorisk utformning, utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik och konkreta klassifikationer och indexeringar är politiska artikulationer, som bildat betydelse genom hegemonisk intervention; skapat objektivitet. Jag går inte bortom artikulationerna för att diskutera vilka aktörer som har makt att bilda betydelse, men det är uppenbart att aktörer inom den feministiska diskursen inte har det i de universella kunskapsorganisationssystemen. De står inte för normativitet, och inte heller möjliggör informationspraktiken och informationsverktygen feministiska artikulationer.

Min analys gäller inte bara universella kunskapsorganisationssystem, utan också domänspecifika kunskapsorganisationssystem. Inom ett sådant sammanhang, t.ex. vid KVINFO eller Kvinnohistoriska samlingarna, utesluts inte feministisk diskurs på samma sätt, utan inkluderas i betydelsebildningen. Här kan man se en konflikt mellan hur kön ska tolkas mellan ett domänspecifikt sammanhang för kunskapsorganisation, och ett universellt. Hur information ges mening ska ses i relation till de intressen som bidrar till att skapa och upprätthålla denna mening (Sundin och Johannisson, 2005, s. 36). Dessutom finns inom en domänspecifik kunskapsorganisation intresse av att synliggöra feministisk kunskap.

5. Feminism, feministisk forskning och feministisk diskurs

Feminismen och den feministiska forskningen måste definieras, liksom den feministiska diskursen. Denna analytiska operation börjar i en analys av sekundärlitteratur. Med hjälp av det materialet definieras feminism, feministisk forskning och genusforskning och bildar en utgångspunkt för min inringning av feministisk diskurs.

En övergripande analys av ett omfattande primärmaterial, d.v.s. de 94 sociologiska och 65 litteraturvetenskapliga avhandlingarna (läs mer i kapitel 2, Metod) ligger också till grund för min definition av feministisk diskurs. Denna analys definierar vilka avhandlingar som kan betraktas som feministiska och vilka som inte kan göra det (se Appendix 1).

Feminism och feministisk forskning som perspektiv på kön

En vanlig beskrivning av feminismen är att den utgår ifrån att kvinnor är förtyckta utifrån egenskapen att de är kvinnor, och att detta förtryck bör upphävas (Freedman, 2003; Frye, 2000; Gemzöe, 2002). Detta skulle kunna vara en motivering till att se förtrycket av kvinnan som centralt fokus för feministisk forskning. Jag har valt att inte begränsa mig till denna innebörd av feminism, utan istället utgå från begreppet kön. Jag definierar, i enlighet med bell hooks feminism som följer: ”Feminism is a movement to end sexism, sexist exploitation, and oppression” (hooks, 2000 s. viii). Istället för att som många andra feminister (Freedman, 2003; Frye, 2000; Gemzöe, 2002), endast betona förtrycket av kvinnan som feminismens motståndare, så påstår hooks att den feministiska rörelsen inte enbart involverar kvinnor, utan alla människor. Kampen förs inte mot ett specifikt kön, utan mot allt tänkande och görande som privilegierar ett kön över ett annat. Feminism innefattar då en diskussion av hur människor är förtryckta utifrån sin könstillhörighet eller sexuella läggning, samt att köns- och sexualitetsförtryck bör upphävas (liksom allt annat förtryck i förlängningen).

Feministisk forskning är en del av den feministiska rörelsen och den feministiska kampen. Feministisk forskning diskuterar varför

kvinnor är förtryckta, hur de är det, hur förtrycket bör upphävas och vad förtryck består i. Men eftersom min definition av feminism inte enbart begränsar sig till att inkludera förtryck av kvinnor, är feministisk forskning forskning vars syfte är att kritisera och emancipera ojämlika könsförhållanden.

Britt-Marie Thurén har en användbar definition, som jag ställer upp på, vad gäller feministisk forsknings intellektuella innehåll. Hon beskriver feminism som en kritisk ansats med syftet att kritisera och förändra ojämlika ”genusförhållanden” – det feministiska är alltså ett perspektiv som forskning kan inta (Thurén, 2003). Här kan vi se såväl nyare feministiska förhållningssätt om könskonstruktion som tidigare kvinnovetenskapliga. Den tidiga kvinnoforskningen diskuterade inte könskonstruktion, som man gör idag. Den tidiga feministiska forskningen pekade t.ex. på hur historien konstrueras som en männens genealogi, och behövde teorier för att kritisera avsaknaden av vetenskap om kvinnor. Det finns också tidiga teorier om könsroller, som diskuterar könsrollens konstruktion, och dessa kan också vara feministiska ifall de implicerar makt i sitt perspektiv på kön. Det behövdes också teorier för att möjliggöra synliggörandet av kvinnors liv och verksamhet. De nyare könsteorierna som tillkommit inom vad jag kallar den ”reflexiva fasen/diskursen” (se kapitel 8), undersöker hur könsrelationer har betydelse för hur världsordningen konstrueras (Utredningen om insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning, 1995, s. 73). Inom denna har man också en socialkonstruktionistisk syn på kön.

Det finns alltså en mängd olika förhållningssätt gentemot kön och makt. Alla som på något vis syftar till att kritisera och emancipera ojämlika könsförhållanden måste kunna ses som feministiska.

Feministiska perspektiv som en del av genusforskningen

Det är av stor betydelse att skilja feministisk forskning från genusforskning, just för att feministisk forskning intar specifika perspektiv på kön som inkluderar makt, medan genusforskning kan förstås som vetenskap med ett tematiskt fokus på kön.[17] Den feministiska forskningen kännetecknas däremot av att den har kritiska och

[17] Jag använder begreppet kön i förståelsen socialt konstruerat kön. Diskuteras biologiskt kön använder jag begreppet biologiskt kön.

emancipatoriska perspektiv på, och intresse för, makt, dominans och underordning i förhållande till kön.

Det finns ingen enighet inom forskningsfältet om hur feministiska perspektiv ska relateras till genusforskning. Vi har dels att göra med en position som inte ser ett maktperspektiv på kön som krav för genusforskning, och dels en position som ser det som en omöjlighet att ens diskutera kön utan att inkludera makt. Den förstnämnda positionen företräds bl.a. i Högskoleverkets *Utvärdering av ämnet genusvetenskap vid svenska universitet och högskolor* (Pettersson, 2007, se t.ex. s. 23) och i den genusvetenskaplige professorn Britt-Marie Thuréns texter (t.ex. Thurén, 2002, 2003).

I Thuréns texter definieras genusforskning brett och här ses dess fokus i ”att undersöka allt det i mänskligt liv som på något sätt är relaterat till det som kan kallas kön” (2003, s. 11).[18] Här ses alltså genus som en organisationsprincip som inte nödvändigtvis är hierarkisk. Med detta avses att man kan se genus som ”neutralt” och att det inte behöver relateras till makt. (Nationella sekretariatet för genusforskning, 1999, s. 6). Men denna position utesluter inte en inkludering av makt. Det antyds i Högskoleverkets utredning:

> Alla kända samhällen har någon slags uppdelning av människor i könskategorier, och denna uppdelning har satt sin prägel på symbolsystem, normer, arbetsuppgifter, ekonomier, institutioner och social praktik. Kön strukturerar och organiserar verkligheten och könsidentiteter skapas tidigt i socialisationsprocessen. Det är bakgrunden till att ett specifikt forskningsfält om kön/genus har vuxit fram (Pettersson, 2007, s. 23).

Det är problematiskt att definiera genusforskningen som att feministiska perspektiv *kan* ingå, och att inte vara tydlig med detta specifika perspektiv på kön. Det otydliggör att feministisk forskning intar ett förhållningssätt till kön som inkluderar makt, i och med att det nästan outtalat inkluderas i diskussionen om genusforskningens varande. Speciellt problematiskt blir det när forskare som menar att själva definitionen av kön a priori inbegriper makt också vill definiera genusforskningen, men utifrån en helt annan förståelse av kön. Då har vi att göra med minst två olika definitioner av genusforskning.

Enligt min mening är det tydliggörande att kalla den forskning som har ett maktperspektiv på kön, och som menar att kön inte kan diskuteras utan att makt inkluderas, för feministisk. Ett paradexempel som kan användas för att tydliggöra resonemanget är historikern

[18] Thurén använder begreppet genusvetenskap, jag använder oftast begreppet genusforskning. I de fall jag använder begreppet genusvetenskap förstås det synonymt med genusforskning.

Joan Scotts förståelse av begreppet kön, som just inkluderar makt. Scott skriver att kön är ”a constitutive element of social relationships based on perceived differences between the sexes, and (...) a primary way of signifying relationships of power” (Scott, 1988, s. 42). Kön uttrycker, förmedlar och reproducerar på så vis makt. Scott är en av många feministiska forskare med liknande förhållningssätt till kön. Förenande för dessa är dessutom just de kritiska och emancipatoriska perspektiven på, och intresset för, makt, dominans och underordning i förhållande till kön, som följer av denna övertygelse.

Feministisk forskning kan i enlighet med ovanstående definition inordnas under paraplybeteckningen genusforskning, även om det är att förenkla komplexiteten i relationen dem emellan. Goldina Smirthwaite har en pragmatisk och användbar distinktion, där genusforskning ses som en paraplybeteckning för all annan forskning om kön, däribland jämställdhetsforskning, kvinnoforskning, maskulinitetsforskning, queerforskning och feministisk forskning (Smirthwaite, 2005, s. 79).[19]

De problem som blir följden med denna generalisering har att göra med att det är vitt skilda forskningstraditioner, med olika förståelser av kön, som inkluderas i Smirthwaites modell. Ett problem är att all inkluderad forskning inte förstår kön som socialt och kulturellt format, trots att Smirthwaite ser just det som dess gemensamma nämnare (Smirthwaite, 2005, s. 79). Ett exempel är att jämställdhetsforskning ofta inte definierar kön i något annat avseende än som variabler, där kön enbart betyder ”man” eller ”kvinna” i biologiskt avseende. Sådan jämställdhetsforskning borde egentligen inte inkluderas under genusforskning, inte om den gemensamma nämnaren ska vara forskningens sociala och kulturella förståelse av kön. Ett annat problem med att se feministisk forskning som ett specifikt perspektiv på kön som kan inordnas under genusforskningen som paraplybeteckning, är att all feministisk forskning inte är genusvetenskaplig – d.v.s. ställer upp på att kön är socialt och kulturellt skapat. En del feministisk forskning är särartsfeministisk. Ett särartsfeministiskt perspektiv ser olika biologiska egenskaper hos män respektive kvinnor som styrande för hur kvinnor/män bör/kan leva sina liv.

---

[19] Smirthwaite använder dessa parallella termer för paraplybeteckningen: ”Genusvetenskap/-Genusforskning/Könsteori/Könsforskning” och dessa för den forskning som inkluderas därinunder: jämställdhetsforskning, kvinnoforskning, kvinnovetenskap, Gay and Lesbian Studies, feministisk forskning/feministisk teori, mansforskning, maskulinitetsforskning, maskulinitetsteori, queerforskning, queerteori och sexualitetsforskning (Smirthwaite, 2005, s. 79).

Det finns dock ingen möjlighet för mig att föra denna omfattande diskussion om vad som kan och bör inkluderas i genusforskningen. Jag accepterar att det finns begränsningar med denna uppdelning av feministisk forskning och dess relation till genusforskningen. Det är viktigt att vara medveten om att det finns forskning som inte går att föra in under denna parapalybeteckning, så som särartsfeministiska forskningsbidrag, eller viss jämställdhetsforskning. I det stora hela fungerar uppdelningen bra, och jag använder den som min utgångspunkt ifråga om hur jag ser på feministisk forskning och genusforskning, respektive relationen dem emellan.

Trots att feminism och feministisk forskning ovan karakteriserats som uttryckande ett specifikt perspektiv på kön som inkluderar makt vill jag också betona den stora diversiteten som är kännetecknande för detta perspektiv. Bland de feminister som ställer upp på att kön är socialt och kulturellt skapat, och att definitionen av kön inbegriper makt, så kan ändå verklighetssyn och epistemologisk uppfattning om kön skilja sig mycket åt. Detta ska då inte ses som en brist med den feministiska forskningen, utan tvärtemot en betydelsefull tyngd. Detsamma gäller genusforskningen, som i sin egenskap av paraplyvetenskap för mycket forskning om kön, inbegriper än mer diversitet. I utredningen för Högskoleverket skrivs att om ”ett vetenskapligt fält kännetecknas av att det finns olika skolor och uppfattningar som strider om vad som är den rätta doxan inom fältet, förtjänar onekligen ämnet genus sitt namn genusvetenskap” (Pettersson, 2007, s. 26). Detta är väl en något bakvänd argumentation gällande kriterier för vetenskapligt existensberättigande, men viktigt är det faktum att debatterna inom feministisk forskning och genusforskning varit otaliga och omfattande, och att det i sin tur visar på en levande diskussion gällande disciplinens och forskningsfältets/fältens beskaffenhet. Och då menar jag inte bara inom den feministiska forskningen eller ens inom den bredare beteckningen genusforskning, utan inom könsfokuserad forskning överlag. Utredningen av genusvetenskapen förtydligar att så länge som ämnet existerat, och även sedan innan det fick fotfäste inom akademin, så har ämnets utövare fört debatter om ämnets identitet, om kunskapsfältets innehåll, dess begreppsbildning och teoriområden (Pettersson, 2007, s. 26). Många av dessa frågor rör just kön och makt, som då är frågor som jag definierar under feministiskt fokus. Det handlar om att debattera:

> olika ståndpunkter om relationer till feminism och maktrelationer mellan könen, olika teorier om kvinnans underordning, dess uppkomst och motor, olika syn på kulturens och biologins inverkan på föreställningar om kön, skilda uppfattningar

> om vilka begrepp som är mest adekvata (till exempel kön eller genus) (...). Divergerande uppfattningar finns också i olika förhållningssätt till redan etablerade metodologier och samhällsteorier som positivism, marxism, psykoanalys, poststrukturalism och till nya kunskapsområden som mansforskning, queer, svart feminism, intersektionalitet och postkolonialism. Även vetenskapsteoretiskt finns stora skillnader mellan de empiriska realisterna, som anser att det går att skapa en sann eller åtminstone sannolik uppfattning om mäns och kvinnors villkor och de postmodernistiskt influerade forskarna som problematiserar uppfattningen om en objektiv sanning och där dekonstruktionen av könskategorierna istället lyfts fram (Pettersson, 2007, s. 26-27).

I min analys av avhandlingarna, i kapitel 8, återkommer ett uppmärksammande av dessa metateoretiska och teoretiska perspektiv som kan ses som centrala för feministisk forskning.

Den feministiska diskursen och andra diskurser om kön

Diskurs är ett analytiskt begrepp och inringningen av diskurser är en analytisk operation. De diskursteoretiska begreppen ska inte ses som något som finns avgränsat i verkligheten (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 137). Jag har diskuterat den feministiska forskningen som en del av den bredare genusforskningen, som förstås som ett forskningsfält, och det är nu rimligt att översätta denna förståelse till de diskursteoretiska begrepp som tidigare introducerats.

Det är viktigt att se att den diskurskonstruktion jag arbetar analytiskt med här inte är allenarådande. Självklart måste en diskurs avgränsas gentemot andra diskurser på ett rimligt och betydelsefullt sätt, utifrån definitioner av central betydelsebildning. Men hur omfattande eller snäv en diskurs kan sägas vara är svårt att avgöra.

Mitt ställningstagande är att feministisk forskning inledningsvis kan ses som bidragande till artikulationen av en feministisk diskurs. Jag skulle vilja se det som att kritiken och kravet på förändring av ojämlika könsförhållanden är den feministiska diskursens nodalpunkt. Detta perspektiv står i fokus i de avhandlingar jag definierar som feministiska (se Appendix 1).

Ett exempel på en tydligt feministisk litteraturvetenskaplig avhandling är Boel Hackmans *Jag kan sjunga hur jag vill: tankevärld och konstsyn i Edith Södergrans diktning* (2000). Avhandlingen utgår från ett perspektiv som utifrån ett feministiskt perspektiv kritiserar de biografiskt och psykologiskt betonande tolk-

ningar som tidigare gjorts av Södergrans författarskap. En slutsats är att man istället bör se att hennes författarskap står i nära relation till modernistiska strömningar, liksom att

> Edith Södergran, as a woman, has a particular relationship to the literary tradition and ideas of the period. It examines therefore also her partly divergent perspective, her critical relationship to, and interpretation of, the literary conventions, ideas and perceptions of the early twentieth century from a feminine aspect. This seems simultaneously to fuel the modernistic break with tradition. (Hackman, 2000, abstract)

Här uttrycks både en feministisk kritik mot hur litteraturkritik och litteraturhistorieskrivning framställt Södergran som kvinna, och hennes författarskap som ”a product of her distinctive personality and tragic circumstances” (Hackman, 2000, abstract).

Ett tydligt exempel på en sociologisk feministisk avhandling är Helena Christensons *Herraväldets processer: en studie av kvinnors förslitningsskadesituation och könade processer i tre olika slags arbetsorganisationer* (2000) som integrerar en analys av

> sexuality and heteronormativity at the studied workplaces (...) in the analysis of the construction of gender and different working conditions, in order to reach an increased understanding of gendered processes in the work organizations (Christenson, 2000, abstract).

Både Hackmans och Christensons avhandlingar har av mig bedömts som feministiska utifrån att kön betraktas utifrån en maktdimension, och för att avhandlingsanalyserna syftar till att belysa och förändra dessa maktdimensioner.

Dessa avhandlingar är emellertid inte mer typiskt feministiska än de andra feministiska avhandlingarna i mitt material. I själva verket ser vi en stor heterogenitet inom den feministiska forskningen, som gör det svårt att belysa med typexempel. Därför finns det också självfallet fler centrala begrepp – nodalpunkter kring vilken diskursens betydelse formas även i det material jag analyserat - men jag tar min utgångspunkt i kön, som ovan beskrivet (kapitel 1). Det motiverar jag med att feministiska texter syftar till att kritisera och/eller upphäva förtryck och ojämlika maktförhållanden som har sin grund i en åtskillnad mellan könen, på något sätt. Även om det finns fler nodalpunkter som jag inte har riktat in min analys på, så är dessa två mycket viktiga. Jag vill också betona att andra feministiska texter än vetenskapliga bidrar till att skapa en feministisk diskurs, men dessa texter ingår inte i min analys.

Feministisk diskurs kan kontrasteras gentemot annan diskurs om kön. Detta låter sig göras för att feministisk forskning faktiskt

har ett specifikt perspektiv på kön som sin utgångspunkt, en minsta gemensam nämnare som skiljer den från annan könsorienterad betydelsebildning. På ett ganska ytligt plan kan alltså den feministiska forskningen uppvisa en enighet – en ekvivalent uppfattning – om definitionen av kön – och i kontrast mot könsförståelsen inom de diskurser om kön som inte uppfattas som feministiska.

Min översiktliga analys av avhandlingsartikulationerna visar att ganska många av dem inte kan betraktas som feministiska. Dessa artikulerar alltså andra diskurser. I dessa diskuteras kön utan att en maktdimension integreras och problematiseras (Se Appendix 1). Däremot är det inte möjligt att definiera en diskurs om kön som inte är feministisk, vi har snarare att göra med flera stycken diskurser som var och en för sig förstår kön på olika sätt.

De olika diskurserna om kön (däribland den feministiska), som artikuleras av avhandlingarna, skulle tillsammans kunna sägas bilda en s.k. diskursordning om kön (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 63-64). Alla avhandlingar i mitt primärmaterial ses som inkluderade i denna diskursordning; eller rättare sagt: de är med och artikulerar denna diskursordning. Diskursordningen ska inte sammanblandas med betydelsebildningen om kön i Smirthwaites paraplybeteckning. I diskursen inkluderas nämligen inte enbart forskning som ser kön som socialt och kulturellt format, utan diskursordningen täcker även in forskning med en biologisk förståelse av kön, som t.ex. Anita Dahlgrens *Två världar: om skillnader mellan unga kvinnors och unga mäns verklighetssyn* (1977). Denna avhandling är det mest framträdande exemplet. Här är det könsskillnader i attityder som studeras; ett ämne som förstås är aktuellt under 1970-talet. I förklaringarna till könsskillnaderna hänvisar dock Dahlgren till vad som skulle kunna kallas biologistisk könsforskning. Hon skriver t.ex.

> Könsskillnader har nu kunnat beläggas redan hos mycket små barn (t ex Lloyd och Archer 1976), som skulle kunna sammanfattas så att barn av kvinnligt kön är mer känsliga för ljud och reagerar mer på människor än på föremål – särskilt sådana som är geometriska, bjärt färgade eller tredimensionella. (Dahlgren, 1977, s. 138)

Winther Jørgensen och Phillips definierar begreppet diskursordning som diskurser som delvis täcker samma terräng, och som kämpar åt att ge samma tecken innehåll var och en på sitt sätt (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 134), och det är mycket tydligt att Dahlgrens avhandling jämfört med t.ex. Karin Widerbergs *Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976* (1978) kämpar

om att ge helt olika betydelse till begreppet kön (se min analys av Widerbergs avhandling i kapitel 8).

Genom att definiera en diskursordning där kön är nodalpunkt, och/eller flytande signifikant, skulle den kamp som pågår om att definiera betydelsen av kön inom och mellan dessa diskurser kunna diskuteras och definieras. Inom denna diskursordning är begreppen relaterade till kön särskilt öppna för tillskrivning av betydelser. Det pågår kamp om att etablera en s.k. hegemonisk intervention om kön. Begreppen kön liksom andra till dem relaterade viktiga tecken såsom kvinna, man, genus, sexualitet, makt, jämställdhet o.s.v. definieras olika. Kampen om betydelsebildning ifråga om kön står inte i fokus för min analys av de feministiska avhandlingsartikulationerna. Men vi ser att kön tillskrivs olika betydelser inom olika könsfokuserande diskurser.

Det skulle behövas en omfattande analys för att ringa in och definiera dessa diskurser och diskursordningen om kön, speciellt ifråga om vilka perspektiv på kön artikulationerna faktiskt uttrycker. Att genomföra en sådan ligger utom ramen för denna avhandling. Men jag kan ge några exempel på avhandlingar som artikulerar andra diskurser än en feministisk, även om det är svårt att utan att gå på djupet i texterna kunna definiera deras könsperspektiv.

Vanligast vad gäller den forskning i mitt material som inte är feministisk är att kön förstås som ett tema, och inte som ett perspektiv. Men självklart inkluderas trots det alltid ett implicit perspektiv på kön.

Ett exempel där kvinnor studeras tematiskt är Francesca Lundström Roches avhandling *Women in Prison: Ideals and Reals* (1985). Denna avhandling studerar kvinnliga fångar och kvinnliga fängelsearbetare, men använder ingen feministisk teori eller relaterar till makt i förhållande till kön. Den kan dock ses som att den har ett kvinnosynliggörande och emanciperande syfte; slutsatsen är att eftersom kvinnliga brottslingar jämfört med manliga gör så pass ringa brott, så borde vården/straffet också se annorlunda ut för kvinnor (Lundström Roche, 1985). I vissa sociologiska avhandlingar studeras också en särskild praktik, som har med kön att göra, utan att feministiskt perspektiv inkluderas. Ofta är det då kvinnopraktiker som står i fokus. Ett exempel är Lars Evertssons *Välfärdspolitik och kvinnoyrken: organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor* (2002). Några andra avhandlingar med kön som ämne, men utan feministiskt perspektiv är Gunilla Lönnbrings *Självständighetens former: kvinnoföretagande på värmländsk landsbygd (2003)*, Claudia Gardberg Morners *Självständigt bero-*

ende: ensamstående mammors försörjningsstrategier (2003) och *Identitet och kulturmöte: syrianska kvinnors exempel* (1997) av Marianne Freyne-Lindhagen.

Det finns även avhandlingar som kan betraktas som genusforskning, utan att vara feministiska. Här studeras kön, i förståelsen socialt konstruerat, tematiskt. Anders Chronholms *Föräldraledig pappa: mäns erfarenheter av delad föräldraledighet* (2004) är ett bra exempel på en avhandling, där mäns upplevelser av sin föräldraledighet jämförs med kvinnors, utan att ett feministiskt perspektiv inkluderas. I denna diskuteras social konstruktion av kön.

Annika Almqvists *Drömmen om det egna huset: från bostadsförsörjning till livsprojekt* (2004) kan också förstås som genusforskning. Den är en kvalitativ studie av varför familjer med barn gärna väljer att bo i villa, och ämnet relateras till jämställdhetsproblematiken att det blir mer hemarbete i eget hus, inte minst för kvinnorna. Här synliggörs också att ”drömmen om det egna huset” riskerar att förstärka traditionella könsroller (Almqvist, 2004, abstract).

Carita Bengs *Looking Good: a Study of Gendered Body Ideals among Young People* (2000) förstås också som genusforskning utan feministiskt perspektiv: “The main objective of this thesis is to study how social and cultural norms regarding body and appearance are perceived and interpreted by young people.” (Bengs, 2000, abstract) Det är kön som social konstruktion som är av intresse, men feministisk teori används inte. I abstractet står ”The teoretical framework includes both general theories of the body and gender perspectives” (Bengs, 2000, abstract), och det handlar då om perspektiv ifråga om kön och könskonstruktion, inte makt.

Vi ser alltså en stor bredd inom den könsorienterade diskursordningens perspektiv på kön, och vi ser att den feministiska tydligt avskiljer sig från övrig forskning i sitt kritiska och emancipatoriska perspektiv på ojämlika könsförhållanden.

6. Universell kunskapsorganisation av feministisk diskurs

Utifrån definitionen av feministisk diskurs, diskuteras varför och hur kunskapsorganisation ifråga om utformning och praktik inte kan uttrycka de feministiska perspektiven. Jag skiljer i analysen på de möjligheter till uttryckande av diskurs som en systematisk utformning ger och vad utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken möjliggör (se vidare i kapitel 1 och 4). Analysen i detta kapitel handlar på så vis om vilka möjligheter till indexering och klassifikation som ges av kunskapsorganisationssystemen ifråga.

Här analyserar och diskuterar jag osynliggörande i universella kunskapsorganisationssystem. Mitt analytiska bidrag berör enbart Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord, men jag diskuterar också vad annan forskning kommit fram till gällande osynliggörande av feministiskt material i andra kunskapsorganisationssystem, framförallt är det Dewey Decimal Classification och Library of Congress' Subject Headings som uppmärksammats. Jag diskuterar också möjligheter till förbättring, ifråga om synliggörande av feministisk diskurs, inom systemens ramar.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek

Utformning

Texter om feminism ska inplaceras under klassifikationen *Kvinnofrågor* (Ohja). Den är i sin tur underordnad, och placerad hierarkiskt under *Samhälls- och rättsväsen* (O), liksom vidare under *Sociala frågor och socialpolitik: könsrollsfrågor* (Ohj).[20] Feminism

[20] I nyaste upplagan av *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* (Viktorsson, 2006) har *Könsrollsfrågor* (Ohj) ersatts med *Genusfrågor* (Ohj). Detta kan ses som en förbättring, men samtidigt är förstås inte begreppet könsrollsfrågor ekvivalent med genusfrågor, varför ersättningen i olika specifika sammanhang – t.ex. i olika bibliografiska poster – kan bli mer eller mindre lyckad.

förstås alltså som en socialpolitisk kvinnofråga, som inte relateras till män och inte heller till andra sammanhang. Under kvinnofrågor ska också texter om hemmafruar, kvinnliga präster, kvinnojourer och änkor klassificeras, men också texter som handlar om kvinnorollen, kvinnorörelsen och kvinnofrigörelse. Det är mycket som ska rymmas här.

Texter som handlar om Kvinnoforskning ska klassificeras under *Kvinnoforskning* (Ohja:b), liksom om Kvinnohistoria under klassningen *Kvinnohistoria* (Ohja:k). Dokument om feministisk teori ska klassificeras under *Kvinnofrågor: filosofi* (Ohja:d). Liknande klassningsmöjligheter ser vi i såväl Dewey Decimal Classification som Library of Congress Classification (t.ex. Intner och Futas, 1996; Olson 2002a).

Under *Könsrollsfrågor* (Ohj) ska istället texter om jämställdhet, könsdiskriminering, könsrollsfrågor, könssegregation etc. klassificeras i Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Principen verkar vara, att handlar ett dokument om båda könen, både män och kvinnor, ska det klassificeras under *Könsrollsfrågor* (Ohj). Genusforskning ska enligt det alfabetiska registret klassificeras under *Könsrollsfrågor: forskning* (Ohj:b). Handlar texten bara om män eller mansfrågor, ska den klassificeras under *Mansfrågor* (Ohjb) – motsvarigheten till *Kvinnofrågor*. Handlar ett dokument om homosexuella/homosexualitet eller bisexuella/bisexualitet ska det klassificeras under *Homosexuella* (Ohjh).[21]

Dokument som handlar om andra för feminismen och feministisk forskning viktiga frågor, såsom kvinnomisshandel, prostitution och sexualitet, ska istället klassificeras under huvudklassen *Medicin* (V). Kvinnomisshandel ryms under klassningen *Kvinnomisshandel* (Vnamb), som är underordnad *Medicin: Samhällsmedicin, hygien, sexologi* (Vn). Dokument om prositution ryms under *Prostitution, otukt, incest, våldtäkt* (Vndp), som är underordnad klassifikationen *Sexologi* (Vnd).[22] Dokument om kvinnors sexualitet ska klassificeras under *Kvinnan och sexuallivet* (Vnda), och dokument om mäns sexualitet under *Mannen och sexuallivet* (Vndb). Det uttrycks tydligt i systemet att även dokument utifrån ”sociala” aspekter ska klassificeras hit (Noaksson, 1997, s. 200).

Inom andra huvudklasser ryms också diverse klassifikationer som är av intresse för dokument inom feministisk diskurs. Texter

---

[21] I den 8:e upplagan av *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* (Viktorsson, 2006) har rubriken *Homosexuella* (Ohjh) ändrats till *Homosexuella, bisexuella, transpersoner* (Ohjh).

[22] Det förs inom Klassifikationskommittén diskussioner om att ändra denna klassifikation, i ett försök att göra den bättre (Berg och Urberg, personlig kommunikation, 7 juli, 2008).

om kvinnor och arbete ska klassificeras under *Kvinnor på arbetsmarknaden* (Ohafb), och det finns ingen motsvarighet gällande män på arbetsmarknaden. Under huvudklassen *Litteraturvetenskap* (G) ska texter om kvinnliga författare och kvinnor klassificeras under *Kvinnolitteratur* (G.0972), medan texter om kvinnopsykologi, könsidentitet och manlighet istället ska klassificeras under *Könspsykologi* (Dogb).

Ämnesordsregistret beskriver också att dokument om feministteologi ska klassificeras under *Religion: Dogmatik* (Cea). Dokument om feministisk filmteori klassificeras under *Filmens estetik och teori* (Imaa), feministisk konstteori under *Konstteori och –estetik* (Iaa), feministisk kriminologi under *Kriminologi* (Oepa), feministisk litteraturforskning under *Litteraturvetenskap: forskning* (G:b) samt feministisk litteraturkritik under *Litteraturvetenskap: litteraturkritik* (G:dg). Dokument om kvinnospråk klassificeras under *Språkpsykologi* (F:do) eller *Språksociologi* (F:oa). Under dessa klassifikationer gäller att texter med feministiska aspekter ska rymmas under en och samma klassning tillsammans med många andra ämnen.

Utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik

I praktiska anvisningar för klassificering nämns klassifikationsprocessen kortfattat: ”Efter det att man gjort klart för sig verkets ämne, bör man börja med att söka lämplig avdelning” (Noaksson, 1997, s. 10). Ifråga om valet av kod, så gäller för klassifikation av tvärvetenskapliga arbeten: ”I första hand bör sådana arbeten klassificeras på det ämne som kan anses dominera” (Noaksson, 1997, s. 10). Bara genom att se på dessa kortfattade citat, är det rimligt att dra slutsatsen att man i utgångspunkterna för klassifikationsprocessen inte menar att klassifikatören ska söka efter texternas perspektiv, utan efter deras uppenbara ämnen, liksom att det ska vara möjligt vid klassificeringen att objektivt avgöra vad en text handlar om.

Diskussion

I Klassifikationssystem för svenska bibliotek ska texters uppenbara ämnen klassificeras, inte deras perspektiv. Därmed kan inte de femi-

nistiska perspektiven fångas in. Likaså ses feminism och feministisk forskning som socialpolitiska kvinnofrågor. Andra för feminismen relevanta frågor, som våldtäkt, misshandel och sexualitet ska istället klassificeras under den medicinska huvudklassen. Utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken tydliggör också att det är ämnen som ska klassificeras, inte perspektiv.

Svenska ämnesord

Utformning

Texter om feminism ska indexeras under ämnesordet *Feminism*. Det är också möjligt att indexera mer precist med de prekoordinerade kombinationerna av ett överordnat och ett underordnat ämnesord: *Feminism: politiska aspekter* och *Feminism: religiösa aspekter.* Feminism och utbildning ska på samma sätt indexeras med *Utbildning: genusaspekter.* Begreppen står i en s.k. associativ relation till varandra.

Det finns också en rad ämnesord där två begrepp kombineras i ett ämnesord för att möjliggöra att indexera dokument som handlar om både feminism och något mer, som: *Feminism och film, Feminism och konst, Feminism och litteratur.*

Likaså finns det ämnesord som *Feministisk litteraturkritik*, *Feministisk teori* och *Feministisk terapi* – ämnesord som används för att indexera dokument som handlar om feministisk teori, feministisk terapi etc.

Ytterligare en möjlighet att indexera feminism är att kombinera två ämnesord med varandra. I systemet ges t.ex. anvisningen att dokument som handlar om postmodern feminism, ska få ämnesorden *Postmodernism* och *Feminism*. Dessa är alltså godkända ämnesord, som får koordineras av användaren vid sökning. Liknande möjligheter finns för att uttrycka att dokument handlar om kvinnor eller män, även om det finns många fler ämnesord relaterade till kvinnor än män.

Ämnesordet *Genus (socialt kön)* används för att indexera dokument som handlar om kön i social bemärkelse, medan *Kön (biologi)* används ifråga om biologiskt kön, som dokument om fysiologiska aspekter. Detsamma gäller då de underordnade ämnesorden *genus-*

aspekter respektive *könsskillnader*, som ska användas under överordnat ämnesord i social respektive biologisk bemärkelse.

Sedan finns det ett antal ämnesord som används för att indexera dokument om könsroller. *Könsroller*, *Könsroller i bibeln*, *Könsroller i konsten*, *Könsroller: barn- och ungdomslitteratur*, *Barn och könsroller*, *Ungdomar och könsroller*, *Könsroller på tv*, *Könsroller i reklamen* etc. Det är svårt att få någon klar uppfattning om vilka dokument som ska indexeras med *Könsroller* respektive *Genus*, då båda ska användas för att indexera dokument som handlar om s.k. socialt kön. Dessutom har *Könsroller* sin motsvarighet i Library of Congress' Subject Headings ämnesord *Sex role*, och *Genusforskning* har sin motsvarighet i *Sex role research*, vilket gör det hela ännu mer förvirrande.

Utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik

Utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken är utförligare beskrivna än i Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Men gällande ämnesanalysen och valet av ämnesord står enbart att man ska välja de ämnesord som bäst sammanfattar verkets innehåll, och att minst 20% av verkets innehåll bör behandla ett ämne för att det ska komma på tal för indexering (Nauri, Olsson och Svanberg, 2004, s. 28). Det är uppenbarligen tematik som eftersöks, inte perspektiv.

I riktlinjerna för ämnesordsindexering betonas också att relationer mellan ämnen är vanligt förekommande, och att dessa ska indexeras (Nauri, Olsson och Svanberg, 2004, s. 31). Relationen mellan ämne och aspekt på ämne, är en sådan relation, och brukar benämnas som associativ. I första hand ska ett enskilt ämnesord som uttrycker hela ämneskombinationen väljas (t.ex. *Kvinnor i litteraturen*), i andra hand kombineras ett överordnat ämnesord med ett underordnat väljas (*Litteraturkritik: genusaspekter*). Om det inte heller skulle vara möjligt utformas flera ämnesord, som användaren sedan själv får kombinera vid sökning. Prekoordinering föredras alltså alltid. Man skriver dock att om det inte finns möjligheter att prekoordinera förhållanden mellan ämnen kan bero på att "kombinationen är ovanlig, svår att uttrycka på ett konsekvent och entydigt sätt, eller inte har bedömts som viktig att kunna särskilja i ett index" (Nauri, Olsson och Svanberg, 2004, s. 31).

Diskussion

I Svenska ämnesord är möjligheterna till att uttrycka feministisk diskurs något bättre än i Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Här finns fler relevanta begrepp och fler möjligheter att uttrycka associativa relationer mellan begrepp. Den feministiska diskursen förblir ändå odefinierad. Det är inte möjligt att uttrycka feministiska aspekter, utan feminism företräds i ämnesorden enbart som en rörelse eller ideologi, som man kan uttrycka aspekter på; t.ex. *Feminism: politiska aspekter*. Det närmaste man i Svenska ämnesord kommer möjligheten att uttrycka feministiska aspekter, är det underordnade ämnesordet *genusaspekter*. Det är dock alltför allmänt och tematiskt för att det på något vis ska kunna fånga in feministisk diskurs. Det är också svårt att förstå hur man bör skilja på användningen mellan ämnesord relaterade till könsroller och ämnesord relaterade till genus. Sedan omöjliggör utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken sökandet efter perspektiv i ämnesanalysen, inte minst.

Osynliggörande av feministisk diskurs

När vi ser på ovan beskrivna möjligheter till indexering och klassifikation, förstår vi att feministiska texter är svåråtkomliga i bibliotekskatalogerna. Av egen erfarenhet vet jag också att det är i stort sett omöjligt att specificera ämnessökningar för feministiskt material – det går nämligen inte att skilja ut feministiskt material från annat material om kvinnor, kön eller jämställdhet på något relevant sätt. Det går inte heller att skilja ut texter om feminism från texter skrivna utifrån ett feministiskt perspektiv. Antingen får man göra en sökning med väldigt allmänna begrepp, och får mängder av sökträffar, eller så försöker man söka med specifika begrepp och kombinationer av begrepp, och får inga sökträffar alls. Hope Olson konstaterar: ”Library users seeking material on topics outside of a traditional mainstream will meet with frustration in finding nothing, or they will find something but miss important relevant materials” (Olson, 2001, s. 639). Efter att ha sökt efter feministiskt material med ett antal universella kunskapsorganisationssystem, drar Melanie Feinberg slutsatsen att feminism som koncept likställs med kvinnor som grupp, feminismens relevans för män osynliggörs och feminismens politiska aspekter otydliggörs (Feinberg, 2005, s. 11).

Olson m.fl. menar dessutom att feminism och kvinnor förlöjligas, att man avsiktligt beskriver feminism och kvinnor sexistiskt (Olson, 2002b, s. 104). Siv Wold-Karlsen uttrycker det som att feminismen i det universella klassifikationssystemet Klassifikationssystem för svenska bibliotek hamnar i ett stort hål ur vilket det är svårt att fiska upp något igen. Man kan, som Wold-Karlsen, fråga sig: ”Vems erfarenheter och kunskaper är det biblioteket lyfter fram och synliggör, så de kan bli en del av vårt kollektiva minne och inte försvinna in i den kollektiva glömskan?” (Wold-Karlsen, 1989, s. 15) Det är inte de feministiska erfarenheterna och den feministiska kunskapen.

Bibliotek och bibliotekskataloger som använder kunskapsorganisationssystem som osynliggör feministisk kunskap på detta sätt marginaliserar feministisk kunskap, just genom att möjligheterna till effektiv åtkomst av material inom detta kunskapsområde kraftigt begränsas.

Den universalistiska och objektivistiska kunskapssynens norm

Diskursteoretiskt är det rimligt att se de begränsade sökmöjligheterna som konsekvenser av osynliggörande, diskursiva processer. Dessa processer kan förstås på olika sätt.

Det är inom den feministiska och kritiska forskning som kritiserar de universella kunskapsorganisationssystemen vanligt att tala om en ”manlig norm”, en ”heterosexuell norm” och en ”monodisciplinär norm” som osynliggör material om kvinnor och feministiskt material (se t.ex. Olson, 2002a, 2002b; Pettersson, 2001, 2003). Likaså normeras kristendom på bekostnad av andra religioner, och väst på bekostnad av öst, nord på bekostnad av syd (se t.ex. Olson, 2002a, 2002b; Pettersson, 2001; Ørom 2003).

Jag vill inte primärt utgå från dessa normer i min analys, utan förstår dem som ett resultat av, eller på något vis relaterade till, den objektivistiska och universalistiska kunskaps- och världsuppfattning som systemen konstruerats utifrån, och vidare artikulerar. Enligt min uppfattning är alla kunskapsorganisationssystem specifika i det avseendet att de är konstruerade utifrån en viss verklighetsuppfattning och en viss kunskapssyn, hur universella de än utger sig för att vara. En del kunskap kan ses utifrån det perspektiv som universella kunskapsorganisationssystem artikulerar, annan inte (t.ex. Hansson, 1999; Hjørland, 2008; Olson, 2002b; Ørom, 2003). Det är ju

inte heller så att alla universella kunskapsorganisationssystem utgår från samma universalistiska och objektivistiska norm – den kan förstås se olika ut från system till system.

Feministisk kunskap hör till den kunskap som i de flesta fall marginaliseras och delvis osynliggörs. Feminism och feministisk forskning artikuleras, om de ens artikuleras, på sätt som inte överensstämmer med dessa kunskapsområdens centrala fokus och perspektiv. De artikuleras inte i överensstämmelse med min definition av feministisk diskurs.

Men denna marginalisering kan uppfattas i många avseenden. En del har att göra med själva den systematiska strukturens utformning, en del har snarare att göra med vilka begrepp som används, och hur de inkluderar eller exkluderar viss kunskap. En del marginalisering har att göra med både utformning och betydelsebildning – som att feministiskt material ska klassificeras tillsammans med ickefeministiskt, långt ner i en huvudklass som inte är relevant, eller att det inte går att skilja på vad som ska indexeras under ämnesordet *Genus* respektive ämnesordet *Könsroller*.

En stor del av osynliggörandet har också att göra med utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken, som i stort sett omöjliggör indexering och klassifikation av perspektiv.

Jag diskuterar osynliggörandet utifrån några specifika teman som alla på sätt och vis kan förstås som konsekvenser av, eller stående i relation till, den objektivistiska och universalistiska kunskaps- och omvärldsuppfattningen.

En monodisciplinär norm

Den monodisciplinära normen visar sig framförallt i systemens struktur och det sammanhang som feminism placeras in i, och starkast är den i Klassifikationssystem för svenska bibliotek som har sina huvudklasser utformade efter monodisciplinära kunskapsområden. I Svenska ämnesord har monodisciplinär kunskap fått stå modell för valda begrepp, medan det finns färre begrepp som passar för tvärvetenskaplig kunskap.

Enligt den klassifikationsteori som Klassifikationssystem för svenska bibliotek följer, bör discipliner dessutom hållas ihop inom en och samma huvudklass. Klassifikationerna är också ”ömsesidigt uteslutande”, d.v.s. ett ämne ska bara kunna klassificeras på en plats i systemet. Man utgår från uppfattningen att ett koncept ska kunna

utryckas med *en* term. Man kan inte kombinera koder för att uttrycka ett tvärvetenskapligt begrepp.

I ämnesordssystem som Svenska ämnesord försöker man uttrycka relationer mellan begrepp, och det är möjligt att kombinera ämnesord, för att få fram en tredje specifik betydelse genom postkoordinerad sökning, även om prekoordinering rekommenderas. Dokument som behandlar tvärvetenskapliga ämnen, blir i bästa fall representerade med en term för varje ämne, i värsta fall representeras de inte alls. För det är ju också så att ett ämne bör behandlas till minst 20% för att indexeras. Konsekvensen för den informationssökande användaren är att denne måste känna till boolesk logik liksom vilka ämnesord/klassifikationskoder som ska användas i just det specifika fallet. Sökningar på de enskilda orden/koderna ger antagligen väldigt många träffar, med mycket irrelevans bland dem, konstaterar Olson som diskuterar samma problematik gällande Library of Congress' Subject Headings (Olson, 2002b, s. 102-103).

Premiering av ämne framför perspektiv

Premieringen av ämnen, i betydelsen tematiska sådana, framför perspektiv, visar sig framförallt i utformningen av utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken och i hur man skapar betydelse åt feminism i systemen.

De begrepp och klassifikationskoder som inkluderas i de universella systemen är framförallt tematiska begrepp (t.ex. Andersen, 2004). Detta är antagligen en följd av den universalistiska och objektivistiska kunskapssynen, eftersom man försöker få systemets organisering av kunskapen att framstå som given.

Kunskapsorganisationen måste kunna indexera/klassificera feministiska dokument som perspektiv, men också vilka ämnen dokumenten handlar om. En text kan också handla om feminism, vilket också måste kunna uttryckas kunskapsorganisatoriskt.

I system som dessa blir det svårt att synliggöra vare sig feminismens ämnesmässiga fokus eller feministiska perspektiv. Däremot är det möjligt att framförallt indexera texter som handlar om feminism och feministisk verksamhet, och att likaså indexera associativa relationer till dessa begrepp; såsom *Feminism: politiska aspekter*. Texter om feminism och feministisk forskning klassificeras under *Kvinnofrågor* (Ohja) respektive *Kvinnofrågor: forskning* och förstås som socialpolitiska kvinnofrågor.

Kublik et al. har uppmärksammat detta problem med omöjligheten att uttrycka perspektiv som, enligt dem, består i bristande klassifikations- och indexeringsmöjligheter av ”specific theoretical topics” i Dewey Decimal Classification (Kublik et al., s. 16). Det finns ett stort behov av att kunna uttrycka ”feminist theory as a topic in itself and as an aspect of other topics” (Kublik et al, s. 16), vilket de universella systemen inte lyckas med (se även 2002a, s. 216). Olson ger ett exempel från Library of Congress Subject Headings, där en text med ett poststrukturalistiskt och postkolonialistiskt perspektiv inte kan indexeras med ämnesorden *Poststructuralism* och *Postcolonialism*, eftersom den inte handlar om dessa ämnen, utan intar dessa perspektiv (Olson, 2002a, s. 216). Indexeringen i Library of Congress’ Subject Headings tar endast vara på vad en text handlar om, inte vilket eller vilka perspektiv den intar. Olson ser detta problem som förhållandevis enkelt att åtgärda (Olson, 2007). Det vore, i teorin, möjligt att i ett klassifikationssystem ha en huvudklass för kunskap om feminism som ämne och för feminismen viktiga teman. Samtidigt vore det möjligt att även synliggöra feministiska perspektiv som en möjlig associativ klassning, inom andra huvudklasser. I ett ämnesordssystem skulle det vara möjligt att ha bra termer som beskriver den arena som feminism är och feministisk kunskap behandlar, samtidigt som man erbjuder möjligheter att uttrycka associativa relationer. Denna typ av relation möjliggör uttryck av i vilken relation begreppen står till varandra – som att det ena begreppet är ett perspektiv, och det andra ett ämne.

Men jag menar samtidigt att utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken i stort sett omöjliggör indexering och klassifikation av perspektiv. Indexerings- och klassifikationsprocessen bör ses som en avancerad, intellektuell process (t.ex. Hjørland, 1993). Speciellt är det första steget, ämnesanalysen, viktig för att indexering och klassifikation ska fungera socialt och kulturellt specifikt. Ämnesanalysen och den slutgiltiga indexeringen/klassifikationen bör ta hänsyn till vilket intresse olika diskurser eller domäner kan ha av respektive dokument, och den bör även fördjupas ifråga om vad man eftersöker för typ av innehåll i dokumenten (t.ex. Hjørland, 1993, 1998).

I Svenska ämnesord och Klassifikationssystem för svenska bibliotek ges i stort sett inga riktlinjer alls för ämnesanalys, och man eftersöker dokuments teman, inte dess perspektiv. Det saknas alltså möjligheter att se den kunskapsorganisatoriska praktiken som en komplicerad, intellektuell aktivitet och som skulle kunna leda till att perspektiv uppmärksammas vid indexering och klassifikation. Att se

på indexering/klassifikation som enbart en konkret tillämpning av ett kunskapsorganisationssystem, är en följd av tron på universell och objektiv kunskap, där det inte ses som komplicerat att utröna vad en text ”handlar om”, och där man också ser det som möjligt att avgöra objektivt.

Feminismen som socialpolitisk kvinnofråga

Feminismen artikuleras som en socialpolitisk kvinnofråga, vilket visar sig ifråga om hur man ger betydelse åt feminismen, samt i nedvärderingen av feminismens betydelse och inplacerandet av den i felaktiga sammanhang.

Normen i Svenska ämnesord och Klassifikationssystem för svenska bibliotek är tydlig och består av en vuxen, svensk man. Utanför normen finns barn och ungdomar, invandrare och kvinnor (Pettersson, 2003, s. 16). Därför behöver de också särskiljas, så att dokument som handlar om dessa ämnen och grupper kan synliggöras i systemen. Hur feministisk diskurs artikuleras som ett undantag i de universella kunskapsorganisationssystemen, kan diskuteras i förhållande till vad som benämns inkludering genom särskiljning (Hansson, 1999). Begrepp som har med kvinnor att göra eller ger uttryck för en från det rådande perspektivet avvikande manlighet eller sexualitet, synliggörs som undantag till den manliga normen. Normen förblir däremot outtalad, eftersom systemen är anpassade för att utgå från den (Brännström och Modin, 1996; Hansson, 1999; Intner och Futas, 1996; Olson, 2002b, s. 101; Pettersson, 2001; 2003; Wold-Karlsen, 1989). Inkludering genom särskiljning visar sig i mängder av ämnesord som hänvisar till kvinnan i ämnesordssystemen, men få som hänvisar till mannen.[23] Detsamma gäller klassifikationer i klassifikationssystemen och deras ämnesordsregister. Där särskiljs undantagen ständigt (Pettersson, 2003, s. 14-

[23] Självklart är det också som Svanberg skriver att det faktum att det finns betydligt fler ämnesord av typen Kvinnliga sjömän än av typen Manliga sjuksköterskor beror på att Svenska ämnesord, liksom andra ämnesordssystem, är ett litteraturbaserat system (Svanberg, personlig kommunikation, 7 juli, 2008). Svanberg menar också vidare: ”Visst beror det på att mannen är norm i vårt samhälle, och kvinnan undantaget, men det ser ut så inte bara i ämnesorden utan också i litteraturen som ämnesorden ska användas för att beskriva. Det finns verk som uttalat behandlar kvinnliga sjömän, men det finns inga som uttalat behandlar manliga sjömän. Vissa av verken som handlar om sjömän och fått det ämnesordet begränsar sig säkert i praktiken till manliga sjömän, men det är oftast svårt att avgöra.” (Svanberg, personlig kommunikation, 7 juli, 2008). Svanberg menar att det skulle bli konstigt att använda *Manliga sjömän* om verk som inte fokuserar på att sjömännen är män - då säger man ju att det som gäller sjömän i allmänhet inte gäller för kvinnor (Svanberg, personlig kommunikation, 7 juli, 2008).

19). I Klassifikationssystem för svenska bibliotek liksom i Dewey Decimal Classification särskiljs kvinnor som en särskild grupp arbetstagare, särskild grupp invandrare, särskild författargrupp och litterärt motiv etc. (Olson, 2002b, s. 101-102; Pettersson, 2003) I Library of Congress' Subject Headings och Svenska ämnesord är ämnesorden för kvinnor många, medan det finns få för män (Olson, 2002b, s. 101; Hudson och Mills, s. 245; Pettersson, 2003). Pettersson ser fem gånger så många ämnesord för kvinnor som för män i Svenska ämnesord (Pettersson, 2003, s. 16). Exempel är ämnesorden *Arbetarkvinnor*, *Damidrott*, *Kvinnliga chefer*, *Svarta kvinnor*, *Yrkeskvinnor* etc. Det finns inga manliga motsvarigheter till just dessa ämnesord.

Även om det inte diskuterats mycket i forskningen, så är det också enbart en viss typ av manlighet som artikuleras som outtalad norm i systemen. Om normen ses som en vuxen, svensk, arbetsför man, så är det också en norm som exkluderar en stor del av alternativa former för mannen och manligheten från normen. Ämnesord och klassifikationskoder som relaterar till män eller manlighet förekommer endast då det handlar om en för mannen underordnad eller förfördelad roll - som ”manliga prostituerade” eller ”korta män” (Olson, 2002b, s. 101). Men i många fall synliggörs inte mannen och manligheten i förhållande till olika ämnen alls. Mannen och manligheten kan t.ex. vanligtvis inte associeras till familj och äktenskap (Intner och Futas, 1996). Så är det också i Klassifikationssystem för svenska bibliotek.

Feministisk kunskap och forskning diskuterar enligt min definition både manligt och kvinnligt kön, och ofta både män och kvinnor relaterade till t.ex. hem, familj och arbetsmarknad. Men kunskapsorganisationssystemen artikulerar dessa ämnesområden som enbart relaterade till kvinnlighet, och på så vis särskiljs också feminism som en kvinnofråga.

Att feminism enbart förstås som en socialpolitisk fråga, är också ett stort problem. Feminismen i Klassifikationssystem för svenska bibliotek ska klassificeras som en rörelse eller ideologi under *Sociala frågor och socialpolitik: kvinnofrågor* (Ohja). I Svenska ämnesord förstås feminismen som en rörelse eller ideologi, som man kan formulera olika aspekter på; *religiösa aspekter*, *politiska aspekter*, men inte som ett perspektiv i sig självt. Då hänvisas man till ämnesordet *genusaspekter*, som ligger närmast.

De sammanhang där feminism artikuleras, värderas dessutom lågt i Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Maj Klasson har visat (Klasson, 1995, 1996) att valet av huvudklasser respektive

deras inbördes ordning säger en hel del om bakomliggande kunskaps- och världsuppfattning. Utifrån ett feministiskt perspektiv kan man enligt henne vara mycket kritisk mot Klassifikationssystem för svenska bibliotek, då den hierarkiska ordning som tillämpas utgår från den manliga individen som norm (1996). De ämnen som man låtit bilda huvudklasser visar detta, traditionellt sett manligt förknippade ämnen som *Idrott, lek och spel* och *Militärväsen* har fått egna huvudavdelningar, medan kvinnofrågan och feminism placeras under *Kvinnofrågor* (Ohja), långt ner i hierarkin (Klasson, 1996; Pettersson, 2003). Detta gäller också de sammanhang där manlighet och kön artikuleras. Mansfrågor ska klassificeras under *Mansfrågor* (Ohjb), homosexualitet och bisexualitet under *Homosexuella* (Ohjh) och det är lika långt ner i hierarkin som feminism och kvinnofrågor. Så problematiseringar av kön och sexualitet, som är i fokus för feminism och feministisk forskning, är lågt värderade.

Det har också konstaterats att särskiljningen visar sig genom att kvinnan synliggörs som objekt, medan mannen artikuleras som subjekt (Brännström och Modin, 1996). Ett exempel från Klassifikationssystem för svenska biblioteks ämnesordsregister är hur kvinnan framställs som motiv i konsten och skönlitteraturen, medan mannen till övervägande del framställs som konstnär och författare. Denna objektifiering har att göra med hur manlighet respektive kvinnlighet förstås, och förståelsen av kön som bildas är inte feministisk, som konstaterats.

Det är rimligt att förstå det som att feminism artikuleras felaktigt och sexistiskt, och ofta inte alls. Feminism placeras in i icke-relevanta kontexter och nedvärderas i betydelse. Man ”ghettoiserar” feministiskt material och material om kvinnor från närbesläktad kunskap eller klumpar ihop den under en och samma huvudklass, vanligen långt ner i hierarkin (Olson, 2001, 2002a, 2002b, s. 102; Palmer och Knott Malone, 2008). Detta kan förstås som en maktfråga, vilket också ståndpunktsepistemologin och den feministiska kunskapsorganisationsforskningen, hävdar:

> The inappropriate, inadequate classification (...) stems from the lack of importance placed on the concerns of other women in our culture and society in general. Books embodying multiple marginalizations are either ghettoized in an obscure corner of the catalog (all women or all African Americans lumped together) or dispersed in a diaspora of little ghettos. Separated from mainstream subject classifications, where they are pushed to the margins, they will not disturb library users looking for books on “real” topics. (Olson, 2001, s. 658-659)

Diskursteoretiskt kan man förklara det som att betydelsebildningen om kön i systemen inte artikulerar feministisk diskurs, utan andra

diskurser om kön. Även om jag inte definierar denna diskurs eller de diskurser som systemen artikulerar, så visar sig en betydelse om kön där feminism förstås som en socialpolitisk kvinnofråga, som därtill värderas lågt. Man kan också se det som att språket i vår kultur och vårt samhälle generellt är androcentriskt, vilket i sin tur försvårar synliggörande (Pettersson, 2003, s. 19). Det skulle valen av begrepp kunna vara exempel på. Det är uppenbart att systemens utformning ifråga om betydelsebildning om kön inte överensstämmer med den centrala problematik inom den feministiska diskurs som ska kunskapsorganiseras.

Möjligheter till förbättring?

De universella systemen jag analyserat synliggör inte den feministiska diskursen. Som ideologi och politisk rörelse är det möjligt att klassificera och indexera den, men knappast som teoretiskt perspektiv. Inte heller är det möjligt att på ett fruktbart sätt indexera och klassificera för feministiska perspektiv viktiga fokus som kön eller sexualitet. Likaså missförstås och nedvärderas feminismen.

Men självklart finns det några steg mot en rättvisare ämnesrepresentation som kan tas, även i dessa system. Olson ser stora möjligheter till förändring inom ramen för de universella kunskapsorganisationssystemen, och menar att deras exkluderande normering kan dekonstrueras (Olson, 1997). Genom att dekonstruera binära oppositioner kan undantag till normen uppmärksammas, och systemen kan förändras (Olson, 1997). Genom att dekonstruera ett universellt kunskapsorganisationssystem, kan det bli mer användbart för specifika diskurser, t.ex. den feministiska. Vi måste:

> make the system permeable, create spaces through which the voice of the Other outside of the limit has the opportunity to be heard inside it. Making these spaces requires strategies to address particular issues in particular situations. (Olson, 1996, s. 303)

De som är på insidan av informationsstrukturerna, som Olson skriver och menar indexerande och klassificerande bibliotekarier liksom konstruktörer av system, måste överlämna en del av makten: “power of voice, construction, and definition” och “create holes in our structures through which the power can leak out” (Olson, 2001, s. 659). En generell förändring som skulle kunna skapa utrymme i den kunskapsorganisatoriska strukturen i Dewey Decimal Classification vore t.ex. att flytta ”women out of 396, lodged between etiquette and

outcast races, and put us into 305.4 with other demographically-defined groups" (Olson, 1996, s. 310).[24]

Tillsammans med Dennis Ward, Virginia Clevette och Angela Kublik har Olson omsatt sin metodologi praktiken. De har tillsammans skapat en utvidgning av Dewey Decimal Classification, som anpassar klassifikationssystemet för "feminist/women's issues" (Kublik et. al., 2003, s. 13). Förändring diskuteras i många avseenden. Hur väl passar klassifikationen feministiskt material? Är den för bred, för snäv eller artikuleras inte feminism alls? Hur bra passar ett ämne inom en särskild klassifikation? Vad ska det klassificeras tillsammans med, vad befinner sig ovanför/nedanför i hierarkin? Men viktigast tycks enligt Olson vara behovet av att kunna klassificera feministisk teori som ett ämne i sig självt, samtidigt som det är en aspekt på andra ämnen (Kublik et al., 2003, s. 16; Olson, 2007). Vissa åtgärder är enligt Olson inte så omfattande; det kan röra sig om en ordvalsmässig förändring. Men att synliggöra feministisk teori som aspekt, anses vara en större förändring. Här krävs att en huvudklass ges åt feministisk teori som ämne, och att det görs möjligt att också klassificera feministisk teori som en aspekt på andra ämnen.[25]

Motsvarande förändringar kan förstås också låta sig göras i Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord, om viljan finns. Inom varje huvudklass i Klassifikationssystem för svenska bibliotek skulle det kunna införas en möjlighet att klassificera material som feministiskt, som en associativ relation. Det är likaså nödvändigt att flytta feminism och feministisk forskning från kvinnofrågor, och förstå feministisk diskurs utifrån att den existerar i form av en politisk och ideologisk rörelse och som teoretiskt kunskapsfält, som kritiserar ojämlika könsförhållanden och vill förändra dessa. På så vis står feminism för ett särskilt perspektiv på kön, som jag ovan betonat måste kunna uttryckas. Därmed behövs också fungerande begrepp för att uttrycka detta perspektiv. Att det är svårt att skilja på vilka sammanhang där begreppet genus ska användas från vilka sammanhang där begreppet könsroller ska användas, är problematiskt och behöver åtgärdas genom tydliggörande anvisningar.

Men, hur stora förändringar som än görs här, kan den feministiska diskursen inte bli annat än undantag. Utgångspunkterna i sys-

---

[24] Koden för allmänna verk om kvinnor är i Dewey Decimal Classification numera 305.4.

[25] Eftersom Dewey Decimal Classification har motsatt sig utvidgningen av klassifikationssystemet, så finns den inte i sin helhet till beskådande (Kublik et al., 2003). Därför vet jag inte riktigt hur möjligheten att uttrycka aspekter ser ut, och jag kan inte presentera idén här.

temen är alltför objektivistiska och universalistiska. Och utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken omöjliggör indexering och klassifikation av perspektiv.

Självklart påverkas den kunskapsorganisatoriska praktiken av systematiken i systemen, liksom den världs- och kunskapssyn systemen bygger på. Systematiken och värderingarna är också tydliga - och påverkar - de konkreta anvisningarna för kunskapsorganisatorisk praktik, vilket vi ovan diskuterat. Ämnesanalys ses t.ex. som en mycket enkel, formaliserad operation.

Feministiska dokument ska indexeras och klassificeras utifrån de behov som finns av det inom det feministiska forskningsfältet (Hjørland och Albrechtsen, 1995, s. 413). En domänspecifik ämnesanalys skulle inom samhällsvetenskapliga och humanistiska vetenskaper innebära att indexeraren bör vara uppmärksam på den vetenskapsteoretiska uppfattning som uttrycks i det dokument som ska indexeras (Hjørland, 1993, s. 43), och självklart bör utgångspunkterna för ämnesanalys också möjliggöra detta, liksom att den systematiska utformningen gör det. Hjørland benämner denna ämnesanalys som ”vetenskaplig”, och förutom att den ska vara domänspecifik så ska den:

> anlægge den størst mulige grad af refleksion over faget og dets selvforståelse. D.v.s. at især videnskabsteori er en central kvalifikation for emneanalysen, fordi netop videnskabsteorin rummer den højeste grad af refleksion over faglige forståelseshorisonter. (Hjørland, 1993, s. 106)

Här förespråkas alltså att man bör ta hänsyn till vetenskapsteoretiska positioneringar i de dokument som indexeras (Hjørland, 1993, s. 77). Ett dokument, som exempelvis en vetenskaplig artikel eller avhandling, skrivs in i en facklig tradition, i en pågående diskussion (Hjørland, 1993, s. 78-79). Man kan säga att indexeringen ska placera in dokumentet utifrån denna vetenskapshistoriska betydelse, just med hjälp av epistemologiska positioneringar. Indexeraren ska fråga sig vilken användning dokumentet ifråga kan komma att få i det specifika sammanhang som det indexeras för, och i förhållande till andra dokument i detta sammanhang (Hjørland, 2008). Indexeringens uppgift är här att fånga ett dokuments ”informativa potentialer” (Hjørland, 1993, 2008). Hjørland skriver: ”In a feminist library, for example, a book should be indexed by anticipating what it might contribute to feminist scholarship” (Hjørland, 2008, s. 17). Det är då rimligt att se de feministiska artikulationernas informativa potentialer i dess specifika perspektiv på kön. Detta specifika epistemologiska och ontologiska perspektiv måste alltså kunna urskiljas

vid indexering, liksom de olika feministiska ontologiska och epistemologiska perspektiv som uttrycks. Hur specifikt feministiska perspektiv ska kunna uttryckas är förstås en fråga för ansvariga vid det specifika biblioteket eller vid den bibliografiska databasen ifråga, att ta ställning till. Här, där vi talar om universella kunskapsorganisationssystem, skulle det åtminstone vara en grundförutsättning att feminism/feministisk forskning förstås både som ämne och perspektiv – att en feministisk diskurs går att definiera.

Den objektivistiska och universalistiska kunskapssynen skulle behöva dekonstrueras för att den kunskapsorganisatoriska praktiken ska kunna synliggöra feminism som ämne/arena och perspektiv. Därför är inte heller de utvidgningar av Dewey Decimal Classification eller av universella kunskapsorganisationssystem i allmänhet som föreslagits (Kublik et al., 2003; Olson, 2007), enligt min mening tillräckliga. Att med en utvidgning möjliggöra uttryckande av feminism som en egen huvudklass liksom att möjliggöra feminism som aspekt under andra huvudklasser – det är inte detsamma som att det är möjligt att med indexering/klassifikation uttrycka feministiska perspektiv. Vilket feministiskt perspektiv texten uttrycker, eller att den uttrycker ett feministiskt perspektiv, kan inte artikuleras kunskapsorganisatoriskt, eftersom utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken, och framförallt för ämnesanalysen, omöjliggör det.

7. Specifik kunskapsorganisation av feministisk diskurs

Inom feministisk informationsförsörjning och informationsförmedling har man sedan 1970-talet ansett att de universella kunskapsorganisationssystemen är otillräckliga. Dels har de ansetts för allmänna, och dels menar man att de osynliggjort feministiskt och kvinnorelaterat material. Därför har man kunnat se det som en särskilt feministisk strategi att utveckla specifika kunskapsorganisationssystem (Eriksson, 1997; Intner och Futas, 1996; Olson, 2002b, s. 107f; Pritchard, 1995). Som Sarah M. Pritchard skriver:

> The development of these feminist and women's studies resources (under 1970-talet, min anm.) reflects many of the conceptual concerns of the movement: breaking down barriers and hierarchies; accurate and adaptable language; revisionist interpretations of academic canons; grass-roots foundations; inclusion of perspectives from lesbians, ethnic women, women of color, diverse ages, classes and nationalities, women with disabilities, and the like; and the importance of women maintaining control over the creation and distribution of their work. (Pritchard, 1995, s. 15)

Pritchard ser således utvecklandet av specifika kunskapsorganisationssystem för feministiskt material som en del av den politiska, feministiska aktivismen. Specifika system ses som en möjlighet att undkomma risken för det osynliggörande som de universella kunskapsorganisationssystemen medför. Några av de kunskapsorganisationssystem som konstruerats specifikt för en kvinnoorienterad och feministisk diskurs är A Women's Thesaurus, The European Women's Thesaurus, KVINFOs klassifikationssystem och Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista (fler system presenteras i Olson och Schlegl, 2001).

I flera system, t.ex. i Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista har det verkligen varit ett val att satsa på enkelhet och användarvänlighet, och man är därför kritisk till mer komplicerade system som tesaurii eller klassifikationssystem (Backlund, Eriksson och Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 27 juni, 2008). En del av förklaringen tror jag också ligger i att man har velat komma ifrån de förtryckande systemens hierarkiska och exkluderande strukturer – istället har man velat fungera utifrån ett inkluderande perspektiv.

Centrala frågor för min analys i detta kapitel är, trots det, om Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista synliggör feministisk

diskurs. Här diskuteras också hur feminismen som rörelse och ideologi beskrivs, liksom hur för feministisk diskurs centrala begrepp relaterade till kön, genus, kvinna och man ges betydelse. Fungerar enkelheten verkligen synliggörande?

Därefter analyseras och diskuteras den marginalisering av feministiskt material som jag menar finns i Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista, och hur osynliggörandet av feministiskt material kan förstås – trots att man verkligen vill satsa på att synliggöra just detta material. Jag förhåller också min diskussion till andra för det feministiska materialet specifika kunskapsorganisationssystem, framförallt till KVINFOs klassifikationssystem och The European Women's Thesaurus.

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista

Utformning och utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista har sitt ursprung i den ämnesordslista som utarbetades på 1950-talet av Kvinnohistoriska samlingarnas grundare (läs mer i t.ex. Brännström och Modin, 1996; se också Appendix 2).

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista är ett ämnesordssystem i sin enklaste bemärkelse, d.v.s. den är en alfabetiskt ordnad lista med termer som inte uttrycker deras relationer till varandra. En del ekvivalensrelationer uttrycks – d.v.s. "se-även-anvisningar", men det finns inga hierarkiska eller associativa relationer mellan begreppen. Totalt innehåller ämnesordslistan idag ca 2000 "fasta" ämnesord, om man bortser från en stor mängd egennamn och geografiska namn.

Då ämnesorden skapats utifrån specifikt kvinno-, mans och genusrelaterat material, och byggts upp utifrån den äldre kvinnohistoriska ämnesordslistan, så är begreppen anpassade för domänen.

Vad som också är speciellt med Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista är att den har som utgångspunkt att göra "kvinnan till subjekt". Subjektifieringen av kvinnan går till så att "kvinnoaspekten" alltid är underförstådd i indexeringen. Ämnesordet *Arbets-*

marknadspolitik avser t.ex. arbetsmarknadspolitik i relation till kvinnor, *Alkoholism* avser kvinnor och alkoholism o.s.v. Här är kvinnan norm, och därmed underförstått synlig i ämnesorden, liksom i de indexeringar som utformas (se Brännström och Modin, 1996).

Om ämnesordslistans norm skriver föreståndare för Kvinnohistoriska samlingarna, Inger Eriksson:

> I klassifikationssystemet SAB framstår mannen som norm och behöver inte specificeras närmare. Mannen ses inte som ett ämne, inte som ett problem eller en fråga. När kvinnan dyker upp i Klassifikationssystem för svenska bibliotek gör hon det som objekt för någon annans studie: kvinnofrågan, kvinnan som motiv i konsten osv. Målsättningen på Kvinnohistoriska samlingarna har varit att göra kvinnan till subjekt. Ett led i detta har varit att indexera med ämnesord som t.ex. politiker, poliser, lärare osv. där kvinnor alltid är underförstått. (Eriksson, 1997)

I den informationsbroschyr där Kvinnohistoriska samlingarnas verksamhet, och även ämnesordslistan, beskrivs, så beskriver man normen så här: ”Indexeringen sker ur ett genusperspektiv och ämnesordet kvinnor är alltid underförstått, t ex avser ämnesordet ’författare’ kvinnliga författare.” (Kvinnohistoriska samlingarna, 2006) Ämnesordssystemet utgår alltså både från ett ”kvinnoperspektiv” och ett ”köns-/genusperspektiv”. Vid Kvinnohistoriska samlingarna förstår man det som att den underförstådda normen successivt förändrats i takt med att kvinnoforskningen övergått till att bli kvinno-, mans- och genusforskning liksom att materialet växt något oerhört (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 26 mars, 2004; Backlund, Eriksson och Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 27 juni, 2008). Den litteratur som indexeras är inte längre enbart kvinnorelaterad, utan är relaterad till den bredare kvinno-, mans- och genusvetenskapliga domänens fokus. Kvinnonormen är trots det fortfarande stark, för då det handlar om möjligheter till indexering av mansforskningsmaterial, så synliggörs mannen genom särskiljning, som undantag i systemet. Ska t.ex. ett dokument som handlar om män och föräldraskap indexeras, blir indexeringen *Föräldraskap* och *Män.*

Ser vi till listans möjligheter att synliggöra feministisk diskurs så finns ett antal ämnesord som ska användas för att indexera material som handlar om feminism. Här har vi begreppen *Feminism*, *Ekofeminism*, *Nyfeminism*, *Postfeminism* och *Radikalfeminism*. Material som handlar om feministisk forskning ska indexeras med ämnesorden *Forskning*, *Genusforskning*, *Kvinnoforskning* eller *Könsrollsforskning*. Det finns inget ämnesord som heter feministisk forskning. Texter som handlar om feministisk teori ska index-

eras med ämnesordet *Feministisk teori*, men även *Teori* kan användas. *Särartsteori* har också blivit ett ämnesord, men annars finns det inga ämnesord för olika feministiska teorier.

Man har valt att låta ämnesordet *Genus* stå för kön i social bemärkelse, så därför finns inte ämnesordet kön (jämför min diskussion om Svenska ämnesord i kapitel 6). Däremot finns ämnesorden *Könsbestämning*, *Könsbyte* och *Könsdiskriminering*, liksom ytterligare ett antal ämnesord som syftar till att synliggöra könsspecifika processer eller sammanhang, och som kan relateras till biologiskt kön. En del av ämnesorden, har fått ekvivalensrelationer i form av ”se-även-anvisningar” till andra ämnesord. *Könsdiskriminering* har fått en sådan ekvivalensrelation till *Diskriminering*, och *Könsidentitet* till *Identitet*.

När det handlar om socialt kön har man konsekvent valt ämnesord relaterade till begreppet genus. Ämnesordet könsarbetsdelning finns inte, men däremot *Genusarbetsdelning*. Könssystem finns inte heller men däremot *Genussystem*, och det finns ett ämnesord för *Genuskontrakt*. Ämnesordet *Könsroller* har fått en ekvivalensrelation till *Genus*, liksom till *Genussystem*, *Kvinnorollen* och *Mansrollen*. Ekvivalensrelationer i form av ”se-även-anvisningar” uttrycks också mellan *Könsrollsforskning*, *Forskning*, *Genusforskning*, *Kvinnoforskning* och *Mansforskning*.

Att kvinnonormen luckrats upp och alltmer har blivit till en allmän genusnorm, märks i att det numera finns en hel del ämnesord relaterade till kvinnor. Här ser vi ämnesord som *Kvinnobilden* och *Kvinnodominerade yrken*, medan det inte finns något ämnesord som heter Kvinnobröstet; istället ska *Bröstet* användas. Kvinnomisshandel finns inte heller som ämnesord, utan *Misshandel* ska användas för att indexera dokument om detta ämne. Sedan finns det ämnesord som relaterar till kvinnor, men som antagligen har tillkommit just för att de som vedertagna begrepp inte kan uttryckas med hjälp av den outtalade kvinnonormen: *Kvinnlighet, Kvinnofrid*, *Kvinnofrågan*, *Kvinnohandel* m.fl.

Att det finns en hel del ämnesord relaterade till män, beror nog delvis på att kvinnormen fortfarande är stark. Här ser vi t.ex. ämnesordet *Manlig homosexualitet*, medan ämnesordet *Homosexualitet* ska användas för att indexera dokument om kvinnors homosexualitet. Det finns också ämnesord som *Mansbilden*, *Mansdominerade yrken*, *Mansideal* och *Manskultur*.

Osynliggörande av feministisk diskurs

Min analys visar att det finns stora brister ifråga om möjligheten att uttrycka feministisk diskurs med hjälp av Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista. Jag förstår bristerna som ett resultat av den norm som systemet utgår ifrån, utifrån att ämnesordslistans struktur är alldeles för enkel och omöjliggör uttryckande av relationer mellan begrepp, liksom att den feministiska diskursen och andra diskurser som man avser att kunskapsorganisera inte definierats. Bristerna har också att göra med en avsaknad av utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik.

Den diffusa normen

En av bristerna är den kvinno-, mans- och genusnorm som systemet utgår ifrån. Så länge det material som Kvinnohistoriska samlingarna skulle kunskapsorganisera var kvinnohistoriskt orienterat, var normen säkert inte lika problematisk. Allteftersom har det blivit Kvinnohistoriska samlingarnas uppgift att kunskapsorganisera ett bredare material som är både kvinno-, mans- och genusorinterat, och kvinnonormen har då av nödvändighet utarbetats till att bli en diffus ”kvinno-, mans- och genusnorm”.

Alltfler ämnesord kommer nödvändigtvis att bli undantag till normen genom särskiljning. Problemet med detta är att det inte går att veta vad som underförstås i de enskilda ämnesorden. Är det en kvinna, eller är det ett genus? Som att det finns ämnesord relaterade till kvinnor/kvinnlighet och genus samtidigt som andra ämnesord i många fall underförstår just kvinnor/kvinnlighet eller genus. Hur vet man vad som underförstås?

Den diffusa normen visar sig också i de ekvivalensrelationer i form av ”se-även-anvisningar” som används. Att *Könsrollsforskning* likställs med *Kvinnoforskning*, *Forskning* och *Genusforskning* är ett sådant exempel. För vad underförstås i ämnesordet *Forskning*? Är det kvinnoforskning, genusforskning eller t.o.m. feministisk forskning? Oklarheten är problematisk.

Associativa relationer mellan begrepp

En annan brist är systemets alltför enkla struktur. Den omöjliggör synliggörande av relationer mellan begrepp, annat än i form av ekvivalensrelationer. Om både feministiska teman och feministiska perspektiv ska kunna indexeras, måste det vara möjligt att uttrycka s.k. associativa relationer, och det möjliggörs inte i en enkel, alfabetisk lista.

Konsekvensen blir att det inte är möjligt att skilja en feministisk text från andra texter som på något vis handlar om kön. Det går heller inte att skilja texters olika feministiska perspektiv från varandra. Ett exempel är att ämnesordet *Feministisk teori* kan användas vid indexering av dokument som handlar om feministisk teori, liksom det kan användas för dokument som intar ett feministiskt teoretiskt perspektiv.

Andra specifika kunskapsorganisationssystem, Som KVINFOs klassifikationssystem och The European Women's Thesaurus kan uttrycka associativa relationer mellan termer, men det praktiseras inte på så vis att feministiska perspektiv kan skiljas från teman (Blomqvist, personlig kommunikation, 7 mars, 2008).

Ickedefinierade diskurser

I Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista, är det en bred domän och flera diskurser om kön som ska kunskapsorganiseras. Detsamma gäller användningen av KVINFOs klassifikationssystem vid biblioteket med samma namn och The European Women's Thesaurus, som används av IIAV i Nederländerna.[26] Man har vid Kvinnohistoriska samlingarna inte definierat de olika diskurser som ska kunskapsorganiseras, och inte heller utvecklat ett kunskapsorganisationssystem, eller utgångspunkter för en kunskapsorganisatorisk praktik som kan ta tillvara de olika diskursernas centrala teori- och problemkomplex. I kapitel 5 definierade jag en feministisk diskurs och presenterade fokus för några andra könsorienterande diskurser. En sådan grundläggande diskursbestämning eller domänanalys är ett första nödvändigt steg för god kunskapsorganisation (se t.ex. Hjørland och Albrechtsen, 1995; Hjørland, 2002). Vi ser

[26] IIAV står för International Information Centre and Archives for the Women's Movement (IIAV) i Nederländerna. Webbadressen är www.iiav.nl, 2008-08-02.

likaså att de ämnesord som inkluderas i ämnesordslistan är bristfälliga ifråga om synliggörande av feministisk diskurs. Eftersom man utgår från kvinno-, mans- och genusrelaterad litteratur när man skapar ämnesorden, täcks de feministiska texternas tematiska fokus in, men inte tillräckligt specifikt. Ämnesorden är alltför allmänna och i flera fall felaktiga. Det finns exempelvis inte många ämnesord gällande feminism eller feministisk teori att välja mellan. Och vi ser återigen problemet med hur ”se-även-anvisningar” skapar problematiska ekvivalensrelationer. Ett sådant exempel är att feministisk forskning inte har något ämnesord, utan texter som handlar om feministisk forskning ska uttryckas med ämnesorden *Forskning*, *Genusforskning*, *Kvinnoforskning* eller *Könsrollsforskning*.

Utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik

Avslutningsvis ser vi problematiken med att utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik saknas. Man arbetar i och för sig noggrant med att uppdatera och utveckla ämnesordslistan kontinuerligt, vilket har varit en del av arbetet med ämnesordslistan sedan begynnelsen. Under senare år har bibliotekarierna vid Kvinnohistoriska samlingarna också utarbetat en intern systematisk lista som ska vara till hjälp vid indexering av litteratur (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 8 februari, 2008) Här handlar det främst om vilken term som ska användas i vilken betydelse, d.v.s. det är en lista över ekvivalensrelationer. Men det saknas riktlinjer för ämnesanalys.

Indexeringsprocessen bör ses som en avancerad, intellektuell process, och inte minst är ämnesanalysen mycket viktig. Ämnesanalysen och den slutgiltiga indexeringen/klassifikationen bör ta hänsyn till vilket intresse olika diskurser eller domäner kan ha av respektive dokument, och den bör även fördjupas ifråga om vad man eftersöker för typ av innehåll i dokumenten (t.ex. Hjørland, 1993, 1998). För att detta ska kunna göras måste riktlinjer för ämnesanalys utformas.

Då varje indexering vid Kvinnhistoriska samlingarna utgår från det behov som man menar att diskursen har av dokumentet ifråga, skulle det inte vara samma problem som för de universella kunskapsorganisationssystemen att utarbeta sådana anvisningar. Man är därtill ett så specifikt bibliotek, med så pass kunnig personal, att

den kunskapsorganisatoriska praktiken, framförallt ämnesanalysen, inte borde vara något problem. Dock saknas möjligheter till några större förbättringar inom den enkla ämnesordslistans ramar, som dessutom framförallt består av tematiska begrepp.

Möjligheter till förbättring?

Trots att dessa för feministiskt material, eller åtminstone för en könsorienterad domän, specifikt anpassade kunskapsorganisationssystem har många – och avsevärda - fördelar jämfört med universella kunskapsorganisationssystem, så kan det alltså konstateras att de har omfattande brister gällande möjligheter för synliggörandet av feministisk diskurs. De kan inte tillräckligt väl, eller inte alls, uttrycka den diversifiering som utmärker feministiska perspektiv.

Kunskapsorganisationssystemen fungerar inte synliggörande, men däremot är det synliggörande i sig att det finns specifika samlingar och bibliotek för feministiskt material. Självklart blir det trots bristerna i kunskapsorganisationssystemen enklare att utföra sökningar i bibliografiska databaser där materialet redan har valts ut för att det innehåller någon form av problematik gällande kön.

Men det är inte tillräckligt. För att kunskapsorganisationen ska fungera tillfredsställande, och specifikt, måste annan systematik och andra utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik utformas.

8. Avhandlingstexter som artikulationer

Det är viktigt att studera de feministiska avhandlingstexterna som artikulationer, eftersom de bidrar till att skapa den feministiska diskursen. Vilken feministisk betydelse konstruerar de? I kapitel 8 analyseras de litteraturvetenskapliga och sociologiska avhandlingarna utifrån sina feministiska perspektiv.

Diskursteorin står för den övergripande förståelsehorisonten ifråga om hur jag ser på avhandlingarna som artikulationer, men jag utgår också från domänanalysens krav på att analysera metateoretisk agumentation, liksom att avhandlingarna förstås som socialt och kulturellt specifika (jämför kapitel 1 och 4). Däremot är det inte de sociala och kulturella omständigheterna, t.ex. den institutionella etableringen av feministisk vetenskap, som står i centrum för analysen. Det är som betonats i inledningen de intellektuella utsagorna; avhandlingsartikulationerna, och deras feministiska perspektiv, som analyseras.

Analysen fördjupas i detta kapitel. Från att i kapitel 5 ha diskuterat ett övergripande feministiskt perspektiv, och en nodalpunkt för den feministiska diskursen, som kontrasteras mot icke feministisk forskning om kön, så söker jag här istället efter olika feministiska perspektiv. Dessa olika feministiska perspektiv kan sägas skapa flera feministiska diskurser, om man relaterar dem till varandra. Som jag ovan påtalat i kapitel 5 råder stor diversitet ifråga om epistemologiska och ontologiska uppfattningar om kön inom den feministiska forskningen. Hur en diskurs eller diskursordning ska definieras beror ju på vad den ska relateras till (Winther Jørgensen och Phillips, 2000). I relation till andra icke feministiska könsrelaterade texters förståelse av kön, fungerar det att se feministiska texter artikulerande en diskurs, utifrån dess inkludering av makt i förståelsen av kön. Talar vi istället om olika feministiska perspektiv på kön, så definieras feministisk forskning och feministiskt material generellt som flera olika diskurser inkluderade i en diskursordning, bestående av närbesläktade definitioner av kön och makt, men som ändå inte är ekvivalenta.

Oenighet inom feministisk diskurs rör inte det jag definierat som den feministiska diskursens nodalpunkt – d.v.s. att det finns ojämlika förhållanden grundade på kön, och att dessa bör förändras.

Oenigheten består i hur man menar att förtryck och ojämlikhet ser ut, och hur det ska kunna upphävas. Detta är en stor tvistefråga inom feministisk forskning och debatt (se t.ex. Gemzöe, 2002, s. 23-24). Oenigheten kan i sin tur ses relaterad till olika epistemologiska och ontologiska perspektiv på kön och makt.

För att kunna genomföra denna fördjupade analys av olika feministiska perspektiv måste man gå längre än till sekundärlitteratur eller översiktlig läsning av avhandlingar. Här krävs just en djupgående textanalys av epistemologiska och ontologiska feministiska positioner i artikulationerna. Det jag diskuterar i analysen av avhandlingarna är alltså de epistemologiska och ontologiska perspektiven på kön (och makt), eftersom de är centrala i feministisk argumentation, och för skapande av feministisk diskurs.

Ontologisk uppfattning om kön avser hur texten artikulerar att kön konstrueras i verkligheten, vad kön anses vara. Det kan diskuteras i frågor som: förstås könsförtryck bero på patriarkala strukturer i samhället, eller i den heterosexuella kärleksrelationen? Hur anses kön hänga samman med makt? Är kön enbart en social eller kulturell konstruktion, eller också biologisk? Det gemensamma när vi diskuterar den ontologiska nivån är att det handlar om verklighetsuppfattning och kön/könsförtryck.

Epistemologisk uppfattning om kön handlar om hur texten artikulerar att kön bör studeras. Här har det att göra med vilken syn på kunskap, här specificerat genom hur kön bör och kan studeras, som artikuleras. Det rör frågor som vilka frågeställningar texten artikulerar, vilka teorier som används för att studera den eller den frågeställningen, hur analysen av kön motiveras etc. Det gemensamma här är alltså frågan om hur texten artikulerar att kön kan studeras och förstås.

Jag diskuterar också artikulationernas fokus utifrån några av Sandra Hardings begrepp. Från Harding har jag hämtat möjligheten att dela upp föreställningen om vad kön och könsförtryck är i olika nivåer – en strukturell, en individuell och en symbolisk nivå (Harding, 1986). Den individuella nivån omfattar könsidentiteten, den strukturella den sociala organisationen av kön i samhället och den symboliska nivån omfattar föreställningar av olika slag, t.ex. om ifråga om vad som anses vara kvinnligt och manligt. Mitt eget metateoretiska förhållningssätt innebär dock att jag inte ser den symboliska nivån som symbolisk, utan snarare som skapande och strukturerande av kön (se kapitel 4). Jag använder trots det Hardings begrepp, eftersom de fungerar synliggörande.

I en vetenskaplig text finns oftast alla nivåerna med, i mindre eller större omfattning. Studerar man kön ifråga om hur könsidentitet uppfattas av olika individer, så rör man sig främst på den individuella nivån, men man kan ju även se betydelsen av en könsmaktstruktur, som är med och konstituerar individens uppfattning av könet. På så vis interagerar de olika nivåerna (Harding, 1986).

Diskussionen av ontologisk och epistemologisk uppfattning om kön bör relateras till diskussionen om könsnivåerna. Det är i mötet mellan dessa diskussioner vi ser hur texten artikulerar att kön konstitueras och reproduceras, och bör studeras. Oftast är det den nivå som betonas mest i texten som också hävdas vara den viktigaste ifråga om konstitution och reproduktion av kön.

Det är också vanligt att man delar upp den feministiska forskningen i olika s.k. faser. Jag har lagt upp analysen så att jag försöker diskutera artikulationerna i förhållande till dessa. Jag benämner faserna diskurser. Det är intressant att se om diskurserna skulle fungera som riktlinjer för kunskapsorganisation av feministiska artikulationer. Faserna är ofta både kronologiska och ämnesdefinierande. Därför har jag indelat analysen av artikulationerna därefter.

Feministiska perspektiv i litteraturvetenskapliga avhandlingar

Den feministiska forskningen under 1960-tal och tidigt 1970-tal

Man brukar inom litteraturvetenskapen, precis som inom sociologin, tala om en inledande kritisk fas, inriktning eller diskurs. Lisbeth Larsson kallar den för feministisk litteraturkritik, och hon ser en viktig metod inom denna som *ideologikritisk*.

Vad det kritiska perspektivet handlar om är alltså ett uppmärksammande och en kritik av patriarkatets nedvärderande och osynliggörande av kvinnor. I detta fall kvinnliga gestalter i skönlitterära texter, skrivna av män:

> Images of women in male literature do not reflect female experience, but rather, reflects misogynist stereotypes of woman. Consequently, the literary canon should not be regarded benignly, as a collection of great texts expressing universal truths and humanistic values, but as texts that are deeply structured by social and sexual ideologies. (Kennedy, 2000, s. 306)

Margareta Ljung som väljer att se tidsperioden från 1960-talet till och med mitten av 1980-talet som en enda feministiskt teoretisk fas, menar att den kännetecknas av att den nya radikala kvinnorörelsen sätter ”starka spår både i samhället och inom vetenskap och forskning” (Ljung, 2007, s. 221).

Karin Westman Bergs, Ulf Boëthius och Ruth Nilssons avhandlingar

De två tidigaste litteraturvetenskapliga avhandlingarna med feministisk ansats, Karin Westman Bergs *Studier i C. J. L. Almqvists kvinnouppfattning* (1962), och Ulf Boëthius *Strindberg och kvinnofrågan till och med "Giftas I"* (1969), kan varken ses som ideologikritiska eller starkt påverkade av den radikala kvinnorörelsen. Både

Boëthius och Westman Bergs avhandlingar utgår ifrån hur kvinnofrågor synliggörs i text och sammanbinder dessa med en samhällelig och kulturell kontext. I Ulf Boëthius avhandling beskrivs syftet som ”att analysera Strindbergs inställning till de krav på ökad jämställdhet mellan könen som framfördes av hans samtid.” (Boëthius, s. 9) Synliggörandet av kvinno- och jämställdhetsfrågan är central, och analysen studerar vad Strindberg i sina texter uttrycker om jämställdhet. Varken Boëthius eller Westman Bergs avhandlingar innehåller feministisk teori, men diskuterar en könsproblematik som kommer att bli central för feministisk forskning. Man kan säga att avhandlingarna har en feministisk tematik, men inte något feministiskt perspektiv eller frågeställning.

1973, mer än 10 år senare, utkommer nästa avhandling med feministisk ansats: Ruth Nilssons *Kvinnosyn i Sverige: Från drottning Kristina till Anna Maria Lenngren*. Däremellan utvecklas den feministiska litteraturvetenskapen i andra sammanhang. 1968 bildar Karin Westman Berg det berömda könsrollsseminariet i Uppsala, som hålls extramuralt. Föreläsningarna inom denna verksamhet samlas i volymen *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet* (Westman Berg, 1968). Texterna i denna antologi utgår från feministiska perspektiv, men saknar feministisk teori och kunskapsteori att bygga på. I jämförelse med de två tidigaste avhandlingarna är den feministiska tonen avsevärt starkare. Nu märks en påverkan från den radikala politiska kvinnorörelsen. Man är kritisk – och vill visa att kvinnan i texten genom historien är nedvärderad och osynliggjord och varför. Denna antologi skulle alltså kunna beskrivas vara en artikulation för den kritiska diskurs eller inriktning som brukar ses som den feministiska forskningens allra första. I idéhistorikern Asta Ekenvalls kapitel ”Varför har kvinnan ansetts intellektuellt underlägsen mannen?” står:

> Det kan väl inte ges något entydigt svar på frågan varför så många män haft detta behov av att nedvärdera och binda kvinnokönet. Det ligger nog delvis rädsla bakom, för de okända krafterna i menstruation och barnsbörd, för faderskapet ovisshet, för familjens frigörelse från husbondeväldet. Säkert är också djupa sexuella motiv dolda i det undermedvetna. Men just medvetenheten om hur allmänna de här föreställningarna har varit, hur fast de förankrats i det sociala arvet, kan hjälpa oss att förstå, varför de betraktats som självklara fakta. (Ekenvall, 1968, s. 27)

Här uttalas en feministisk kritik som handlar om själva konstaterandet att det finns ett kvinnoförtryck. Denna text av Ekenvall, liksom andra i denna antologi kan ses som patriarkatskritiska.

Ruth Nilssons *Kvinnosyn i Sverige. Från drottning Kristina till Anna Maria Lenngren* (1973) är ett omfattande verk som studerar kvinnosynen i Sverige under 1600- och 1700-talen. I sitt kritiska anslag liknar den ovan nämnda antologi *Könsroller i litteraturen från Antiken till 1960-talet*, - den uttalar en kritik mot kvinnosynen i Sverige under 1600- och 1700-talen. Självklart kan den också ses som synliggörande, precis som Westman Bergs och Boëthius avhandlingar, eftersom den handlar om att synliggöra kvinnors texter i Nilssons fall.

Att synliggöra ligger alltid till grund för att kunna kritisera, och så här tidigt på 1970-talet, gäller det att göra både och. Synliggöra könsproblematiken, och sedan kritisera den.

1970-talets feministiska teoriutveckling och –användning

Under 1970-talet tar litteraturvetenskapen del av radikalfeministiska, marxistfeministiska och olika kombinationsteoretiska ideologier. Men ännu finns inga avhandlingsar att diskutera: det utkommer inga. Vi kan däremot studera antologin *Textanalys från könsrollssynpunkt* (Westman Berg, 1976) lite närmare. Den redigerades av Karin Westman Berg som vid det laget hade stort inflytande på den feministiska litteraturvetenskapliga forskningen. I antologin presenteras feministiska textteorier, metodologier och metoder för textanalys för första gången i ett svenskt sammanhang. Teorierna ansluter till feministiska ideologier som radikalfeminism och feministisk marxism, och är kritiskt inriktade i sitt fokus på att synliggöra och problematisera förtryck av kvinnan.

Som titeln *Textanalys från könsrollssynpunkt* anger, så står textanalysen i centrum. De frågor som diskuteras rör ”objektivitetsproblemet” i texter:

> Omedvetna värdepremisser av patriarkal typ påvisas. T.ex. hur manliga aspekter och värderingar betraktas som allmänmänskliga och lika relevanta för båda könen, och vilka konsekvenser det får för kvinnliga författare, studerande och ämnet litteraturvetenskap överhuvudtaget. (Westman Berg, 1976, s. 8)

Här ser vi en feministisk vetenskapsteori, som tar itu med objektivitetsproblemet, och som också är vetenskapskritisk och patriarkatskritisk ur ett feministiskt perspektiv. Westman Berg sätter upp tre

punkter för hur feministisk forskning kan bedrivas, och som tydliggör den ontologiska kritiken:

> 1. Dess analyser av litteraturkritik och litteraturvetenskap kan fungera som en utgångspunkt för den kartläggning och debatt som föreslagits ovan (kvinnosyn och könsrollsvärderingar?)
> 2. Dess metoder för analys av implicita och explicita könsrollsvärderingar i texter bör ingå som självklara ingredienser i all textanalys, oberoende av textförfattarens kön eller textens tillkomsttid.
> 3. Dess inrikning på studiet av kvinnliga författare – med metoder som anpassats till dessa författares verk – bör följas upp (jfr Dahlerups kapitel). Sådan forskning bör prioriteras från institutionernas och forskningsrådens sida tills kvinnliga författare är lika väl kända som manliga och tills studenternas tendens till maskulina preferenser vid val av uppsats- och avhandlingsämnen upphört. (Westman Berg, 1976, s. 111)

Westman Bergs punkter visar på en feministisk diskussion som för första gången fungerar förutom ontologiskt också epistemologiskt och metodologiskt. Här beskrivs vad som krävs för att utföra en feministisk textanalys, med feministisk teori i grunden. De politiska målen gällande denna forskning, som vi ser under punkt tre i Westman Bergs uppställning handlar om vad den feministiska forskningen har för mål ifråga om samhällelig förändring. Textteorin i denna antologi ansluter på så vis till de feministiska ideologierna. Punkt tre är generell, men täcker in såväl marxistisk feminism som radikalfeminism och kombinationer av dessa.

I Pil Dahlerups kapitel presenteras en metod som är gångbar i sammanhanget. Dahlerup menar att det centrala för textanalysen är att studera hur kvinnor uppfattade sin situation i texten, hur världen har tett sig i hennes medvetande och ”studiet av kvinnotexter är således ett studium av hur världen har tett sig ur kvinnosynvinkel” (Dahlerup, 1976, s. 166).

Citaten av Dahlerup och Westman Berg är intressanta, eftersom de förespråkar en kombination av synliggörande och kritik. Förutom kritiken ser man här en stark betoning av behovet att se och synliggöra världen ur kvinnosynvinkel. Det är ett drag som annars främst brukar sägas kännetecknа den s.k. ”synliggörande fasen” eller diskursen under 1980-talet. Jag tycker det är viktigt att notera att den feministiska forskningens perspektivmässiga nodalpunkt som förstås som kravet på kritik och förändring av ojämlika könsförhållanden också nödvändigtvis innehåller starka uppmaningar om synliggörande av kvinnan, och att det är en nödvändig utgångspunkt för att i sin tur kunna kritisera och kräva förändring.

Den textanalys av kvinnors texter som förespåkas av Dahlerup rör sig inte med historiska frågor om vad som faktiskt är sant ifråga

om kvinnors situation i samhället. Det viktiga är hur en kvinna i en text uppfattar sin situation och hur den uttrycks. Men, Pil Dahlerup tar också upp den viktiga frågan om kontextualiteten – d.v.s. går utanför texten och försöker förklara varför en text, och ett kvinnomedvetande, ser ut som den/det gör (Dahlerup, 1976, s. 177). Den litterära institutionen kan ses som varje författares produktionsvillkor och kan omfatta en analys av institutionernas allmänna ställning under perioden, den dominerande riktningen inom institutionen, kritiken, publiken samt textproducentens sociala och psykologiska villkor, menar Dahlerup (Dahlerup, 1976, s. 183). Texten är helt klart marxistiskt påverkad, och visar på en tillhörighet i ett feministiskt kritiskt sammanhang. Men även om vi ser en påverkan från marxistiskt håll, så kan man samtidigt se att feministmarxistiska diskussioner utifrån begrepp som "mervärde, "produktionsmedel" och "kapitalism" inte är lika användbara inom den litteraturvetenskapliga forskningen som inom den sociologiska (se diskussionen av de sociologiska avhandlingarna nedan). Här är det skönlitterära texter som diskuteras, inte arbetsförhållanden eller hemarbete, som inom sociologin. Däremot kan ändå en marxistisk samhällsförståelse ligga till grund för teorierna inom litteraturvetenskap, precis som radikalfeministisk förståelse av sexualitet och reproduktion kan göra det.

Vad gäller radikalfeministisk anknytning, så kan man notera att patriarkatbegreppet börjar vinna styrka. Patriarkatbegreppet anses ha varit starkt i feministisk litteraturvetenskap på 1970-talet. Begreppet ska då förstås som uppfattningen att kvinnor som grupp är universellt förtryckta av män som grupp, och att det förtrycket har sin grund i den sexuella relationen mellan man och kvinna (Kennedy, 2000, s. 306). I citatet av Westman Berg från inledningen till *Textanalys från könsrollssynpunkt* har vi ett exempel, där det beskriv att forskningen ska påvisa "omedvetna värdepremisser av patriarkal typ" (Westman Berg, 1976, s. 8).

Eftersom litteraturvetenskapliga feministiska forskare under denna tid inte alltid är tydliga med politisk feministisk tillhörighet, kan det vara svårt att säga att den ena eller andra teorin är radikalfeministisk eller feministmarxistisk. Men vad som sammanfattningsvis kan sägas, är att feministiska perspektiv för första gången görs gångbara i den svenska litteraturvetenskapliga forskningen. Vi ser texter som är öppningar för möjligheten att analysera texter med kön (kvinna) och makt som utgångspunkt. Vi har för första gången feministiska teorier – och även metodologi och metod – presenterade för textanalys i ett svenskt sammanhang.

Jag har svårt att se att denna forskning skulle vara enbart kritisk, eller artikulerande enbart en kritisk feministisk diskurs. Enligt Lisbeth Larsson kan just kritiken mot ”de förhärskande konventionerna vad gäller kön, och då i synnerhet de kvinnliga, så som de kommer till uttryck och skapas i texter” ses som en minsta gemensam nämnare inom denna kritiska inriktning, med fokus på patriarkat (Larsson, 2002, s. 116). Cheri Register har en liknande uppfattning - de kvinnliga gestalterna i texten ska analyseras för att se om de framställs som stereotyper eller mänskliga varelser. Dessa revisionistiska läsningar och den ideologikritiska metodologin riktar också in sig på att analysera manliga forskares analyser, den kräver också ”kritik av manliga kritiker”. Register skriver:

> Den rimliga utgångspunkten var att undersöka den redan existerande kritiken för att få reda på varför kvinnliga författare får så föga uppskattning och så sällan blir upptagna på kurslistor i litteraturvetenskap. (Register, 1976, s. 141)

Register menar att manliga litteraturkritiker och historiker ofta gör sig skyldiga till könsdiskriminering, samt att de rådande kritiska metoderna och forskningsinriktningarna har sitt ursprung i en manlig världsbild som osynliggör och nedvärderar kvinnor (Register, 1976, s. 141). Att studera och analysera reception och litteraturkritik skriven av manliga kritiker i syftet att synliggöra deras skildring av kön och osynliggörande av det kvinnliga, var också en viktig del av denna inledande feministiskt kritiska fas, eller diskurs. I många fall är feministiska litteraturvetare ofta eniga i kritiken av vetenskapen och patriarkatet, men vad jag tycker osynliggörs när denna tidiga forskning beskrivs, av t.ex. Lisbeth Larsson, är hur starkt forskningen fokuserar på just synliggörande. I *Textanalys från könsrollsynpunkt* (Westman Berg, 1976) är den kvinnocentrerade forskningen starkt betonad. Och här är det just kvinnors egna uttryck och texter man uppmanar till läsning och analys av.

Det är enligt min mening inte helt problemfritt att tala om en enhetlig kritisk fas – här riskerar andra utsagor hos texterna från denna tid och diskurs att hamna i skymundan. Som här: att de också är mycket synliggörande behovet av att se kvinnans perspektiv på världen, men också att de olika texterna faktiskt är olika sinsemellan, men även att texterna inom en och samma text kan vara både radikal- och marxist-feministiska.

1980-talet och teoriexplosionen

1980-talet inleds med några avhandlingar, som jag uppfattar som kvinnocentrerade och synliggörande, men inte feministiska. Här ser vi Susanna Roxmans *Guilt and Glory: Studies in Margaret Drabble's Novels 1963-80* (1984), Maj Sylvans *Anne Charlotte Leffler: en kvinna finner sin väg* (1984), Bertil Björkenlids *Kvinnokrav i manssamhälle: rösträttskvinnorna och deras metoder som opinionsbildare och påtryckargrupp i Sverige 1902-21* och *Fredrika Bremer in Deutschland: Aufnahme und Kritik* av Karin Montén (1981) (se Appendix 1). Ingen av dessa har någon direkt feministisk förankring, även om de rent ämnes- och syftesmässigt kan sägas vara synliggörande på ett sätt som feministiska texter ofta är. De har alltså inte någon koppling till 70-talets feministiska utveckling på ideologi- eller patriarkatskritisk grund. Och det synliggörande innehållet är tematiskt, inte både teoretiskt och tematiskt som i *Textanalys från könsrollssynpunkt* (Westman Berg, 1976).

Det är först under senare delen av 1980-talet, som det utkommer uttalat feministiskt orienterade avhandlingar. Det kritiska draget kommer in på bred front, som en fortsättning på den utveckling som påbörjades i slutet av 1970-talet. Avhandlingarna är också starkt synliggörande. Feministiska teorier för synliggörande av kvinnans perspektiv blir här ett sätt att gå vidare med att förändra de ojämlika könsförhållanden man är i färd med att kritisera.

Den ”synliggörande feministiska kvinnoforskningen”, som brukar ses som en andra fas, inriktning eller diskurs inom den feministiska litteraturvetenskapen, tar sin utgångspunkt i synliggörandet av kvinnliga författarskap samtidigt som kritik riktas mot osynliggörande faktorer, som kan sägas vara patriarkala. ”I en andra fas gjordes utifrån nyupptäckter och nytolkningar av kvinnliga författares verk försök till en ny värdering av dessa verk”, sammanfattar Gunilla Domellöf denna fas (Domellöf, 1984, s. 7).

Jag menar att det är möjligt att se de kritiska och de synliggörande dragen som två sidor av samma mynt, och som också visar att den feministiska diskursens nodalpunkt faktiskt är såväl kritik som krav på förändring av ojämlika könsförhållanden (när den kontrasteras mot icke feministiska diskurser om kön). Och inom denna synliggörande inriktning tror man just att synliggörande av kvinnan är en väg till förändring. Den norska litteraturvetaren Irene

Iversen är en av dem som ser just en sammanhängande diskurs om kvinnan i det kritiska och det synliggörande:

> Den nye diskursen handlet om kvinneundertrykking og dermed handlet den også om kjønn. Det er blitt sagt at når en spør etter kvinnen, kan en ikke unngå å støte på kjønnet. Det kan høres som en fordom, men i feministisk teori er det oppfattet som en realitet. Når en vil undersøke kvinnens kulturelle og sosiale vilkår, betyr det at en også må beskjeftige seg med kjønnsforholdet, som er et forhold preget av ulikhet, som definerer kvinnen som Den andre. Erkjennelsen av at kvinnen har vært den underordnete eller Andre i kulturen ledet til en intens aktivitet for å utforske kvinners historie og kultur og overvinne marginaliseringen og fortrengningen av det kvinnelige i kulturen. Eller, med periodens språkbruk, *synliggjøre* og *uppvurdere* kvinner. (Iversen, 2002, s. 17)

De synliggörande aspekterna handlar om att analysera kvinnliga författare. Ofta är de sedan tidigare ouppmärksammade; man söker lyfta fram de gömda, glömda och tystade (Munck, 2002, s. 196). Men det kan också sägas handla om en omläsning i ett synliggörande syfte. Gunilla Domellöf konstaterar att just begreppet ”omläsning” har varit det centrala inom kvinnolitteraturforskningen (1974-1984), och att detta absolut kan ses som en del av synliggörandet av kvinnors liv i stort. Det är utforskningen av kvinnan och det kvinnliga som står i centrum, en forskning efter att finna en ny, kvinnlig kunskap – särskilt kvinnliga litterära genrer, en kvinnlig litteraturhistoria, kvinnliga författares tematik och narrativitet. Likaså tror man starkt på forskningens kritiska och feministiska möjligheter, till förändring! (Iversen, 2002, s. 18)

Man påbörjar inom kvinnolitteraturforskningen också egen litteraturhistorieskrivning i denna anda – som flerbandsverket *Kvinnornas litteraturhistoria* (Ramnefalk, 1981-1983). Man fortsätter förstås med att studera kvinnoskildringar (och även delvis skildring av män) i författarnas verk, och allteftersom blir också den kvinnliga läsaren ett viktigt studieobjekt.

Från att under 1980-talet inledningsvis diskutera det strukturella förtrycket av kvinnan övergick man alltmer till att studera kvinnan som subjekt i olika sammanhang. Detta hänger oundvikligen ihop, som Iversen skriver: att erkännandet av kvinnan som den underordnade i sin tur leder till en intensiv aktivitet för att övervinna marginaliseringen – att just synliggöra, och uppvärdera (Iversen, 2002, s. 17). Så blir det också naturligt att se en övergång från kritik till synliggörande i forskningens inriktning, även om det i praktiken ofta handlar om att vara både synliggörande och kritisk i en och samma text. Kritik *och* emancipation är som sagt den feministiska forskningens nav!

Självklart blir det viktigt att skapa teorier och metoder för textanalys just för att kunna utföra synliggörande om- och nyläsningar av kvinnliga författares verk. De nya frågeställningarna och perspektiven på de kvinnliga författarskapen, kräver nya teorier och metoder.

I Sverige är det inte skapande av teorier som blir det centrala, utan användandet av dem, om vi ser till det sena 1980-talets avhandlingar. Att skapa teorier och metoder för synliggörande hade det däremot sedan 1970-talet handlat om såväl i Frankrike som i det angloamerikanska området. För de svenska feministiska litteraturvetenskapliga forskarna finns det vid det här laget mängder av teorier att ta till sig, hämtat just från angloamerikansk feministisk teori och fransk psyko-lingvistisk feministisk teori, feministiska teorier från andra håll, samt teorier man tagit till sig sedan tidigare; t.ex. de som presenterades av Karin Westman Berg.

Läget blir intressant. Man kan avläsa närmast en teoretisk explosion i avhandlingsmaterialet. I en och samma avhandling kan teorier hämtas, från helt olika vetenskapliga traditioner och inriktningar, i försök till syntes. Som Margareta Fahlgren skriver i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*s temanummer *Feministisk litteraturforskning* från 1994, så hamnar man i ett speciellt läge, ett läge av teoretisk pluralism, där plötsligt olika teorier är möjliga att använda i ett feministiskt vetenskapligt sammanhang: ”Kvinnolitteraturforskarna gav sig i kast med teoribildningar, granskade dem kritiskt och frågade sig: hur kan vi använda teorierna som feministisk forskare?” (Fahlgren, 1994, s. 95)

Man brukar säga att det under 1980-talet märks ett starkt inflytande från fransk psykoanalytisk teoribildning och ”man började på allvar att ifrågasätta fasta författar- och könsidentiteter” (Arping och Nordenstam, 2005, s. 7). Den franska feministiska teorin var på så vis ny (även om den presenterats teoretiskt i Sverige långt tidigare). Den angloamerikanska feministiska teoriutvecklingen hade varit förankrad längre i Sverige, sedan tidigt 1980-tal, och var mer etablerad. Vad som är viktigt att konstatera är dock att båda inriktningarna är tydligt kvinnocentrerade och synliggörande.

De två traditionerna ska inte ses som varandras bokstavliga motsatser, och heller inte som helt enhetliga inriktningar. Däremot är det möjligt att se att man inom den franska inriktningen lägger fokus på språk och text medan man inom den angloamerikanska snarare centrerar liv och verk. Domellöf skriver:

> Litteraturens relation till 'livet' är den amerikanska litteraturkritikens primära intresse. Det är inte något som erbjuder några teoretiska svårigheter för den som är utbildad i svensk litteraturvetenskaplig tradition. Skillnaden i den franska teorin är att intresset har flyttats över från 'livet' till 'språket'. (Domellöf, 1984, s. 9)

De nya frågor, som den synliggörande kvinnoforskningen ställde, såg olika ut för den franska respektive den angloamerikanska forskningstraditionen.

Den angloamerikanska traditionen

Inom den angloamerikanska traditionen frågar man sig varför de kvinnliga författarna var osynliggjorda, och inte ingick i de litteraturhistorier som skrivits. Skrev de för dåligt, eller på ett annat sätt? Osynliggjordes kvinnliga författares texter, och isåfall varför? Denna nya typ av frågor öppnar upp för ett annat slags analyser än tidigare, då man konstaterat ett förtryck eller visat på tematik i särskilda texter av kvinnliga författare. Man kunde nu analysera *hur* kvinnor skrev, antingen genom att uppmärksamma ett tidigare ouppmärksammat författarskap eller genom att omtolka kvinnliga författares texter. Och varför kvinnor skrev så. Denna inriktning hade också ett vidare syfte:

> Målet för den vidare utvecklingen inom den feministiska litteraturkritiken var att placera in kvinnliga författare i en teoretisk referensram och visa hur de är relaterade sinsemellan och till en kvinnlig litterär tradition. Avsikten med en feministisk litteraturhistoria var att den skulle beskriva kontinuiteten och sammanhanget i kvinnors skrivande och ställa upp hypoteser, som individuella författare – både kända och mindre kända – kunde testas emot. (Domellöf, 1984, s. 8)

De kvinnliga författarna skulle alltså placeras in i en teoretisk referensram, och det görs ofta genom att innefatta en diskussion av kvinnors *kultur;* "kvinnokultur" i de teoretiska resonemangen.[27] Detta möjliggör just att relatera den kvinnliga författaren och hennes text till omvärlden, både socialt/kulturellt och historiskt – ifråga om den litterära arenan och kvinnors livsmöjligheter. Man sätter in litteraturen i ett kontextuellt – främst kulturellt – sammanhang. För kontextualiseringen är radikalfeministisk och marxistisk feministisk teori viktig. För den synliggörande och uppvärderande kvinnolitteraturforskningen är det viktigt att utarbeta fungerande teorier för att sätta in det kvinnliga subjektet i

[27] I analysen av de sociologiska feministiska avhandlingarna nedan diskuterar jag kortfattat begreppet kvinnokultur och dess betydelse för feministisk sociologi.

form av kvinnliga författare, kvinnors texter, kvinnobilder, kvinnliga läsare och läsarter o.s.v. i ett sammanhang, ett politiskt sammanhang. Det växer även fram förhållningssätt gentemot hur texter kan och bör läsas i ett feministiskt sammanhang.

Detta med att synliggöra och problematisera en kvinnlig litterär tradition och finna dess egenart, var en viktig uppgift och problemformulering. Detta försökte Ellen Moers med i *Literary Women* från 1977. Moers ville hitta ett nytt sätt att försöka klassificera romangenrer på, och som skulle passa kvinnolitteraturen. Moers lägger fram en hypotes om att romaner skrivna av kvinnliga författare kännetecknas av en viss typ av fågelmetaforik och landskapsbeskrivningar som fungerar som konnotationer för det kvinnliga och det kvinnliga könsorganet (Iversen, 2002, s. 19). Moers försökte alltså synliggöra det tidigare osynliggjorda i de kvinnliga författarnas romaner, synliggöra och förståeliggöra den kvinnliga litterära romantraditionen. Därför är hon också ytterst systematisk och textnära i sina analyser.

Elaine Showalters mer kända *A Literature of their Own* (1977) är också sysselsatt med att studera och synliggöra en kvinnlig litterär tradition genom att visa utvecklingslinjen för den engelsk-amerikanska kvinnliga romanen från 1840-talet tills 1970. Showalters analys är en slags bekräftelse och samtidigt ett avfärdande av John Stuart Mills slutsats i *The Subjection of Women* (1997/-1869), d.v.s. att eftersom kvinnor hade levt i ”ett annat land” än män och inte hade läst något skrivet av män, så ville de ha sin egen litteratur. Showalter menar då att kvinnors litterära smak och självförståelse under lång tid var präglat av deras marginalisering; detta på grund av den litterära institutionens nedvärderande hållning samt ”the double critical standard” (Iversen, 2002, s. 19; Showalter, 1977). Hennes analys går ut på att litteraturen definieras som något kraftfullt och manligt som kvinnor inte kan behärska. Ifall de skulle våga sig på att försöka göra det, som t.ex. systrarna Brontë, uppfattas det istället som att de bryter mot regler för vad som är äkta och sann kvinnlighet, och därför måste de fördömas, även på ett estetiskt plan. Denna ”double critical standard” fick (medelklass)kvinnorna att nedvärdera sin egen litteratur – och sina litterära grepp – som mindre viktiga än männens, vilket bl.a. märks i användningen av manliga pseudonymer. Det märks också i formerandet av vad som kallas kvinnornas egen *subkultur*. I denna subkultur har de kanske inte ett eget land, men i alla fall en egen stämma. Showalter beskriver subkulturen som att den existerar innanför och under den dominerande kulturen, i texten kan den ses

och identifieras genom ”values, conventions, experiences, and behaviors” (Iversen, 2002, s. 20; Showalter, 1977, s. 11). Subkulturbegreppet ger här alltså den feministiska litteraturvetaren en teoretisk och metodologisk möjlighet att läsa in den kvinnliga texten i en kvinnlig litterär tradition genom att se ”the double critical standard” i de litterära verken.

Sandra M. Gilbert och Susan Gubar menar precis som Showalter att kvinnliga författares berättelser blivit tystade i kulturen och att deras möjligheter att uttrycka sig varit begränsade. De utformar i *The Madwoman in the Attic* (1979) en ”estetisk teori” och menar att när kvinnor som människor och författare underordnas och förnekas kan deras berättelser inte bli annat än dubbla. Denna dubbelhet i kvinnors berättelser kallar de för palimpsester.[28] I sin text läser de fram romanernas mångtydighet och hemliga budskap genom de analysmöjligheter som deras estetiska teori ger. Textförståelsen hämtar en del från psykoanalysen i det att texten delas upp i en över och en undernivå, och det är förstås på undernivån som de ”hemliga” budskapen finns; som i Charlotte Brontës *Jane Eyre*. På ytan är texten kulturellt anpassad, men därunder finns en upprorisk och ickekonventionell kvinnlig berättelse som uttrycker kvinnlig revolt och ilska. Ofta, som i *Jane Eyre* – är den galna kvinnan ett uttryck för detta hemliga budskap och "is usually in some sense that *author's* double, an image of her own anxiety and rage." (Gilbert och Gubar, 1979, s. 78)

Elaine Showalter återkommer med en artikel, ”Feminist Criticism in the Wilderness” (1978), som kan ses som en bra slutpunkt för denna genomgång av angloamerikanska förebilder för svensk feministisk litteraturforskning. Här försöker hon dela upp feministisk litteraturforskning i två forskningsområden, där den empatiska metod med vilken man läser kvinnors texter ska kallas för gynokritik (gynocritics) (Showalter, 1985/1981, s. 248). Hon ser själv denna inriktning som en strävan efter att söka ett kvinnligt uttryck. Begreppet feministisk litteraturkritik, däremot, ville hon förbehålla läsningen av mäns texter och analysen av förtrycket av kvinnor, alltså den inriktning som jag tidigare kallat den patriarkatskritiska eller feministiskt kritiska. Även Showalter prövar att utveckla en teori för kvinnokultur, något som hon ju också gjorde i *A Literature of their Own* (1977), men som denna gång inspirerats av socialantropologen Edwin Ardeners modell för kultur (Showalter, 1985/-

[28] Ordet palimpsests ursprungliga betydelse är en handskrift där skriften skrapats bort och ersatts med en ny, men där spår av den gamla texten finns kvar.

1981, s. 260). Och denna teoretiska modell, bör utformas så, att kvinnors skrivande ses som en ”double-voiced dicourse”, som alltid

> embodies the social, literary, and cultural heritages of both the muted and the dominant (...). And insofar, as most feminist critics are also women writing, this precarious heritage is one we share; every step that feminist criticism takes toward defining women´s writing is a steptoward self-understanding as well; every account of a female literary culture and a female literary tradition has parallell significance for our own place in critical history and critical tradition. (Showalter, 1985/1981, s. 263-264)

Det finns inte något skrivande utanför kulturen, och skrivande kvinnor befinner sig alltid både inom och utom kulturen, och det är detta, att befinna sig både inom och utanför kulturen samtidigt, som präglar deras texter (Larsson, 2002, s. 118). ”The double critical standard” synliggörs såväl i texterna som i den kontext inom vilken den kvinnliga författaren verkar.

Stora likheter finns mellan Gilbert och Gubars och Showalters teorier. De gör ett försök att kombinera feministisk teori med textanalys och kontext, så att text kan relateras till kontext och där kvinnors skrivande, liv och det litterära etablissemanget diskuteras. Jag skulle vilja påstå att man ”litteraturvetenskapliggör” feministisk ideologi, och gör den mer direkt anpassad till att passa för studiet av kvinnors texter. Moers, Showalters och Gilbert och Gubars teorier fick också stor betydelse för svensk litteraturvetenskaplig feministisk forskning, vilket enkätsvaren i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*s temanummer *Feministisk litteraturforskning* (1994) under namnet ”Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning” vittnar om (s. 94-103). Gilbert och Gubars teorier introduceras i Sverige av Birgitta Holm i monografin *Fredrika Bremer och den borgerliga romanens födelse* (1981) och i den för svensk feministisk litteraturvetenskap viktiga danska litteraturvetenskapliga avhandlingen av Pil Dahlerup: *Det moderne gennembruds kvinder* (1983).[29] Den sistnämnda uttalar stark kritik mot en manlig litteraturkanon och presenterar en gynokritisk empatisk läsning av kvinnliga författare. *Dobbeltblikket* av Jette Lundbo Levy (1980) blir också mycket viktig inom den nordiska feministiska litteraturforskningen, och översätts till svenska med titeln *Den dubbla blicken* (1982).

[29] Pil Dahlerups disputation besöktes av närmare tusen personer, flest kvinnor, i Köpenhamn, i mars 1983, skriver man i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2-3 1984.

Den franska kvinnolitteraturforskningen

Den franska inriktningen av feministisk litteraturforskning är intresserad av språkets filosofiska förutsättningar och att se utarbetandet av ett kvinnornas språk: ”som ett medel att bryta igenom den dominerande patriarkala ideologin” (Domellöf, 1984, s. 9-10). Och: ”Språket blir ett stridsverktyg och ett maktmedel i en kultur som ger primat åt ordet.” (Domellöf, 1984, s. 9-10)

När fransk feministisk teoriutveckling presenterades i Sverige, kunde det av många ses som något helt nytt. Gunilla Domellöf är en av dem som verkligen betonar dess betydelse för sin egen feministiska litteraturvetenskapliga forskning:

> För mig innebar den nya bakgrunden i fransk feministisk teoriutveckling en ny syn på det vetenskapliga projektet. De franska teoretikerna utgår från textteori och psykoanalytisk teori och fokuserar på hur mening och betydelse skapas i språket. (Domellöf, 1994, s. 95)

Att i feministiska vetenskapliga sammanhang inrikta sig på språk och kvinnors språk var banbrytande, menar hon vidare:

> Utarbetandet av ett kvinnornas språk ses som ett medel att bryta igenom den dominerande patriarkala ideologin. Språket blir ett stridsverktyg och ett maktmedel i en kultur som ger primat åt ordet. (Domellöf, 1984, s. 9-10)

Utgångspunkten är ofta psykoanalytisk, och Domellöf beskriver de viktigaste teoretikerna i denna inriktning som Hélène Cixous och Luce Irigaray, samt även Julia Kristeva. Gemensamt för dem alla är att frigörelsen av kvinnokroppen sammanhänger med en frigörelse av kvinnospråket, det som Cixous benämnde ”écriture feminine”. Domellöf skriver:

> Den sanna kvinnonaturen har aldrig tidigare kunnat komma till uttryck i kulturen. Genom att ställa själva skriftproduktionen i centrum skall det nu bli möjligt att få fram kvinnan, att skriva sig från det omedvetna till ett vara. Denna ’écriture feminine’ överskrider genre- och ämnesgränser, den utspelar sig ofta inuti en äldre manscentrerad text, som den lekfullt och ironiskt spelar ut sina starka känslor mot. Det är en besvärjande, exalterad inskription, ett inskrivande i språket, som på samma gång är resultat av och uttryck för ’women’s difference in language’. Följden av att denna skillnad tidigare förtryckts är att det funnits bara *en* röst, en manlig röst, i skriftproduktionen, och den har de kvinnliga författarna tvingats imitera. Repressionen av det kvinnliga hos såväl kvinnor som män har varit total. (Domellöf, 1984, s. 10)

Inom den franska inriktningen riktas inte något intresse mot författares liv, eller litteratur- och kanonbegrepp; här fokuseras istället

text och skrivande. Precis som Domellöf skriver så har detta ibland skett på bekostnad av ett, som hon kallar det, sociopolitiskt, innehåll. Men som hon också skriver, så har istället den angloamerikanska forskningens ”intresse att göra en politisk läsning av litterära verk ofta uteslutit ett mer djupgående studium av textuella problem, d.v.s. att se den litterära gestaltningen som något i sig betydelsebärande” (Domellöf, 1984, s. 10).

Julia Kristevas psykolingvistiska modell för textstudier är i sin tur oerhört betydelsefull för kvinnolitteraturforskningen. Vad Kristeva gör är att utforma en egen, psykoanalytiskt grundad teori om det poetiska språket som en kreativ resurs (Iversen, 2002, s. 34). Ordet kvinna är i språket det som inte går att representera, eller beskriva.

Det är också så att Kristeva och de andra avantgardistiska franska ”feministerna” inte heller kallar sig feminister, eller vill se sig som sådana. ”Feminister kallas de reformister som är fångna i det gamla systemet och bara söker tillträde till detta. Det verkligt förändrande alternativet måste på ett helt annat sätt ha en "kollektiv, kvinnosolidarisk förankring”, som Domellöf förklarar Kristevas hållning (Domellöf, 1984, s. 11). Och denna kvinnosolidariska förankring sker då bland annat genom att texter läggs fram med ett kvinnligt perspektiv, och på så vis ”föder fram” det kvinnliga språket, något som helt klart kan ses som en underminerande kritik av fallocentrism och logocentrism.

Såväl Cixous, som Irigaray och Kristeva var centrala i de franska teorimiljöerna, och deras teorier är helt klart en viktig del av den poststrukturalistiska ”teoretiska vändning” som blev aktuell i svensk feministisk forskning på 1980-talet.[30] Därför är det inte helt självklart att här presentera dem som en del av den synliggörande och uppvärderande kvinnolitteraturforskningsinriktningen, utan de kan i flera avseenden höra hemma i den poststrukturalistiska tradi-

[30] Här kan min användning av begreppen poststrukturalism respektive socialkonstruktionism behöva förtydligas. När den litteraturvetenskapliga feministiska forskningen diskuteras, är det rimligt att i de flesta fall använda begreppet poststrukturalism, då det oftast handlar om ett användande av teorier från den poststrukturalistiska skolan (se kapitel 4). Den har ett fokus på text och språk som är centralt för feministisk litteraturvetenskap. Men det är också så att dessa teorier innefattar ett socialkonstruktionistiskt förhållningssätt i olika avseenden. För att inte överanvända begreppen, nöjer jag mig med att skriva ut begreppet poststrukturalism, som ovan. Socialkonstruktionismen förstås som ett metateoretiskt förhållningssätt gentemot kunskap och verklighet (Se Burr, 1995). Det förstås då som en bredare kategori än poststrukturalismen, men som poststrukturalismen är en del av (Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 12-13). Socialkonstruktionismen som begrepp definierar jag min egen förståelse av i kapitel 4 och nedan definierar jag det i förhållande till de två socialkonstruktionistiska könsteorierna, som behöver förtydligas ytterligare.

tionen. Det poststrukturalistiska visar sig främst i tron på språkets förmåga, och utgångspunkten i kvinnliga och manliga perspektiv i språket. Dessutom, menar de, att meningen ligger i själva dekonstruktionsprocessen, för det är där själva brytningen med den tidigare ordningen sker. Eller som Domellöf skriver:

> De franska forskarnas tillvägagångssätt skiljer sig också från de amerikanska litteraturkritikernas genom att de inte talar om en text, inte skriver om det som är skrivet, utan är en text i en text. Detta gör att inga på förhand uppgjorda betydelser kan läsas ut och vidarebefordras. (Domellöf, 1984, s. 12)

Man skulle kunna säga att det emancipatoriska målet för såväl angloamerikansk som fransk forskning kan vara den samma; frigörelse för kvinnor. Medan artikulationerna i den angloamerikanska traditionen fokuserar på kvinnoliv i förhållande till kvinnolitteratur, och synliggör och uppvärderar, så synliggör de franska artikulationerna kvinnors språk; eller snarare; försöker skapa ett sådant. I detta kvinnornas språk är man dock påtagligt upptagen vid kvinnokropp och moderskap och sexualitet, något som relaterar till en given verklighet som i sin tur relaterar till texten, alltså till en tematik som alltid varit central i kvinnors texter. Såväl den angloamerikanska och den franska skolan är intresserad av kvinnors liv, men den sistnämnda intresserar sig för kvinnors liv som det skapas i språket, i texten, inte bortom texten. Detta är en väsentlig skillnad.

I Sverige ser vi påverkan från den franska inriktningen under slutet av 1970- och början av 1980-talet, även om det är först i slutet av 1980-talet som den sätter avtryck i de litteraturvetenskapliga avhandlingarna.[31] Texter som verkligen kom att bli viktiga i nordiska sammanhang är Toril Mois presentation av Julia Kristeva i *Sexual/-Textual Politics* (1985), liksom *The Kristeva Reader* (1986) och Ebba Witt-Brattströms *Stabat Mater* (1990). Att Kristeva blev en viktig teoretiker för feministisk litteraturvetenskaplig forskning tros av Iversen bero på hennes sätt att se på kvinnans position som marginell och heterogen i förhållande till språk och samhälle. Hon menar att innebörden av att vara kvinna är att vara kulturellt främ-

---

[31] Den första texten på svenska av Luce Irigaray publiceras i *Ord & Bild* nr 8 1978, specialnumret *Kvinnlighet Könslighet*, och texten ”Detta kön som inte är ett” beskrivs här som ett angrepp på det patriarkala tänkandet och hela den västerländska filosofin (Irigaray, 1978, s. 34). I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*s specialnummer *Kvinnolitteraturforskning*, nr 2-3 1984, skriver man i ”från redaktionen” att: ”Det är framför allt den angloamerikanska kvinnolitteraturforskningen som inspirerat forskarna i Norden, men också en del franska strömningar har nått hit.” (1984, s. 4) I samma nummer presenteras en intervju med Julia Kristeva utförd av Ebba Witt-Brattström, och dessutom artikeln av Gunilla Domellöf som jag i detta kapitel flitigt citerat.

mande, men att det samtidigt är möjligt att vara en subversiv eller undergrävande kraft (Iversen, 2002, s. 35).

Luce Irigaray, Hélène Cixous och Julia Kristeva såg mer negativt på det kvinnliga subjektets möjligheter i texten än inom den anglosaxiska feministiska traditionen – där litteraturstudiet varit en viktig del av den politiska feministiska verksamheten. De franska teoretikerna ser istället, med Lisbeth Larssons ord: ”den patriarkala diskursen som ett närmast monolitiskt system, där kvinnan och det kvinnliga tystats och förträngts” (Larsson, 2002, s 121). Cixous och Irigarays texter från 1970-talet är främst ideologikritiska precis som Kate Milletts pionjäravhandling *Sexual Politics* (1970), men rör sig till skillnad från hennes primärt på den språkliga nivån. För att kvinnligt språk ska komma till uttryck, måste det manliga brytas ner – vilket i och för sig också är ett emancipatoriskt tänkande och gör att även den franska feministiska forskningen måste ses i ett den synliggörande och uppvärderande kvinnolitteraturforskningens ljus.

Den teoretiska vändningen

Under slutet av 1980-talet ser vi något som kan förstås som en teoretisk vändning. Vändningen är poststrukturalistisk och börjar ifrågasätta kvinnolitteraturforskningens förutsättningar, speciellt ifråga om fokuseringen på den enhetliga kvinnan – istället vill man fokusera analys av ”könet”. Den teoretiska vändningen företräds bl.a. i Toril Mois *Sexual/Textual Politics* (1985) samt Anette Kolodnys viktiga artikel ”Dancing through the Minefield” (1980).

Nu blir olika feministiska könsteorier angelägna. Man kan tala om två huvudsakliga könsteoribildningar – en s.k. strukturalistisk och en poststrukturalistisk (Iversen, 2002). Båda dessa teoribildningar har ett socialkonstruktionistiskt förhållningssätt till hur kön ska betraktas och analyseras. Den strukturalistiska könsteorin ser kön som system (en genussystemteoretisk syn på kön) och den poststrukturalistiska uppfattar kön som en språklig skillnad, utifrån en socialkonstruktionistisk ram (Iversen, 2002).[32] Den strukturalistiska könsteorin kan ses som en vidareutveckling av den tidiga

[32] Könsteorierna ska inte förstås som identiska med den poststrukturalistiska eller strukturalistiska skolan, som i denna avhandling definieras som språkteorier. De ska inte heller förstås som identiska med socialkonstruktionism, som förstås som en bredare kategori med några gemensamma utgångspunkter (antiessentialism t.ex.) (se Burr, 1995; Winther Jørgensen och Phillips, 2000, s. 12-13). Däremot har både den strukturalistiska och poststrukturalistiska könsteorin en socialkonstruktionistisk förståelse av kön.

kvinnoforskningens problemställningar och för vidare dess hypoteser. Den stora skillnaden gentemot tidigare kvinnoforskning är att den innebär ett viktigt steg framåt ifråga om systematisk och teoretisk djupgående reflexion om kön som symbolisk konstruktion (Iversen, 2002, s. 30). I mitten av 1980-talet har man i USA, Frankrike och England sedan länge diskuterat kön utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv, såväl i strukturalistiska som poststrukturalistiska sammanhang, men i Sverige är det helt nytt, vilket vi ser i avhandlingarna.

Man kan också se att den franska feministiska traditionen är starkt poststrukturalistisk med sitt fokus på språket och texten och dess konstituerande karaktär, medan den angloamerikanska generellt kan ses som mer strukturalistisk, i sitt betonande av strukturellt förtryck, så som det t.ex. kommer till uttryck i ojämlika samhällsförhållanden. Ett poststrukturalistiskt könsteoretiskt perspektiv betonar ofta socialkonstruktionism i fler bemärkelser än det könsteoretiska, t.ex. i synen på samhälle och kunskap, medan ett strukturalistiskt ofta inte gör det. Inte heller är det nödvändigtvis så att en avhandling som skrivs utifrån en strukturalistisk könsteori uttryckligen eller alls diskuterar den sociala konstruktionen av kön, istället betonas ofta det strukturella förtrycket starkt.

Man kan tycka att kvinnosynliggörande forskning står i motsats till ett poststrukturalistisk könsteori. Så kan man kanske se det idag, även om jag verkligen vill betona möjligheterna med att gå bortom ömsesidigt uteslutande fasindelningar och istället prata om olika diskursiva sammanhang, som det är möjligt att uttrycka tillhörighet i parallellt. I det sena 1980-talets litteraturvetenskapliga avhandlingar är det just så. Här kan pluralismen och eklekticismen visa sig på många intressanta sätt.

De fyra pionjäravhandlingarna

Fyra avhandlingar från slutet av 1980-talet kan utan överdrift kallas för feministiska pionjäravhandlingar. Dessa är Gunilla Domellöfs *I oss är en mångfald levande: Karin Boye som kritiker och prosamodernist* (1986), Ebba Witt Brattströms *Moa Martinson: skrift och drift i trettiotalet* (1988), *Sanningen om kvinnorna: en läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie Fröknarna von Pahlen* av Birgitta Svanberg (1989) samt Lisbeth Larssons *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress* (1989). Det finns flera

anledningar till att de kan ses som pionjäravhandlingar inom litteraturvetenskaplig feministisk forskning. Till att börja med är det första gången som feministisk teori i så omfattande utsträckning ligger till grund för hela avhandlingsarbeten. För det andra, så är det dessa avhandlingar som introducerar poststrukturalistisk teori (och poststrukturalistisk könsteori) i feministiska avhandlingssammanhang. De kan alltså ses som pionjärarbeten i och med hur de i så hög grad verkligen är feministiska projekt, i sin emancipation och kritik av kvinnliga författarskap, deras texter och liv. De är synliggörande och samtidigt kritiska: tre av dem studerar osynliggjorda författarskap, och gör s.k. omläsningar av deras texter, och en av avhandlingarna – Lisbeth Larssons - fokuserar kvinnors osynliggjorda läsning.

Ebba Witt-Brattström: Moa Martinson. Skrift och drift i trettiotalet (1988)

Ebba Witt-Brattström skriver att syftet med hennes avhandling dels är ”att ge en bild av Moa Martinsons författarskap under trettiotalet och vägen dit, tjugotalets journalistisk” (Witt-Brattström, 1988, s. 9) och ”att visa på sambandet mellan Moa Martinson och de övriga trettiotalsförfattarna, men också på de skillnader som beror på det både medvetna och omedvetna dialogförhållandet mellan manliga och kvinnliga texter under epoken.” (Witt-Brattström, 1988, s. 10) Här deklareras tydligt att synliggörandet av Martinsons författarskap är viktigt, och att det görs genom att beskriva en slags författarskapsutveckling från 1920-talet och framåt. Men Witt-Brattström vill också tydliggöra dialogförhållandet mellan manliga och kvinnliga texter under epoken; hon vill skildra en särskild epok och en särskild kvinnlig stil, som både överensstämmer med och avskiljer sig från de manliga författarnas.

Traditionella biografiska, idéhistoriska och komparativa metoder används i de två inledande kapitlen, där författarskapet diskuteras, och först därefter är avhandlingen primärt textanalytisk – och då med utgångspunkt i Julia Kristevas teorier och även freudianskt inspirerade resonemang, i syftet att diskutera bl.a. dialogförhållandet mellan manliga och kvinnliga texter (Gustavsson, 2005, s. 514; Witt-Brattström, 1988, s. 14-104, s. 105-177). Även Hélène Cixous teorier finns med i centrala resonemang, vilket är första gången i en svensk avhandling (Gustavsson, 2005, s. 515).

Michael Gustavsson som analyserat svenska litteraturvetenskapliga avhandlingars teoretiska ansatser, menar att Witt-Brattström med sin användning av Kristevas teorier bidrar till litteraturvetenskaplig förnyelse (Gustavsson, 2005, s. 515). Han skriver också att hennes avhandling är en av fyra avhandlingar som för in poststrukturalistiskt influerad feministisk teori i Sverige, tillsammans med bl.a. Larssons, Svanbergs och Domellöfs avhandlingar (Gustavsson, 2005, s. 515). Det är då den franska poststrukturalistiska traditionen som gör sig gällande här – och som helt tydligt är stark i dessa feministiska avhandlingar.

Men som de första kapitlens traditionella metod och teorianknytning anger, så är inte hela avhandlingen poststrukturalistiskt inriktad, könsteorin är inte integrerad. Witt-Brattströms avhandling är nämligen både gynokritisk och dekonstruktionistisk samtidigt, menar Larsson: ”Man kan snarare säga att såväl den franska teorin som genusperspektivet kommit att integreras i det gynokritiska perspektivet och förnya detta.” (Larsson, 2002, s. 126) Vad Lisbeth Larsson menar, är att Witt-Brattström har en gynokritisk inriktning, något som märks i fokuseringen på den kvinnliga författaren och hennes texter i förhållande till hennes omvärld, inte minst de samtida manliga författarnas texter. Men samtidigt har hon ett fokus på språket och de dialogförhållanden som står mellan manliga och kvinnliga texter, vilket hon använder Kristeva och freudianskt inspirerade resonemang till. Vad Larsson menar med ”genusperspektivet” i detta sammanhang, ska jag låta vara osagt, eftersom Witt-Brattström inte har en tydlig diskussion kring begreppen kön/genus och inte definierar användandet av någon genusteori med given epistemologi och ontologi. Men det är ändå så att de två för den synliggörande kvinnolitteraturforskningens teoretiska traditioner förenas; den angloamerikanska med den franska, en mer traditionellt kvinnocentrerad och biografisk med en språklig, textuell.

Birgitta Svanberg: Sanningen om kvinnorna (1989)

I Birgitta Svanbergs avhandling *Sanningen om kvinnorna: en läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie Fröknarna von Pahlen* (1989) kombineras likaså angloamerikansk tradition med en fransk psykolingvistisk och drag av poststrukturalism, men även denna utan explicita referenser i könsteoretisk bemärkelse.

I Svanbergs avhandling är en feministisk definition av psykoanalysen betydelsefull, relaterad till fransk idétradition och Sigmund

Freud. För Svanbergs del har detta ingenting att göra med dekonstruktion och fokus på språket, utan är snarare en hjälp för att analysera hur Agnes von Krusenstjerna i sina texter arbetade med att ”upphäva spärrarna mellan medvetet och undermedvetet” (Svanberg, 1989, s. 29). Agnes von Krusenstjerna var nämligen ”verksam under en period då det svenska kulturlivet genomsyrades av psykoanalytiska idéer” (Svanberg, 1989, s. 29). Den viktiga teoretikern för Svanberg är här Juliet Mitchell och hennes tidiga patriarkatteori. I Mitchells tappning så bör Freud ses som viktig i det att han givit en förklaringsmodell för hur könsidentitet konstrueras i ett patriarkalt samhälle. Svanberg skriver:

> Genom Freuds teorier om det undermedvetna och om driftslivets betydelse för personlighetsbildningen har kvinnoforskningen fått ett viktigt redskap för att förstå och utforska den kvinnliga psykosexuella utvecklingen. (Svanberg, 1989, s. 28)

Även Svanberg har tagit del av Cixous, Kristeva och Irigaray. För Svanbergs del är dock angloamerikanska feministiska teoretiker viktigast, vilket också märks i hennes uttalade syften: att med närläsningens hjälp koncentrera sig på kvinnoskildringen i fröknarna von Pahlen-serien. Eftersom ett medvetet kvinnoperspektiv varit avgörande för Krusenstjernas sätt att gestalta och tyda världen i fröknarna von Pahlen, vill också Svanberg själv läsa och tolka denna fiktiva värld ur ett medvetet kvinnoperspektiv (Svanberg, 1989, s. 27).

> Till en början har jag främst tagit stöd hos forskare av den angloamerikanska skolan, t.ex. Kate Millett, Ellen Moers, Elaine Showalter samt Sandra M. Gilbert och Susan Gubar. Senare har den franska psykoanalytiskt och linguistiskt inriktade kvinnoforskningen introducerats också i Sverige. Här har jag framför allt inspirerats av Julia Kristevas teorier om det kvinnliga subjektets förhållande till den arkaiska moderskroppen och om kvinnlighetens marginaliserade villkor i vår kultur. Men också vissa tankegångar hos Hèléne Cixous och Luce Irigaray har visat sig användbara för att belysa textens kvinnoproblematik. (Svanberg, 1989, s. 28)

Det är texten som står i centrum, och med stöd av Atle Kittang menar Svanberg att texten kan ses ”som en intrikat väv av många olika trådar” (Svanberg, 1989, s. 25). Vad ”den individuella forskaren får ut av texten, beror på vilka trådar han (sic!) väljer att följa” (Svanberg, 1989, s. 25). Här följer också Svanberg flera olika trådar, som också ger skilda resultat, vilket måste kunna ses som en uppgift i poststrukturalismens anda, om det är medvetet eller omedvetet låter jag vara osagt. Som Larsson skriver är dock en stor del av projektet både synliggörande och i form av en uppgörelse, vilket

också gör att den hör hemma i både angloamerikansk och fransk tradition, i olika avseenden.

Den franska poststrukturalistiska teorin används i syftet att nå ännu längre i synliggörandet av kvinnors texter: Man når språket, men samtidigt också författaren och författarens liv med hjälp av det psykolingvistiska teoriunderlaget. Att fokusera kön på detta sätt, är ganska långt ifrån hur vi i dag vanligen uppfattar en poststrukturalistisk och socialkonstruktionistisk förståelse av kön.

Gunilla Domellöf: I oss är en mångfald levande (1986)

I Gunilla Domellöfs avhandling, visar sig ett poststrukturalistiskt perspektiv både som samhälls- och kunskapssyn och som könsteori. Domellöf kan sägas vara den första som i en litteraturvetenskaplig avhandling intar ett sådant perspektiv (Gustavsson, 2005, s. 512). Att hålla en diskussion kring det könskritiska perspektivets betydelse och innebörd är banbrytande och kommer att få många efterföljare (Gustavsson, 2005, s. 513). Domellöf skriver:

> För att kunna förändra maktrelationerna mellan könen, är det under patriarkatet en metodiskt viktig angelägenhet att se maktkampen som en del av konstverkets kontext. Genom att knyta det könsteoretiska perspektivet till de fundamentala intressen, som ger symboliska tecken mening, blir det möjligt att diskutera kvinnors meningsproduktion i text utifrån nya villkor. Både ifråga om kritiska och skönlitterära texter gäller det att dels avslöja begreppen maskulinitet och femininitet som sociala konstruktioner, som inte refererar till någon essentiell verklighet, dels att konfrontera den politiska makt och reella innebörd, som dessa kategorier haft för verklighetsuppfattningen. (Domellöf, 1986, s. 9)

Denna kombination av det Larsson kallar gynokritik och ett poststrukturalistiskt influerat könskritiskt tänkande, är intressant. Man kan helt klart se att avhandlingen i flera avseenden håller sig inom vad som benämns som den synliggörande inriktningen, med det gynokritiska perspektivet: man fokuserar på synliggörande, och man är kritisk mot osynliggörande mekanismer. Samtidigt är poststrukturalismen närvarande i det könskritiska och könsteoretiska perspektivet, samt ifråga om textens betydelseskapande funktioner.

Gunilla Domellöfs könskonstruktionistiska förhållningssätt, har inspirerats av Toril Moi. Brottet med essentialismen blir ett faktum, och det är tydligt att tolkningsramen är poststrukturalistisk även i förhållande till texten:

> Toril Moi ser i fasthållandet av den traditionella sympatiska läsarten och dess förståelseform ett uttryck för en idealistisk människosyn. Hon förordar istället

> kritiskt dekonstruerande tolkningsstrategier som bäst lämpade för feministisk litteraturkritik. Vinsten är brottet med den essentialism, som ligger till grund för en meningsrekonstituerande läsning. Den nya tolkningsstrategin banar väg för en textförståelse, där textens flerskiktade karaktär står i centrum och dess mångtydighet, tystnader, motsägelser och bestående spänningsförhållanden blir meningsbärande. Språket har i en sådan modell en annan status än i expressionsestetiken, där det alltid underordnas innehållet. (Domellöf, 1986, s. 8)

Det brott mot essentialismen, som den dekonstruerande läsningen i Mois version förespråkar, är en kritik dels mot det som Gustavsson kallar den ”androcentriska humanismens fasthållande av könsförtrycket” (Gustavsson, 2005, s. 512), men också mot tidigare gynokritisk kvinnolitteraturforskning. Moi menar att kvinnoforskningens önskan att lösriva sig från manligt dominerande paradigm också innebär stora faror, bl.a. den att feministiska forskare negligerar viktiga vetenskapsteoretiska och metodiska problemställningar, som just denna dominerande tanketradition reflekterat över. Att skriva om kvinnor betyder inte nödvändigtvis att bedriva feministisk forskning. Iversen menar att Moi försöker öppna upp för teoretisk pluralism, men främst kanske motarbeta teorifientlighet (Iversen, 2002, s. 23). Det var för övrigt en viktig diskussion hos flera teoretiker, inte minst Anette Kolodny i artikeln ”Dancing through the Minefield” (1980). Kolodny skriver: ”In deed, as I see it, our task is to initiate nothing less than a playful pluralism” (Kolodny, 1980, s. 13).

Moi var kritisk till den gynokritiska kvinnoforskningen just därför att hon tyckte att den saknade teoretiska och metodiska reflektioner, och för att den riskerar att resultera i att man framställer egenskaper hos kvinnan som oproblematiserade och naturligt givna. Nu var det inte den gynokritiska forskningens avsikt att vara essentialistisk, men avsaknaden i teoretiska reflektioner, eller för den delen; avsaknaden av en medveten könsteori, kunde få det resultatet.

Lisbeth Larsson: En annan historia (1989)

Den sista avhandling jag ska nämna i detta 1980-talssammanhang, inför en viktig problematik; nämligen läsarens och läsartens. Jag talar här om Lisbeth Larssons *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress*, från 1989. Självklart var även kvinnan som läsare en viktig del av den kvinnosynliggörande problematik som rådde inom denna inriktning, och Larssons val av

veckopressen som empiri syns i det att det är en kvinnornas värld som där skildras, och, att det är kvinnor som är läsare.

Speciellt intressant är *En annan historia* när det gäller sin teori och metod, den är den första avhandling i Sverige som tar avstamp i ”reader-response-criticism”, och dessutom är texten skriven på just det sätt som kan beskrivas som den kvinnliga läsartens (Gustavsson, 2005, s. 517). Larsson uppvärderar en kvinnlig läsart, som kan diskuteras som odistanserad och bygger på närhet, identifikation och upplevelse, och som förekommer i veckopressen. Larsson skriver att denna ”medläsande läsart som de kvinnliga trivial-litteraturläsarna driver till sin spets rymmer sin särskilda menings-produktion.” (Larsson, 1989, s. 257) Denna läsart ”som traditionellt kallas subjektiv (...) och vanligtvis förbinds med kvinnor” nedvär-deras eller osynliggörs till förmån för den andra läsarten ”som kallas distanserad och framförallt företräds av män” (Larsson, 1989, s. 257).

> Den identifikatoriska läsarten (...) rymmer en produktiv distans av en annan art än den vedertagna. I den upprättas inte den analytiska distans till texten som idealiseras inom litteraturteori och pedagogik utan en emotionell närhet till den som innebär en effektiv distans till omvärlden och i sin förlängning är en kritik av den. (Larsson, 1989, s. 257)

Läsningen innebär en frizon för kvinnan ”där hennes livshållning och värderingar bekräftas gentemot omvärlden”, men som också är en kritik av omvärlden runt omkring. (Larsson, 1989, s. 257)

Vi kan se att det medvetna kvinnoperspektivet är uppenbart synliggörande och ifrågasättande, medan frågorna som ställs till texten och läsaren har en poststrukturalistisk infallsvinkel. Dock är synen på textens betydelsebildande egenskaper inte närvarande, något som kommer mer och mer i de poststrukturalistiska avhand-lingarna under 1990-talet och 2000-talet. Avhandlingen har heller ingen könsproblematiserande frågeställning, utan håller sig till begreppet ”kvinna”. Den har alltså inget poststrukturalistiskt eller strukturalistiskt könsteoretiskt perspektiv.

Diskussion

I dessa fyra avhandlingar kan vi se att flera viktiga teoretiska inrikt-ningar möts. Den teoretiska vändningen visar sig i Larssons avhand-ling ifråga om den kvinnliga läsarten och i Domellöfs avhandling som en antiessentialistisk könsteori. Den teoretiska vändningen

tycks inte vara lika stark och medveten i Witt-Brattströms och Svanbergs avhandlingar, även om ett språkligt och psykolingvistiskt fokus inspirerat av den franska poststrukturalistiska traditionen kommer till uttryck. Man kan se det som att dessa fyra avhandlingar starkt bidrar till att föra in poststrukturalistiskt influerad feministisk teori i Sverige.

Vad som också kan sägas om dessa avhandlingar, och som möjligtvis skiljer dem från dagens avhandlingar och visar på deras tillhörighet inom den kvinnosynliggörande traditionen eller diskursen är att de ”har en stark karaktär av uppgörelse, inte med manliga författare, tvärtom handlade våra avhandlingar genomgående om kvinnor och det de skrivit och läst, men med ett manligt tolkningssystem som ständigt missförstått kvinnor”, som Lisbeth Larsson själv skriver (Larsson, 2000, s. 238). Engagemanget och indignationen finns i dessa avhandlingar, hela tiden (Larsson, 2000, s. 238).

Man kan konstatera att den feministiska nodalpunkten i kritik och emancipation av ojämlika könsförhållanden är tydlig, och man kan också se att det delvis fungerar att identifiera en synliggörande diskurs, liksom en fransk och en angloamerikansk tradition inom denna. Materialet är inte entydigt synliggörande, utan också kritisk, och ofta är teorianvändningen dessutom eklektisk. Det är enligt min mening viktigt att betona, att varje enskild text faktiskt visar på ett unikt sätt att göra ett feministiskt projekt. Men därtill inte sagt att deras artikulation av ovan nämnda diskurser inte finns där. Den finns, men är inte entydig, utan i flera avseenden komplex.

1990-talets och det tidiga 2000-talets reflexiva feministiska forskning

Det sker som sagt en vändning, eller brytning, i flera avseenden, inom feministisk teoribildning i slutet av 1980-talet. Forskningsfältet ”skiftet både diskurs og teoretisk paradigme”, som Iversen skriver (Iversen, 2002, s. 29). Den teoretiska vändningen artikulerar sig på några olika sätt.

Vetenskapsteori

Den feministiska forskningen blir utförligt vetenskapsteoretisk, och kritiserar grunderna för den androcentriska forskningen och alternativa grunder för den feministiska (Culler, 1994, s. 61). Det är en fråga om att ”develop critical modes in which the concepts that are products of male authority are inscribed within a larger textual system” (Culler, 1994, s. 61). De teoretiska och vetenskapsteoretiska begreppen undersöks och kritiseras, då även de visar sig tillhöra den androcentriska kritiska traditionen (Culler, 1994, s. 62). Man är vetenskapskritisk i likhet med forskningen från den första patriarkatskritiska fasen, med den skillnaden att man nu även bryter ned begreppen som konstituerar vetenskapen. Man problematiserar begrepp som: kvinna, man, kön, genus, makt.

Den feministiska forskningen bygger också upp egna vetenskapsteorier. Det kan ses i ljuset av att man nu har olika könsteoretiska förhållningssätt samt dekonstruktionen av kvinnan att utgå ifrån, som t.ex. symboliska kategorier som kan sättas i samband med kunskapssyn och verklighetssyn. På så vis är denna inriktning både kritisk, synliggörande och emancipatorisk.

Dekonstruktionen av kvinnan och integrationen av könsteorierna

Det är nu som föreställningen om den enhetliga kvinnan dekonstrueras, och könsteorierna integreras i den feministiska forskningen. Dessa är med varandra mycket nära sammanhängande förändringar, eftersom den poststrukturalistiska dekonstruktionen av kvinnan, som den angloamerikanska och franska feministiska forskningen under 1970- och 1980-talen starkt bidrog till, ligger till grund för möjliggörandet av diskussionen av könskonstruktion.

Det är nu första gången som de feministiska teorierna möjliggör diskussionen av skillnader kvinnor emellan. Man har gjort sig av med tankarna om att det skulle kunna finnas något naturligt eller genuint kvinnligt att tro på (Larsson, 1996, s. 5). Det blir i 1980-talets teoretiska feministiska texter viktigt att se inte kvinnan, utan kvinnor – diskutera deras olikartade innebörder och förstå dem som kulturella konstruktioner (Larsson, 1996, s. 6).

Könsteoriernas inträde spelar också stor roll för den feministiska forskningens förändring. Man börjar mer medvetet och teoretiskt diskutera kön som en social konstruktion i litteraturvetenskapliga analyser, så som Domellöf gjorde i sin avhandling och så många efter henne. Som Elaine Showalter konstaterar i *The New Feminist Criticism* (1985), så kommer det framgent istället att handla om den symboliska konstruktionen av kön (Showalter, 1985).

Som ovan betonats finns fler än en symbolisk könsteori; det finns minst två. En inriktning, som kan kallas för strukturalistiskt feministisk, och som kan ses i en mer realistisk, empirisk tradition. Och så en inriktning, som kan kallas poststrukturalistiskt feministisk (Iversen, 2002). Det dyker också efterhand upp flera varianter av dessa två huvudinriktningar.

Förståelsen av makt och kön i text och kontext

Delvis som ett resultat av ovan beskrivna förändringar, ser vi hur förståelsen av makt och kön förändras när textens egen betydelseskapande funktion betonas. Det är i texten, liksom för många också i kontexten, som man menar att köns- och maktkonstruktioner skapas. Feministisk teoribildning möjliggör att se hur texten i sin könskonstruktion är medskapande i maktförhållanden.

Det tidiga 1990-talets avhandlingar

Jag har valt ut 3 avhandlingar för närmare analys. Dessa är Eva Borgströms *'Om jag får be om ölost': kring kvinnliga författares kvinnobilder i svensk romantik* (1991), Git Claesson Pippings *Könet som läsanvisning: George Eliot och Victoria Benedictsson i det svenska 1880-talet - en receptionsstudie* (1993) och Birgitta Neys *Bortom berättelserna: Stella Kleve - Mathilda Malling* (1993).

Ämnesvalen i avhandlingarna är osynliggjorda kvinnliga författarskap. Neys och Borgströms är textanalyser, och Claesson Pippings en receptionsstudie. Man kan alltså säga att ämnesval och tematik liknar föregångarnas inom fältet, men vi kan se en feministisk teorianvändning som är mer stringent än tidigare, i det avseendet att teorier om könskonstruktion används och diskussionen om text i möte med kontext diskuteras. Det poststrukturalistiska inflytandet är på så vis närvarande.

Michael Gustavsson skriver att den poststrukturalistiskt influerade feminismen efter Domellöfs avhandling fortsättningsvis kommer att dominera feministiskt inriktade doktorsavhandlingar (i litteraturvetenskap), och det bekräftas av dessa avhandlingar (Gustavsson, 2005, s. 520), som i mångt och mycket använder könsteorier som är socialkonstruktionistiska, liksom inslag av en poststrukturalistisk kunskaps- och verklighetsuppfattning.

Eva Borgström: 'Om jag får be om ölost'? (1991)

Eva Borgströms *'Om jag får be om ölost'? Kring kvinnliga författares kvinnobilder i svensk romantik* (1991) rymmer ingen omfattande teoretisk diskussion, men sluter upp bakom den antiessentialistiska könsteori som är aktuell:

> Begreppen ”manligt” och ”kvinnligt” uppfattas här som relationellt och kontextuellt bestämda. Det ”kvinnliga” får sina innebörder i relation till det ”manliga” och vice versa. När man säger något om det ”manliga” säger man indirekt också något om det ”kvinnliga”. Det ”kvinnligas” och det ”manligas” innebörder förändras ständigt och det är knappast meningsfullt att söka någon det ”kvinnligas” eller det ”manligas” essens. VAD som är begreppens innebörder i en viss kontext är sällan identiskt med vad som är deras innebörder i en annan tid och en annan kontext. Detta innebär dock inte att det ”manliga” och det ”kvinnliga” kan ordnas hur som helst. Inom ramen för en patriarkal kultur är det som definieras som det ”manliga” överordnat det som definieras som det ”kvinnliga”. (Borgström, 1991, s. 17)

Borgström talar om en ”patriarkal kultur” där det kvinnliga underordnas det manliga. Det visar på en diskussion av vad som kan kallas för symboliskt kön, här ifråga om könsnormer och könskonstruktioner som skapas och rekonstrueras inom människors normer och förväntningar inom kulturen.

Avhandlingen är mycket sparsmakad i sin teorianvändning, och diskuterar inte heller vetenskapsteori. Däremot sluter den upp kring Gilbert och Gubars feministiska litteraturteori, som kan tyckas stå i motsatsförhållande till vad det poststrukturalistiskt influerade citatet ovan uttrycker. Detta har Margareta Fahlgren uppmärksammat i sin recension av avhandlingen:

> Avhandlingsförfattaren har avstått ifrån att diskutera feministiska litteraturteorier och metoder som haft betydelse för undersökningen. Hon avvisar ett essentialistiskt sätt att se på könskategorier men hänvisar samtidigt till de amerikanska forskarna Susan Gilbert och Sandra Gubert [sic!] som inspirationskällor för avhandlingens metod. Kritiken under det senaste decenniet mot Gilbert och Gubar visar bl.a. hur de tenderar att hamna i en essentialistisk fälla i sina undersökningar. Det hade därför varit av intresse om Eva Borgström något mer utförligt hade

> diskuterat den teoretiska bas som hon bara antydningsvis markerar att hennes undersökning vilar på. (Fahlgren, 1992, s. 108)

Man kan också se Borgströms positionering på ett helt annat sätt, i likhet med det sena 1980-talets litteraturvetenskapliga avhandlingar – d.v.s. att Borgström anslutit sig till ett poststrukturalistiskt förhållningssätt gentemot text och kontext, men inte sträckt sig så långt i sina analyser av de kvinnliga författarskapen, genom att inkludera en konstruktionistisk könsteori. Där har istället den synliggörande kvinnoforskningens teorier behövts för att diskutera just de kvinnliga författarskapen.

Git Claesson Pipping: Könet som läsanvisning (1993)

Git Claesson Pippings *Könet som läsanvisning: George Eliot och Victoria Benedictsson i det svenska 1880-talet – en receptionsstudie* (1993) är inte heller så utförlig i sina feministiskt teoretiska diskussioner. Här hålls dock en allmän könsteoretisk diskussion, som är ontologiskt och epistemologiskt inriktad, och som relaterar just till den (som Claesson Pipping väljer att benämna den) postmodernistiska utmaningen:

> Den feministiska forskningen har, som flera teoretiker poängterat, utvecklats samtidigt och i viss mån i samma riktning som övrig postmodernistisk vetenskap. Därför innebär termen 'feministisk' här också att vissa vetenskapsteoretiska satser av grundläggande natur förutsätts och inte diskuteras i texten. (...)
> 'Feministisk' betyder att jag har vissa grundvärderingar som jag delar med de flesta andra feministiska forskare, framförallt åsikten att könspositioner innebär makt, och att biologiskt (fysiskt) kön skiljer sig från socialt kön (ibland kallat genus), grovt talat tidens könsroller. (...)
> Till exempel menar jag att vetenskaplig subjektivitet och objektivitet är kulturellt konstruerade företeelser snarare än absoluta värden, att det inte finns någon universell oföränderlig mänsklighet eller konst, och att olika representationsformer samverkar. Den postmodernistiska och feministiska satsen att textläsning alltid har en historiskt betingad ideologisk bas kommer däremot att vara tydlig eftersom jag undersöker på vilket sätt olika ideologiska grunder dikterar läsningarna av Eliot. (Claesson Pipping, 1993, s. 12)

I Claesson Pippings diskussion är det inte bara könsförståelsen som innefattas, utan också relationen mellan text och verklighet/kontext, samt som hon skriver: subjektivitet och objektivitet. Här kombineras de sedan tidigare feministiska frågorna från den nya kvinnorörelsens vagga – d.v.s. om objektivitetens subjektivitet, könspositioners makt och åtskillnaden mellan biologiskt och socialt kön – med en övergripande poststrukturalistisk, socialkonstruktionistisk utgångspunkt.

Birgitta Ney: Bortom Berättelserna (1993)

Birgitta Ney är mer utförlig än Claesson Pipping och Borgström i sin teoretiska diskussion. I sin avhandling *Bortom berättelserna*: *Stella Kleve – Mathilda Malling* (1993), skriver hon om behovet av en ny ontologi och epistemologi för den feministiska litteraturforskningen. Först beskriver hon de tidigare inriktningarna, eller generationerna som hon kallar det, och kommer därefter till en beskrivning av den tredje, den nya och poststrukturalistiskt färgade, till vilken hon själv ansluter sig, både ifråga om könsteoretiskt och metateoretiskt perspektiv.

> En tredje generation skulle i så fall vara den feministisk teoribildning som inspirerat forskare att undersöka och ifrågasätta de teoretiska grunderna för att traditionen eller kanonbildningen ser ut som den gör. Med Sandra Harding vill jag utbrista: jag tvivlar på att vi i våra vildaste fantasier någonsin föreställde oss att vi skulle tvingas att revidera såväl vetenskapen som teoretiserandet i sig för att göra reda för kvinnors erfarenheter. (Ney, 1993, s. 8)

Hon beskriver också den väg som litteraturhistorieskrivningen, enligt henne, måste ta, för att lyckas med detta:

> i historieskrivningen, i arbetet med den stora berättelsen, måste litteraturvetenskapen överge sin rädsla för att röra sig bortom vad som är mänskligt/manligt. Den måste våga mer i sina ansträngningar att söka också efter det kvinnliga – om den vill nå förmågan att lyssna till och återge andra och nya berättelser. (Ney, 1993, s. 8f)

Med ”nya berättelser” avses här en ny syn på vad som är berättelse, och förhållandet mellan teoretisk text som litteraturhistorieskrivning och skönlitteratur, t.ex. Ney deklarerar nämligen att alla texter i hennes synsätt, är just berättelser:

> I mitt sammanhang skulle det (...) kunna skrivas som fiktioner om fiktioner. Det vi brukar kalla den teoretiska texten, i detta fall litteraturhistorien, utgår från andra texter, berättelser eller fiktioner på ett eller annat sätt, men betraktas av traditionen som ett annat slags text – medan den litterära texten placerar sig i samma flöde som den text eller tradition den skriver vidare i. Jag betraktar litteraturhistorien som berättelser om andra fiktioner. Inte som om det vore samma sak, utan i stället som förgreningar av samma flöde och närmare besläktade än vi traditionellt brukar betrakta dem. (Ney, 1993, s. 9)

Detta synsätt får också konsekvensen, att ingen text är mer sann än någon annan, vilket påverkar Neys ontologiska synsätt: här talas inte som sanningar, vad som är verkligt, utan alla texter ses som

förgreningar av samma flöde, som fiktioner. Michael Gustavsson skriver om citatet från Ney:

> Allt detta känner vi igen från den poststrukturalistiska teorin i stort, men där den manliga dekonstruktionen ofta utmålas som handlingsförlamad, träder den feministiska in och visar på en alternativ vetenskapsutövning vilken inte rättfärdigas av objektivitetsnormen utan av den ideologiska funktionen. (Gustavsson, 2005, s. 585)

Den ideologiska funktion som Gustavsson beskriver måste vara densamma som den kritiska och synliggörande tanke i förhållande till makt som jag beskriver – och som driver feministisk forskning och dess frågeställningar framåt. Men vad det här handlar om, i Neys text, och i många andras, är att detta poststrukturalistiska synsätt möjliggör ett nytt sätt att se på text och kön i ontologisk och epistemologisk bemärkelse, som inte varit möjligt tidigare.

Diskussion

Ungefär samtidigt som dessa tre avhandlingar utkommer, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*s temanummer *Feministisk litteraturforskning* från 1994, beskriver feministiska litteraturforskare utvecklingen – och behovet av utveckling - inom den feministiska litteraturforskningen. Gunilla Domellöf skriver att det i viss mån var möjligt att beskriva kvinnors situation med etablerade metoder och inom givna ramar, men att det däremot inte gick att på ett tillfredsställande sätt förklara eller förstå kvinnors problem. Ansträngningarna riktades därför mot en vidareutveckling av feministisk teori (Domellöf, 1994, s. 94). Lisbeth Larsson skriver att det sker en perspektivförskjutning ”från sociologi till text” och att den varit oerhört betydelsefull:

> Inte bara för att den gjort text- och litteraturteori till något central (sic!) utan också för att den vitaliserat teoribildningen på området. Tillsammans med dekonstruktionens ifrågasättande av centrala begrepp som subjekt, identitet och kön har detta inneburit en frigörelse från de fasta ideologiska former där kvinnovetenskapen var på väg att fastna. (Larsson, 1994, s. 99)

Vad Domellöf och Larsson beskriver är viljan att analysera och diskutera texter istället för liv inom den feministiska litteraturforskningen. Man diskuterar nu könskonstruktioner i text som kan förstås som symboliska konstruktioner, inte reella kvinnobilder. Det

är inte längre kvinnors texter man studerar utan ”det kvinnliga” i kultur och text (Larsson, 2002, s. 125).

Ebba Witt-Brattström menar i likhet härmed att det viktigaste som skett inom kvinnolitteraturforskningen under det senaste decenniet var att synen på den litterära texten förändrats

> från 70-talets sociologiska inriktning med tematiska avläsningar – till en mer dynamisk uppfattning av en mångskiktad text. Detta har vi hermeneutik, dekonstruktion och psykoanalys att tacka för. Genom att kombinera influenser från det hållet med en radikal litteraturhistorieskrivning är idag feministerna inom ämnet i Sverige på god väg att förnya litteraturvetenskapen. (Witt-Brattström, 1994, s. 102)

Och, för att återkomma till Neys avhandling, inte bara förskjutningen från liv till text, utan också förskjutningen från sanning till berättelse – det att litteraturhistorieskrivning och annan text ifrågasätts, och ses som fiktion bland andra. Birgitta Holm betonar vikten av det sistnämnda:

> Det verkligt viktiga under det senaste decenniet har varit de inbrytningar som har gjorts i en stelnad och gisten kanon. Att visa upp den fiktiva karaktären hos ’etablerad’ smak och ’kvalitet.’ (Holm, 1994, s. 97)

Och Larsson skriver om det stora intresset för språk och kunskapsteori som den feministiska litteraturforskningen nu uppvisar, där den feministiska vetenskapskritiken och de andra förändringarna sätter i gång

> ett ras i den begreppsbildning som burit den feministiska rörelsen alltsedan dess upprinnelse. Nyckelbegrepp som erfarenhet, identitet och historia upplöses i dekonstruktionens och postmodernismens efterföljd. De betraktas inte längre som givna storheter, utan som språkliga konstruktioner inom den förhärskande maktdiskursen. Upplysningens och modernitetens subjekt som stått i centrum för kvinnorörelsens strävanden ses inte längre som något eftersträvansvärt eller gott, utan som en av det patriarkala samhällets allra mest exkluderande och förtryckande föreställningar. Tanken på att erövra en historia eller en sanning upplöses i kritiken av de stora förtryckande Berättelserna (där kvinnor alltid utesluts). (Larsson, 1996, s. 6)

Domellöfs, Larssons, Holms och Witt-Brattströms erfarenheter om den feministiska litteraturforskningens förändring från ”sociologi till text” anknyter alla till de förändringar jag ovan skisserade upp som betydelsefulla; dekonstruktionen av kvinnan, integrationen av en konstruktionistisk könsteori, och textens betydelseskapande funktion ifråga om hur makt och kön förstås.

Det sena 1990-talets och tidiga 2000-talets expansiva feministiska teori och forskning

Under det sena 1990-talet och det tidiga 2000-talet ser vi litteraturvetenskapliga feministiska teorier och forskning som bygger på strukturalistisk och konstruktionistisk feministisk könsteori. Man brukar ibland säga att det går att se en förskjutning mot en mer politiskt artikulerande och historiskt orienterad feministisk forskning, som till viss del tar avstånd från socialkonstruktionismens ”relativism” (Iversen, 2002). Men viss forskning uttalar istället en förstärkt anknytning (Iversen, 2002). Ibland går det att se både ett avståndstagande och ett närmande socialkonstruktionistiska ställningstaganden i en och samma text.

De två könsteorierna

De två könsteorierna, som redan diskuterats till viss del ovan, uppvisar sinsemellan skillnader i ontologiskt, epistemologiskt och metodologiskt avseende. I avhandlingarna kan man ofta se att fokus och tyngdpunkt läggs vid olika teman och perspektiv beroende av könsteoretisk inriktning.

I ett ontologiskt avseende så är det poststrukturalistiska ställningstagandet att makthierarkier och könsförhållanden framförallt skapas i språket (och i den materiella verkligheten, fast sedd diskursivt), medan man inom en mer strukturalistiskt inriktad könsteori menar att makt skapas i ett symboliskt genussystem (Hirdmans ordval), som har en nära samverkan med både text och ”verklighet”.

Epistemologiskt betonar man också olika – strukturalisterna framhäver att patriarkatet och lagbundenheter i maktordningen bör studeras – medan de som använder poststrukturalistisk könsteori istället ser till att skillnader bör uppmärksammas. Inom båda könsteorierna har texten och den symboliska könsnivån stor betydelse i skapandet av makthierarkier ifråga om kön.

Vi ska titta närmare på de två varianterna.

Strukturalistisk könsteori och genussystemet

Denna feministiska könsteori kan ses som en förlängning av den tidigare kvinnoforskningen, men en stor skillnad jämfört med 1970-

talets (och en del av 1980-talets) angloamerikanska forskning är att man nu också diskuterar symboliskt kön systematiskt och teoretiskt djupgående (Iversen, 2002, s. 30). Trots det kan det förstås vara just det kvinnliga könet som studeras; och det är också det vanligaste.

Yvonne Hirdmans strukturalistiska symboliska könsförståelse, och hennes genussystemteori har varit viktig för svensk feministisk litteraturvetenskaplig forskning, inte minst i de av mig analyserade avhandlingarna, där var och varannan refererar till någon av hennes texter. Hirdmans teori används för analyser av litteraturhistorien och den litterära institutionen (Iversen, 2002, s. 31). I mitt material används Hirdmans teori också för att diskutera patriarkatet i förhållande till den litterära institutionen och litteraturhistorien, och för att diskutera uppdelningen mellan biologiskt kön och socialt konstruerat genus.

Främst är artikeln ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnans sociala underordning” från 1988 frekvent använd. Här använder Hirdman begreppet genus just för att skilja på det socialt konstruerade könet och det biologiska. Här argumenterar Hirdman för att man bör se könsförhållandet som en konstruktion (eller symboliskt system) som fungerar konstituerande för alla kulturella och sociala förhållanden, såväl symboliska som materiella (Iversen, 2002, s. 30).

För att lite kortfattat återge Hirdmans genussystemteori, så handlar den om att förhållandet mellan män och kvinnor och kvinnors underordning däri, är resultatet av ett genussystem som reproduceras genom historien (se t.ex. Hirdman, 1988, s. 49-63, 1998, s. 4-15). Detta genussystem ska ses som

> en dynamisk struktur (system); en beteckning på ett “nätverk” av processer, fenomen, föreställningar och förväntningar, vilka genom sin interrelation ger upphov till ett slags mönstereffekter och regelbundenheter. (Hirdman, 1988, s. 51)

Och genussystemet bygger på två logiker, dels den isärhållande, som avser att manligt och kvinnligt bör hålls isär, och dels en hierarkins logik, d.v.s. att mannen och det manliga är normen för det mänskliga, och att kvinnan och det kvinnliga ses som ett undantag; underordnat och avvikande. Yvonne Hirdman menar att genussystemet genomsyrar hela samhället, allt tänkande om manligt och kvinnligt. Genussystemet reproduceras i det för varje samhälle och tid unika genuskontraktet, som reglerar människors handlande.

Poststrukturalistisk feministisk könsteori

Språket, texten och litteraturen står i fokus för poststrukturalistisk teori, något som kan vara en av anledningarna till dess stora genomslag inom litteraturteorin och den litteraturvetenskapliga forskningen (Iversen, 2002, s. 32). Det är nämligen språket som konstituerar kulturens koder och meningsbestämmande skillnader – inklusive könsförståelsen (Iversen, 2002, s. 32). Som namnet poststrukturalism antyder, så har den sin upprinnelse i strukturalismen, men kritiserar också densamma för att vara alltför upptagen med lagmässigheter – strukturer – i språk och kultur. Poststrukturalisterna tycker istället att uppmärksamheten ska riktas mot skillnader – asymmetrier – i språket och språktecknen (Iversen, 2002, s. 32) (se kapitel 4).

I ett könsteoretiskt sammanhang betyder det att man menar att skapandet av kön och könsskillnader sker i språket och i relationen mellan tecken, inte i relationen mellan språk och verklighet, som genussystemteorin och annan strukturalistisk könsteori menar. (I och för sig kan också poststrukturalistisk teori vara mer eller mindre dialektisk i sin uppfattnng av text i förhållande till kontext.) Inom den äldre, synliggörande kvinnolitteraturforskningen var sambandet mellan kvinnliga författares liv och verk ytterst betydelsefullt, och det var där man fann maktasymmetrier som förfördelade kvinnor.

Inom poststrukturalistisk, feministisk könsförståelse, ser man det som att kvinnan står för den skillnad som skapas i språket, och att denna skillnad skapar en asymmetrisk och hierarkisk relation mellan tecknen för det kvinnliga och det manliga. När begreppet skillnad används ifråga om kön, så avses också att könsskillnaden alltid skapar en asymmetrisk och hierarkisk relation, som formar hur vi förstår kön (Iversen, 2002, s. 32).

Men det finns förstås många olika förgreningar inom poststrukturalistisk, feministisk könsförståelse. Luce Irigaray, som tillhör den franska feministiska – och poststrukturalistiska skolan – talar om en västerlandets ”fallogocentrism” (se t.ex. Irigaray, 1993; Wei Leng, 2000, s. 275). Med det menar hon att både språk och tänkande skapas inom en acceptans av att fallosen som ett språkets och maktens centrum. Det kvinnliga måste tänkas som något som skapas utanför, bortom, fallogocentrismen (Iversen, 2002, s. 32). Här öppnar sig efter dekonstruktion av fallogocentrismen nya möjligheter, kanske i ett helt annat språk?

Varianter av de två könsteorierna: queerteori och postkolonial teori

Queerteorins och den postkoloniala feministiska teorins köns- och maktförståelse liknar de två könsteorierna i hur man fokuserar det asymmetriska förhållandet mellan de dominerade och de dominerande, och hur den dominerade görs till den Andre (Iversen, 2002, s. 47). På så vis är queerteorin och den postkoloniala feministiska teorin en del av den feministiska diskursen.

Vad som är specifikt, är att de står för ett icke-västligt, icke-vitt och icke-heterofilt litterärt och samhällskritiskt perspektiv som kritiserar allt centraliserande och homogeniserande tänkande. I stället värdesätts det heterogena och mångtydiga, vilket kan ses som en influens från poststrukturalismen (Iversen, 2002). En stor skillnad jämfört med poststrukturalismen är däremot att man är mycket mer upptagen vid ekonomisk och social makt. Jämför man queerteori och postkolonial teori med tidigare feministisk litteraturvetenskaplig forskning – t.ex. kvinnolitteraturforskningen från 1980-talet, så är perspektivet mycket mer globalt, samt att kritiken av västvärldens tänkande kombineras med en politisk och ekonomisk maktkritik, ganska ofta med marxistiska termer (Iversen, 2002).

Queerteori och postkolonial teori måste förstås också skiljas från varandra. Queerteorin är främst upptagen med att vara kritisk mot heteronormativiteten. Den starkaste queerteoretiska influensen i de litteraturvetenskapliga avhandlingarna är Judith Butlers teorier.

Den extremt socialkonstruktionistiska könsteorin i Judith Butlers *Gender Trouble* (1990) blev mycket uppmärksammad under 1990-talet. Med stöd i Michel Foucaults diskursteori, menar hon, att språket skapar kön, att kön skapas av språkliga diskurser, som en effekt av dem. Men hennes könsteori kombineras också med ett politiskt förhållningssätt, som är både ontologiskt och epistemologiskt kritisk samt emancipatorisk strategisk. Kritiken riktar Butler mot både poststrukturalism och stora delar av feministisk teori. Butler menar att dessa utgår från en essentialistisk syn på kön. Istället ska man förhålla sig till kön som roller eller masker, som man kan välja att ha med sig eller på sig, och som man kan förändra genom sitt beteende (Butler, 1990).

Adrienne Rich, Teresa de Lauretis och Eve Kosofsky Sedgwick, för att nämna tre av flera viktiga teoretiker, förenas med Butler i queerkritiken, och slår hårt både mot det heterofila samhället och även den feministiska teorin, som de också anser vara heteronorma-

tiv. Deras emancipatoriska program är att utforma en feministisk teori som bryter med de heterosexuella premisserna (Iversen, 2002; Kennedy, 2000, s. 291-292).

Postkolonial teori har också varit mycket viktig i feministiska sammanhang under 1990-talet, och den är också beroende av den poststrukturalistiska förståelsen av kön i det att den både är kritisk till den och till viss mån ansluter sig till den. En teoretiker jag gärna vill nämna i detta sammanhang, är Gayatri Chakravorty Spivak. I hennes tappning av postkolonial teori är det framförallt den första världens språkliga, socioekonomiska och tankemässiga maktutövande över den tredje världen som fokuseras (Iversen, 2002; Gray, 2000, s. 460-461).

Hos bell hooks finns också en tydlig påverkan från postkolonial teori, men hon diskuterar främst ”fjärde världen”, d.v.s. de etniska och rasmässiga minoriteterna i Väst (Iversen, 2002; Gray, 2000, s. 460-461) Hon kallar detta maktutövande för ”white supremacist patriarchal domination” (hooks, 1984), och är inte minst engagerad för de svarta kvinnorna och förtrycket mot dem (Gray, 2000, s. 460-461; hooks, 1984*).*

Däremot har jag inte sett någon stark påverkan ifråga om postkolonial teorianvändning i de litteraturvetenskapliga avhandlingarna.[33] Där är det dominerande ämnesområdet snarare bortglömda, kvinnliga författare, och just kön och könskonstruktion är dess centrala teman. I dessa avhandlingar krävs ingen teori som också tar hänsyn till etnicitet och makt i någon större omfattning.

Det sena 1990-talets och det tidiga 2000-talets avhandlingar

De avhandlingar jag analyserar är *Kärlekens ödeland: Rut Hillarp och kvinnornas fyrtiotalsmodernism* av Annelie Bränström Öhman (1998), *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige* av Kristina Fjelkestam (2002), Maria Karlssons *Känslans röst: det melodramatiska i Selma Lagerlöfs romankonst* (2002), Maria Löfgrens *Emancipationens gränser: Emilie Flygare Carléns 1840-*

[33] Egentligen är det endast en avhandling som kan betraktas som postkolonial och samtidigt feministisk, i alla fall om man utgår från urvalet av avhandlingar som finns i GENA. Den avhandlingen är Annika Olssons *Att ge den andra sidan röst: rapportboken i Sverige 1960-1980* (2002).

talsromaner och kvinnans ställning (2003), Maria Nilsons *Att förhålla sig till moderniteten: en studie i Gertrud Liljas författarskap* (2003) samt Tiina Mäntymäkis *Hard & Soft: the Male Detective´s Body in Contemporary European Crime Fiction* (2004) och slutligen Åsa Arpings *Den anspråksfulla blygsamheten: auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt* (2002).

Annelie Bränström Öhman: Kärlekens ödeland (1998)

Kärlekens ödeland: Rut Hillarp och kvinnornas fyrtiotalsmodernism är en studie av poeten Rut Hillarp och hennes position i det modernistiska 1940-talsavantgardet. Utgångspunkten i avhandlingen är att det finns en oskriven historia om 1940-talet, där kvinnor och män är involverade i en pågående, ömsesidig dialog (Bränström Öhman, 1998). Främst är det de kvinnliga poeternas deltagande i modernismens 1940-tal som osynliggjorts, och som behöver komma upp till diskussion och synliggöras. Men förutom synliggörandet av kvinnorna, är ett viktigt syfte i denna avhandling just att se och studera den textuella dialogen mellan manliga och kvinnliga författare under denna tid.

För att kunna uppmärksamma denna dialog används ett feministiskt perspektiv som berör förståelsen av den kvinnliga modernismen. Bränström Öhman talar om inte bara *en* modernistisk rörelse, utan flera. Den förment könsneutrala periodiseringen uppmärksammas:

> Periodiseringen av modernismens historia kan på ytan framstå som könsneutral men är ofta i praktiken präglad av en androcentrisk kulturuppfattning som underbyggs och bekräftas av den i huvudsak manliga successionsordningen. (Bränström Öhman, 1998, s. 19)

Bränström Öhman uppmärksammar också kvinnornas poesi i förhållande till de manliga författarnas. Hon vill i enlighet med Bonnie Kime Scott se modernismen som ”ett nätverk av genusrelaterade relationer – ’mångstämmig, rörlig, interaktiv, sexuellt laddad’” (Bränström Öhman, 1998, s. 19). Den relationella aspekten är en viktig utgångspunkt och följs också upp i förståelsen av makt och kön. Bränström Öhman skriver:

> Genusteorins uttalade ambition att inbegripa både kvinnors och mäns verkligheter i diskussionen utgör dess mest radikala utmaning av andra föregivet objektiva och/eller könsneutrala teoretiska paradigm. Genom att betrakta manligt och kvinnligt som historiskt föränderliga och kulturellt betingade begrepp snarare än som universella egenskaper blir det också möjligt att nyansera – istället för att bara

> generalisera – bilden av de komplexa sammanhang som präglar mäns och kvinnors relationer till varandra i olika tider. (Bränström Öhman, 1998, s. 20)

Den relationella och situationsspecifika könsförståelse som Bränström Öhman utgår ifrån är också konstruktionistisk. Uppfattningen är att både de manliga och de kvinnliga rösterna måste uppmärksammas inom sina komplexa sammanhang, för att möjliggöra seende och förståelse av hela dialogen dem emellan.

Maria Löfgren: Emancipationens gränser (2003)

Maria Löfgrens *Emancipationens gränser: Emilie Flygare Carléns 1840-talsromaner och kvinnans ställning* (2003) är ett synliggörande och uppvärderande avhandlingsprojekt med kvinnan i fokus. Den uppmärksammar och ifrågasätter också litteraturhistorieskrivningens sexistiska och androcentriska kanon. På så vis är ämnet traditionellt feministiskt i alla avseenden. Maria Löfgren skriver: ”Mitt syfte är att undersöka hur Emilie Flygare Carlén behandlar, diskuterar och prövar relationen mellan könen i sina romaner.” (Löfgren, 2003, s. 15) Flygare Carlén diskuterar konsekvent i hela sin litterära produktion ”förhållandet mellan könen, och kanske framförallt kvinnans situation, villkor och möjligheter i 1800-talets samhälle” (Löfgren, 2003, s. 15).

Även om avhandlingen i många avseenden är lik sina feministiska föregångare, så är just fokuseringen vid ”förhållandet mellan könen” en inriktning som möjliggjorts av de nyare könsteorierna. Vi såg också i Bränström Öhmans avhandling en liknande fokusering vid det relationella, även om det där var själva den textuella dialogen mellan författarna som uppmärksammades, och det här är könsrepresentation i en och samma författares verk, som studeras.

Centralt är också att avhandlingen är primärt textanalytisk, och ”samhälleliga, litterära, idémässiga sammanhang” fungerar som en bakgrund för textanalysen (Löfgren, 2003, s. 16). Det är också något som blivit alltmer vanligt från det sena 1980-talet och framåt – att själva textanalysen är det mest centrala – inte biografiska analyser, för att nämna ett exempel.

Löfgren presenterar sitt feministiska perspektiv som ”genusperspektivet”, och ser det som en central utgångspunkt: ”Genusperspektivet representerar en syn på kön som historiskt och kontextuellt föränderliga katergorier.” (Löfgren 2003, s. 15) På så vis liknar det också Bränström Öhmans uttalat relationella och situationsbunda perspektiv, där en koppling mellan text och omgivande kon-

text görs. Löfgren väljer i enlighet med detta att använda termen genus, eftersom hon i Hirdmans efterföljd ser det som ett nödvändigt klargörande av att det är socialt och kulturellt konstruerat kön hon är intresserad av att studera.

Användningen av begreppet genus överensstämmer också med att genus används som analytisk kategori i undersökningen (Löfgren 2003, s. 15). Detta i enlighet med Joan Scotts teori om hur genus (föreställningar om mannen och kvinnan) formas, skapas och omskapas i språket. Scott menar att makt, liksom genus, skapas diskursivt, och att ojämlika relationer produceras och reproduceras språkligt (se min presentation av Scott i kapitel 5, s. 50f). Löfgren betonar att Scotts påpekande att själva föreställningen om en skillnad mellan könen är ett uttryck för en maktrelation, är mycket värdefull (2003, s. 15):

> Detta innebär att genus fungerar som ett redskap med vilket tankar och idéer kring könsskillnad i olika tider kan synliggöras och beskrivas, samt relateras till samhälleliga hierarkier. (Löfgren, 2003, s. 17)

Denna förståelse av genus som analytisk kategori, där genus förhålls till makt och betraktas diskursivt, är typiskt för en feministisk socialkonstruktionistisk könsteori, och skulle framförallt ses som en del av den poststrukturalistiska könsteorin. Den ger just stor kraft åt språkets betydelse i skapandet och återskapandet av köns – och maktrelationer. Men det är inte enbart en poststrukturalistisk könsteori som används. Att Löfgren använder Hirdmans förståelse av genus, eftersom det tydliggör skillnaden mellan det socialt och kulturellt konstruerade könet och det biologiska, visar att hon hämtar näring från den strukturalistiska feministiska könsteorin. Många konstruktionister väljer att använda begreppet ”kön” för såväl biologiskt som socialt och kulturellt konstruerat kön, eftersom man menar att de är omöjliga att skilja från varandra, i praktiken. (exempel ges nedan i diskussionen av Mäntymäkis och Fjelkestams avhandlingar).

Det behöver inte vara någon motsättning i detta. Min analys visar att avhandlingen utgår från två könsteoretiska traditioner, liksom också från den tidigare s.k. synliggörande kvinnoforskningen. Men de olika feministiska traditionernas närvaro fyller olika funktioner i avhandlingen. Diskussionen om användandet av begreppet genus är främst en epistemologisk och metodologisk fråga om viljan att betona det konstruerade könet. Valet att anta ett poststrukturalistiskt förhållningssätt ifråga om makt, kön och språk, är ett ontologiskt ställningstagande ifråga om hur man menar att

maktrelationer skapas. Det är också intressant att se att ämnet för analysen, ett populärt men av litteraturhistorien nedvärderat kvinnligt författarskap, följer en feministisk tradition från den allra tidigaste feministiska litteraturvetenskapliga forskningen.

Maria Karlsson: Känslans röst (2002)

Maria Karlssons avhandling *Känslans röst: det melodramatiska i Selma Lagerlöfs romankonst* (2002) uttrycker också en situationsbunden och relationell men samtidigt konstruktionistisk könsförståelse.

Syftet är att studera det melodramatiska inslaget i Lagerlöfs texter, som Karlsson menar är bärande. Det feministiska perspektivet är nära förknippat med studiet av detta inslag: ”det melodramatiska i romanerna bidrar till att upphäva den syn på kön som var dominerande i Selma Lagerlöfs samtid.” (Karlsson, 2002, s. 16) Framförallt är det gestaltningen av kön i texterna som står i centrum för analys, men de historiska sammanhangen förstås som ”en fond för analyserna” (Karlsson, 2002, s. 16).

De historiska sammanhangen är betydelsefulla för Karlsson, precis som för Bränström Öhman och Löfgren. Kopplingen till den omgivande kontexten behövs, för att hävda att könsskildringen i texterna står i en viktig relation till det dåtida samhällets uppfattningar om manligt och kvinnligt – att det melodramatiska används i syftet att underminera dessa könsförhållanden.

Karlsson, liksom många andra med henne, använder Mois tolkning av Simone de Beauvoirs idéer för att ansluta sig till den konstruktionistiska förståelsen av kön som är situationsbunden och relationell:

> Kvinnor och män utgör i detta existentialistiskt och fenomenologiskt präglade tänkande ytterst komplexa subjekt i oavbruten förändring. De bestäms av en mängd faktorer: kroppen sedd som ett objekt och som en situation, levd erfarenhet (subjektivitet), myter om kvinnlighet/manlighet (ideologi och normer) samt det faktum att vi är födda till kvinnor eller män. (Karlsson, 2002, s. 213-214)

Som vi ser är detta en teori som är kritisk mot poststrukturalismen och dess oförmåga att diskutera utanför språkliga förhållanden, och att därmed förhålla sig till frigörelse och emancipation för kvinnan, utanför språket.

Förutom i frågan om förhållande mellan kön, makt och verklighet, så åberopas Moi ifråga om att använda begreppet kön

istället för genus. Vilket begrepp man väljer hänger ofta ihop med hur synen på text och kontext och kön och makt däri uppfattas. Karlsson väljer begreppet kön för att hon inte vill se ”kön som något ’naturligt’ ställt i motsats till en kulturell/social komponent, ’genus’”, och för att hon inte heller vill se kön som ”något ensidigt performativt” (Karlsson, 2002, s. 213), som poststrukturalisterna.

Det är denna distinktion som brukar vara anledningen till att många feministiska forskare väljer begreppet “kön” istället för “genus”, medan andra väljer “genus” just för att betona skillnaden mellan det biologiska och det socialt konstruerade könet. Vi har i mitt empiriska material sett exempel på båda varianterna. Ovan diskuterade Löfgren och Bränström Öhman använder begreppet genus.

Återgår vi till Moi och hennes förståelse av de Beauvoir, så handlar det om att se kön som något komplext, som är omöjligt att diskutera under en indelning i biologiskt kön och socialt genus. Moi definierar vad kvinna (kön) är:

> To consider the body as a situation (...) is to consider both the fact of having a specific kind of body and the meaning that concrete body has for the situated individual. This is not the equivalent of either sex or gender. The same is true for ’lived experience’ which encompasses our experience of all kinds of situations (race, class, nationality etc.), and is a far more wide-ranging concept than the highly psychologizing concept of gender identity. (...) In short Simone de Beauvoir’s concepts are capable of drawing more nuanced and precise gender distinctions than the sex/gender distinction can provide. (Moi, 1999, s. 81)

Karlsson förespråkar detta synsätt och menar att individen i den tillerkänns handlingsutrymme – hon betraktas som ett agerande och väljande subjekt (Karlsson, 2002).

Maria Nilson: Att förhålla sig till moderniteten (2003) och Åsa Arping: Den anspråksfulla blygsamheten (2002)

Maria Nilsons avhandling *Att förhålla sig till moderniteten. En studie i Gertrud Liljas författarskap* (2003) drar sig lite närmare den strukturalistiska könsförståelsen, än vad Löfgren, Bränström Öhman och Karlsson gör.

Nilsson citerar Hirdman, för förståelsen av begreppet patriarkat i förhållande till genuskontrakt: ”Vad begreppet vill ringa in är det strukturella tvång som båda könen tyngs under” (Nilson, 2003, s. 13; Hirdman, 2001, s. 84). Hon ser möjligheter med denna förståelse av kön, eftersom det ger möjligheter till förhandling, men

också förståelse av upplevda fördelar av denna styrda överenskommelse (Nilson, 2003, s. 13). Nilson betonar också att ett genuskontrakt är ett kontextuellt begrepp som alltid förändras, vilket visar att både män och kvinnor upprätthåller patriarkatet (Nilson, 2003, s. 13). Nilson betonar individernas handlingsfrihet, liksom den kontextuella betoningen, som på flera sätt liknar Mois könsförståelse, även om systematiken betonas med hjälp av begreppen genuskontrakt och patriarkat.

I enlighet med Hirdmans teori väljer Nilson begreppet genus framför kön och ”låter det inbegripa både det socialt konstruerade och det biologiska” (Nilson, 2003, s. 14). Det används här för att betona att det är det sociala och kulturella könet som ska studeras.

Också Åsa Arpings *Den anspråksfulla blygsamheten: auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt* (2002) utgår från Hirdmans genussystemsteori. Även här används begreppet genus, för det är just hur kön framträder i ett maktförhållande som studeras (Arping, 2002, s. 17) Och då är det just en symbolisk funktion hos kön som står i centrum ”hur förmenta könsskillnader konstitueras och symboliseras i kulturen eller, för att låna en programförklaring från historikern Yvonne Hirdman ’Jag behöver ordet genus för att kunna tala om hur man talat och talar om kön.’” (Arping, 2002, s. 17)

Det är 1830-talets romandebatt som Arping studerar, och hur samtiden hanterar, tolkar och skapar ”kvinnlighet”: ”Jag vill frilägga hur särskiljandet av kvinnligt och manligt gestaltas i och formar decenniets samtal om kvinnors romaner. Och jag vill undersöka varför detta isärhållande är så viktigt.” (Arping, 2002, s. 18)

Arping betonar också att begreppet genus behövs för att förklara ”hur symboliken kring kön strukturerar samhällslivet och människors föreställningar” (Arping, 2002, s. 18). I jämförelse med Mois köns- och subjektförståelse så ser denna förståelse annorlunda ut. Både i Nilsons avhandling, som diskuterats ovan, och i Arpings, görs ett noggrant systematiserande av förhållandet mellan den s.k. könssymboliken och samhällslivet. Man vill koppla den ontologiska och epistemologiska nivån samman med en systematiserad maktförståelse.

Kristina Fjelkestam: Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer (2002)

Kristina Fjelkestams *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige* (2002) diskuterar, som titeln anger, mellankrigstidens kvinnliga, litterära gestalter, i romaner från denna tid: ”tidstypiskt men inte oproblematiskt gestaltade i form av exempelvis Ungkarlsflickan, Kamrathustrun och den Manhaftiga Lesbianen” (Fjelkestam, 2002, s. 10).

Det som gör denna avhandling speciell är att den utgår från könsskildringarna av dessa kvinnotyper, och fokuserar dem endast som meningsskapande och betydelsebärande. Alltså inte det som i en annan studie skulle kunna fokuseras som ”kvinnobilder” och uttryck för samhällsordningen. På så vis är den starkt poststrukturalistisk och socialkonstruktionistisk i sitt förhållningssätt till symboliskt kön och makt. Syftet uttrycks som följer:

Fjelkestam ser texten som både beskrivande och producerande kulturella föreställningar, representationen beskrivs som ”en ömsesidigt konstituerande rörelse mellan uttryck och verklighet” (Fjelkestam, 2002, s. 11):

> Skönlitteratur återger alltså inte en fastställd verklighet utan är med och skapar den. Den insikten betonar även det fiktiva momentet i vår förståelse av det förflutna (...). Historien väntar inte på att avtäckas utan på att berättas, och kan därför inte utgöra en statisk fond som korrelerar, eller rentav, korrigerar, en litterär text. (Fjelkestam, 2002, s. 11-12)

I enlighet med detta förhållningssätt analyserar hon också representationerna av kvinnlighet i de skönlitterära texterna från mellankrigstiden. Och som vi också ser i citatet ovan, inkluderar det poststrukturalistiska perspektivet, också förståelsen om det förflutna, förståelsen av det historiska, samt också kritiken mot utvecklingstanken. Till skillnad från Karlsson och Nilson m.fl. betonar Fjelkestam verkligen att historien inte kan ses som en fond eller bakgrund till analyserna av texten.

Det är dock viktigt att se, att Fjelkestam verkligen vill betona representationernas konstituerande karaktär.

> Det är alltså av avgörande vikt att erinra sig att modernitetens framstegsidéer inte alltid ledde till en förbättring av människors faktiska villkor. Men radiolyssnande och filmtittande, liksom läsande och skrivande, kunde, och kan, trots allt utgöra emancipatoriska handlingar. Handling, liksom text, skapar och skapas av verklighet, och genom de meningsskapande processer som därvid sätts i rörelse förändras

> och förskjuts innebörden i kulturella representationer. I samtidsromanen Den nya kvinnan ger Garçonnetypen i sin individuella form konkretion åt de andra personernas tidigare erfarenheter, vilka tidigare inte kunnat benämnas. Och i samma stund som de drabbats av benämnandets nya insikt förskjuts innebörden av representationen och blir någonting annat. Och bättre. Ibland. (Fjelkestam, 2002, s. 194)

Jämför man Fjelkestams förhållningssätt med Löfgrens, Bränström Öhmans eller Karlssons, så ser vi här en starkare fokusering av den symboliska nivån i det att utgångspunkten, och all teoretisk diskussion utgår ifrån det symboliska, eller med ett bättre ordval: det diskursiva. I Löfgrens avhandling (för att då ta den som exempel) diskuteras författarskap och kontext, men i Fjelkestams avhandling är den symboliska nivån – diskursen artikulerad av texten – den arena inom vilken analysen utspelar sig. Inom denna skapas inte heller bara könsförhållanden, utan också maktförhållanden. Nu är inte denna avhandling speciellt feministiskt kritisk, utan är starkare ifråga om det synliggörande. Därför diskuteras inte heller makt särskilt utförligt.

Tiina Mäntymäki: Hard & Soft (2004)

En avhandling som har influerats av queerteori och en extremkonstruktionistisk könsteori i Butlers efterföljd, är Tiina Mäntymäkis *Hard & Soft: the Male Detective´s Body in Contemporary European Crime Fiction*. Denna studie är främst upptagen med att studera den manliga kroppen, något som i sig är ett ovanligt tema inom den feministiska litteraturvetenskapen. Mäntymäki studerar också kvinnan som tema, som ”den andra” tillsammans med mordoffer och mördare. *Hard & Soft* utgår från den manliga detektiven som en iscensättning av den manliga normen, till fullo: ”The detective can be assumed to be held in an iron-grip of the male norm” (Mäntymäki, 2004, s. 12), och här blir dess meningsskapande funktioner viktiga: “What kind of meanings does the body of the male detective become invested with as a gendered body within the normative framework of gender?” (Mäntymäki, 2004, s. 12)

Avhandlingen har påverkats av postkoloniala och queerteoretiska strömningar, och förutom i könsteoretisk bemärkelse, också i fråga om kritiken av heteronormativiteten och eurocentrismen. Detektivgestalterna som diskuteras är, förutom manliga, också västerländska, vita, heterosexuella, kristna och tillhör medelklassen. Enligt Mäntymäki implicerar detta att

> also other aspects to do with embodiment and engendering are accentuated. Their kinship with the generic norm of 'human being', expressed in their maleness, heterosexuality, being western etc. contributes to a concealment of gender and a gendered body (Mäntymäki, 2004, s. 12).

Mäntymäki uppfattar det som att normativitetsideologin å ena sidan bidrar till att skapa en könlös, osynlig kropp, och å andra sidan definierar vad en man och dennes kropp antas vara "the detective can be assumed to be held in an iron-hard grip of a 'male norm'" (Mäntymäki, 2004, s. 12).

Diskussion

Det är i de två könsteorierna som den feministiska forskningen från sent 1990-tal till tidigt 2000-tal har sin utgångspunkt. Och framförallt är en socialkonstruktionistisk könsförståelse viktig. Det relationella och situationsbundna i den socialkonstruktionistiska könsförståelsen är något som betonas mer och mer i det sena 1990-talets och det tidiga 2000-talets avhandlingar, och som jag upplever är just en sådan reflexiv positionering som den feministiska forskningen under 1990- och 2000-talet gör möjlig. Och det oavsett om könsteorin är strukturalistisk eller poststrukturalistisk.

Perspektivförskjutningen, som jag nämnde inledningsvis, och som visar på att fokus skulle ha flyttats från att gälla kritik av utdefinieringen av kvinnan som den Andra och västvärldens diskurser om kön, till att mer och mer gälla västvärldens språkliga och kulturella dominans av andra delar av världen och av icke-vita minoriteter (Iversen, 2002, s. 48), ser vi inte mycket av i mitt material.

Ämnesvalen är desamma som tidigare, i många fall, vilket gör det mindre angeläget att införliva postkolonial teori och queerteori. Samma synliggörande av osynliggjorda svenska kvinnliga författare och samma typ av kritik mot det samhälle som osynliggör dem går igen, fast det görs i lite nya varianter. Man har inte införlivat det globala perspektivet i speciellt många fall, och inte heller det heterokritiska.

Man håller sig till frågan om vad en kvinna är, både i litteraturvetenskapliga och filosofiska sammanhang (Iversen, 2002, s. 53). Denna frågeställning tycker jag de avhandlingar jag analyserat, konsekvent rör sig kring. Den feministiska forskningens syften handlar fortfarande om att resonera om ojämlika och diskriminerande köns- och maktförhållanden, precis som jag angivit som en övergripande nodalpunkt för den feministiska diskursen. Det hör då

till uppgiften att definiera vad en kvinna är, eller hur kön skapas. Det är dock just det kvinnliga som står i fokus för analys. Inte många avhandlingar analyserar skildringen eller representationen av mannen och det manliga.

Lisbeth Larsson menar att det som den feministiska litteraturforskningen gör akut är ett behov av en ny textteori ”en syn på texten som koncentrerar sig på dess meningsproducerande karaktär och som relaterar den till de människor och det sammanhang där texterna fungerar som meningsskapande” (Larsson, 2000, s. 240). Det är just detta som avhandlingarna i mitt material försöker med.

Den könsteoretiska diskussionen ställer en viktig fråga om hur kön skapas och hur kön som skapas i språket förhåller sig till ”verkligheten”, eller om man så vill: de omgivande materialiteterna. Egentligen är det denna problematik, som alla de feministiska avhandlingar jag här diskuterat, fokuserar på ett eller annat sätt, och försöker förhålla sig till. Man vill kritisera och emancipera, och det görs omöjligen utan att inkludera en diskussion av text som konstituerad och konstituerande kön och ojämlika maktförhållanden grundade i kön.

Det är inte många texter som uttrycker en vad man skulle kunna kalla för extremkonstruktionistisk, eller extremt poststrukturalistisk, könsteori i sina analyser, d.v.s. ett perspektiv där texten ges en väldigt stark betydelseskapande funktion; att det är text och språk som artikulerar diskurs, och därmed kön och makt. Istället hittar många forskare en mellanväg där den konstruktionistiska förståelsen av kön ses som situationsbunden och relationellt uppfattad, vilket kräver en förståelse av den omgivande ”verkligheten”. På så sätt ses såväl texten som kontexten som avgörande, menings- och betydelseskapande. Dock vill jag verkligen betona att en sådan könsförståelse – eller metateori överhuvudtaget – inte omöjliggör studier av kontexter – den stora skillnaden är att kontexten studeras genom analysen av texterna, inte utanför text, inte utanför det diskursiva. Vanligtvis är det rimligen så att de texter som uttrycker ett poststrukturalistiskt könsperspektiv, också är intresserade av att studera just konstituerande av betydelse i texter.

Flera avhandlingar ansluter sig till Hirdmans genussystemteori. Dels ifråga om hur man ser på könskonstruktion, men också ifråga om kvinnlig underordning i enlighet med genuskontraktet. Inom strukturalistisk feministisk könsförståelse går man inte djupare på den för poststrukturalismen viktiga betoningen att kön skapas i språket, och att verklighet och språk konstituerar varandra, eller att verklighet enbart konstitueras av språk. Allra vanligast är att dessa

avhandlingar just vill betona kvinnans underordning och åtskillnad från mannen i en skönlitterär text, och relatera det till det omgivande samhället. Men helt främmande för att studera betydelseskapande diskursivt är detta perspektiv inte. Genussystemet och genuskontraktet är ju nämligen föränderliga, och det är möjligt att påverka det både i materiell verklighet och genom språket.

Ett poststrukturalistiskt och ett strukturalistiskt feministiskt könsteoretiskt perspektiv skiljer sig från varandra ifråga om hur man menar att kön konstrueras och därmed bör studeras. Därför har dessa analyser också ofta olika analytiskt fokus och olika metateroetiska antaganden att bygga på. Man är med ett mer strukturalistiskt perspektiv upptagen av att studera lagmässigheter och strukturer än vad ett poststrukturalistiskt perspektiv gör, som betonar mångtydighet och föränderlighet, och istället ser makten i komplexa, ofta osynliggjorda, diskursiva, förhållanden.

Det är också av vikt att se att forskare också kombinerar olika teorier, för att ha ett ”teoretiskt ramverk” som fungerar för den specifika uppgiften. Iversen skriver att många feministiska forskare har tagit till sig den radikala språkfilosofin från poststrukturalismen, men att de samtidigt vill anlägga ett mer historiskt och politiskt perspektiv än poststrukturalismen i princip gör (Iversen, 2002, s. 53).

Feministiska perspektiv i sociologiska avhandlingar

Den tidigaste feministiska forskningen 1970-tal

Redan under tidigt 1970-tal, kan vi i det sociologiska avhandlingsmaterialet se ett starkt engagemang för kvinnorörelsens frågor. Feministiska frågor och syften är starkt införlivade, även om feministiska teorier saknas för att underbygga resonemangen.

Det är först under det tidiga 1980-talet, som de feministiska teorierna börjar användas i de sociologiska avhandlingarna. Man kan inom denna ”nya kvinnoforskning” under etableringsfasen ana en stark feministisk teoretisk expansion på universiteten (Ljung, 2007). I mitt material märks det först på 1980-talet, i det ökande antalet feministiska avhandlingar från olika universitet, samt i den starkare teorianknytningen, precis som inom litteraturvetenskapen. Dessförinnan är det endast sociologiska avhandlingar från Lunds universitet som har en feministisk anknytning. Man kan alltså tala om en tidig feministisk sociologisk forskning med avsaknad av feministisk teori, och därefter en sociologisk forskning som införlivar feministisk teori.

Såväl den inledande inriktningen, med avsaknad av feministisk teori, som den följande, där feministisk teori används, brukar benämnas som delar av den kritiska fasen, som sägs vara den feministiska forskningens första fas. Forskningen är kritiskt feministisk, men det finns samtidigt synliggörande, emancipativa drag i denna forskning. Som Margareta Ljung skriver: ”Något som förenar de många forskningsinriktningarna vid denna tid är synliggörandet av kvinnors liv, arbete och skaparkraft och påvisandet av det förtryck och den diskriminering kvinnor är utsatta för.” (Ljung, 2007, s. 223) Både det kritiska och det synliggörande perspektivet kan ses som lika viktiga ingredienser i forskningen.

I den tidigaste feministiska sociologiska forskningen, kan man nog säga att det kritiska perspektivet är starkast. Vi ser en stark användning av strukturella teorier, som hävdar just förtryck av kvinnor. Och detta gäller såväl den inledande forskningen, där ingen feministisk teori används, som den senare där olika feministiska

ideologier används. Här handlar det om teorier som är starkt ontologiska i sin laddning, och har en stark politisk implikation. Till att börja med marxistiska teorier, och därefter feministiskt marxistiska teorier, radikalfeministisk teori samt olika kombinationer av de två sistnämnda.[34]

Här diskuterar jag 2 avhandlingar Rosmari Eliassons *Könsdifferenser i sexuellt beteende och attityder till sexualitet* (1971) och Ann-Mari Sellerbergs avhandling *Kvinnorna på den svenska arbetsmarknaden under 1900-talet: en sociologisk analys av kvinnornas underordnade position i arbetslivet* (1973).

Det tidiga 1970-talets avhandlingar utan feministisk teori

Rosmari Eliasson: Könsdifferenser i sexuellt beteende och attityder till sexualitet (1971)

Rosmari Eliassons *Könsdifferenser i sexuellt beteende och attityder till sexualitet* (1971) har inte alls någon stark teorianknytning vad gäller könsproblematiserig. Avhandlingen är en kvantitativ undersökning, och här låter man de empiriska resultaten av analysen styra. Vad avhandlingen empiriskt studerar är attityder till sexualitet, som relateras till variabeln kön. Kön förstås som könsroll, och Eliasson diskuterar hur respektive kön – män respektive kvinnor - beter sig sexuellt. Teorier för könsrollsantagandet presenteras inte, utan ”bevisas” istället genom det empiriska materialet, där vissa vissa faktorer i attityder till sexualitet åstadkommer könsrollen: inställning till hemarbete, aggressivitet, dominans och känslosamhet; alltså sociala faktorer. Begreppet könsroll förstås som tydligt socialt konstruerad. Värdeskalor för könsroller används där emotionalitet, aggressivitet och dominans samt uppdelning av hemarbete mäts, och där en hög poäng innebär en ”konventionell, konservativ, icke-egalitär könsrollsuppfattning” (Eliasson, 1971, s. 44). På så vis manifesteras en syn på kön som uppdelat i dels biologiskt och dels socialt, och där endast det sociala studeras.

---

[34] Här kommer jag att fokusera diskussionen av de strukturella, kritiska teorierna. Jag hade också kunnat välja ett annat spår – att diskutera könsrollsteorin och kvinnokulturteorierna. Båda spåren har på olika sätt varit viktiga för den feministiska forskningen. Könsrollsteorin och kvinnokulturteorierna kommer endast att diskuteras i förhållande till de strukturella, feministiska teorierna.

> För det första går mäns och kvinnors attityder till sexualitet vitt isär på en ganska avgörande punkt, nämligen enligt attitydskalan ”romantisk kärleksmoral”. De flesta kvinnor anser att kärlek eller förälskelse är en förutsättning för sexualitet men majoriteten män accepterar inte den restriktionen. Män och kvinnor tycks också i stort sett bete sig på ett sätt som överensstämmer med deras åsikter i denna fråga. Av allt att döma debuterar pojkar sexuellt så snart de får tillfälle efter det att de blivit könsmogna medan kvinnor väntar på ”den rätte” eller i varje fall på någon som de tycker tillräckligt mycket om för att ha stadigt sällskap med. (...) Också i fortsättningen finner man markanta skillnader mellan män och kvinnor som tyder på att kvinnor följer ett förhållandevis återhållsamt sexualmönster medan män tycks drivas av en betydligt större prestationslust när det gäller att göra sexuella erövringar. (Eliasson, 1971, s. 301-302)

I avhandlingen finns också en stark ontologisk övertygelse om ojämlikheten mellan män och kvinnor. Jämlikhet och ojämlikhet diskuteras som ett maktförhållande, där kvinnors makt ses som underlägsen männens. Ojämlikheten fungerar som såväl en utgångspunkt som en slutkläm i denna avhandling, och måste ses som ett centralt feministiskt ställningstagande ifråga om kön och makt, som passar in i en kritiskt feministisk diskussion. Eliassons huvudpoäng är att sexualliberaliseringen inte minskar ojämlikheten mellan män och kvinnor, utan att ojämlikheten istället ökar (Eliasson, 1971, s. 301-302). Man kan:

> med viss rätt tala om den svenska ungdomens sexuella frigjordhet men knappast om sexuell jämlikhet, vare sig mellan könen eller mellan utbildningsgrupperna. Och av allt att döma kan man befara att skillnaderna mellan könen snarare ökar än minskar i ett sexualliberalt klimat om inte den sexuella ”frigörelsen” åtföljs av en utveckling mot faktisk jämlikhet mellan könen på det sociala, ekonomiska, politiska och psykologiska planet. (Eliasson, 1971, s. 302)

Jämlikhet är alltså önskvärt. Jämlikhet förstås i avhandlingen som att samma möjligheter och rättigheter ska gälla för kvinnor och män på det sociala, ekonomiska och psykologiska planet.

Man kan i Eliassons avhandling se ansatser till både radikalfeminism och könsrollsteori samt en marxistisk makförståelse. Eliassons avhandling fokuserar ett radikalfeministiskt tema – det är sexualitet och den sexuella relationen mellan män och kvinnor som studeras. Däremot söks inte orsaken till kvinnans underordning i den sexuella relationen, vilket är den radikalfeministiska teoretiska utgångspunkten, utan i en strukturell ojämlikhet mellan män och kvinnor (som i sig inte studeras).

Ann-Mari Sellerberg: Kvinnorna på den svenska arbetsmarknaden under 1900-talet (1973)

Ann-Mari Sellerbergs avhandling *Kvinnorna på den svenska arbetsmarknaden under 1900-talet: en sociologisk analys av kvinnornas underordnade position i arbetslivet* (1973) är till skillnad från Eliassons hermeneutiskt och kvalitativt inriktad.

Sellerberg analyserar kvinnornas situation på den svenska arbetsmarknaden, med hjälp av sociologiska klassiker som Durkheim och Simmel. Den teoretiska diskussionen är omfattande och betydelsefull i sammanhanget, eftersom det handlar om att bevisa att det finns en underordning av kvinnor i s.k. kvinnoyrken. Avhandlingen syftar till att ”söka ange särdrag hos den underordning som synes utmärka de s.k. kvinnornas yrken” (Sellerberg, 1973, s. 259). Men underordningen beror inte på en manlighetens överordning, utan snarare på ett bredare, samhälleligt och strukturellt förtryck av kvinnan (Sellerberg, 1973, s. 259).

Sellerberg menar att arbetsfördelningen mellan män och kvinnor tydliggörs bättre om vi talar om en stratifiering efter kön: ”Kvinnorna på arbetsmarknaden tenderar nämligen att sysselsättas i särskilt underordnade funktioner och delfunktioner.” (Sellerberg, 1973, s. 271) Och hon skriver:

> Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan män och kvinnor relaterades vidare till vissa ekonomiska och tekniska förutsättningar. Användandet av ny maskinell utrustning, t.ex. sättmaskinen inom typografyrket, tillsammans med den ringa arbetstillgången vid detta tillfälle, kom att leda till en fördelning av arbetet så att uppgifterna vid sättmaskinen sågs som manliga. (Sellerberg, 1973, s. 271)

Här är det alltså ett strukturellt förtryck som överordnar män i arbetsfördelningshänseende, och som underordnar kvinnor, som diskuteras. Men vi ser också att *hur det strukturella förtrycket kommer till stånd* inte sätts i relation till en könsproblematik. De teorier Sellerberg använder för att diskutera underordningens art möjliggör inte en inkludering av kön för att diskutera underordningen.

Diskussion

Dessa avhandlingar är pionjärarbeten, som med hjälp av etablerad sociologisk teori och metod, diskuterar feministisk forsknings mest centrala fråga: underordningen av kvinnor.

Det feministiska innehållet består i att visa på att det finns en underordning av kvinnor och hur denna underordning av kvinnor ser ut. De ”sociologiska klassikerna” används för att underbygga detta resonemang. Detta kan ses som det första stadiet i den feministiska forskningens utveckling; att beskriva och kritisera kvinnornas lott i livet och arbetslivet.

Avhandlingarna är så pass tidiga, att vi knappast kan tala om en feministisk kritisk inriktning där man aktivt börjat använda och kritisera samhällsteoretiska klassiker. Exempelvis så används inte Marx teorier. Det är snarare så att dessa två avhandlingar sluter upp kring sociologiska klassiska teorier (Sellerberg) eller konventionell metod (Eliasson) helt i enlighet med etablerad sociologisk forskning och tradition.

De teorikritiska avhandlingarna från sent 1970-tal och tidigt 1980-tal

Efter Sellerbergs och Eliassons avhandlingar dröjer det till 1978 innan vi återigen ser en feministisk avhandling. Nu har den kritiska fasen i egenskap av att vara kritisk mot samhällsteoretiska klassiker inletts. Det är också just denna inledande kritiska inriktning som brukar åsyftas när det talas om den ”teorikritiska fasen”, vilket den kallas för då forskningen ventilerar de sociologiska klassikerna (Widerberg, 1999, s. 605). Widerberg skriver att de blir ”så illa tilltygade att det inte finns mycket kvar av dem vid ingången till nästa fas i tolkningen av kön” (Widerberg, 1999, s. 605) De sociologiska klassikerna både omarbetas för feministiska syften, och kritiseras för sin avsaknad av dessa. Marx bör räknas till de sociologiska klassikerna, men precis som inom ”den nya vänstern” så är det i den feministiska forskningen helt klart Marx teorier om samhället som är de mest inflytelserika under 1970-talet och en bit in på 1980-talet (Widerberg, 1999, s. 606-607).

I de dominerande teorierna om samhället och om vetenskapen, så har kön i relation till makt aldrig intagit någon central position. Att vara teorikritiskt inställd till dessa teorier som feminist faller sig därför naturligt. Men det är samtidigt missvisande att låta det ”teorikritiska” stå som samlingsbegrepp för hela den inledande feministiska forskningen, eftersom man inledningsvis inte var kritisk mot den intellektuella vänsterns teorier. Det var istället från den man tog sitt avstamp – man arbetar utifrån dessa teorier och

kritiserar dem samtidigt. Framförallt gäller detta Marx samhällsteorier (Ljung, 2007, s. 221).

I detta sammanhang diskuterar jag avhandlingarna *Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976* av Karin Widerberg (1978) och Sven-Axel Månssons *Könshandelns främjare och profitörer: om förhållandet mellan hallick och prostituerad* (1981).

Karin Widerberg: Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976 (1978)

Karin Widerbergs *Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976* är den första feministiska och marxistiska avhandlingen (1978).[35] Widerberg studerar ”vad förändringar i kvinnans rättsliga ställning har betytt och kan betyda för kvinnans sociala ställning” (Widerberg, 1979 s. 11). Marxistiska utgångspunkter och begrepp har bestämt hur hon ska sätta ”kvinnan i centrum”’, skriver hon (Widerberg, 1979, s. 11). Men Widerberg konstaterar också att den marxistiska teorin inte räckt till för att ge en fullständig bild av kvinnans situation, och att hon därför fått omskapa teorin för egna feministiska syften (Widerberg, 1979, s. 11). Enligt Widerberg beror diskrimineringen av kvinnor främst på ekonomisk lönsamhet för kapitalet, d.v.s. diskrimineringen är en samhällsstrukturell fråga (Widerberg, 1979, s. 203). Ännu finns inga feministmarxistiska teorier att använda, så Widerberg får utveckla användbar teori själv. Här ser vi ett teoretiskt lyft jämfört med tidigare avhandlingar. Nu syns inte de feministiska frågorna endast i slutsatser och frågeställningar – utan de relateras till teori och metod på ett mycket tydligare sätt än tidigare.

Sven-Axel Månsson: Könshandelns främjare och profitörer (1981)

I Sven-Axel Månssons *Könshandelns främjare och profitörer: om förhållandet mellan hallick och prostituerad* (1981) är det männen som står i fokus. Månsson diskuterar främjarna och profitörerna i könshandeln, och utgår från ett makt- och könsperspektiv. T.ex. så skriver han: ”Pornografin – liksom könshandeln – uttrycker i

[35] Jag har endast haft tillgång till omarbetad upplaga från 1979 med annan titel: *Kvinnor klasser och lagar* 1750-1980.

renodlad form de traditionella könsrollernas sexuella innebörd och myter, där mannen är subjektet och kvinnan objektet." (Månsson, 1981, s. 105) Kvinnan är underordnad i sin objektsposition.

Könsrollsteorin används för att diskutera könsroller, och könshandel, som något socialt och kulturellt specifikt och föränderligt:

> Till de mest grundläggande bland dessa förhållanden [samhällsförhållanden, min anm.] hör de könsrolls- och sexuella mönster som olika samhällen har uppvisat och uppvisar. Även samhällenas klassmässiga ojämlikhet har varit och är en förutsättning för en fortlöpande rekrytering av kvinnor och män till de prostituerades led. I flera avseenden är könshandelns historia liktydig med fattigdomens, nödens och svältens historia. (Månsson, 1981, s. 78)

Det är i könsrollerna (liksom i de sexuella mönstren) som samhällets maktförhållanden och förtrycksstrukturer kan avläsas. På så vis binds alltså de olika teorierna som var för sig behandlar olika nivåer; den marxistiska fokuserar främst samhällsstruktur, och könsrollsbegreppet fokuserar främst individer och relationer.

Prostitutionen ses som manligt "maktutövande". I sitt perspektiv på makt och maktutövning skulle avhandlingen kunna ses som marxistisk; och makten ses som samhällsstrukturellt betingad.

Diskussion

Widerbergs och Månssons avhandlingar knyter starkare an till för tiden aktuella teorier än vad Eliassons och Sellerbergs avhandlingar gör, och då främst marxistiska teorier. Man ser den kritiska kopplingen i inriktningen främst i den typ av frågor de väljer att behandla – kvinnors sociala och rättsliga ställning respektive könshandeln. Båda dessa avhandlingar diskuterar kritiskt kvinnors underordning utifrån strukturella förtryckande faktorer. Man kan också se en kritisk inriktning i fråga om förhållningssättet gentemot marxismen, t.ex. när Widerberg uttrycker den marxistiska teorins otillräcklighet, och när hon omarbetar marxismen för sina syften.

1980-talets feministiska forskning: egen teoriutveckling- och –användning

Nästa steg för den feministiska forskningen är just utvecklandet och tillämpandet av egna feministiska teorier. Vad den feministiska forskningen och teoriutvecklingen kan sägas sträva mot, är att

utveckla teorier som inkluderar kvinnor som kategori, liksom kvinnors liv och arbete (Holmberg och Lindholm, 1989, s. 218-219). Den marxistiska teorin gör inte det, eftersom kvinnor och män står i olika förhållande till produktionsmedlen. Kvinnors arbete i reproduktionssfären, innesluts inte eftersom endast mervärdesskapande produktion räknas. Kvinnors hemarbete räknas i sin tur till reproduktionen, liksom kvinnors yrkesarbete, som ses som en slags förlängning av hemarbetet. Man är inom den feministiska forskningen också kritisk till att klassfrågan sågs viktigare än kvinnoförtrycket (Holmberg och Lindholm, 1989, s. 219).

Under 1980-talet kan man se en uppslutning, på bred front, kring just egna teorier. I avhandlingsmaterialet aktualiseras det egna teorianvändandet först i mitten av 1980-talet. Däremot kan man förstås se att teorierna utvecklats långt innan dess, i många fall under såväl tidigt som sent 1970-tal.

Teorierna som utarbetas, är både kritiska och synliggörande, helt i enlighet med den feministiska diskursens nodalpunkt. Teorierna är många till antalet och olikartade. De används flitigt, både enskilt och i kombinationer. Ofta beskrivs de som tillhörande olika faser, dels den kritiska och dels den synliggörande fasen. I mitt material går det delvis att se en sådan gränsdragning, men ofta används både synliggörande och kritiska teorier parallellt. Synliggörande teorier kompletterar, och bygger också på, de kritiska teoriernas och forskningens granskning av det patriarkala och kapitalistiska förtrycket av kvinnan. Ofta ses nämligen den synliggörande forskningen som en andra fas, som följer på den kritiska.

Jag diskuterar först de s.k. kritiska teorierna som jag benämner ”patriarkatteorier”, och därefter de synliggörande som jag benämner som ”könssocialisationsteorier.[36] Därefter diskuteras de avhandlingar som i sina feministiska perspektiv influerats av ovan nämnda teorier: Margareta Gisselbergs *Att stå vid spisen och föda barn: om hushållsarbete som kvinnoarbete* (1985), Gunilla Fürsts *Reträtten från mansjobben: en studie av industriarbetande kvinnor och arbetsdelningen mellan könen på en intern arbetsmarknad* (1985) och Gerd Lindgrens *Kamrater, kollegor och kvinnor: en studie av könssegregeringsprocessen i två mansdominerade organisationer* (1985).

[36] Jag försöker att här ge rättvisa åt dem, men har inte möjlighet att beskriva alla teorier och varianter av teorier utförligt.

Patriarkatteorier

Patriarkatdebatten pågår från slutet av 1970-talet till mitten av 1980-talet. Där försöker feminister definiera patriarkatet som ett system av manlig dominans och kvinnlig underordning. Patriarkatteoridebatten synliggör tre falanger, som hädanefter kom att bli centrala i ”den nya kvinnoforskningen”. Jag väljer att benämna dem marxistisk feminism, radikalfeminism och sedan diskuterar jag den tredje falangen som en kombination av marxism och radikalfeminism (se t.ex. Gemzöe, 2002, s. 68; Holmberg och Lindholm, 1989, s. 219; Ljung, 2007, s. 221; Widerberg, 1999, s. 611).

Gränserna mellan falangerna är inte absoluta. Debatterna inom de olika blocken var dessutom minst lika intensiva som de mellan blocken (Widerberg, 1999, s. 612). I mitt material ses de feministiska frågorna nyanserat – ofta kombineras flera teorier, och man väljer inte mellan patriarkat eller kapital som orsak till kvinnoförtryck.

Marxistisk feminism

Inom den marxistiska feminismen behålls den marxistiska teorin, och appliceras på förhållanden inom reproduktionen. Här ses grunden till kvinnoförtrycket i den kapitalistiska produktionen (Holmberg och Lindholm, 1989, s. 223). Den marxistiska feminismen diskuterar alltså ojämlikhet på ett offentligt plan och anser att den förändring som krävs för att komma till rätta med förtrycket av kvinnan är en total omvälvning av det ekonomiska systemet (Gemzöe, 2002, s. 76-77).

Inom den marxistiska feminismen diskuteras hemarbetet under 1970-talet, i den s.k. ”hemarbetsdebatten” (Holmberg och Lindholm, 1989). Här debatteras om kvinnor i hemarbetet producerar mervärde eller bruksvärde, samt vilken betydelse kvinnors reproduktion (arbetet i hemmet och med barnen) har för kapitalets fortsatta existens. I förlängningen handlade debatten om ifall kvinnor kunde räknas som en revolutionär kraft eller inte (Holmberg och Lindholm, 1989, s. 223), och man ville på så vis analysera kvinnors roll i produktionen (Gemzöe, 2002, s. 66). Framförallt är det därför kvinnors arbete som marxistfeminstiska studier fokuserar, men också familjen och sexualiteten står i fokus (Gemzöe, 2002, s. 66). Med hjälp av marxistisk analys kan feministisk forskning som fokuserar arbete, hem och familj visa hur kvinnor exploateras under

kapitalismen: d.v.s. de blir billig arbetskraft genom att ges låga löner, och på så vis maximeras vinsten för kapitalisterna. Genom att utföra merparten av hemarbetet, skapar de mervärde, men inte heller det får de någon del av själva (Se t.ex. Gemzöe, 2002, s. 66 för utförligare diskussion).

Ulrike Prokops feministmarxistiska text *Kvinnors livssammanhang* är en av de teorier som blev viktig för feministiska forskare, och som möjliggör att se kvinnors livssammanhang utifrån kvinnors villkor. Prokop menar att kvinnors livssammanhang bär på en objektiv motsägelse som har sitt ursprung i en konflikt mellan de kvinnliga produktivkrafterna och de samhälleliga produktionsförhållanden som begränsar och förnekar de kvinnliga (se Holmberg och Lindholm, 1989, s. 225). Man kan säga att Prokops perspektiv möjliggjorde en syn på kvinnorna som subjekt, där deras s.k. motsägelsefulla handlingsmönster och omättliga önskningar inte uppfattas som irrationella, utan som en följd av det kvinnliga livssammanhangets objektiva motsägelse i det kapitalistiska samhället (Holmberg och Lindholm, 1989, s. 235).

Radikalfeminism

Radikalfeminismen är från början en eller flera politiska revolutionära kvinnorörelser som härstammar från USA (Gemzöe, 2002). I vetenskapliga sammanhang har radikalfeminism blivit synonymt med att man anser att förtrycket av kvinnor härrör ur sexualiteten och/eller reproduktionen (Holmberg och Lindholm, 1989, s. 220-222; Widerberg, 1999, s. 611). Radikalfeminismen intresserar sig, till skillnad från den marxistiska feminismen, främst för ojämlikheten mellan könen i den privata sfären. Radikalfeminismens uppfattning är istället att det privata inte är mindre politiskt än det offentliga (Gemzöe, 2002, s. 77).

Kate Milletts avhandling *Sexual Politics (1970)* är nog den främsta vetenskapliga föregångaren. Milletts ståndpunkt är att förtrycket är sexuellt konstituerat, i mäns sexuella makt över kvinnan. Här ses patriarkatet, ett begrepp som myntades av Millett, som en samhällelig struktur som bygger på att män ges dominans över kvinnor. Förtrycket skapas i sexuella relationer mellan man och kvinna och rättfärdigas genom patriarkatet som system. Patriarkatet ger alla män fördelar i form av den makt det ger dem över kvinnor (Gemzöe, 2002; Code, s. 306). Andra radikalfeministiska teoretiker, som Shulamith Firestone, anser istället att det är reproduktionen

som är den tyngsta orsaken till kvinnors underordning, och inte sexualiteten. Oavsett om reproduktionen eller sexualiteten anses vara upphov till kvinnoförtrycket, så förenas olika radikalfeministiska teorier av patriarkatbegreppet, eftersom alla kvinnor är utsatta för patriarkatets förtryck (Gemzöe, 2002).

Kombinationer av marxistisk och radikalfeministisk feministisk teori

Radikalfeminismen utvecklades som en kritik mot kvinnosynen som rådde i vänsterförbunden på 1960-talet. Den kritiserade alltså marxismen, vilket ledde till en rik idéutveckling inom den feministiska rörelsen. Olika kombinationer av radikalfeministiska och marxistisk-feministiska teorier blir en följd. Man kan säga att den offentliga sfär som marxistisk feminism täckte in kombinerades med radikalfeminismens privata, och blev till strukturella feministiska teorier om bl.a. den reproduktiva sfären och ojämlikheten där (Gemzöe, 2002, s. 67). Teorierna har breddats, och täcker in mer än vad den marxistiska feminismen eller den radikala feminismen gör var för sig.

Kombinationsteorierna kan ses som en början på utvecklingen mot dagens feminism och dagens feministiska forskning (Gemzöe, 2002, s. 79).[37] Detta eftersom denna inriktning täcker in alla de sfärer av ojämlikhet som existerar i samhället; i politik, ekonomi och familjesfär. Hierarkin yttrar sig i låga kvinnolöner, kulturell nedvärdering av kvinnor och i sexuellt våld mot kvinnor (Gemzöe, 2002, s. 79). Jag synliggör några s.k. tvåsystemsteorier som exempel.[38]

Heidi Hartmanns radikalfeministiska och marxistiska teori

Heidi Hartmanns tvåsystemsteori kan ses som den mest kända, och mest använda tvåsystemsteorin i forskningen under 1980-talet. Här ses orsaken till kvinnoförtrycket i männens kontroll över kvinnornas sexualitet och arbete, och Hartmann kritiserar den marxistiska fe-

[37] Av Gemzöe benämns denna teori socialistisk radikalfeminism (Gemzöe, 2002, s. 79).

[38] Andra kombinationer av teorier än de två möjligheter jag beskriver här är förstås möjliga. Man brukar t.ex. tala om enhetsteorier. Vad man då åsyftar är att *en teori* används för att förklara könsförtrycket och samhällsutvecklingen. Tvåsystemsteorierna går ut på att en teori används för att förklara samhällsutveckling (kapitalet i marxistisk förståelse) och en annan teori används för att förklara kvinnoförtrycket (patriarkatet i radikalfeministisk bemärkelse).

minismen för att ha uteslutit männen ur sina analyser (Hartmann, 1981).

Samhället ses som uppbyggt kring två förtryckssystem som är strukturellt oberoende av varandra: patriarkatet som orsakar utsugningen av kvinnor, och kapitalismen som resulterar i exploateringen av arbetskraften (Holmberg och Lindholm, 1989, s. 226).

Hartmann menar att kapitalismen och patriarkatet förstärker varandra, men att de också kan hamna i konflikt. Detta kan hända när kapitalismens behov av billig, kvinnlig arbetskraft krockar med patriarkatets behov av kvinnors obetalda hemarbete (Gemzöe, 2002, s. 68). Hartmann menar också att alla män har intresse av att det rådande förtryckssystemet består, eftersom kvinnor passar upp på dem, och eftersom de har mer fritid än kvinnor (Gemzöe, 2002, s. 67).

Juliet Mitchells marxistiska och psykoanalytiska feministiska teori

Juliet Mitchells tvåsystemsteori ser annorlunda ut än Hartmanns, eftersom hon kombinerar marxistisk feminism med psykoanalys (Mitchell, 1974). Mitchells samhällsförståelse överensstämmer med den marxistiska, där den ekonomiska basen lägger grunden för, och skapar, det sociala livet. Däremot beskrivs patriarkatet i psykologiska termer, som en manlig dominans i form av idéer och attityder, som undertrycker kvinnor (Se t.ex. Gemzöe, 2002, s. 69). Mitchells *Psychoanalysis and Feminism* (1974) är känd för att den introducerade Freuds idéer till en feministisk publik. Boken är ett försvar för Freud, där det hävdas att hans teorier kan ses förklara patriarkatets ideologiska struktur. Samtidigt är boken en kritik mot marxismen, eftersom marxismen anses reducera verkligheten till materiella och historiska frågor, och inte tar det omedvetna i beaktande. Mitchell hävdar att psykoanalys erbjuder en fullständig teori för hur patriarkatet och dess mekanismer fungerar, och kallar hörnstenen i västerlandets sociala ordning för ”the internalised law of the father” (se t.ex. Code, 2000, s. 379; Mitchell, 1974).

Könssocialisationsteorier

Inom den s.k. ”synliggörande kvinnoforskningen” försöker man synliggöra en helhetsbild av kvinnors liv, ur kvinnans eget perspektiv. Vi ser på så vis en tyngdpunktsförskjutning som kommer till

stånd i den feministiska forskningen. Det handlar om att gå från en kamp för kvinnors rättigheter och för kvinnors rättmätiga plats inom alla samhälleliga områden, till ett uppmärksammande av kvinnors liv och värden (Ljung, 2007, s. 223). Denna tyngdpunktsförskjutning kan förstås som ett kvinnornas behov att återknyta till och utveckla värden och värderingar i det kvinnokulturella arv som man menar tryckts ner och osynliggjorts av patriarkala maktstrukturer (Ljung, 2007, s. 524).

Ofta studeras kvinnors obetalda arbete, och inte som tidigare mest det betalda. Att utgå från kvinnors vardagsliv blev som en del i synliggörandet av kvinnor mycket viktigt, och det är denna forskning som ser till att omdefiniera arbetsbegreppet (Widerberg, 1999, s. 614). Man diskuterar också hur arbetet är både ”könat” och ”könar”. Kvinnors vardagsliv och omsorgsarbetet däri är ett villkor för det betalda arbetets, lönearbetets, organisering och omvänt (Widerberg, 1999, s. 614). Man diskuterar vilka föreställningar om kön som skapar dessa förhållanden, men också hur de i sig smittar av sig på arbetsförhållanden, liksom livet i övrigt.

Teorierna som används är ofta s.k. könssocialisationsteorier, eftersom dessa möjliggör diskussion om hur könssegregering skapas, utifrån kvinnors perspektiv. Här handlar det om ett antal olika teorier, som alla fick stort genomslag i den feministiska forskningen. Dels ser vi de kvinnokulturteorier, kanske framförallt Berit Ås teorier, som blev inflytelserika från 1970-talet och framåt. Dels har vi en bredare teoretisk inriktning som kan kallas ”socialisationsteorier”, till vilka man kategoriserar Nancy Chodorows och Carol Gilligans teoribyggen. Även i detta sammanhang kan Berit Ås teorier ingå. Även Hanne Haavinds teorier fick stark genomslagskraft och kan ses som en slags socialisationsteori ifråga om hur kvinnor bygger upp relationer till varandra.[39]

Ofta används strukturella teorier, som feministisk marxism och kombinationer av radikalfeminism och marxistisk feminism, som en bakgrund till själva analyserna. De används för att förklara kvinnors underordning i ett patriarkalt och kapitalistiskt samhälle. Men istället för att studera just detta strukturella förtryck, så är man intresserad av att analysera vad det är som gör att könsdiskriminering skapas och upprätthålls på arbetsplatser och mellan individer.

---

[39] Man skulle också kunna diskutera de franska psykolingvistiska och poststrukturalistiska teorierna här. Eftersom de inte används frekvent i mitt sociologiska material, har jag valt att diskutera dem i min analys av de litteraturvetenskapliga avhandlingarna istället. Där används Cixous, Irigaray, Kristeva m.fl. ofta.

Kvinnokultur

Inom kvinnokulturforskningen uppmärksammas kvinnors speciella värden. Här är framförallt Berit Ås teorier viktiga. Hennes berömda artikel ”On Female Culture: An Attempt to Formulate a Theory of Women’s Solidarity and Action” (1975), svarade mot ett behov om att förklara varför kvinnor inte kände igen sig vare sig i samhällslivet eller i de teorier om samhället som tidigare presenterats. Det samhälleliga livet förstås som genomsyrat av manliga erfarenheter, av manlig makt och dominans, i regler, språk och värderingar (Ljung, 2007, s. 224). Kvinnors erfarenheter, liv och den kulturella och existentiella bas som kvinnolivet vilade på sågs som osynliggjord och förträngd (Ljung, 2007, s. 224).

Berit Ås såg på ”kvinnokultur” som en ”motkultur”, och en av de viktigaste tankarna med detta begrepp var att kvinnor skulle medvetandegöras och kunna få en helhetssyn och en stabil grund för kampen mot manlig dominans och patriarkalt förtryck med det kvinnokulturella perspektivet (Ljung, 2007, s. 224). Kvinnokultur-begreppet

> beskriver sammanhanget mellan upplevelser, beteende, intryck och idéer hos kvinnor, beträffande oss själva och världen omkring oss. För alla hjälplösa, förvirrade och osäkra kvinnor, för alla dem, som känner sig värdelösa och utan klara mål i livet, kan den kanske också ha en terapeutisk funktion. (Ås, 1982, s. 14)

Kvinnokulturbegreppet kan förstås som ett komplext, omfattande system av värden som delas av de flesta kvinnor (Ås, 1982).

Nancy Chodorows könsspecifika socialisationsteori

Nancy Chodorows *The Reproduction of Mothering* (1978) var banbrytande ifråga om socialisation och könsteori (Ljung, 2007, s. 230).

Chodorow diskuterar hur modersfunktionen kan reproduceras generation efter generation. Modersfunktionen ses som en central del i samhället och i förhållandet mellan könen. Anledningen till att modersfunktionen reproduceras ses i psykologiska, strukturellt och socialt betingade, processer. För att kunna dra denna slutsats används den psykoanalytiska objektrelationsteorin, som går ut på att mödrarnas centrala roll i omsorgen skapar stora skillnader i pojkars och flickors identitetsutveckling. Den sociala miljön upplevs diametralt olika av pojkar och flickor från att de är små, just för att

det framför allt är kvinnor som vårdar och tar hand om dem. Detta får till följd att könsskillnader präglar deras identitetsutveckling.

Könssocialisationen framträder tydligt i relationen mellan pojken/flickan och modern. Dotterns relation till mamman är fortlöpande, eftersom modern uppfattar dottern som mer lik henne själv, vilket möjliggör för dottern att identifiera sig med modern. Sonen uppfattas av modern som hennes egen motpol, och när han sedan definierar sig som manlig avskiljer han sig från modern. På så vis får pojken starkare och striktare jaggränser, medan flickan får en mer flexibel jaguppfattning, som också är svagare än pojkens. Empatin växer fram som en starkare del av flickors jagutveckling.

Hanne Haavinds teori om interaktionistisk könsidentitet

Hanne Haavinds teori om hur könsidentitet skapas interaktionistiskt, ses av många feministiska sociologer som en mycket viktig socialisationsteori.

Könsidentiteten bygger enligt Haavind på en särskild process, där människor sorteras in i att tillhöra antingen den sociala kategorin män eller den sociala kategorin kvinnan. Sorteringskriteriet är biologiskt, men det är bara början på den process ”der alle blir gutt eller jente, mann eller kvinne, for andre, for så i neste omgång å blir det for seg selv. Kjønn er ikke noe man *har*, og det er ikke bare en kategori man *tilhører*, men det er det man *er*” (Haavind, 1982, s. 142).

Som Hanne Haavind, Harriet Holter och Anna von der Lippe skriver i ”Veninner” i *Kvinner i Fellesskap* så tar man sin könsidentitet som ytterst självklar och kopplar samman den med det biologiska könet som om den vore given (Holter, von der Lippe och Haavind, 1982). Det är i en stark, interaktionistisk process – i mötet med andra – som denna könsidentitet internaliseras. En persons handling – kroppsrörelser, tonläge etc. - betraktas av andra mot bakgrund av dennas/dennes kön, vilket sedan ligger till grund för andras tolkning av handlingen (Haavind, 1982, s. 151; se också Holmberg, 1993, s. 45 för bra diskussion). Kvinnligt och manligt förläggs på så vis till personers förhållningssätt till varandra (se t.ex. Holmberg, 1993, s. 47)

Denna könstillskrivningsprocess innebär ett förtyck av kvinnor: ”Det kvinner har feller er at de undertrykkes som kvinner, noe som arter seg på mange forskjellige måter.” (Haavind, 1982, s. 142) Kvinnor internaliserar den könsliga hierarkin som en del i sin köns-

identitet. Konsekvensen av detta blir för kvinnor en underordning i förhållande till män samtidigt som kvinnor blir bekräftade som kvinnor (Holmberg, 1993, s. 45). På så vis vinner såväl män som kvinnor personlig bekräftelse av varandra (Haavind, 1980, s. 60).

Avhandlingarna från mitten av 1980-talet

Margareta Gisselberg: Att stå vid spisen och föda barn (1985)

Margareta Gisselbergs *Att stå vid spisen och föda barn: om hushållsarbete som kvinnoarbete* (1985) är både kritisk och synliggörande. Den syftar både till att synliggöra kvinnors villkor och till att klarlägga orsakerna till kvinnoförtrycket och öka medvetandet om det, för att åstadkomma förändringar i samhällsstrukturen (Gisselberg, 1985, s. 268).

Gisselbergs avhandling har en speciell utgångspunkt: den att det är just kvinnan som utför hushållsarbetet. Kvinnans biologiska funktion i reproduktionen har också utökats till en social funktion: ”Kvinnans barnafödande kopplades samman med vård och fostran, samt med ansvaret för förädlingen av existensmedlen inom familjen.” (Gisselberg, 1985, s. 9) Det kapitalistiska samhället har förvärrat denna arbetsdelning. Kvinnorna lider i dubbelt hänseende – dels under det sociala beroendet av männen men också under det ekonomiska beroendet (Gisselberg, 1985, s. 9).

Enligt det marxistiska synsättet så kan kvinnans dubbla underordning upphöra först när hennes arbete blir offentligt och när hon som lönearbetare blir ekonomiskt oberoende (Gisselberg, 1985, s. 11). Men det är mer komplicerat än så: barnafödandet måste kvinnan också få kontroll över: ”Hon måste ha kontroll över såväl sin försörjning som sin fortplantningsfunktion för att ha ett fritt val” (1985, s. 11), skriver hon med en referens till John Stuart Mill. Konflikten i hushållet blir ett faktum när båda målsättningarna ska uppfyllas samtidigt, samt kvinnans egna behov och önskningar ska tillfredsställas (Gisselberg, 1985, s. 12).

Om Gisselbergs avhandling kan sägas att det är främst strukturella hinder som diskuteras, och att det är i lönearbete och hemarbete (även reproduktion) som grunden till kvinnoförtrycket anses ligga. Även om Gisselberg inte använder Prokops feminist-marxistiska teori, så blir förståelsen av kvinnors underordning unge-

får densamma; d.v.s. att de kvinnliga produktivkrafterna i kombination med de samhälleliga produktionsförhållanden begränsar och förnekar de kvinnliga, med ett dubbelt lidande för kvinnorna, som följd.

Gisselbergs avhandling kan ses som tydligt feministmarxistisk, och hon använder också många ”rena” marxistteoretiker. Samtidigt måste den ses tillhöra även den synliggörande kvinnoforskningen. Eftersom Gisselberg vill betona hur olika värderings- och handlingsmönster är för kvinnor respektive för män, eftersom de har olika förhållanden till produktion och reproduktion, så fyller könssocialisationsteorier en viktig funktion. Här hävdas att kvinnor har ett dubbelt medvetande, som inte män har.

> På områden som karakteriserar kulturer – språk, produktionssätt, resurser, teknik, organisation, tidsuppfattning etc – konstaterar vi könsskillnader. ”Kvinnokultur”, ”kvinnliga livssammanhang” eller ”kvinnors verklighet”, är olika uttryck för värderings – och handlingsmönster som vuxit ur kontakter med såväl produktionens som reproduktionens områden och därför medfört ett ”dubbelt medvetande”. (Gisselberg, 1985, s. 26)

Kvinnokulturen ses också som underordnad; en maktaspekt integreras. ”Att kvinnan – eller kvinnokulturen om man så vill – är underordnad är fortfarande uppenbart. Vi behöver inte gå längre än till dominansen av män i alla beslutande församlingar av betydelse för att konstatera detta.” (Gisselberg, 1985, s. 28) Här handlar det om förtryck av kvinnan, som enbart legitimeras av hennes könstillhörighet (Gisselberg, 1985, s. 29). Förutom att förtrycket förklaras feministmarxistiskt, så används också könssocialisationsteori för att beskriva dess upprätthållande – olika uppfostran av pojkar respektive flickor ger biologisk tillhörighet social betydelse. Här ser vi ”konkurrerande män och moderliga kvinnor” (Gisselberg, 1985, s. 29).

Gunilla Fürst: Reträtten från mansjobben (1985)

Gunilla Fürsts *Reträtten från mansjobben: en studie av industriarbetande kvinnor och arbetsdelningen mellan könen på en intern arbetsmarknad* (1985) studerar arbetsdelningen mellan könen, och förutom att den är ett faktum så ses ”männens dominans över kvinnor /som/ ett i det närmaste universellt drag” (Fürst, 1985, s. 14).

Fürst utgår alltså från ett patriarkatbegrepp. Med grund i Edmund Dahlströms och Rita Liljeströms teorier skriver hon att det offentliga livet styrs av manlig dominans, makt och inflytande:

> Lönearbetet har lyfts i förgrunden och hemarbetet som kvinnor står för har blivit osynligt och privatiserat. Visserligen lönearbetar majoriteten av kvinnor i Sverige idag men de arbetar ofta deltid, i lågavlönade arbeten i underordnade positioner. De står oftast för det obetalda hemarbetet. (Fürst, 1985, s. 16)

Fürst menar att kapitalismen och patriarkatet i växelverkan har skapat en ond cirkel för kvinnor. Som Gisselberg diskuterade i sin avhandling, så är kvinnor dubbelt förtryckta. Kvinnornas obetalda hushållsarbete utnyttjas av männen och kvinnornas underbetalda insatser i arbetslivet utnyttjas av det kapitalistiska systemet (Fürst, 1985, s. 16).

Detta synsätt är helt i enlighet med Heidi Hartmanns tvåsystemsteori. Förtrycket har sin grund i en överenskommelse mellan arbetarklassens män och de manliga kapitalisterna som gör att ”familjelönesystemet” kan skapas. Arbetarmännens krav på kvinnorna var personlig service i hemmet och att de ville slippa bli utmanövrerade av kvinnor på sina arbetsplatser (vilket de blev av att kvinnor sålde sin arbetskraft till ett lägre pris). Kapitalisterna insåg att de tjänade mer på att arbetarhustrurna fostrade och födde upp barn till dugliga arbetare än de tjänade på att köpa kvinnornas billiga arbetskraft. Detta var den allians som drev igenom ”familjelönesystemet”, d.v.s. att kvinnorna tvingades bli hemmafruar för att klara sin försörjning (Holmberg och Lindholm, 1989; Hartmann, 1981).

Fürsts avhandling har fler feministiska sidor, då hon också diskuterar vad som kännetecknar kvinnors arbete och arbetsdelningen mellan män och kvinnor. Fürst menar att kvinnor och män har ”fundamentalt olika förutsättningar” i sitt arbetslivsdeltagande, och att den traditionella arbetsdelningen i hem och familj förändras långsamt (Fürst, 1985, s. 23). Arbetsdelningen består orubbad även om ”kvinnor arbetade heltid i mansjobb” (Fürst, 1985, s. 24).

I *Roller i omvandling*, som Fürst varit med och skrivit på uppdrag av delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor sågs att denna från männen skilda orientering till hem och familj gav kvinnorna en annan relation till lönearbetet (Fürst, 1985, s. 24; Liljeström, Liljeström Svensson och Fürst Mellström, 1976, s. 71).

Gunilla Fürst åberopar i detta sammanhang Berit Ås teori om kvinnokultur, eftersom en viktig hörnsten ifråga om mäns och kvinnors skilda världar är att könsspecifik socialisation skapar köns-

åtskilda kognitiva världar (Fürst, 1985, s. 19). Kvinnokulturteorin används i samma syfte som i Gisselbergs avhandling – för att visa hur mäns och kvinnors skilda förhållningssätt till produktion och reproduktion skapar skilda handlings- och värderingsmönster.

Nancy Chodorows teori i *The Reproduction of Mothering* (1978) används också för att diskutera och förklara arbetsdelningen mellan könen. Fürst skriver: ”arbetsdelningen installerar könet eller tillspetsat: det är vad en individ gör som talar om vilket kön hon/han tillhör och fruktan för att bli identifierade med det motsatta könet skärper arbetsdelningen” (Fürst, 1985, s. 14).

Fürst betonar att könskulturerna är könssegregerande, och att den lägre värderingen av kvinnors arbete har krävt att de får sämre betalt för sitt arbete, och att männen inte vill ha in dem på sina arbeten eftersom det skulle ge jobben lägre status, men att kvinnorna själva medverkar i processen att upprätthålla männens status och ordning (Fürst, 1985, s. 25-26).

Fürst belyser på ett helhetligt sätt, med både strukturell och synliggörande teori under vilka betingelser könssegregerande processer äger rum (Fürst, 1985, s. 27).

Gerd Lindgren: Kamrater, kollegor och kvinnor (1985)

Gerd Lindgrens *Kamrater, kollegor och kvinnor: en studie av könssegregeringsprocessen i två mansdominerade organisationer* (1985) studerar kvinnor på arbetsmarknaden och de könssegregerande mekanismerna. Lindgren vill få grepp om vad det finns för ”organisationsinterna faktorer som ger upphov till, medverkar i och utmejslar det könssegregeringsmönster som så småningom avsatt sig i de båda organisationerna?” (Lindgren, 1985, s. 12)

Lindgren, liksom Fürst, utgår från både strukturella och synliggörande feministiska teorier, men går också vidare i den feministiska diskussionen genom att diskutera hur könssegregering skapas: ”Mitt fokus ligger (...) på de sociala processer som leder till att en könssegregering nästan obönhörligen etableras” (1985, s. 22).

> Jag betraktar arbetsorganisationen som en samling delvis konflikterande intressen och maktkonstellationer, vilka bärs upp, och återskapas samt förändras i det vardagliga mötet mellan människorna i organisationens verksamhet. (Lindgren, 1985, s. 13)

Lindgren är på så vis intresserad av de sociala processer som leder till att könssegregering etableras på en arbetsplats. ”Frågeställning-

en gäller därmed vilka organisationsinterna sociala relationer och maktkonstellationer som utmärker, medverkar i och driver denna process." (Lindgren, 1985, s. 22)

Här fyller Hanne Haavinds könssocialisationsteori en viktig funktion. För Lindgren tar Haavinds teori sin utgångspunkt i "den specifika avvikelsegrupp som kvinnor utgör genom sin underordnade position m a p socialt kön" (Lindgren, 1985, s. 24).

Haavinds teori ses vidare i ljuset av hur kvinnors relationer till varandra ser ut, och att kvinnors personliga förhållningssätt till varandra bestäms av deras förhållningssätt till män (Haavind, 1982, s. 403). Lindgren i sin tur menar att denna teori inte bara påpekar något centralt om förhållandet mellan kvinnor och män, utan också något oerhört betydelsefullt ifråga om maktförhållandet mellan könen, d.v.s. att manligheten är överordnad kvinnligheten (Lindgren, 1985, s. 25).

Haavind sätter upp fyra kvinnliga förhållningssätt till manskulturen, som kvinnor då kan inta, och som Lindgren uppmärksammar. För det första, att kvinnor konkurrerar som män, för det andra, att kvinnor konkurrerar som kvinnor, för det tredje att kvinnor inte konkurrerar med män, och för det fjärde att kvinnor gör motstånd och vill förändra (Lindgren, 1985, s. 27). De som bryter mot könsmönstret drabbas av bestraffningar, som Lindgren skriver kan "ingen slippa undan de könsmässiga värderingarna. Den negativa bekräftelsen föreligger hela tiden som en risk" (Lindgren, 1985, s. 26).

Lindgren är främst intresserad av vilka av dessa strategier som är möjliga för kvinnor när de hanterar underordningen. Det blir då möjligt att diskutera hur de könssegregerande processerna ser ut, och att försöka förändra dem. Det är viktigt att försöka förändra dem så att "'könsmedvetna' solidaritetssystem kan utvecklas" (Lindgren, 1985, s. 72). Dessa könsmedvetna system skulle kunna motverka de könssegregeringstendenser som bl.a. har sin grund i de externa betingelserna (Lindgren, 1985, s. 72).

Diskussion

De tre avhandlingarna - av Gisselberg, Fürst och Lindgren – fokuserar kvinnors arbete och könssegregerande processer. Under 1970-talet handlade den feministiska forskningen om att påvisa att kvinnor är segregerade och underordnade i förhållande till män, främst i arbetslivet. Men här studeras i stället hur de könsseg-

regerande processerna äger rum. Att kunna formulera sådana syften kräver såväl en teoretisk grund som är kritisk, och en som är synliggörande ifråga om kvinnors roll i arbetslivet. Och de kräver också socialisationsteorier som de som Fürst, Gisselberg och Lindgren använder. Berit Ås teori om kvinnokultur, liksom Chodorows teori om hur pojkar och flickor socialiseras könsspecifikt från tidig barndom, och Haavinds interaktionistiska teori om könssocialisation.

I senare avhandlingar från slutet av 1980-talet och framåt diskuterar ofta kön symboliskt - eller åtminstone pluralistiskt. I Fürsts, Gisselbergs och Lindgrens avhandlingar diskuteras kön inte så, utan här rör det sig, som i Lindgrens fall, om faktiska skeenden i mötet mellan människor som i sin tur relaterar till en struktur, som då Lindgren – för att nämna ett exempel - kallar ”externa betingelser”. Detta är fortfarande en stor skillnad jämfört med senare förståelse av kön och makt, men ändock är det banbrytande i det att kön ses som så interaktivt och obestämt.

Det sena 1980-talet, vetenskapsteorin och den pluralistiska kvinnan

I diskussionen av den litteraturvetenskapliga feministiska forskningen såg jag ett antal förändringar i teori och forskning, som visade sig under slutet av 1980-talet, och som befästes alltmer under 1990-tal och 2000-tal. Här handlade det om att forskningen blev mer och utförligt vetenskapsteoretisk och – kritisk, den enhetliga kvinnan dekonstrueras, könsteorierna integreras, och samhälls- och maktförståelsen förändras härmed.

I det sena 1980-talets sociologiska avhandlingar har dessa förändringar inte slagit igenom helt och fullt ännu. Men vetenskapskritiken är mycket närvarande, liksom synliggörandet av kvinnorna utifrån deras eget perspektiv, och utifrån en pluralistisk synvinkel. Det sker en tyngdpunktsförkjutning från ”kritik till konstruktion av begrepp och teorier” som bygger på forskningen om kvinnors liv och situation och som möjliggör en ny förståelse av kön och av samhälle (Widerberg, 1999, s. 613).

Föreställningen om den enhetliga kvinnan dekonstrueras och det är möjligt att diskutera skillnader kvinnor emellan. Som Lisbeth Larsson skriver, så förvandlas ”Kvinnan med stort K (...) till kvinnor i obestämd form pluralis precis som 70-talets Feminism blir det

mångfaldigade feminismer." (Larsson, 1996, s. 6) 1980-talets gemensamma rörelse kan ses som ett feministiskt arbete som leder bort från den enhetliga synen på kvinnan och feminismen, och som var påtaglig under 1970-talet.

Dorothy Smiths ståndpunktsteori kom att bli mycket viktig för feministisk sociologi (Ljung, 2007, s. 241). Den kan ses som ett exempel på att inte utgå från de förtryckande patriarkala strukturerna, utan istället ha sin utgångspunkt i kvinnors erfarenheter. Smiths teori handlar om att synliggöra och begreppsliggöra olika relationer i det vardagliga livet och att utifrån det utveckla och binda ihop analyser på både mikro- och makronivå (Ljung, 2007, s. 242).

Dorothy Smith är kanske mest känd för sina monografier från sent 1980-tal och tidigt 1990-tal, men i det här sammanhanget är det hennes 1970-talstexter som används, kanske främst "A sociology for Women" från 1979. Där ställs frågan: "How to begin from our own centre, how to begin from our own experience, how to make ourselves as women the subjects of the sociological act of knowing." (Smith, 1979, s. 154) Smiths förslag är att starta från kvinnors ståndpunkt: the "standpoint of women". På så vis skulle kvinnors erfarenheter hamna i centrum och en tvåfaldig kunskap om världen skulle bli möjlig att studera (Smith, 1979, s. 169).

Redan här står diskrepansen mellan kvinnors liv och den traditionella sociologins uteslutande av kvinnors utgångspunkter och erfarenheter i centrum för hennes teori och analys. Smith skriver:

> Sociology provides a mode which people can relate to themselves and to others in a mode which locates them as subjects outside themselves and to others in a mode which locates them as subjects outside themselves, in which the coordinates are shifted to a general abstracted frame and the relation of actions, events etc, to the local and particular is suspended or discarded. (Smith, 1974, s. 7)

Redan i artiklarna från 1970-talet börjar hon alltså formulera en kritik mot sociologiämnet som uteslöt kvinnors erfarenheter. Istället vill hon se ett feministiskt perspektiv som i grunden förändrar vetenskapen.

Fler teoretiker än Dorothy Smith visar sig också bli betydelsefulla, och jag diskuterar dessa i förhållande till avhandlingarna under 1990- och det tidiga 2000-talet.

Av det sena 1980-talets avhandlingar diskuterar jag Johanna Essevelds *Beyond Silence: Middle-Aged Women in the 1970's* (1988) och Karen Davies *Women and Time: Weaving the Strands of Everyday Life* (1989).

Johanna Esseveld: Beyond silence (1988)

Johanna Essevelds avhandling *Beyond Silence: Middle-Aged Women in the 1970's* (1988) handlar om att synliggöra det osynliggjorda, att synliggöra kvinnors liv utifrån deras egna perspektiv:

> I attempt to make women's silences audible by presenting their reflections and actions in their daily lives, against the background of a particular society and historical period. (Esseveld, 1988, s. 8)

Esseveld är intresserad av de tystnader i kvinnors liv som osynliggjorts inom sociologin (1988, s. 8). Det handlar också om att studera en grupp av kvinnor som varit mer osynliggjorda än andra; medelålders kvinnor, under 1970-talet (1988, s. 8). En av anledningarna till detta val, är som Esseveld skriver: "I believe that this generation of women offers an insight into a theoretical problem: continuity and change in identity against the background of a changing society" (1988, s. 8 och 10) .

Essevelds feministiska perspektiv diskuteras noggrant och kan beskrivas som ståndpunktesteoretiskt. Framförallt grundar det sig i den feministiska teoretikerns Dorothy Smiths texter. Där ses kvinnors ståndpunkt som en problematik att utforska, förklara:

> What must be explained is that which actually occurs in women's everyday world and how these events are experienced by them. In giving central emphasis to women's experience, I do not assume that all women share one and the same experience. Instead, I assume experience to be located in society and history, embedded in a set of social relations which produce both its possibilities and limitations. (Esseveld, 1988, s. 45)

Denna syn på kvinnors liv och vardag, och deras egen upplevelse av den, visar på en övertygelse om skillnader och diversitet kvinnor emellan. Texten visar också på uppfattningen att kvinnors erfarenheter måste studeras noggrant i förhållande till samhälle och historia. Vad som är ytterst centralt är de sociala relationernas viktiga funktion – det är de som skapar både möjligheter och begränsningar. I denna syn på människor och dess omgivning och hur de bör studeras, ryms uppfattningen att kvinnor både skapar sin omgivning, men också begränsas och påverkas av den.

Ett medvetet feministiskt vetenskapsteoretiskt perspektiv klargörs också. Esseveld vill "contribute to the development of a 'critical' science" (Esseveld, 1988, s. 45), som är kritisk mot objektivitet, hierarki och kontroll inom samhällsvetenskaperna. Det är också viktigt att vetenskapen är emancipatorisk:

> Emancipation suggests to me the eventual end of social and economic conditions that oppress women and the achievement of a society free from sexist bias. The ideal for such a science is that it should enhance the self-emancipation of women, I believe that social scientists can contribute to this process by analysing and exposing the social and societal relations that constrain and limit individual experience. (Esseveld, 1988, s. 46)

Vetenskapen kan förändra verkligheten och när verkligheten förändras måste också vetenskapliga förklaringar förändras (Esseveld, 1988, s. 46).

Karen Davies: Women and Time (1989)

Karen Davies avhandling *Women and Time: Weaving the Strands of Everyday Life* (1989) synliggör och problematiserar kvinnors förhållande till och erfarenheter av tid, som ses som en social konstruktion (Davies, 1989, abstract). Detta görs genom att studera en specifik grupp av svenska kvinnor i deras vardagsliv, utifrån ett feministiskt ståndpunktsteoretiskt perspektiv som liknar Esseveld. ”I attempt to to see women as actors, actively weaving the temporal strands of their everyday lives.” (Davies, 1989, s. 10)

Detta innebär att diskutera kvinnors tid och erfarenheter av tid som olika männens, vilket relateras till en patriarkal struktur som är orsaken till att kvinnor exkluderas från den högt värderade tiden i samhället, liksom inom vetenskapen. Den högst värderade tiden är nämligen linjär (Davies, 1989, s. 40). Kvinnors relationer och arbetsvärldar kännetecknas av uppgifts-orientering. Det kan ses som en ”naturlig nödvändighet”, eftersom kvinnors arbete är reproduktion: omvårdnad, hushållsarbete, vård av barn o.s.v. (Davies, 1989, s. 40) Davies konstaterar att uppgifts- eller processorienterad tid inte är möjlig att växla till monetär valuta, och därför hamnar också kvinnors service- och omvårdnadsjobb utanför vad som är centralt och högst värderat i det kapitalistiska och patriarkala samhället (Davies, 1989, s. 9). Detta har också den tidiga feministiska forskningen visat, t.ex. i debatten om kvinnors obetalda arbete.

Davies menar alltså att tid kan ses som ett instrument för att utöva makt och kontroll, och att klocktid, som hon kallar ”male time” kan användas för att utöva just makt och kontroll över kvinnor. Detta såväl på en individuell som en strukturell nivå.

Men Davies menar också att själva begreppet tid måste problematiseras i förhållande till kvinnors erfarenheter, och detta visar att det feministiska perspektivet fördjupats och vidgats jämfört med tidigare. Här kommer nämligen en symbolisk nivå in, när den soci-

ala konstruktionen av tid diskuteras. Här är det återigen Dorothy Smiths teorier som är utgångspunkten. Davies skriver:

> Women's lives cannot be analysed by a temporal understanding which chops time up into segments and which removes the research subject from her context and history. A processual analysis, based on qualitative understanding of time, is in my opinion necessary. (Davies, 1989, s. 48)

Studiens emancipatoriska värde är också starkt närvarande, precis som i Essevelds avhandling: ”I furthermore suggest that we, as women, can play a decisive role in the future shaping of our temporal consciousness and patterns.” (Davies, 1989, s. 10)

Diskussion

Essevelds och Davies avhandlingar kan sägas vara ingången till ”den reflexiva fasen”, framförallt gällande deras fokusering av olikheter mellan kvinnor och inkluderingen av ett vetenskapsteoretiskt perspektiv.

Det är samtidigt så, att avhandlingarna är kraftigt synliggörande och uppvärderande av kvinnors liv och perspektiv, vilket brukar ses som ett uttryck för den ”synliggörande kvinnoforskningen”. Under den reflexiva fasen frångås detta och man fokuserar istället resonemang kring könssegregation och dess orsaker, än fokuserar kvinnor som subjekt.

De två avhandlingarna, liksom många andra med dem, inkluderar en genomtänkt vetenskapsteoretisk grund. Essevald och Davies använder sig främst av Dorothy Smiths teorier.

Här diskuteras ontologiska, epistemologiska och metodologiska positioneringar. Vad som verkligen måste betonas, är hur viktig roll metodologin får, och hur stora krav som ställs på metoden i dessa feministiska avhandlingar med ståndpunktsteoretiskt perspektiv. Metodologiska problem skapas som måste lösas, och som också diskuteras som centrala problem i avhandlingen. Som Esseveld skriver:

> However I also assume that my position as a feminist researcher provides me with insights into societal relations of oppression and exploitation. One of the dilemma's in the process of analysis then was how to move beyond the interviewed women's own descriptions to make visible these societal relations without objectifying the women. (Esseveld, 1989, s. 47)

Här handlar det framförallt om att inte hamna i samma förtryckande och objektifierande position som forskaren inom androcentrisk vetenskapstradition.

Vad gäller dekonstruktionen av kvinnan görs både ett enhetliggörande av kvinnor liksom en diversifiering av dem gällande – en diversifiering genom att skillnader mellan olika grupper av kvinnor synliggörs, t.ex. som i Essevelds avhandling att vissa grupper av kvinnor – t.ex. medelålders – är mer osynliggjorda än andra, medan ett enhetliggörande blir tydligt i t.ex. Davies avhandling när det talas om att kvinnors upplevelse av tid är annorlunda än mäns, mer uppgiftsorienterad, och inte som klocktid.

Denna medvetenhet och upptagenheten vid att diskutera såväl olikheter som likheter mellan kvinnor och olika grupperingar av kvinnor, upplever jag ändå som något nytt i sociologiska feministiska sammanhang, trots att diskussionen av kvinnors olikheter inte dras fullt ut. Detta är också specifikt för den senare delen av den synliggörande fasen, när teorier som utgår från kvinnors eget perspektiv och som sätter kvinnor i centrum, möjliggör uppmärksammande av just detsamma, men man har ännu inte kommit till punkten där kvinnligheten dekonstrueras, och konstruktionen av kön hamnar i blickfånget. Davies avhandling diskuterar i och för sig olika teoretiska infallsvinklar på tid och problematiserar tidsbegreppet på ett sätt som måste kunna ses som symboliskt i Hardings definition, även om det inte är kön som diskuteras symboliskt. I vilket fall som helst leder det in på ett allt större intresse för text, språk, meningsskapande och socialkonstruktionism, vilket vi kommer se mer av i kommande avhandlingar.

1990-talets och det tidiga 2000-talets reflexiva forskning

Synliggörandet av kvinnors liv och situation inklusive teoriutvecklingen lade grunden för vad som kan kallas den reflexiva fasen. Det är en omfattande, mångdimensionell och olikartad feministisk teori som aktualiseras, och en stor mängd feministisk empirisk forskning som skrivs. Det handlar framförallt om ett komplext problematiserande av kön och en ny typ av feministisk kritik, som inkluderar analys av olika dimensioner i samhället.

Förutom denna övergripande förändring, ser vi nu en likhet med vad som hände i 1990-talets och 2000-talets litteraturveten-

skapliga feministiska forskning; föreställningen om kvinnan dekonstrueras, vetenskapsteorin och vetenskapskritiken blir viktig, könsteorierna införs och en ny syn på makt och samhälle inkluderas. De nya teorierna varieras och kombineras och tas även avstånd ifrån i den empiriska forskningen.

Vetenskapsteori och vetenskapskritik

Till att börja med blir forskningen för första gången vetenskapsteoretisk och -kritisk, och är därmed både en diskussion av vetenskapens uppbyggnad och en kritik av den. Diskussionen och kritiken gäller såväl den egna feministiska vetenskapen som den manligt bestämda ”normalvetenskapen” (Widerberg, 1999, s. 618). Jag kommer nedan att diskutera feministiska kunskapsteoretiker som Dorothy Smith, Sandra Harding och Joan Scott – vilka alla är viktiga för den reflexiva feministiska forskningen.

Könsteorierna och dekonstruktionen av kvinnan.

Den synliggörande inriktningen lade också grunden för dekonstruktionen av kvinnan. Här fokuserades jämförelser och skillnader mellan kvinnor och dekonstruktion av kvinnan som en enhetskategori (Widerberg, 1999, s. 621).

Inom den feministiska forskningen ser man två könsteorier som båda utgår från en förståelse av kön inte endast på en individ- och strukturnivå, som förr, utan också på en s.k. symbolisk nivå (Widerberg, 1999, s. 618). Skillnaden mellan dem är att man kan se den strukturalistiska könsteorin i en mer modernistisk, strukturalistisk tradition och som dessutom är mer realistisk och empirisk. Där förstås kön som mötet mellan en symbolisk, strukturell och en individuell nivå, och ofta utifrån en tanke om patriarkat eller genussystem. I den poststrukturalistiska könsteorin ses kön som skapat i diskurser i språket, och stor vikt läggs vid textens meningsskapande betydelser.

Kunskap och samhälle

Det blir också möjligt att se på förhållandet mellan kön, makt, samhälle och kunskap på nya sätt. För den poststrukturalistiska feministiska forskningen ses texten som betydelse- och meningsskapande i sig, och att det är i texten, liksom för många också i kontexten, som kön och makt skapas. För den forskning som inte tagit till sig detta, blir det ändå en möjlighet att fördjupa den symboliska diskussionen av kön med en socialkonstruktionistisk könsteori – antingen den strukturalistiska eller poststrukturalistiska.

I någon form kommer denna diskussion om könskonstruktion i förhållande till samhälle, kunskap och makt att finnas närvarande i nästan varje sociologisk feministisk avhandling från 1990-talet och framåt, även om de ovan beskrivna könsteorierna inte är lika framträdande i det sociologiska materialet som det litteraturvetenskapliga.

Två reflexiva diskurser?

Vi kan redan från tidigt 1980-tal fram till början på 1990-talet se att postmodernism och poststrukturalism medför nya angreppssätt, och att konstruktion och dekonstruktion blir viktiga analytiska redskap i forskningen. Ett exempel är att kvinnor ses som en heterogen grupp och att biologisk essentialism och social konstruktionism polariseras mot varandra (Ljung, 2007, s. 221). Dessa drag kan vi se redan i det sena 1980-talets avhandlingar, men de blir mycket tydligare under 1990-talet.

Ibland menar man att en reaktion mot en ”extrem” socialkonstruktionism och poststrukturalism kommer till stånd Det är en process som pågår in på 2000-talet, och påbörjas någon gång i mitten på 1990-talet (Iversen, 2002; Ljung, 2007). Här förs krav på realism fram. Kritiken handlar om relativismens problem, och problemet att förena vetenskaplig analys med feministisk ideologi sätts i centrum. Detta ser vi inget av i mitt material, men däremot ser vi en vidareutveckling av socialkonstruktionistiska och poststrukturalistiska perspektiv, framförallt postkolonialism, intersektionalism och queerteori. Kön diskuteras intersektionellt tillsam-

mans med etnicitet och makt,[40] och den påtvingade heterosexualiteten ses som betydelseskapande ifråga om kön i många avhandlingar.

1990-talets avhandlingar

Här diskuteras Kerstin Häggs *Kvinnor och män i Kiruna: om kön och vardag i förändring i ett modernt gruvsamhälle 1900-1990* (1993), Carin Holmbergs *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par* (1993), Diana Mulinaris *Motherwork and Politics in Revolutionary Nicaragua* (1996) samt Stina Jeffners *”Liksom våldtäkt, typ”: om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* (1997).

Kerstin Hägg: Kvinnor och män i Kiruna (1993)

Kerstin Häggs avhandling *Kvinnor och män i Kiruna: Om kön och vardag i förändring i ett modernt gruvsamhälle 1900-1990* (1993) är intressant på flera sätt. Den är till att börja med typiskt synliggörande i sin ambition att vilja problematisera kvinnors levnadsvillkor i Kiruna mellan år 1900 och 1990, utifrån en medvetenhet om manlig dominans och osynliggörande av kvinnan (se t.ex. Hägg, 1993, s. 217). Det handlar främst om att studera flickors och kvinnors levnadsvillkor, men Hägg är övertygad om att dessa måste relateras till männens och pojkarnas:

> genom att undersöka hur villkoren för samhandlingar mellan kvinnor och män förändrats under den tidsrymd som studien omfattar förväntar jag mig att få kunskap om vad denna förändringsprocess innebär och hur kvinnligt och manligt skapats i lokalsamhället i Kiruna. (Hägg, 1993, s. 14)

Hägg studerar hur kön skapas i relationen mellan människor, hon menar att ”kön är en grundläggande social kategori som interagerar med andra sociala kategorier i många olika och komplicerade mönster” (Hägg, 1993, s. 16). Här handlar det om att se samhället som könsimpregnerat och att likaså se de samhälleliga könsord-

[40] Intersektionell analys handlar om ”hur människors levnadsvillkor formas i skärningspunkten för (flera) maktstrukturer. Människors levnadsvillkor skapas inte inom ramarna för en kultur, en könsordning och en klasshierarki utan flera ordningar som dessutom är kontextbaserade.” (de los Reyes, Molina och Mulinari, 2002, s. 24)

ningarna som historiskt och kulturellt föränderliga. Hägg uppfattar också könsordningar och könsrelationer som ömsesidigt påverkande varandra, ifråga om

> det sätt på vilket människan handlar i världen och tolkar och förklarar sin tillvaro. Med könsmönster eller könsrelationer avser jag olika former för samhandlingar mellan individer och grupper av olika kön. Dessa är beroende av och utvecklas i relation till rådande materiella, sociala och kulturella förhållanden som klasstillhörighet, etnicitet och tradition. Den individuella utformningen av kön påverkas av förändringar i den dominerande könsordningen och i existerande könsmönster. (Hägg, 1993, s. 16)

Detta perspektiv på främst kön, och indirekt även makt, diskuteras i förhållande till Sandra Hardings teori om kön som en företeelse fungerande på flera nivåer. Kön omfattar på så vis en strukturell, en individuell och en symbolisk nivå. Den individuella nivån rör könsidentiteten, den strukturella omfattar den sociala organisationen av kön i samhället och den symboliska nivån handlar om de samhälleligt accepterade och integrerade föreställningarna om kvinnligt och manligt, i språket, konsten eller i media t.ex. (Harding 1986, t.ex. s. 15-20, 52-57, 126-135; Hägg, 1993, s. 17-19). De tre nivåerna interagerar och är föränderliga, och de är asymmetriska i avseendet att de ger det manliga högre värde än det kvinnliga.

Hägg lägger störst viktig vid den individuella nivån liksom den symboliska, eftersom de ses som skapande den sociala organisationen av kön i samhället; den strukturella nivån:

> Den strukturella dimensionen av kön formas och reproduceras i konkreta möten och maktkonflikter, öppna eller dolda, mellan kvinnor och män, mellan män och män, mellan kvinnor och kvinnor. Olika normsystem för kvinnor och män utvecklas och fungerar som gränser mellan kvinnligt och manligt. Dessa gränser förändras genom att kvinnor och män får gränsöverskridande uppgifter och positioner och genom förändringar i normsystem och föreställningar om manligt och kvinnligt. (Hägg, 1993, s. 21)

Att Hägg diskuterar den symboliska nivån, eller dimensionen, av kön och dess betydelseskapande funktion så mycket, är intressant.[41] Detta är ganska nytt och ovanligt i sociologiska feministiska avhandlingar under tidigt 1990-tal och tyder på ett intresse för nya frågor. Eftersom den symboliska dimensionen spelar en stor roll i skapandet av föreställningar om kvinnligt och manligt, så lägger alltså Hägg stor vikt därvid. Förutom betoningen av det symboliska är det också

[41] Hägg använder begreppet dimension, jag använder begreppet nivå. I diskussionen om Häggs avhandling används de synonymt.

av vikt att se att de tre dimensionernas samverkan betonas (se t.ex. Hägg, 1993, s. 23).

Hägg knyter an till den feministiska traditionen också genom sin utgångspunkt i vardagslivet. Det är där konstitueringen av kön sker och här används Dorothy Smiths *The Everyday World as Problematic* (1988), där Smith utvecklar sina ståndpunktsfeministiska teorier om kön och vardagsliv. För Smith är det, som ovan diskuterat, en viktig uppgift för sociologin att problematisera det vardagliga utifrån kvinnors och mäns vardagsliv, och relationen mellan mäns och kvinnors vardagsliv (se t.ex. Hägg, 1993, s. 24). Hägg betonar också vikten av Smiths kritik av den etablerade sociologin som objektifierar de sociologiska subjekten, såväl forskaren som de personer som studeras. Att istället använda sig av en sociologi för och om kvinnor synliggör de vardagliga processernas organisation och hur dessa är integrerade i, samt uttryck för, sociala och ekonomiska processer i samhället (Hägg, 1993, s. 24). För Hägg har Smiths teorier varit av ytterst konkret betydelse som inspiration för intervjuarbete och upplägget av studien.

Carin Holmberg: Det kallas kärlek (1993)

Carin Holmbergs avhandling *Det kallas kärlek. En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par* (1993) har ett starkt feministiskt kritiskt och problematiserande innehåll. Syftet är ”att försöka lokalisera hur, och med vilka sociala mekanismer, kvinnors underordning och mäns överordning konstitueras” (1993, s. 18). Detta studeras bland unga barnlösa heterosexuella svenska par, och en del av syftet är också att analysera hur dessa par ”därmed bidrar till upprätthållandet av det svenska manssamhället” (Holmberg, 1993, s. 18). Anledningen till valet av barnlösa par som empiri, beror på att Holmberg vill visa att maktasymmetrierna finns redan innan (om) paren skaffar barn; det är alltså inte barnen som är orsaken till den bristande ”jämställdheten” (Holmberg, 1993, s. 18).

Holmberg kombinerar olika teoretiska ansatser. Ifråga om analysen av den strukturella nivån rörande reproduceringen av manssamhället, används de feministiskt strukturalistiska teoretikerna Anna G. Jonasdottírs kärleksteori, Yvonne Hirdmans genussystemsteori och Maud Eduards teori om kvinnors kollektiva handlande. Dessa teorier beskriver alla, på olika sätt hur manssamhället upprätthålls, vilket också är vad Holmberg är intresserad av: hur

”kvinnors underordning och mäns överordning reproduceras i parförhållandet utifrån det faktum att samhället är ett manssamhälle.” (Holmberg, 1993, s. 21) De beskriver också hur skapandet, konstruktionen, av kön, på strukturnivån formas av manssamhällets regler gällande manligt och kvinnligt och interaktionen könen emellan.

Holmberg ser det då som att de samhälleliga strukturerna utgör ramar för aktörerna i vardagsverkligheten (Holmberg, 1993, s. 25), men att det finns handlingsutrymme för aktörerna själva (Holmberg, 1993, s. 19).

Upprätthållandet av manssamhället kan med Jonasdottírs teori ses på strukturnivån som att kvinnor ger män kärlek och omvårdnad, medan män tar emot utan skyldighet att ge tillbaka detsamma. Med Hirdmans genussystemteori kan upprätthållandet på strukturnivån ses som orsakat av isärhållandets (mellan könen) logik, och att mannen är norm. Enligt Eduards teori så hindras kvinnor strukturellt från att komma samman och tala om erfarenheter som politiskt relevanta (Holmberg, 1993, s. 75).

Men också mötet mellan man och kvinna i en parrelation studeras som uttryck för reproducering av manssamhället – d.v.s. hur varje par i sig ”bidrar till upprätthållande av det svenska manssamhället” (Holmberg, 1993, s. 18). Holmberg har valt att utgå från den symboliska interaktionismen, och att likaså anpassa den till en feministisk problematik med hjälp av Hanne Haavinds och Kathy E. Fergusons teorier (Holmberg, 1993, s. 52 ff).

Den symboliska interaktionismen fungerar i Holmbergs avhandling som en länk mellan struktur och individ. Holmberg förklarar det så här: ”Den symboliska interaktionismen är en teori som visar hur samhällets sociokulturella strukturer internaliseras i individen” (Holmberg, 1993, s. 37). På så vis kan Holmberg visa hur samhälleliga föreställningar om manligt och kvinnligt kan sägas internaliseras i individen, men också manifesteras i relationen mellan människor (Holmberg, 1993, s. 75).

De subtila mönstren måste fångas ur både kvinnan och mannens synvinkel för ”könsordningen är något båda två är delaktiga i att konstruera” (Holmberg, 1993, s. 17). Båda är delaktiga i att återskapa den patriarkala samhällsstrukturen. Dessutom är det individer som upprätthåller strukturer, liksom det är individer som förändrar dem. Och det är just i mönstren för interaktion som Holmberg vill se hur upprätthållandet av ”manssamhället” och ”den patriarkala samhällsstrukturen” uttrycks: ”hur och med vilka sociala mekanismer under- och överordningen upprätthålls i parförhållandet i ett

samhälle av den nordiska typen med en ideologi om jämställdhet och utan formella hinder för dess genomförande" (Holmberg, 1993, s. 22).

Den symboliska interaktionismens mer allmänna socialiseringsdiskussion görs relevant av Holmberg i ett feministiskt sammanhang, genom att relateras till Haavinds teori om könsidentitet. Hanne Haavinds teori om hur könsidentitet skapas interaktionistiskt, ses av många feministiska sociologer som en mycket viktig socialisationsteori, och jag har redan diskuterat den i förhållande till Gerd Lindgrens avhandling. Till att börja med är det centralt att könsidentiteten av Haavind anses bygga på en särskild process, och kan ses i samband med hur den symboliska interaktionismen betraktar självets socialisation, att kön sorterar alla människor i två sociala kategorier. Sorteringskriteriet är biologiskt, men det är bara starten på processen där alla blir pojke eller flicka, och därefter också blir det för sig själva. "Kjønn er ikke noe man *har*, og det er ikke bare en kategori man *tilhører*, men det er det man *er*." (Haavind, 1982, s. 142) Man tar sin könsidentitet som ytterst självklar och kopplar samman den med det biologiska könet som om den vore given. Men i själva verket är det i en stark, interaktionistisk process som denna könsidentitet internaliseras. Holmberg konstaterar i enlighet med Haavind att en persons handling av andra ses mot bakgrund av dennas/dennes kön, vilket sedan ligger till grund för dessa andras tolkning av handlingen (Haavind, 1982, s. 151; Holmberg, 1993, s. 47).

Hela detta skeende är impregnerat av en maktordning. Kvinnor internaliserar den könsliga hierarkin som en del i sin könsidentitet. Konsekvensen av detta blir att underordnas i förhållande till män samtidigt som de på så vis blir bekräftade som kvinnor (Holmberg, 1993, s. 45). På så vis får såväl män som kvinnor personlig bekräftelse av varandra (Haavind, 1980, s. 60). Detta påstående kan förstås uppfattas deterministiskt, men Holmberg betonar att självet är föränderligt – det är en utgångspunkt i den symboliska interaktionismen – man kan vara olika stark ifråga om selektivitet gällande könsidentiteten (Holmberg, 1993, s. 45).

Kathy E. Ferguson tydliggör ytterligare det feministiska perspektivet, genom att betona vikten av att lägga till makt – på flera plan - i analysen. Konflikter inom individen måste studeras och utgångspunkten måste vara att interaktion inte sker mellan jämlikar. För kvinnor är förhållandet till den generaliserade andre problematiskt och liknar ett moment 22:

> När kvinnor internaliserar den generaliserade andre internaliserar de samtidigt ett patriarkalt samhälles handlingsmönster för och föreställningar om kvinnor. De ”övertar” härskarens perspektiv på sig själva: kvinnor definieras oftast genom sin relation till andra och mer sällan som självständiga subjekt. I ett manssamhälle konfronteras kvinnor med den generaliserade andre som tillskriver dem status av att vara ”den andra”, som avvikande från den manliga normen. (Holmberg, 1993, s. 53)

Internaliserandet av ”den generaliserade andra” är en förutsättning för att flickor/kvinnor ska utvecklas till abstrakt tänkande människor, men samtidigt gör det att de i självet internaliserar kvinnoförtrycket. Här menar Holmberg att man tydligt ser hur kvinnor själva bidrar till att bära upp könsförtrycket (Holmberg, 1993, s. 54).

Likaså är det viktigt att betona att interaktion inte sker mellan jämlikar, och att ett interaktionistiskt maktperspektiv måste användas. Det är nämligen så att den person eller grupp som har ”makt” har möjlighet att definiera den aktuella situation som uppkommer i interaktionen (Holmberg, 1993, s. 55). Den som har makt att definiera en situation formar inte sitt eget handlande utifrån de medagerandes, och det leder också till att den som har ”makt” inte behöver göra rollövertaganden i samma utsträckning som de underordnade. På så vis är interaktion asymmetrisk.

Så binder också Holmberg slutligen ihop de tre strukturalistiskt feministiska ansatserna med den symboliska interaktionismen. Vad som då blir Holmbergs hypotes, är att det strukturella förtrycket av kvinnor visar sig och reproduceras på olika sätt interaktionellt. Med Jonasdottírs kärleksteori leder denna process av manssamhällets upprätthållande till att kvinnor intar mäns perspektiv på situationen, medan män i mindre utsträckning ser utifrån kvinnors perspektiv. Utifrån en analys av genussystemet i Hirdmans tappning kommer det att handla om att differentiering mellan könen sker genom att män skapar social distans till kvinnor, liksom att kön skapas som olikhet och hierarki, och att män är överordnade och kvinnor underordnade i situationer. Utifrån Maud Eduards teori leder processen till kvinnors identifiering med män som i sin tur leder till att kvinnor övertar mäns uppfattningar, vilket i sin tur ger män möjlighet att definiera den gemensamma situationen i förhållandet. Det är också dessa frågor, eller hypoteser, som drivs och delvis bekräftas i avhandlingen.

Diana Mulinari: Motherwork and Politics in Revolutionary Nicaragua (1996)

Diana Mulinaris avhandling: *Motherwork and Politics in Revolutionary Nicaragua (1996)* kan ses som en uppdaterad variant av ståndpunktsfeminism med starkt postkoloniala feministiska inslag. Innehållsmässigt handlar den om praktiskt mödrande i det revolutionära Nicaragua: ”women’s practice as mothers and its link to movements in the field of the political, particularly to movements of social protest” (Mulinari, 1996, abstract).

Mulinaris teoretiska positionering beskrivs utförligt, och syftar till att ”breaking the boundaries of otherness within feminist theory” (Mulinari, 1996, s. 32). Positioneringen presenteras i fyra teman som är avhandlingens metanarrativ: ”talking back”, ”learning as equals”, ”situated knowledge” och ”interconnections”.

”Talking back”, vilket är ett begrepp som Mulinari hämtat från bell hooks bok med samma namn, handlar om att makt inte ska ses endast som förtryck och dominans – utan som en rebellisk upprorisk verksamhet som grupper eller individuella genomför – såsom dessa nicaraguanska mödrar i sitt mödrande, och kan också ses som centralt inom feministisk verksamhet på olika sätt. För Mulinaris analys handlar det om att på olika nivåer visa kvinnors ”talking back”, och att göra det på ett sätt som i förhållande till den traditionella vetenskapen och sociologin möjliggör just detta. Bl.a. innebär det, i Dorothy Smiths efterföljd att bryta “the boundaries between the abstract sociological discourse and the everyday experience” (Mulinari, 1996, s. 34).

Learning as equals är en viktig metodologisk fråga; hur ska relationen mellan forskare och “utforskad” bli ett lärorikt förhållande mellan jämlikar? Kunskap ses som situerad; de kunskapsvärldar som forskare skapar är impregnerade av ras, genus, klass och sexualitet: ”The answer to the question who speaks is central to an understanding of the relations of power mediating claims to know” (Mulinari, 1996, s. 35). Likaså förespråkas situerad kunskap ifråga om kvinnors pluralitet. Identitet uppfattas av Mulinari som en position som är kontextuellt, politiskt och relationellt skapad.

”Interconnections” är begreppet som står för det fjärde metanarrativet. Här diskuteras skillnad – och Mulinari förespråkar istället användandet av begreppet diversity/diversitet i den feministiska teorin. Det är inte skillnaden i sig själv som ska vara intressant, utan diversiteten och specificiteten inom och mellan kvinnor. Likaså vill

hon se en ökad betoning på etnicitet och sexuell identitet, inte på klass. Men samtidigt riktas också kritik mot den postmoderna diskursen och en feministisk ståndpunkt som "underline commonalities and interconnections" förespråkas (Mulinari, 1996, s. 38).

Mulinaris avhandling liknar Esseveld och Davies avhandlingar från det sena 1980-talet. Också här är Dorothy Smiths teorier viktiga, kanske främst i fråga om den traditionella sociologins perifiering av det feministiska/kvinnan. Men epistemologiskt har diskussionen om positionalitet och ståndpunkt förändrats, liksom fokus också har gjort det – nu fokuseras istället den feministiska teorins perifiering av "tredje världens feminism", liksom Västs/Europas perifiering av "tredje världen" och "Latinamerika". Här är det den postkoloniala feministiska teorin med rötter i bl.a. poststrukturalism och black feminism som gör sitt inträde. Mulinari skriver:

> My point of departure is a feminist epistemology that acknowledges and affirms the plurality in and among women. As well as the plurality of identities that frames our lived worlds. Positionalitites as identities are not only ascribed, they are contextual and politically constructed. They are also relational. (Mulinari, 1996, s. 36)

Mulinari använder sig av ett flertal teorier för att skapa denna nya typ av ståndpunktsfeminism, som är postkolonialt och poststrukturalistiskt feministisk. Tänkandet kring makt och diskurs hämtas från Michel Foucault. Diskurser ses som "ways of creating representing and thinking about a particular subject" och dessutom är diskurser "embedded into power relations and shape and constrain lived worlds through the legitimated knowledge on subjects they produce" (Mulinari, 1996, s. 22).

För att förstå utanförskap och skillnad relaterat till kön, etnicitet och makt används ett postkolonialt feministiskt tänkande, med betoning på problematisering av "otherness":

> It is impossible to understand the dynamics of Otherness without weaving discourses that legitimate hierarchical relations of power to gender discourses. Both are based on the creation of binary and hierarchical opposition grounded on (assumed) biological or cultural differences. They also share the same dynamics through the construction of an exclusive Self and an excluded, marginalized, obscured (sometimes destroyed or annihilated) Other. (Mulinari, 1996, s. 26)

Det handlar här om en dekonstruktionsprocess, för att se hur dominering skapas genom binära och hierarkiska oppositioner. Här kan domination och maktutövande ses i hur vita kvinnor beskrivs som "den andra"; som irrationella, oförutsägbara och kaotiska, i relation till västerländska män, men samtidigt symboliserar civilisation och ordning i förhållande till kvinnor från kolonierna (Mulinari, 1996, s.

27). Gayatri Spivaks feministiska postkoloniala teorier används här av Mulinari:

> In the politics of domination there is a tendency to place more value on what men write about women, 'Whites' about 'Blacks' or 'non-Whites', 'heterosexuals' about 'lesbians' etc. (Mulinari, 1996, s. 36)

Likaså objektifierar den västerländska, ”vita” feminismen tredje världens kvinnor och deras feminism. Mulinaris feministiska alternativ och motstånd mot maktutövandet är en global feminism vars kärna är heterogeniteten i kvinnors kamp:

> Its aim to underline relatedness, to contest a concept of difference based on distance and to grasp the plausibility of difference but interlocked feminist practices. Its aim is to learn to think in terms of difference as connection with and responsibility towards others. (Mulinari, 1996, s. 38)

Denna globala feminism är den feministiska politik och det kulturella motstånd som Mulinari förespråkar.

Stina Jeffner: ”Liksom våldtäkt, typ” (1997)

I Stina Jeffners avhandling *”Liksom våldtäkt, typ” Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* (1997) är sexualiteten, och främst heterosexualiteten som norm, utgångspunkten för analysen:

> Är det möjligt att i ungdomars förståelse av våldtäkt identifiera en tydlig skiljelinje mellan våldtäkt och annan heterosexuell samhandling, eller måste förhållandet däremellan uttryckas på något annat sätt?
> Vilken betydelse har olika typer av kulturella normer för kön och heterosexualitet för vad ungdomar förstår som det ena (våldtäkt) eller det andra (”normal” heterosexuell samhandling)? (Jeffner, 1997, s. 15)

Synen på kön, makt och heterosexualitet vävs samman i ett feministiskt teoretiskt paket som betonar konstruktionism och interaktionism.

Synen på kön hämtar Jeffner från religionssociologen Eva Lundgrens forskning, som betonar könssocialisationsprocessen som ytterst interaktionistisk, och därtill som en livslång process

> där aktörerna konstituerar kön bland annat genom att de förutsätter, skapar, vidareutvecklar, fördjupar och förändrar kulturella könsnormer. (Jeffner, 1997, s. 17)

Mycket av det stabila i könsidentiteten, är format genom de kulturella könsnormer som reglerar kön. Men samtidigt finns förstås utrymme för förändring av könsidentiteten – den är ju socialt och kulturellt formad, och långt ifrån oföränderlig. Varje individ förhåller sig till dessa kulturella könsnormer genom att följa dem eller bryta mot dem, vilket också påverkar vidmakthållandet eller förändringen av dem, menar Jeffner. En utgångspunkt i avhandlingen är då att kulturella könsnormer är olika för killar respektive tjejer och att detta har betydelse för förståelsen av våldtäkt.

Konstruktionen av heterosexualitet ses som oupplösligt förbunden med konstruktionen av kön. Här använder Jeffner Judith Butlers teori från *Gender Trouble* (1990). Butler menar att heterosexualiteten är naturliggjord och därmed obligatorisk. Heterosexualiteten är enligt Butler, både beroende av och reglerande för könen som dikotoma (Butler, 1990, s. 151; Jeffner, 1997, s. 23). Förståelsen eller begripligheten av kön är beroende av att könen ses som biologiskt definierbara; vilket vi ser i könsdikotomiseringen. Könsdikotomiseringen kan beskrivas som de manifesterande sociala olikheterna mellan könen, som i sin tur uttrycks i praktiserandet av heterosexualitet (Jeffner, 1997, s. 151). Detta är enligt Butler den ”heterosexuella matrisens” logik. Den naturliggör såväl könsdikotomisering som heterosexualitet, och visar hur man i en heterosexuell kultur skapar sig en förståelse av hur biologiskt kön konstrueras och naturliggörs (Butler, 1990).

Kön och heterosexualitet, och de kulturella könsnormerna, behöver också relateras till makt: ”Detta för att fånga in föreställningar om en ”naturlig” olikhet mellan könen och det eventuella maktförhållande som finns inbyggt i sådana föreställningar.” (Jeffner, 1997, s. 20) Här används radikalfeministen Catharine MacKinnons teorier om förhållandet mellan kön, sexualitet och makt. MacKinnon ser sexualitet som en social konstruktion som är definierad av män och påtvingad kvinnor. Likaså är denna sexualitet konstituerande för förståelsen av kön (Jeffner, 1997, s. 20; MacKinnon, 1989, s. 128). Det är också denna heterosexualitet som upprätthåller och definierar manlig överordning som politiskt system (MacKinnon, 1989, s. 128).

> Male sexual desire is thereby simultaneously created and serviced, never satisfied once and for all, while male force is romanticized, even sacrilized, potentiated and naturalized, by being submerged into sex itself.” (MacKinnon, 1989, s. 137)

Jeffner ansluter till uppfattningen att de kulturella könsnormerna, upprätthålls av ett könsmaktssystem där heterosexualitet, kön och

makt är intimt sammanflätade. Könsmakten och mäns makt över kvinnor, blir naturliggjord genom konstruktionen av heterosexualitet (Jeffner, 1997, s. 21).

Hur vissa normer i en kultur kan ses som överordnade och andra som underordnade diskuteras i förhållande till R.W. Connells teori om ”hegemonisk maskulinitet” (Connell, 1987; Jeffner, 1987, s. 30).[42] Den hegemoniska manligheten är den dynamiska process som upprätthåller maktordningen, och som bygger på och träder i kraft av mäns globala dominans över kvinnor (Connell, 1987, s. 183).

Kvinnligheten kan inte vara hegemonisk på samma sätt, utan formas istället i relation till den hegemoniska maskuliniteten. Den kvinnlighet som ges mest kulturellt utrymme är den som på olika sätt är orienterad mot att tillmötesgå mäns önskningar. För unga kvinnor gäller att de ska vara sexuellt tillgängliga (Connell, 1987, s. 187; Jeffner, 1997, s. 30). Kvinnligheten definieras som motsats och komplement till den hegemoniska maskuliniteten. Könsdikotomisering sker i relation till hegemonisk maskulinitet vilket även möjliggör likhet mellan marginaliserade manligheter och vissa typer av kvinnlighet. Den viktigaste komponenten för hegemonisk maskulinitet är att den är heterosexuell (Connell, 1987, s. 186; Jeffner, 1997, s. 30-31). Jeffner har stor användning för detta resonemang eftersom hon vill diskutera olika former av hegemoniska normer för kön och heterosexualitet, liksom underordnade normer för kön och heterosexualitet. På så vis kan hon ”fånga den eventuella spänning mellan olika normer som informanter[na] förhåller sig till och som är av betydelse för deras förståelse av våldtäkt” (Jeffner, 1997, s. 31). Detta är viktigt eftersom: ”[d]et är den process där olika normer möts och relateras till varandra som hela tiden konstituerar kulturen” (Jeffner, 1997, s. 31).

Avhandlingen är emancipatorisk, och syftar till motstånd mot den manliga, liksom heterosexuellt definierade makten. Connells teori visar ju på möjligheten till förändring, och det gör även Michel Foucaults maktbegrepp, som Jeffner citerar.

Jeffner ser fördelar med den ”förändringskapacitet” som finns i Foucaults maktbegrepp: d.v.s. att såväl de överordnade som underordnade är delaktiga i reproduktion av maktmönstren. Där makt finns, där finns alltid motstånd till makten (Foucault, 1980, s. 119f; Jeffner, 1997, s. 22). Perspektivet relateras till avhandlingens konkreta forskningsuppgift; ungdomarna och deras förståelse av kön

[42] Jeffner översätter Connells begrepp ”hegemonic masculinity” (1987) till ”hegemonisk manlighet”. Vanligtvis översätter vi istället begreppet till ”hegemonisk maskulinitet”.

och heterosexualitet – våldtäkt. Jeffner menar t.ex. att det är viktigt att se ungdomarna i samspel med kulturen och normerna – de hjälper så att säga både till att förändra och förstärka dem (1997, s. 28). Dock visar avhandlingen på en dyster slutsats: ”[V]åldtäkt är en relativt accepterad handling i vårt samhälle” (Jeffner s. 260).

Diskussion

De avhandlingar som här diskuterats – Häggs, Holmbergs, Mulinaris och Jeffners - utgår ifrån omfattande teoretiska, feministiska paket.

Vi ser, precis som jag skrev inledningsvis, att avhandlingarna har en feministisk vetenskapsteoretisk (och –kritisk) grund. Och samtidigt som det refereras till feministisk vetenskapsteori, så skapas också vetenskapsteori - genom att avhandlingarna i hög grad kombinerar olika feministiska teorier till kompakta teoretiska paket, med ontologiska, epistemologiska och metodologiska nivåer.

Dekonstruktionen av kvinnan är också konsekvent. I Mulinaris avhandling ser vi t.ex. en betoning av såväl kvinnors olikheter som likheter – underbyggda av feministiska, poststrukturalistiska och postkoloniala tankegångar om hur kön och makt skapas och upprätthålls diskursivt.

Som jag betonat flera gånger ligger dekonstruktionen av kvinnan till grund för möjliggörandet av diskussionen om konstruktionen av kön. Även i avhandlingarna från 1980-talet såg vi en konstruktionistisk syn på kön – men konstruktionen av kön diskuterades inte i sig. I och med teorierna om könens konstruktion där symboliskt köns betydelseskapande funktion betonas allt starkare, liksom hur kön skapas i interaktion mellan en individuell, strukturell och symbolisk nivå, så är läget ett helt annat. Likaså är det möjligt att föra in diskussioner om etnicitet och sexualitet i könskonstruktionssammanhang. Jeffner och Holmberg har utförliga och systematiska diskussioner av sina uppfattningar om hur kön, heterosexualitet och makt samverkar i skapande av diskriminering och maktförtryck. Mulinari betonar etnicitet och kön i förhållande till makt och dominans.

Jag nämnde i inledningen också hur de två könsteorierna aktualiseras och möjliggörs. Dessa är inte speciellt framträdande i den sociologiska feministiska forskningen; inte alls som i de litteraturvetenskapliga feministiska avhandlingarna, där det var mycket

tydligare och enklare att placera en avhandling till den ena eller andra positionen, eller till båda, fast i olika avseenden.

En förklaring till detta är att uppdelningen i två könsteorier har konstruerats av Iversen (2002), som framförallt uttalar sig i en litteraturvetenskaplig och humanistisk tradition som inte går att översätta till en sociologisk och samhällsvetenskaplig på ett helt fruktbart sätt.

En annan förklaring – som också hänger ihop med ovanstående - är att den sociologiska forskningen inte anammat poststrukturalistisk språkförståelse på samma sätt som litteraturvetenskapen, där textanalys på ett mer uppenbart vis står i fokus. Inom sociologin studeras samhället och samhällets aktörer. Man är inte alls lika intresserad av språkets och textens betydelseskapande funktioner. Men samtidigt – vi har sett att avhandlingarna har välutvecklade feministiska teoretiska resonemang som hämtar teoretiska inslag från postkolonial feministisk teori och poststrukturell teori. Man talar mycket om konstruktion av kön, symboliska nivåer samt även diskurser – men lägger inte fokus på språket, utan på samhället och dess diskursiva sammanhang. Och då är det främst interaktionen mellan människor som är av intresse, samt hur interaktionen mellan människor (t.ex. i tal och handling) tar sig uttryck i förhållande till maktimpregnerade diskursers kulturella normer (t.ex. om kön). Intressant är hur avhandlingarna från det tidiga 1990-talet, till skillnad från tidigare, verkligen betonar den symboliska nivåns betydelse vad gäller konstitution och reproduktion av köns- och maktförhållanden. Den symboliska nivån konstituerar och reproducerar både individuellt och strukturellt kön och könsförtryck.

Det tidiga 2000-talets avhandlingar

I detta kapitel analyserar jag sociologiska feministiska avhandlingar från åren 2000-2005. Jag har valt ut tre stycken, av den totala mängden av 44 feministiska sociologiska avhandlingar från denna tid: Nea Mellbergs *När det overkliga blir verklighet: mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder* (2002), Gunilla Carstensens *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld: konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademin* (2004), samt *Folkhemsk film med ”invandraren” i rollen som den sympatiske Andre* (2005) av Carina Tigervall.

Nea Mellberg: När det overkliga blir verklighet (2002)

Nea Mellbergs avhandling *När det overkliga blir verklighet: mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder* (2002) handlar om sexuella övergrepp mot barn, utifrån mödrarnas perspektiv (Mellberg, 2002, s. 20).

Mellberg betonar att sexuella övergrepp mot barn ofta sker i ”normala” sociala sammanhang, och utförs av män som är socialt integrerade (Mellberg, 2002, s. 21-22). Att avslöja denna ”normalitet” är problematisk, då det leder till ”sprängning av vardagliga föreställningar om normalitet och förtroenderelationer mellan vuxna och barn, familjeliv och föräldraskap” (Mellberg, 2002, s. 22). Det är också ofta så att stor skuld läggs på mamman för att hon inte ”sett” eller ”hjälpt” barnet, liksom det läggs stort ansvar på henne. Här har denna avhandling sin uppgift – att synliggöra, problematisera och utveckla kunskap om hur sexuella övergrepp mot barn kan inträffa och fortgå.

De teoretiska diskussionerna är oerhört omfattande. Den ontologiska förståelsen är hermeneutiskt inriktad. Intresse riktas mot förståelse av sociala företeelser, i detta fall mödrarna, som ses som kontextuella tolkande aktörer (Mellberg, 2002, s. 43). Mellberg betonar vikten av att se samspelet mellan individ och samhälle, liksom att mödrarna måste ses i ett socialt och kulturellt sammanhang (Mellberg, 2002, s. 43). Detta sammanhang är konkret vardagsliv ifråga om interaktion med andra, men måste också vävas samman med

> en mer abstrakt social och kulturell kontext som bland annat innefattar en dominerande samhällsdiskurs när det gäller sexuella övergrepp mot barn och kulturella föreställningar om vad det innebär att vara kvinna och mamma. (Mellberg, 2002, s. 49-50)

Mellberg diskuterar såväl individuella, strukturella som symboliska nivåer, och inte minst relateras nivåerna till varandra vad gäller skapande av kön. Till detta förhållningssätt behövs flera teoriers underbyggnad.

Mellberg definierar till att börja med ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Här ses verkligheten som socialt konstruerad, och dynamiken i den sociala konstruktionen är ett dialektiskt förhållande mellan en subjektiv och en socialt formad ”objektiv” verklighet (Berger och Luckmann, 1967, s. 149).

Symbolisk interaktionism används också, för att utveckla diskussionen om dialektiken mellan det individuella och det kollek-

tiva. Här handlar det om att förstå mödrarnas självförståelse. Det är viktigt att se att människor interagerar utifrån sina egna definitioner av en situation (barnens och mödrarnas tolkningar av situationen). Social interaktion ses som en ömsesidig orientering och beteendeutformning som leder till gemensam handling. Någon eller några i den sociala interaktionen har större möjligheter att definiera situationen; har tolkningsföreträde. Tolkningsföreträdet förstås som en maktasymmetri som är grundförutsättningen till att övergreppet överhuvudtaget kan ske (Mellberg, 2002, s. 51). Oftast innehar mannen detta tolkningsföreträde.

För att förstå hur sexuella övergrepp kan fortgå under lång tid, är det nödvändigt att man ser hur mannen är den som definierar situationen som något annat än sexuella övergrepp, som något ömsesidigt önskvärt ”’lek’, ’kel’ eller ’något spännande’” (Mellberg 2002, s. 51). Här visar sig alltså den asymmetriska maktrelationen. Vad det hela leder till, är att barnet får svårigheter med att berätta om vad som skett eftersom barnet inte kan definiera det som ett övergrepp (Mellberg, 2002, s. 53). I interaktionen med mamman har barnet svårt att sätta ord på det som skett och mamman har svårt att tolka det som barnet försöker berätta (Mellberg, 2002, s. 53). I detta symboliskt interaktionistiska perspektiv ser vi maktasymmetrin och maktutövandet på en individuell och interaktionistisk nivå.

Men för Mellberg är det också viktigt att se makten på en strukturell nivå. Då makt ses som skapad genom handling, skapar också individers och gruppers handling maktförhållanden. Här ses två maktförståelser, som begränsar möjligheter för underordnade grupper. Underordnade grupper har begränsade möjligheter att bestämma vad som ska definieras som problem i samhället. Likaså besitter överordnade grupper i samhället medel med vilka makten påverkar, formar eller bestämmer föreställningarna hos underordnade grupper (Gaventa, 1987, s. 36-38; Mellberg, 2002, s. 58). Detta maktutövande sker genom sociala myter, språk och symboler, genom informationsförmedling och de medel med vilka social legitimitet utvecklas (Mellberg, 2002, s. 36-38). I denna maktförståelse, som Mellberg ser som strukturell, ser vi också vad jag kallar för den symboliska nivå som brukar diskuteras när det handlar om hur språk och föreställningar skapar verkligheten.

Den feministiska teori Mellberg använder förstår sexuella övergrepp som sexualiserat våld (Mellberg, 2002, s. 59). Övergrepp mot barn ses alltså som ett köns- och maktrelaterat fenomen som

förstås utifrån strukturell manlig dominans och kvinnors och barns underordning (Mellberg, 2002, s. 60).

I enlighet med Eva Lundgrens förståelse av könsmaktstrukturen, så ses den ”som mer eller mindre svårfångade och komplexa mönster och processer som påverkar på individnivå, men inte med nödvändig determinism” (Mellberg, 2002, s. 60). Mellberg betonar att det hon lägger vikt vid är aktörers kontextuella tolkningar och könsmaktstrukturen förstås som

> den samhälleliga ram inom vilken sexuella övergrepp mot barn blir möjliga och kan genomföras, men också hur de förstås och hanteras av omvärlden. (Mellberg, 2002, s. 61)

Det sexualiserade våldet kan inte heller förläggas till marginella sociala sammanhang, för sexualiserat våld förstås som en del av den kultur vi tillhör, och utövar. Våldet ”kommer in i våra egna liv, in i våra egna kroppar” (Mellberg, 2002, s. 61). Att föra diskussionen om övergrepp mot barn som en form av sexualiserat våld som möjliggörs i vårt samhälle, vår kultur, (och inte som individuell avvikelse och patologi) är mycket utmanande eftersom det handlar om att tala om hur utförande av ”makt över dagordningen” och ”makt över tanken” går till, och vem som innehar den.

Gunilla Carstensen: Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld (2004)

Gunilla Carstensens *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld: konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademin* (2004) diskuterar konstruktioner av kön och heterosexualitet, och hur dessa konstruktioner skapas och reproduceras:

> Hur det vi många gånger uppfattar som subtilt, outtalat, indirekt osv konstrueras och skapas, vilka tankegrunder och föreställningar som bygger upp våra ”vanliga” förståelser av till exempel ”grova”/”icke-grova” övergrepp. Det innebar en analytisk riktning mot att närmare fokusera hur dessa konstruktioner förhåller sig till föreställningar om kön och heterosexualitet. (Carstensen, 2004, s. 24-25)

För att möjliggöra denna infallsvinkel, så måste sammanhanget, kontexten, belysas – eftersom sammanhanget var avgörande för såväl tolkningsramar av intervjuer som vilka tolkningar som var möjliga att göra för informanterna. Sexuella trakasserier blev då det ”perspektiv” som fick visa riktningen för hur kön, heterosexualitet,

jämställdhet och forskarposition skapas och formas i förhållande till det akademiska sammanhanget:

> Det är inte den sextrakasserande *handlingen* som är den centrala dimensionen. Analysen koncentreras istället omkring de sammanhang där olika handlingar kan förstås som kränkande eller icke-kränkande, som giltiggjorda eller som ogiltiggjorda i förhållande till olika normuppsättningar för kön, heterosexualitet, forskarpositionen och jämställdhet. Det är genom *perspektivet* sexuella trakasserier som analysen uppmärksammar hur de olika normuppsättningarna utmanar, bekräftar och/eller konkurrerar med varandra. (Carstensen, 2004, s. 25)

Jag skulle vilja se det som att det är genom att vända på analysgången och vägen in i frågeställningen genom att ha temat som perspektiv, och föra ner den symboliska diskussionen till ett konkret sammanhang, som den här avhandlingen blir väldigt speciell. Den tittar på hur s.k. symboliska konstruktioner konstrueras i ett särskilt sammanhang, i förståelserna av ett särskilt sammanhang. Carstensen fångar själv in vikten av en sådan analys i detta uttalande:

> Det som gör problemställningen angelägen är att det handlar om kvinnors vardag i akademin och hur den vardagen formas utifrån föreställningar om kön och heterosexualitet samt föreställningar om hur en professionell forskare är. Det i sin tur sätter ramar för och formar kvinnors handlingsutrymme i akademin. (Carstensen, 2004, s. 16)

Carstensen har ett konstruktionistiskt perspektiv på kön och sexualitet och de formas i relation till varandra. Carstensen benämner det att ha ett ”processuellt” perspektiv, och likaså är det i linje med vad som kommit att kallas ett ”doing-gender”-perspektiv (Carstensen, 2004, s. 36). Kön betraktas som ett verb, d.v.s. som en aktivitet, och kön och organisation skapas samtidigt (Carstensen, 2004, s. 36).

I likhet med Stina Jeffners och Nea Mellbergs avhandling, så används också här Eva Lundgrens processperspektiv på kön. Könskonstitueringen är enligt Lundgren dels en integrerad, livslång process: ”i en interaksjon der som aktører forutsetter, skaper, vidareutvikler, utdyper og forandrer kjønnsnormer” (Carstensen, 2004, s. 37; Lundgren, 1993, s. 192f.). Som människa är man alltså inbegripen både i en individuell könskonstitueringsprocess samtidigt som man förhåller sig till strukturella och kulturella könsnormer. Här finns då olika uppsättningar av könsnormer som fungerar i olika sammanhang och på olika nivåer. Könsdikotomiseringen är t.ex. en sådan könsnorm, något som jag presenterade ifråga om Jeffners avhandling. Likaså normen om heterosexualitet.

Carstensen studerar hur de intervjuade kvinnorna skapar kön, dels i relation till föreställningar om hur en forskare är, dels i

relation till tolkningar av sexuella trakasserier (Carstensen, 2004, s. 38).

Precis som Jeffner och Holmberg så har också Carstensen uttalade perspektiv på hur sexualitet och heterosexualitet bör ses i samband med kön. När det gäller sexualitet hämtas det teoretiska ramverket, precis som hos Jeffner, från Judith Butler. I den heterosexuella matrisen, binds kön, kropp och begär samman, och orsakar kulturella antaganden om att en kvinnlig identitet i en kvinnlig kropp ska vara begärsinriktad mot män. Sedan pekar också Butler på att dessa föreställningar om heterosexualitet är grundläggande för hur kön begripliggörs (Carstensen, 2004, s. 39).

Att heterosexualiteten naturliggörs utifrån dikotoma föreställningar om kön, är lika centralt i Carstensens avhandling som i Jeffners och Holmbergs. Det är för sammanhanget relevant att fråga sig hur normer för kön och heterosexualitet är närvarande och skapar tolknings- och handlingsutrymme för informanterna när de ska förhålla sig till sexuella trakasserier som en tolkningsram (Carstensen, 2004, s. 40). Sexualitetskonstruktion diskuteras också ytterligare utifrån Stevie Jacksons särskiljande av olika nivåer av sexualitetskonstruktion. På en strukturell nivå institutionaliseras heterosexualitet som det rätta i förhållande till andra sexuella diskurser, på en meningsskapande kulturell nivå genererar och definierar diskurser om sexualitet vad som är normalt samt vad som är lämpligt för män och kvinnor, liksom på en vardaglig, interaktionistisk nivå där var och en skapar mening i sina egna sexuella relationer. På så vis formas sexualitet utifrån vad människor gör, samt utifrån sociala och kulturella processer med vilka individer tar till sig sexualiserade och könade önskningar och identiteter (Carstensen, 2004, s. 40-41; Jackson, 1999).

Marianne Liljeströms teori ser den institutionaliserade heterosexualiteten som ”ett ideologiskt-politiskt system av sociala relationer, inom vilket manlig dominans och kvinnlig underkastelse är institutionaliserade, sexualiserade och naturliggjorda” (Liljeström, 1990, s. 19). Utanför denna konstruktion och institutionalisering finns ingen sexualitet. Liljeströms teori är viktig för Carstensens resonemang. Innebörden av teorin är, att dominansen är manlig och underkastelsen kvinnlig, ett förhållande som även det naturliggörs och erotiseras. Heterosexualiteten är påtvingad och formar villkoren för kvinnors liv:

> Dessa villkor kräver att kvinnor blir vad som definieras som ”normala”, dvs kvinnor, vilkas mest intensiva psykiska och fysiska energier riktas mot män. Den viktigaste funktionen hos detta system av påtvingad heterosexualitet är att

> garantera manlig rätt till fysiskt, ekonomiskt och emotionellt tillträde till kvinnor. (Liljeström, 1990, s. 22)

Reproduktionen av den institutionaliserade heterosexualiteten, och den manliga överordningen är en svår och komplicerad process (Carstensen, 2004, s. 41).

Heterosexualiteten relateras till sexuella trakasserier, som förstås som sexualiserat våld. Detta görs utifrån Catharine MacKinnons radikalfeministiska teori. Kortfattat handlar det hela om att det är viktigt att se hur kön, makt och heterosexualitet hänger ihop, liksom att över-underordningen män och kvinnor emellan erotiseras genom heterosexualiteten. Detta gör att det finns starka kopplingar mellan våld, våldtäkt och heterosexualitet (Carstensen, 2004, s. 43).

MacKinnon ser det som att sexualitet definieras utifrån mäns perspektiv, och att det i sin tur innebär att det är mannens tolkning av kvinnans samtycke som är det avgörande. Det blir på så sätt kvinnans ansvar att bevisa att hon inte samtyckte till sexualitet (i en domstolssituation t.ex.). Men hur ska kvinnan kunna bevisa att hon inte samtyckte, när tolkningsföreträdet ligger hos mannen? Detta sätt att tänka kring sexualitet och våld, formar i sin tur hur man i samhället tänker och förhåller sig till våld mot kvinnor (Carstensen, 2004, s. 43-44; MacKinnon, 1989, s. 182). Carstensen ser det som att MacKinnons teori främst handlar om den omöjliga gränsdragningen mellan ”normalt”/”onormalt sex”, och detta då eftersom förhållandet mellan könen formas så starkt av mäns överordning gentemot kvinnor genom sex och våld. Carstensen skriver:

> Sexuella trakasserier som begrepp/term i den officiella definitionen byggs upp utifrån en tanke om att det är den som blir utsatt som dels avgör huruvida det är sexuella trakasserier eller inte, dels förutsätts att vara den som ska säga ifrån och visa att hon inte samtycker. (Carstensen, 2004, s. 44)

MacKinnons teori kan om den dras till sin spets ses som väldigt deterministisk ifråga om förhållandet mellan könen. Carstensen väljer att inte dra sin användning av den till sin spets, utan menar helt enkelt att den varit fruktbar ifråga om att visa hur logiken byggs upp och skapar en över/underordning just ifråga om gränsen mellan det normala och det avvikande. En mycket politisk, feministisk teori dras alltså främst fram som en ontologisk övertygelse ifråga om hur makt och kön skapas genom perspektivet sexuella trakasserier, och blir en ”fruktbar analytisk ingång” (Carstensen, 2004, s. 44).

Carina Tigervall: Folkhemsk film (2005)

Folkhemsk film med ”invandraren” i rollen som den sympatiske Andre av Carina Tigervall (2005) studerar representationen av kön, etnicitet och makt i film ifråga om hur ”invandraren” skildras. Tigervall har några olika teoretiska utgångspunkter.

Då Tigervall har ett postkolonialt perspektiv och utför en intersektionell analys, skiljs inte perspektivet på kön och makt från perspektivet på etnicitet. Likaså ses såväl etnicitet, som kön och makt som socialt konstruerade.

Film analyseras som ett populärkulturellt uttryck. Här hämtas inspiration från den brittiska Cultural Studies-traditionen, som riktar stort intresse mot populärkultur. Kulturens uttryck ses hänga samman med maktrelationer i samhället, och de sätt som olika grupper representeras på är förbundna med maktrelationer (Tigervall, 2005, s. 3). Avhandlingen uppvisar alltså en stark tro på kulturens betydelse för skapandet av maktrelationer:

> Intresset för och tron på kulturens betydelse för hur människor positioneras olika i kulturen och samhället, samt en feministisk och antirasistisk ståndpunkt, ligger till grund för mitt forskningsintresse och val av ämne. (Tigervall, 2005, s. 7)

Film ses, utifrån teorier av den feministiska teoretikern Teresa de Lauretis, och de postkoloniala forskarna Frantz Fanon och Edward Said, också som genus- respektive etnicitetsteknologier, d.v.s. praktiker genom vilka genus och etnicitet skapas. I Norman K. Denzins efterföljd ses också film som en maktteknologi; ”en praktik som medverkar till att skapa och upprätthålla de samhälleliga maktrelationerna” (Tigervall, 2005, s. 17). Detta sätt att väva samman olika maktförhållanden i en och samma analys, grundar sig på det intersektionella ställningstagandet att det är viktigt att se hur olika maktförhållanden samverkar (Tigervall, 2005, s. 19).

Perspektivet på makt är postkolonialt och genomförs främst genom diskussionen av ”Vi” och ”de Andra”. Begreppen betecknar tillhörighet, respektive utanförskap. Vad som också inskrivs i begreppen är att det råder en asymmetrisk maktfördelning mellan grupperna. Män som grupp besitter mer maktresurser än kvinnor, svenskar besitter mer maktresurser än invandrare o.s.v. (Tigervall, 2005, s. 22)

Filmanalys är en diskursanalys ”i vilken dialog, bilder och handling i filmer betraktas som delar i diskurser” (Tigervall, 2005, s. 23). Grundläggande är här det socialkonstruktionistiska perspek-

tivet. Tigervall betonar att det för detta sammanhang viktiga påståendet att en särskild världsbild får särskilda sociala konsekvenser, är speciellt betydelsefullt i hennes avhandling. Det visar att bilder och berättelser har vidare betydelser än berättelserna och bilderna i sig själva (Tigervall, 2005, s. 21-22).

Vad det centrala blir för perspektivet på kön och makt, är hur Tigervall menar att mening och kunskap (om kön, etnicitet) skapas – och att det görs genom diskurser. En film i sig är inte en diskurs, men en film, eller filmer kan i sitt yttrande utgöra en del i en större diskursiv kedja. Ting och handlingar får mening utifrån vår kunskap om dem. ”Således är det diskursen som skapar mening, inte tingen i sig själva”, skriver Tigervall (2005, s. 26). Diskurs skapar, reproducerar och förändrar kunskap, inklusive identiteter och sociala relationer. Alltså bidrar diskurserna, och filmerna, som är delar av större diskursiva kedjor, till att konstituera såväl kunskaps- och betydelsesystem, subjektspositioner, liksom sociala relationer, ja t.o.m.: ”All kunskap om världen förmedlas via diskursen.” (Tigervall, 2005, s. 27) Vad detta innebär, är att diskursen får en mycket stor roll i skapandet av världen – eftersom varje konstruktion av sanning i en diskurs får konkreta sociala konsekvenser, t.ex. ifråga om tillgång till maktresurser. För Tigervall ligger betoningen på vad som går igenom och utifrån diskursens skapande av mening och sanning och hur diskursen skapar ett samhälle:

> I diskursen skapas således mening kring vad det är att vara exempelvis kvinna, ”invandrare”, ung eller norrlänning. Det är vissa egenskaper som blir signifikanta medan andra framstår som helt betydelselösa. (Tigervall, 2005, s. 29)

Kön och etnicitet är signifikanta, de är två av de kategorier som får stor betydelse i vår kultur (Tigervall, 2005, s. 29). Kön och etnicitet sorteras individer igenom, och de skapar i sin tur olika subjektspositioner: ”Vi tar upp de positioner som indikeras av diskursen och blir därmed dessa subjekt, det vill säga vi underordnas diskursens kategorier.” (Tigervall, 2005, s. 29)

Tigervall utökar diskursperspektivet med ett ideologibegrepp för att möjliggöra ett ställningstagande om makt. Vissa diskurser är ideologiska, då de utmanar eller bekräftar en rådande maktordning. Om en diskurs är ideologisk så har den enligt Tigervalls definition potential att reproducera eller utmana rådande maktförhållanden (Tigervall, 2005, s. 30).

Jacques Derridas dekonstruktionistiska teori och metodologi används som utgångspunkt. Centralt är att texter alltid bär på en betydelse som kan kopplas till historia och maktrelationer; och att

det är diskursiva innebörder i tecken och i relationerna mellan tecknen som ska vara det centrala för analysen. Med hjälp av dessa analytiska utgångspunkter kan så Tigervall studera just de frågor som står i fokus: hur ser relationen mellan ”Vi” och ”de Andra” ut? Hur och med vilka medel utmanas eller reproduceras föreställningar om män och kvinnor, svenskar och invandrare?

Avhandlingen har härmed också en emancipatorisk ambition. Genom att synliggöra och tolka maktrelationer, t.ex. ifråga om kön och etnicitet i kulturella uttryck som film, kan samhällsutvecklingen påverkas i rätt riktning, förändra samhället (Tigervall, 2005, s. 7).

Diskussion

I de tre avhandlingar – av Mellberg, Carstensen och Tigervall - som jag analyserat i detta kapitel ser vi stora likheter med avhandlingarna från 1990-talet, inte minst ifråga om de förändringar som är kännetecknande för den reflexiva forskningen. Övergripande kan sägas att förändringarna förstärkts; vi ser en ökad betoning av hur handlande och görande skapar könsförtryck och maktasymmetrier, och formar det till struktur. Detta måste ses i ljuset av socialkonstruktionistisk och poststrukturalistisk teori om verklighet, kunskap och inte minst makt och kön. Man är i 2000-talets avhandlingar därmed också mer utförlig i diskussionen av hur kön görs – och hur denna konstruktion hänger samman med maktstrukturer, asymmetriska maktresurser, maktordning o.s.v., än man varit i tidigare. Carstensens avhandling är ett utmärkt exempel på hur konstruktionen av könskonstruktioner kan fokuseras väldigt starkt.

Vi ser också en ökad betoning på intersektionalitet – på sexualitetens och etnicitetens betydelse för könskonstruktionen – t.ex. i Tigervalls intersektionalism och i Carstensens och Mellbergs diskussion av könskonstruktionens och heterosexualitetskonstruktionens nära relation (även om det sistnämnda inte brukar benämnas intersektionalism).

Gällande avhandlingarna från 1990-talet konstaterade jag att de två könsteorierna inte var lika framträdande och distinkta som i de litteraturvetenskapliga avhandlingarna från samma tid. Detsamma gäller 2000-talets avhandlingar, men även om könsteorierna inte distinkt går att utskilja i materialet – så finns deras centrala fokus i avhandlingarnas diskussioner. ”De teoretiska paket” som presenteras innehåller utvecklad diskussion av s.k. ”symboliskt kön”, där kön ses som konstruktioner som är sociala och kulturella och

interaktionistiska och ytterst betydelseskapande. Man ser alltså på förhållandet mellan kön, makt, kunskap och verklighet på nya sätt, vilket också var en av de förändringar jag betonade inför diskussionen av den reflexiva forskningen. Det är i de tre avhandlingar – kanske främst i Carstensens och Mellbergs avhandlingar ett mycket intrikat arbete i att täcka in alla led i och aspekter av hur maktasymmetrin lever vidare – skapas och återskapas – i sexuella övergrepp och trakasserier. Här lämnas inget osagt. I Mellbergs fall är det tydligt uttryckt – hon vill inte enbart göra erfarenheter till en fråga om språk och diskurser, som en extrem poststrukturalistisk teori gör anspråk på, men inte heller se kvinnors erfarenheter som helt grundade i materiella livsvillkor. ”Jag ser *erfarenhet som en social, språklig och kroppslig, tolkande process*.” (Mellberg, 2002, s. 64) Hon vill inte välja antingen symbolisk eller strukturell nivå för att diskutera den individuella nivån, de individuella aktörernas erfarenheter: Och framförallt, kvinnors erfarenheter måste diskuteras i ett sammanhang av könade maktrelationer. Först då är det möjligt att se och förstå hur sexuella övergrepp kan ske, och hur mödrarnas situation ser ut.

Sammanfattning och jämförelse

Här sammanfattas resultaten från analyserna av de feministiska perspektiven i de litteraturvetenskapliga respektive sociologiska avhandlingarna. De feministiska perspektiven inom respektive disciplin jämförs också med varandra.

Kritisk diskurs

En första feministisk inriktning är den kritiska diskurs som kännetecknas av att könsförtryck förstås som skapat av patriarkatet och/eller kapitalet, och där ojämlika könsförhållanden är en effekt av dessa strukturer. Inom litteraturvetenskapen ser vi patriarkatskritiken, inom vilken framförallt manliga författares kvinnoskildringar och manlig historieskrivning och kanon kritiseras. Inom sociologin belyses ofta kvinnans underordning i familj och arbetsliv utifrån marxistisk och radikalfeministisk teori. Inom denna kritiska inriktning diskuteras kön och könsförtryck på så vis framförallt på individuella och strukturella nivåer. Inom denna inledande s.k. kritiska diskurs är det ingen tillfällighet att sociologiska artikulationer är vanligare och mer framträdande än litteraturvetenskapliga. Sociologin har sin utgångspunkt i samhället och samhällets aktörer, och är på stark front med flera framträdande avhandlingar - det är främst de som skapar denna kritiska diskurs i mitt material.

De sociologiska feministiska avhandlingarna dröjer under 1980-talet kvar i den strukturella kritiken av samhället; utifrån marxistisk teori och patriarkatsteori, men börjar mer och mer betona kvinnornas perspektiv – kvinnor som aktörer och kvinnor i interaktion. De kan sägas fortsätta artikulera den inledande kritiska diskursen samtidigt som man mer och mer går över till att artikulera en kvinnosynliggörande diskurs.

Synliggörande diskurs

Några feministiska litteraturvetenskapliga avhandlingar ser vi inte till förrän under senare hälften av 1980-talet. Då kommer de på stark front, och skapar den s.k. synliggörande feministiska diskur-

sen. Man kan på sätt och vis säga att det är den litteraturvetenskapliga forskningen som under 1980-talets sista hälft är först med det senaste: man hämtar näring från fransk poststrukturalism i psykoanalys och lingvistik och diskuterar dekonstruktionen av kvinnan. Angloamerikanska feministiska teorier är också viktiga, och är till skillnad från de franska teorierna mer biografiskt inriktade, och samtidigt också mer samhällsstrukturellt betonande. I den svenska litteraturvetenskapliga forskningen ser man en påverkan från båda håll, tillsammans med inslag av teorier från den inledande kritiska inriktningen. Man skapar en slags synliggörande feministisk diskurs, men den är inte allenarådande och inte så enkel att kategorisera.

För samtidigt börjar vi se drag hos dessa avhandlingar som kan beskrivas som artikulerande en reflexiv diskurs. Den s.k. symboliska könsnivån och symboliskt könsförtryck börjar diskuteras. Här börjar man i enlighet med poststrukturalistiska och socialkonstruktionistiska utgångspunkter betrakta texter som meningsskapande ifråga om kön, eller framförallt kvinnlighet. Den feministiska litteraturvetenskapliga forskningen var ännu inte influerad av den poststrukturalistiska och strukturalistiska könsteorin (med undantag för Domellöf), men hade tagit till sig den franska dekonstruktionen från poststrukturalismen.

Inom sociologin ser vi under 1980-talet ståndpunktsfeminismen, som i likhet med den angloamerikanska litteraturvetenskapliga feministiska teorin, ger möjlighet att utgå ifrån och betona kvinnors ståndpunkt utifrån liv och situation. Jag har inte haft utrymme att diskutera metodologiska perspektiv och metodiska frågor, så som de diskuteras i avhandlingarna, men här blir metodologi och metod en betydelsefull fråga för de sociologiska ståndpunktsfeministerna, och även för de litteraturvetenskapliga (t.ex. om hur textanalys ska utföras). Sociologisk feminism är inte på samma vis som litteraturvetenskaplig feminism intresserad av språkets och textens betydelseskapande funktioner, men berör den symboliska nivån på ett annat vis. Man menar att mänsklig handling och interaktion är viktig ifråga om skapande av kön och makthierarkier. Detta måste också ses som ett uttryck för en symbolisk könsförståelse. Denna symboliska nivå av kön relateras till det strukturella samhällsförtrycket, ofta i form av någon radikalfeministisk och marxistfeministisk teori. På så vis relateras de olika nivåerna av könsförtryck och skapande av kön till varandra.

1980-talet kan på många sätt ses som en period av specificering. Såväl feministisk litteraturvetenskap som sociologi söker former

för sitt vetenskapliga utövande, och det kommer många ämnesspecifika teorier, som antingen är nya i svenska sammanhang (som den franska poststrukturalismen) eller är nya bearbetningar av äldre teorier (t.ex. feministisk marxism). Samtidigt ser vi likheterna i betoningen på kvinnors ståndpunkt, synliggörande av kvinnor, kvinnors perspektiv. Övergripande är väl just detta synliggörande som betonas – och vi kan här tala om en synliggörande diskurs med fokus på kvinnan.

Reflexiv diskurs

Under sent 1980-tal och tidigt 1990-tal har de olika könsteorierna aktualiserats i forskningen, och både litteraturvetenskap och sociologi påverkas starkt av den poststrukturalistiska trenden – till viss del eller fullt ut. Även om intresset fortfarande främst riktas mot kvinnor, så är det inte längre enhetliga kvinnor, utan dekonstruerade, man analyserat. Detta lägger en god grund för att utgå från en uttalad, konstruktionistisk könsförståelse belagd av feministisk teori. Här kan vi helt klart tala om en reflexiv diskurs.

Vi börjar också se nya skillnader mellan litteraturvetenskapliga och sociologiska feministiska artikulationer – här används och uttrycks könsteorierna på olika sätt. Sociologin riktar in sitt intresse mot aktörer och interaktion, strukturer och individer. Litteraturvetenskapen betonar alltmer texten som meningsskapande, som symbolisk meningsskapare, men också som symbolisk effekt. Denna specificering är också inledningen på hur forskningen inom de två respektive disciplinerna kommer att gestalta sig under 1990-talet och det tidiga 2000-talet. På ett sätt kan man alltså se en stor enighet i artikulation av kön och könsförtryck, men samtidigt diskuterar man olika arenor, vilket i sin tur får olika konsekvenser för hur man ser på kön och makt.

För litteraturvetenskapens del blir kopplingarna till det omgivande samhället mer och mer perifera i förhållande till den centrala forskningsuppgiften. Inte så att inte feministisk kritik längre uttalas, för det gör den – men den ägnas mindre utrymme, och det kan ofta räcka med några rader om verklighets- och kunskapsförståelse ur ett feministiskt perspektiv, samt några rader om den konstruktionistiska könsförståelsen. I litteraturvetenskapliga artikulationer är det inte alltid nödvändigt att föra in en samhällsteoretisk dimension, man väljer att hålla sig inom ramen för text-

analysen och använder enbart teorier skapade i och för en text-analytisk arena. Använder man poststrukturalistisk teori för att studera skönlitterära texter, så är det ändå förklarligt att diskussionen primärt hålls inom en språklig ram (symbolisk nivå), utan att i högre grad relateras till omgivande materialiteter (strukturell nivå).

Det sägs i sekundärlitteraturen på området att den feministiska forskningen under 1990-talet är starkt poststrukturalistisk och socialkonstruktionistisk och att det därefter kommer en reaktion mot en alltför långtgående relativism. Denna reaktion uppfattas sträcka sig in på 2000-talet. Jag har inte riktigt kunnat upptäcka vare sig det ena eller andra i de artikulationer jag analyserar. Istället kan vi se två olika positioner artikuleras i de litteraturvetenskapliga avhandlingarna - en mer strukturalistisk feministisk, och en mer poststrukturalistisk och socialkonstruktionistisk. Trots det hämtas influenser från båda könsteorierna inom varje position. Inom sociologin hämtar man gärna mycket näring från poststrukturalism och socialkonstruktionism – ifråga om könens sociala och kulturella konstruktion, ifråga om den symboliska nivåns delaktighet i skapandet av asymmetriska maktresurser och i fråga om den dekonstruerade kvinnan, men det är svårare att avläsa två olika kösnteoretiska positioner här än i det litteraturvetenskapliga materialet.

Avslutande diskussion

Jag har diskuterat det feministiska innehållet i avhandlingar tillhörande ämnesdisciplinerna litteraturvetenskap och sociologi. Främst har jag fokuserat feminism som perspektiv. Utgångspunkten för analysen var att fördjupa diskussionen om vad feminism är, och specifikt vad feministisk forskning är, genom att studera feministiska perspektiv på kön i avhandlingarna. Med perspektiv avses metaperspektiv – d.v.s. ontologiska och epistemologiska förhållningssätt -, så som de kommer till uttryck genom olika teoretiska förhållningssätt till kön och makt. Jag har till viss del också diskuterat forskningens ämnesmässiga fokus, den ”arena” som studeras.

Det är möjligt att se den feministiska diskursen som flera diskurser inom en feministisk diskursordning, ifall man jämför de olika feministiska perspektiven med varandra. Jämför man avhandlingar från olika tidsperioder och med olika teoretisk och metateoretisk inriktning med varandra, är det möjligt att se att man inom

den grovt karakteriserade feministiska diskursen har olika perspektiv på ojämlika könsförhållanden. Alla perspektiv förenas i kritiken och kravet på förändring av ojämlika könsförhållanden, men skiljs åt i uppfattningen om hur kritik och förändring ska genomdrivas, liksom man ofta förstår kön och makt på olika sätt.

Diskursordningen kan sägas bestå av en kritisk, en synliggörande och en reflexiv diskurs ifråga om kritiken och kravet på förändring av ojämlika könsförhållanden. Men analysen visar också att diskurserna är mycket överlappande i sina feministiska perspektiv. En avhandlingstext kan artikulera tillhörighet i flera diskurser samtidigt. Det är också så att flera diskurser existerar parallellt under den feministiska forskningens tillkomsttid. Man kan ofta se att kännetecken för en viss fas eller en viss teoretisk inriktning kombineras med kännetecken för andra inriktningar och faser – som att synliggörande och kritik artikuleras sida vid sida genom hela den feministiska forskningens tillkomstperiod, och oberoende av disciplin och teoretisk inriktning.

Analysen visar här på något väldigt betydelsefullt för hur vi kan förstå feminism och feministisk forskning. Den visar att vi måste uppmärksamma de metateoretiska förhållningssätten i avhandlingarna för att kunna se denna diversitet, överlappningarna och den övergripande feministiska problematiken. Det räcker inte med generella faser och inriktningar, även om de är belysande. De fungerar som riktmärken, men beskriver inte tillräckligt specifikt den feministiska forskningens innehåll på dokumentnivå. Genom att studera varje texts ontologiska och epistemologiska förhållningssätt till kön och makt har det istället varit möjligt att nå fram till dess feministiska uttryck.

9. Indexering och klassifikation av feministiska avhandlingar

Indexeringar och klassifikationer som artikulationer

Kunskapsorganisation bör, i indexering och klassifikation, kunna artikulera centralt feministiskt innehåll. I kapitel 6 diskuterade jag möjligheterna inom de universella kunskapsorganisationssystemen som ytterst begränsade för detta ändamål. Framförallt studerade jag Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord. Likaså diskuterade jag i kapitel 7 de specifika kunskapsorganisationssystemens möjligheter, framförallt Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord, som otillräckliga.

I detta kapitel studeras indexeringarna och klassifikationerna av de 65 litteraturvetenskapliga och 94 sociologiska avhandlingarna, och framförallt av de 16 sociologiska och 17 litteraturvetenskapliga avhandlingarna, som jag analyserade med avseende på feministiska perspektiv i kapitel 8. I analysen uppmärksammar jag om feministisk diskurs överhuvudtaget uttrycks i klassifikationer och indexeringar, men också om de specifika artikulationernas ontologiska och epistemologiska perspektiv på något vis uttrycks.

Med denna analys vill jag sätta fingret på hur dagens befintliga metoder för indexering och klassifikation är otillräckliga. Jag vill diskutera vad det är som faktiskt osynliggörs, och vad det får för specifika konsekvenser ifråga om sökmöjligheter för de potentiella användarna av detta material.

Analysen fullföljer diskussionen av kunskapsorganisation av feministisk diskurs. I kapitel 6 och 7 analyserade jag systemens utformning och deras utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik – här diskuterar jag resultatet av den kunskapsorganisatoriska praktiken och tillämpningen av systemen. Indexeringarna och klassifikationerna bör förstås som att de är resultat av såväl systemens utformning som utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik. Men eftersom det är individer, aktörer, som utför denna praktik, finns det förstås också en mängd andra faktorer som påverkar resultatet, och som bl.a. är specifika för situation och sammanhang. Dessa faktorer omfattas inte av min analys.

Först analyserar jag hur avhandlingarna i litteraturvetenskap indexerats och klassificerats med kunskapsorganisationssystemen Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord i databasen LIBRIS. Sedan analyseras hur de litteraturvetenskapliga avhandlingarna indexerats med Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord i databaserna KVINNSAM och GENA. Därefter analyseras indexeringarna och klassifikationerna av de sociologiska avhandlingarna på samma sätt. I diskussionen därefter vill jag belysa hur pass allvarliga problemen ifråga om inkonsekvens, otillräckliga begrepp och placeringen av feministiska frågor i systemen är, och hur de kan förstås, bl.a. utifrån slutsatserna i kapitel 6 och 7 som visade på bristande kunskapsorganisatorisk utformning och utgångspunkter kunskapsorganisatorisk praktik. För att belysa problematiken för jag en närgången diskussion där jag exemplifierar med några litteraturvetenskapliga och några sociologiska avhandlingars feministiska perspektiv i förhållande till hur de klassificerats och indexerats.

Avslutningsvis tar jag upp några konkreta konsekvenser för informationssökare av detta material.

Litteraturvetenskap

Klassifikationssystem för svenska bibliotek

Litteraturvetenskapliga texter klassificeras i Klassifikationssystem för svenska bibliotek under huvudklassen *Litteraturvetenskap* (G). Denna huvudklass presenteras i sin helhet i Appendix 3. När det gäller att klassificera litteraturvetenskaplig forskning med feministisk inriktning, är *Kvinnolitteratur* (G.0972) populär. Hit ska texter om kvinnliga författare klassificeras, men också vad man i det alfabetiska registret benämner kvinnolitteratur, alltså litteratur som specifikt angår eller är intressant för kvinnor. Hit ska också kvinnan som motiv i skönlitteraturen klassificeras (Noaksson och Leth, 1997, s. 50).

Klassifikationsmöjligheterna under Litteraturhistoria möjliggör inte klassificering av feministiska perspektiv. Den arena, eller det tema, som feministisk litteraturvetenskaplig forskning ofta behandlar – d.v.s. osynliggjorda, svenska, kvinnliga författarskap under specifik period eller inom specifik genre, kan klassificeras någor-

lunda under denna huvudklassning. Dock är det svårt att i klassificeringen synliggöra vad man menar att kvinnolitteratur står för i den specifika texten – är det kvinnan som motiv eller kvinnan som författare man vill klassificera?

Av de 17 litteraturvetenskapliga avhandlingar jag analyserat ingående med avseende på deras feministiska innehåll, så är det Lisbeth Larssons *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress (1989)*, Eva Borgströms *'Om jag får be om ölost': kring kvinnliga författares kvinnobilder i svensk romantik* (1991), Kristina Fjelkestams *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige* (2002) och *Den anspråksfulla blygsamheten: auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt* (2002) av Åsa Arping som har klassificerats under *Litteraturhistoria: Kvinnolitteratur* (G.0972) eller *Litteraturhistoria: svensk kvinnolitteratur* (Gc.0972) (se Appendix 1). Ytterligare ett antal av de övriga litteraturvetenskapliga avhandlingarna i mitt material har också fått denna klassning, t.ex. Eva Heggestads *Fången och fri: 1880-talets svenska kvinnliga författare om hemmet, yrkeslivet och konstnärskapet (1991)*, Kristin Järvstads, *Att utvecklas till kvinna: studier i den kvinnliga utvecklingsromanen i 1900-talets Sverige* (1996), Ann Öhrbergs *Vittra fruntimmer: författarroll och retorik hos frihetstidens kvinnliga författare* (2001) och Christine Sarrimos *När det personliga blev politiskt: 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi* (2000) (Se Appendix 1). Marika Andræs *Rött eller grönt?: flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944*, (2001) har fått klassifikationen *Litteraturhistoria: Särskilda motiv: Könsroller* (G.092z Könsroller). Denna klassning är en möjlighet att uttrycka att ett särskilt motiv analyseras litteraturhistoriskt, och fungerar som ett alternativ till *Litteraturhistoria: Kvinnolitteratur* (G.0972). Antagligen har det i detta fall ansetts rimligt, eftersom avhandlingen diskuterar både manlighet och kvinnlighet, och alltså därför inte kan klassas under *Kvinnolitteratur* (G.0972). Det finns ju ingen möjlighet att klassificera ”manslitteratur” på ett till *Kvinnolitteratur* (G.0972) motsvarande sätt.

Den vanligaste klassningen är personnamn, som också uttrycks med ett z följt av personnamn efter klassningen *Litteraturhistoria* (G) eller *Litteraturhistoria: Sverige* (Gc). I stort sett alla avhandlingarna har klassificerats ifråga om vilken författare de diskuterar, t.ex. Moa Martinson, Agnes von Krusenstjerna eller A. C. Leffler (Se Appendix 1).

En del avhandlingar har också klassificerats utifrån innehållslig genre. Här ser vi t.ex. Tiina Mäntymäkis *Hard & Soft: the Male Detective's Body in Contemporary European Crime Fiction* (2002) som klassificerats *Litteraturhistoria: Kriminallitteratur, Skräck, Thrillers* (G.0977).

Många avhandlingar klassificeras utifrån vilken historisk period de diskuterar, t.ex. Ruth Nilssons *Kvinnosyn i Sverige: från drottning Kristina till Anna Maria Lenngren* (1973) som klassificerats med *Litteraturhistoria: Sverige: Nya tiden* (Gc.4) och Eva Borgströms *'Om jag får be om ölost': kring kvinnliga författares kvinnobilder i svensk romantik* (1991) som klassificerats med *Litteraturhistoria: Sverige: Romantiken* (Gc.47). Ett litteratursociologiskt verk kan klassificeras *Litteraturhistoria: Litteratursociologi* (G:oa). Bl.a. Lisbeth Larssons *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress* (1989) har fått denna klassning, liksom Ann Öhrbergs *Vittra fruntimmer: författarroll och retorik hos frihetstidens kvinnliga författare* (2001).

Svenska ämnesord

Svenska ämnesord har inte använts konsekvent under avhandlingarnas tillkomsttid, utan endast fr.o.m. år 2001 och framåt. En del av de äldre avhandlingarna har dock indexerats retrospektivt.

I de fall där ämnesord förekommer är ämnesorden *Kvinnor i litteraturen* och *Kvinnliga författare* populära. Det finns också ett ämnesord för *Kvinnlighet i litteraturen* och ett för *Manlighet i litteraturen*, även om de sistnämnda inte är frekvent förekommande. Precis som gällande klassifikationerna, så säger dessa ämnesord ingenting om de feministiska perspektiven – däremot preciseras den luddigare klassifikationen *Kvinnolitteratur* (G.0972) – med dessa två ämnesord som kan särskilja litteratur av kvinnor från den om kvinnor (*Kvinnor i litteraturen*) och kvinnlighet (*Kvinnlighet i litteraturen*).

Några andra förekommande ämnesord, som försöker artikulera avhandlingarnas tematik och fokus på kvinnor och kön är *Kvinnorollen*, *Kvinnliga regissörer*, *Tonårsflickor*, *Lärarinnor i litteraturen* och *Kvinnor i filmen*.

Några avhandlingar har också indexerats med ämnesord som försöker fånga de feministiska perspektiven. Här ser vi framförallt ämnesordet *genusaspekter*. Det är ett underordnat ämnesord som måste stå efter ett överordnat. Som i fråga om *Den anspråksfulla*

blygsamheten: *auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt* av Åsa Arping, som indexerats med *Litteraturkritik: genusaspekter* och Christine Sarrimos avhandling *När det personliga blev politiskt: 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi* (2000) som har indexerats med ämnesorden *Litterära genrer: genusaspekter, Självbiografier: genusaspekter*. Även Claudia Lindéns *Om kärlek: litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key* (2002), har fått ämnesorden *Kärlek: genusaspekter* och *Sexualitet: genusaspekter*. Detta är en bra möjlighet som erbjuds i Svenska ämnesord, och som den prekoordinerade systematiken möjliggör. Tyvärr är det ett alltför allmänt ämnesord för att synliggöra feministisk diskurs, men åtminstone ett genusperspektiv kan identifieras. Dessutom används det inte i speciellt hög utsträckning i mitt material, endast 7 avhandlingar av 65 har indexerats med ämnesordet *genusaspekter*, och det hade varit en rimlig indexering i långt fler fall.

Ämnesordet feministisk teori används för att indexera två avhandlingar; Maria Nilsons *Att förhålla sig till moderniteten: en studie i Gertrud Liljas författarskap* (2003) och Ingrid Lindells *Att se och synas: filmutbud, kön och modernitet* (2003). Dessa avhandlingar beskriver feministisk teori som en del av sin utgångspunkt, och man har antagligen därför försökt synliggöra avhandlingarnas fokus på feministisk teori.

Tiina Mäntymäkis *Hard & Soft: the Male Detective´s Body in Contemporary European Crime Fiction* (2004) har indexerats med ämnesorden *Manlighet i litteraturen* och *Människokroppen i litteraturen*. Man har på så vis försökt fånga upp den diskussion om manlighet som existerar i denna avhandling, som görs utifrån ett feministiskt perspektiv. (Men även kvinnan och kvinnligheten diskuteras – varför har det inte indexerats?) Motsvarigheten *Kvinnlighet i litteraturen* har använts som ämnesord på Fjelkestams *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige* (2002).

Avhandlingen *Läsningens röster: om litteratur, genus och lärarskap* av Johan Elmfeldt (1997) har fått *Genusforskning* och *Könsrollsfrågor* som ämnesord, för att den handlar om genusfrågor. Andra varianter är Ingrid Lindells *Att se och synas: filmutbud, kön och modernitet* (2003) som indexerats med *Kvinnor i filmen* och *Könsroller i filmen*. *Könsroller i litteraturen* används också, t.ex. för att beskriva Marika Andræs *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944* (2001) och Gunlög Kolbes *Om konsten att konstruera en kvinna: retoriska*

strategier i 1800-talets rådgivare och i Marie Sophie Schwartz' romaner (2001). Den sistnämnda har också indexerats med Genus. Dessa ämnesord har inget krav på ett feministiskt perspektiv – perspektivet kan lika gärna vara utan feministisk anknytning. Det är upptagenheten vid att diskutera kvinnlighet, könsroller, respektive manlighet etc. som indexerats.

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord används för att indexera dokument i databaserna GENA och KVINNSAM. I båda databaserna ser vi en mer precis indexering av det feministiska innehållet än i ovan diskuterade kunskapsorganisationssystem; denna ämnesordslista är specifikt utformad för en kvinnoorienterad diskurs och syftar numera till att täcka in kvinno-, mans- och genusvetenskapligt material.

Som jag konstaterade i kapitel 7, så omöjliggör däremot den enkla liststrukturen ett synliggörande av begrepps olika funktion i texter. Det går inte att skilja på perspektiv och teman. Det går överhuvudtaget inte att uttrycka associativa eller hierarkiska relationer mellan begrepp. Det är en stor brist. Svenska ämnesord är ifråga om detta bättre utvecklad, eftersom det där är möjligt att prekoordinera ämnesord och därmed uttrycka associativa relationer, som vi såg ifråga om bl.a. ämnesordet *genusaspekter*.

Ämnesordslistan erbjuder däremot centrala och relevanta begrepp för att fånga in feministiskt orienterade texters tematik. Här ser vi t.ex. indexeringen av Claudia Lindéns *Om kärlek: litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key* (2002). Den har fått många ämnesord som beskriver det feministiska innehållet – *Feminism, Kärlek, Jämställdhet, Sexualitet, Feministisk teori, Kvinnorörelsen, Särartsteori* och *Genus*. Tiina Mäntymäkis avhandling *Hard & soft: the Male Detective's Body in Contemporary European Crime Fiction* (2004) har fått ämnesorden *Genus*, *Kropp*, *Manlighet* och *Mansbilden*.

Indexeringarna av båda dessa avhandlingar, och av många andra, framförallt från 1990- och det tidiga 2000-talet, ringar in texternas tematiska fokus ganska väl. En brist är att de är för allmänna. Den största bristen är att det är omöjligt att med systemet tydliggöra att dessa två avhandlingar diskuterar utifrån feministiska perspektiv. Man kan kanske gissa sig till det när man ser vilka ämnesord de beskrivs med, speciellt *Feminism* och *Feministisk*

teori, men det skulle lika gärna kunna vara så att avhandlingarna utgår från ett allmänt genusperspektiv eller till och med ett anti-feministiskt perspektiv.

Sociologi

Klassifikationssystem för svenska bibliotek

De sociologiska avhandlingarna är i kvantitativt avseende mer välklassificerade än de litteraturvetenskapliga. Detta har rimligen att göra med att kvinnofrågan i Klassifikationssystem för svenska bibliotek främst uppfattas som en social fråga, en fråga som också ligger närmare den sociologiska diskussionen än den litteraturvetenskapliga. Avhandlingarna blir förhållandevis lätta att klassificera under just *Samhälls- och Rättsväsen* (O). Under *Samhälls- och Rättsväsen* (O) har vi också den klassifikation till vilken texter om feminism ska klassificeras: *Kvinnofrågor* (Ohja), som i sin tur är en underklass till *Sociala frågor och socialpolitik* (Oh) (Noaksson och Leth, 1997). Till *Kvinnofrågor* (Ohja) ska också dokument om bl.a. hemmafruar, kvinnohus, kvinnofrigörelse, änkor och kvinnoförtryck klassificeras. Det är alltså en mycket bred klassifikation. Likaså finns här klassningen *Könsrollsfrågor* (Ohj) som också är en bred klassifikation och till vilken dokument om jämställdhet, könsdiskriminering, könsrollsfrågor, könssegregation och likalönprincipen ska klassificeras (Noaksson och Leth, 1997).

Under *Kvinnofrågor* (Ohja) och *Könsrollsfrågor* (Ohj) har också många av de sociologiska avhandlingarna klassificerats. De avhandlingar som inte specifikt studerar kvinnor, utan som fokuserar både manligt och kvinnligt kön eller som diskuterar något av de teman som ska klassificeras under *Könsrollsfrågor* (Ohj), finner vi ofta där – t.ex. Kerstin Häggs *Kvinnor och män i Kiruna: om kön och vardag i förändring i ett modernt gruvsamhälle 1900-1990* (1993). Under *Kvinnofrågor* (Ohja) finner vi ofta de avhandlingar som primärt diskuterar just kvinnor och kvinnlighet – Diana Mulinaris *Motherwork and Politics in Revolutionary Nicaragua* (1995) t.ex.

Det finns också en klassifikation för *Mansfrågor* (Ohjb), dit avhandlingen *Föräldraledig pappa: mäns erfarenheter av delad föräldraledighet* (2004) av Anders Chronholm som enda avhand-

ling i mitt material klassificerats. Det finns även en klassifikation för dokument om *homosexuella* (Ohjh), dit Per Arne Håkanssons *Längtan och livsform: homosexuellas situation i ett heterosexuellt samhälle* (1987) som enda avhandling i mitt material klassificerats.

De sociologiska avhandlingarna har ofta ett tematiskt fokus på kvinnor och arbete, och därför har många klassificerats under *Arbete och arbetsmarknad: Kvinnor på arbetsmarknaden* (Ohafb). Hit ska dokument som handlar om hembiträden, jämställdhet ifråga om arbete och arbetsmarknad, liksom om kvinnlig arbetskraft ifråga om arbetsmarknad också klassificeras. Här är Gerd Lindgrens avhandling *Kamrater, kollegor och kvinnor: en studie av könssegregeringsprocessen i två mansdominerade organisationer* (1985) ett typiskt exempel på en avhandling som klassificeras under *Kvinnor på arbetsmarknaden* (Ohafb).

En del avhandlingar klassificeras också under *Sociologi* (Oa), som är en underavdelning till *Samhälls- och rättsvetenskap* (O). *Familjesociologi* är en underklassning till *sociologi* (Oa) som används, t.ex. för att klassificera Nea Mellbergs *När det overkliga blir verklighet: mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder* eller Charlott Nymans *Mine, Yours or Ours? Sharing in Swedish Couples* (2002). Likaså används andra varianter av *Sociologi* (Oa) för ett antal avhandlingar, men det är inte möjligt att precisera sociologi ifråga om sociologi och kön, kvinna/man eller feministisk sociologi. Sociologiskt material om kvinnor eller feminism hänvisas till *Sociala frågor och socialpolitik: Kvinnofrågor* (Ohja). Däremot ryms texter om sociala klasser, åldersgrupper, barn- och ungdom liksom vuxna och äldre under olika varianter av klassen *sociologi: Social differentiering* (Oabk). Högt rangordnat är *Familjesociologi* (Oac), till vilken dock inte feministiska avhandlingar om kön och familj ska klassificeras.

Ett antal av de sociologiska avhandlingarna diskuterar också sexuella övergrepp ur ett feministiskt perspektiv. Dessa klassificeras under huvudklassen för *Medicin* (V) och under *Sexologi: Prostitution, otukt, incest, våldtäkt* (Vndp). Här ser vi avhandlingarna *När det overkliga blir verklighet*: *mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder* av Nea Mellberg, *Incest: att bo i en stulen kropp* (2000) av Kerstin Rathsman och Stina Jeffners *"Liksom Våldtäkt typ": om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt (1997)*, trots att dessa avhandlingars diskussion om våldtäkt inte på något sätt är medicinsk eller sexologisk. Enligt riktlinjerna i Klassifikationssystem för sven-

ska bibliotek ska sociala aspekter på våldtäkt klassificeras under den medicinska huvudklassen (Noaksson, 1997).

Svenska ämnesord

Många av ämnesorden som används för att indexera de sociologiska avhandlingarna tydliggör tematiskt fokus ifråga om kvinna, kön och jämställdhet. Några framträdande är *Kvinnor: rättslig ställning, Kvinnor: arbete och arbetsmarknad, Kvinnor: våld mot, Ensamstående mödrar: ekonomiska förhållanden, Hälsa: könsskillnader, Könsroller, Könsroller: självförverkligande, Genus* och *Jämställdhet*.

En del av ämnesorden indikerar ett feministiskt innehåll, eftersom en förståelse av makt i förhållande till kön/kvinna inbegrips i ordets betydelse. Flera feministiska avhandlingar har indexerats med begrepp som *Feminism*, *Könsmaktsordning*, *Könssegregation* och *Könsdiskriminering*. Dessa begrepp verkar ha valts när avhandlingarna i titel eller undertitel tydligt deklararerar fokus på makt och kön. Här ser vi Magnus Nermos *Structured by Gender: Patterns of Sex-Segregation in the Swedish Labour Market: Historical and Crossnational Comparisons* (2000), som indexerats med *Könsdiskriminering* och Gerd Lindgrens *Kamrater, kollegor och kvinnor: en studie av könssegregeringsprocessen i två mansdominerade organisationer* (1985) som bl.a. indexerats med *Könssegregation*.

Indexeringarnas artikulering av att avhandlingarna handlar om makt och kön innebär nödvändigtvis inte ett feministiskt perspektiv, utan är snarare uttryck för deras tematiska fokus på kön och makt. Det underordnade ämnesordet *genusaspekter* är däremot ett försök att tydliggöra perspektiv i indexeringen, genom en associativ relation. Många av de sociologiska avhandlingarna har också indexerats med detta ämnesord, se t.ex. indexeringarna *Jordbrukskooperation: genusaspekter*, *Belastningsskador: genusaspekter*, *Deltidsarbete: genusaspekter*, *Arbetsliv: genusaspekter*, *Sexualitet: genusaspekter*, *Familjen: genusaspekter* och *Sociologi: genusaspekter*. Tyvärr är *genusaspekter* för allmänt för att fungera för att tydliggöra feministiska perspektiv kontra andra perspektiv på kön. Ämnesordet tydliggör heller inte om ett makperspektiv på kön ingår, eller inte.

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista

Trots att Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista och dess begrepp är speciellt anpassade för att synliggöra material om kvinno-, mans- och genusfrågor, vilket inkluderar feministiskt material, så omöjliggör den enkla systematiken en kvalificerad kunskapsorganisation. Den enkla liststrukturen kan i stort sett inte uttrycka några relationer mellan begrepp. Dessutom är inte de diskurser eller domäner man syftar till att kunskapsorganisera noggrant definierade, och kan inte heller synliggöras med hjälp av den alltför enkla listan.

Framförallt används tematiska begrepp, som tydliggör avhandlingarnas fokus, speciellt deras upptagenhet vid kön.[43] Indexeringen var mest knapphändig under 1970- och 1980-talen. Avhandlingar från 1990-talet och 2000-talet har indexerats med fler ämnesord, ibland upp till 10-15 stycken. Ofta ser vi ämnesord som *Kvinnorollen*, *Könsidentitet*, *Kvinnouppfattning*, *Kvinnlighet*, *Kvinnobilden* och *Mansbilden*, som uttrycker att avhandlingen studerar en specifik problematik om kön och man kan också gissa sig till att det handlar om feministiskt material när ämnesord som inbegriper en maktförståelse relaterad till kön används. Här ser vi t.ex. *Könsdiskriminering*, *Könssegregering*, *Patriarkalism*, *Feministisk teori*, *Marginalisering* m.fl.

På sätt och vis kan man alltså gissa sig till avhandlingarnas feministiska perspektiv. Ett sådant exempel är Carin Holmbergs avhandling *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par* (1993) som troligtvis har fått ämnesordet *patriarkalism* eftersom Holmbergs feministiska utgångspunkt är tron på det patriarkala samhällets existens och reproducering. Ett annat exempel är indexeringen av Stina Jeffners *”Liksom våldtäkt, typ”: om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* (1997) som bland annat indexerats med ämnesorden *Feminism* och *Teori* för att synliggöra att texten utgår från feministisk teori (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 24 nov, 2006). Däremot skulle det lika gärna kunna vara så att avhandlingarna fått dessa ämnesord för att de handlar om patriarkalism och om feministisk teori.

[43] Jag kan också nämna att det i några fall är så att avhandlingarna indexerats olika i GENA och KVINNSAM. Det rör sig dock inte om några större skillnader, se Appendix 1.

Diskussion

Vilket feministiskt innehåll är det som osynliggörs av kunskapsorganisationssystemen? I stort sett allt, eftersom det inte är möjligt att uttrycka perspektiv i indexering och klassifikation, av de olika skäl som diskuterats i kapitel 6 och 7; det saknas fruktbara utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik och utformningen av systemen är bristande; både ifråga om logisk struktur och betydelsebildning av feminism. Men det är inte den enda problematiken; det finns också andra osynliggörande processer. De osynliggörande processerna ser lite olika ut, beroende av vilket kunskapsorganisationssystem och vilken typ av kunskapsorganisationssystem vi talar om. Jag diskuterar därför Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord som är universella kunskapsorganisationssystem skilt från Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord, som är ett specifikt kunskapsorganisationssystem.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord

Framförallt har vi, i Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord, att göra med en objektivistisk och universalistisk kunskapssyn som ligger till grund för systematisk utformning och betydelsebildning, liksom för utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik. Feminism kan inte indexeras eller klassificeras tvärvetenskapligt och inte som perspektiv, och dessutom nedvärderar den objektivistiska och universalistiska normen feminism och feministiskt materials centrala betydelser på olika sätt. Detta diskuterade jag i kapitel 6.

I Klassifikationssystem för svenska bibliotek artikuleras därför den feministiska betydelsebildningen inte alls – vi finner inte en enda avhandling som fått en relevant klassifikation utifrån sitt feministiska perspektiv – eller tema/ämne. Denna slutsats överensstämmer också med de ovan diskuterade bristerna jag och som också annan forskning kommit fram till - att feminism endast ses som en kvinnofråga, och dessutom som ett socialt problem som behöver åtgärdas, liksom att kvinnofrågor värderas lågt i systemet. De flesta avhandlingar klassificeras under *Könsrollsfrågor* (Ohj) eller *Kvinnofrågor* (Ohja), som i sin tur är underklasser till huvudklassen *Samhälls- och rättsvetenskap* (O) och underklassen *Sociala frågor*

och socialpolitik (Oh). De litteraturvetenskapliga avhandlingarna finner vi ofta under *Kvinnolitteratur* (G.0972), som ett undantag till normen där kvinnan inkluderas genom att särskiljas. Feministisk kunskap ”ghettoiseras” genom att klassificeras i kontexter som inte är relevanta och genom att klumpas ihop med annat feministiskt material under dessa, alltför breda, felaktiga och irrelevanta klassifikationer.

Svenska ämnesord möjliggör inte åtskillnad mellan olika perspektiv på kön, men har det användbara ämnesordet *genusaspekter*, och även *politiska aspekter* som kan synliggöra en associativ relation till det överordnade ämnesordet *Feminism*, t.ex. Det är så nära vi kommer en artikulation av feministiska perspektiv. För de sociologiska avhandlingarna används *genusaspekter* frekvent, för de litteraturvetenskapliga i mindre utsträckning, vilket visar på en viss inkonsekvens.

Problemen med Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord är omfattande. Resultatet i form av indexeringar och klassifikationer blir i många fall helt felaktigt. Delvis har felaktigheten att göra med det begränsade antal begrepp som finns att välja bland, och att dessa inte fungerar för syftet att uttrycka feministiskt material väl. Det har också att göra med – som i fallet Klassifikationssystem för svenska bibliotek – att klassifikationen ifråga är felplacerad i den hierarkiska strukturen, och ofta dessutom är för snäv eller för bred för det material den ska täcka. Likaså tror jag att en okunskap om feministiska frågor är utbredd bland de indexerande bibliotekarierna, med inkonsekvens som följd. Dessutom är det möjligt att analysera olika; ämnesanalys är en subjektiv process. Så vi har att göra med många osynliggörande processer, som visar sig i konkret indexering och klassifikation.

Brister i betydelsebildning och systematisk kontext

Jag ska diskutera några begrepp som är otillräckliga, i flera fall felaktiga, och alldeles för breda eller för snäva.

Som jag slog fast i kapitel 6, har vi i Svenska ämnesord och Klassifikationssystem för svenska bibliotek att göra med klassifikation och indexering som ofta ser feminism som en kvinnofråga, och därtill som ett socialt problem. När vi talar om feministiskt material, så indexeras eller klassificeras det ofta utan att man tar hänsyn till dess maktperspektiv på kön – begreppen som man väljer är framförallt begrepp som könsroller, jämställdhet, kvinnlighet,

manlighet o.s.v. Detta har förstås att göra med att det också främst är sådana begrepp eller koder som erbjuds av systemen.

Carin Holmbergs avhandling *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par* (1993) har tilldelats klassifikationen *Könsrollsfrågor* (Ohj), trots att den är kritisk till såväl könsrollsbegreppet som könsrollsforskningen, och väljer helt andra begrepp att arbeta med. Detsamma gäller klassifikationen av Stina Jeffners *”Liksom våldtäkt typ”: om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* (1997) som dels har klassificerats med *Könsrollsfrågor: Sverige* (Ohj-c). Denna avhandling handlar om den betydelse av kön och heterosexualitet som får konsekvenser för hur ungdomar förstår begreppet och handlingen ”våldtäkt”. Kön förstås inte som könsroll. Jeffner ser inte på kön som något som går att dela upp i biologiskt respektive socialt kön. Könsrollsfrågor är alltså ett illa valt begrepp.

Förutom att felaktiga begrepp används, så sätts begreppen in i en opassande, felaktig kontext, vilket förvärrar problematiken. Det är olyckligt att ”*Liksom våldtäkt typ”: om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* och Kerstin Rathsmans *Incest: att bo i en stulen kropp* (2000) som handlar om våldtäkt respektive incest enbart klassificeras medicinskt under *Sexologi* (Vnd) och under underklassen *Prostitution, Otukt, Incest, Våldtäkt* (Vndp), när det inte är medicinska diskussioner vi har att göra med. Istället handlar Jeffners avhandling om olika socialt och kulturellt skapade definitioner av våldtäkt, som hänger ihop med betydelsebildningen av kön och heterosexualitet. Rathsmans avhandling handlar om incest utifrån ett feministiskt perspektiv, som inbegriper en stark maktdiskussion. Dessa sistnämnda exempel, visar tydligt på att sociologiska, feministiska diskussioner om sexualiserat våld placeras in felaktigt i systemets struktur, och att det inom systemets ramar inte finns någon möjlighet att se våldtäkt eller incest som sociala konstruktioner. Detsamma gäller också generellt för placeringen av *Könsrollsfrågor* (Ohj) och *Kvinnofrågor* (Ohja), som inte borde förstås som enbart sociala frågor och problem. Feminism bör inte heller ses som enbart en kvinnofråga.

I Svenska ämnesord ser vi också begreppsliga problem. Carin Holmbergs, Kerstin Häggs och Stina Jeffners ovan diskuterade avhandlingar har liksom många med dem fått ämnesordet *Könsroller*, trots att de inte ser kön som en roll, utan som skapat i en mycket mer komplex könssocialisationsprocess. Många avhandlingar har fått *jämställdhet* som ämnesord, trots att man är kritisk

till jämställdhet som begrepp, då det saknar ett inbegripande av maktperspektiv. Här ser vi bl.a. Gunilla Carstensens *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld: konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademin* (2004) som indexerats med ämnesorden *Könsroller* och *Jämställdhet*, trots att texten uttrycker en förståelse av kön som intimt förknippat med makt.

Inkonsekvens

Inkonsekvens i indexering och klassifikation är ett mycket utbrett problem, vilket vi ser i mitt material, och inkonsekvens tas även upp i annan forskning om kunskapsorganisation av feministiskt material. I en artikel menar man att systemens potentialer inte utnyttjas till fullo; få av dem som indexerar är medvetna om det antal ämnesord som faktiskt finns, eller så förstår man inte vikten av att synliggöra feministiska aspekter (Gerhard, Mila och Rubens, 1998, s. 136). Det finns inte utrymme här att försöka utröna orsakerna till inkonsekvensen, men jag kan konstatera att den visar sig på olika sätt.

En hel del avhandlingar med centralt feministiskt innehåll saknar helt indexering och klassifikation som har med det feministiska innehållet att göra. Ett talande exempel är indexeringen och klassifikationen av Eva Söderbergs *Askunge, madonna eller feminist: kontextuella läsningar av Martha Sandwall-Bergströms Kulla-Gullasvit* (2004) som har omfattande feministiskt teoretiska reflektioner och utgångspunkter, men som ändå bara får de Svenska ämnesorden *Kulla Gulla (fiktiv gestalt)*, *Barn- och ungdomslitteratur: Historia: Sverige: 1900-talet* och klassifikationen *Litteraturhistoria: Sverige: Barn- och ungdomslitteratur* samt en klassning på personnamn (*Gcz Sandwall-Bergström; Martha*). En total avsaknad av indexering av det feministiska innehållet ser vi också ifråga om Marta Ronnes *Två världar – ett universitet: svenska skönlitterära universitetsskildringar 1904-1943: en genusstudie* (2000) som fått ämnesorden *Studentliv i litteraturen*, *Universitet i litteraturen*, *Svensk litteratur*: *teman och motiv*: *1900-talet*. Det verkar som att genusaspekten sållas ut, ifall det författarskap eller de texter som avhandlingen behandlar också har ett annat tema eller perspektiv, som vid indexeringen anses som mer omfattande eller viktiga; att det – som i dessa fall - är barn- och ungdomslitteratur eller universitetsskildringar.

Ett antal sociologiska avhandlingar indexeras inte heller med det feministiska innehållet i åtanke. *Lika på olika villkor: köns-*

segregering i kunskapsföretag av Christine Roman (1994) har enbart indexerats *Kvinnor: arbete och arbetsmarknad: Sverige*. Paula Mählcks *Mapping Gender in Academic Workplaces: Ways of Reproducing Gender Inequality within the Discourse of Equality* (2003) har indexerats *Kvinnor inom högskolan*: *Sverige*, *Kvinnliga akademiker*: *arbete och arbetsmarknad*: *Sverige* och *Kvinnliga forskare*: *arbete och arbetsmarknad*: *Sverige*. Dessa två avhandlingar handlar uttryckligen om könssegregering respektive ojämlikhet, men detta inbegripande av en maktdiskussion relaterad till kön indexeras inte, trots att Svenska ämnesord faktiskt erbjuder ämnesordet *Könsdiskriminering*.

Vi tar ytterligare ett exempel. Carina Tigervalls *Folkhemsk film med "invandraren" i rollen som den sympatiske Andre* (2005) indexeras med Svenska ämnesorden *Invandrare i filmen, Etnicitet i filmen och Film: Historia: Sverige: 1970-2000*. Den har inte fått någon klassifikation som tydliggör det feministiska perspektivet eller upptagenheten av kön. Tigervalls avhandling har en tydlig tematik som tar upp etnicitet och invandrare, men den har också ett poststrukturalistiskt feministiskt perspektiv. Det artikuleras inte alls i indexering eller klassifikation.

Andra avhandlingar klassificeras och indexeras däremot med i stort sett alla de ord och koder som synliggör upptagenheten vid kön; *genusaspekter*, *Kvinnor i litteraturen*, *Kvinnliga författare* och *Kvinnolitteratur* (*G.0972*). Christine Sarrimos *När det personliga blev politiskt: 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi* (2000) är ett exempel på en avhandling som har klassificerats utförligt med *Litteraturhistoria*: *Sverige*: *Kvinnolitteratur* (*Gc.0972*) och har fått de Svenska ämnesorden *Kvinnliga författare*: *Sverige*: *1970-talet*, *Litteratur och politik*, *Litterära genrer*: *genusaspekter* och *Självbiografier*: *genusaspekter*.

Annan inkonsekvens visar sig i att texter som tycks handla om ungefär detsamma, indexeras och klassificeras olika. Jag kan ge indexeringarna av avhandlingarna som analyserar Selma Lagerlöfs texter som exempel. En av dem – Maria Karlssons *Känslans röst: det melodramatiska i Selma Lagerlöfs romankonst* (2002) har med Svenska ämnesord indexerats *Kvinnliga nobelpristagare: Sverige: analys och tolkning*, medan ingen av de andra avhandlingarna om Selma Lagerlöfs texter indexerats på detta sätt.[44] Vad gäller klassifikationer, så är man ofta inkonsekvent vad gäller tillämpningen av

[44] Ämnesorden i denna bibliografiska post har korrigerats, och ser numera ut som de andra indexeringarna av avhandlingarna om Lagerlöf.

kvinnor på arbetsmarknaden (Ohafb), liksom att *Könsroller* (Ohj) används ibland och *Kvinnofrågor* (Ohja) ibland, utan att det riktigt går att utröna varför det ena eller andra begreppet valts.

Sammanfattande slutsatser

Vi kan alltså sammanfattningsvis konstatera omfattande brister i indexering och klassifikation av feministiskt material. Den objektivistiska och universalistiska kunskapssynen begränsar systematik och praktik på många sätt, liksom den inkonsekvens i kunskapsorganisationen som bl.a. tycks ha att göra med bristande kunskap om feminism, liksom kunskap om kön och/eller kön och makt överhuvudtaget. Det kan som sagt också ha att göra med bristande kunskap om de ämnesord och klassifikationer som faktiskt finns tillgängliga, eller okunskap om betydelsen av att försöka indexera eller klassificera feministiska aspekter (Gerhard, Mila och Rubens, 1998, s. 136).

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista

Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord är i sina begrepp mycket mer välanpassade för feministiskt material än de andra systemen. Tyvärr är den enkla systematiken otillräcklig och konskevensen av det är att den fungerar osynliggörande. En luddig och odefinierad norm förvärrar. Avsaknaden av en diskursbestämning av den kunskap man söker kunskapsorganisera förvärrar också problemen.

Och även om begreppen är betydligt mer välanpassade, så finns det brister bland begreppen, och framförallt förvärrar den enkla liststrukturen i sin tur brister bland begreppen, vilket jag upptäckt när jag studerat de konkreta indexeringarna av mitt material. Likaså ser jag stor inkonsekvens i indexeringen.

Systematiska brister

Den enkla liststrukturen omöjliggör framförallt att specificera vilken funktion ett begrepp har i den indexerade texten, det går inte att skilja på teman, metoder eller perspektiv. Man kan inte uttrycka associativa eller hierarkiska relationer. Av Kvinnohistoriska sam-

lingarnas personal bekräftas att man har problem med att kunna uttrycka funktioner hos begrepp, eller relationer mellan olika begrepp (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 24 nov, 2006).

Indexeringen av Margareta Gisselbergs avhandling *Att stå vid spisen och föda barn* (1985) är ett exempel där det är svårt att förstå vilken funktion det indexerade begreppet har i texten. Avhandlingen har bl.a. indexerats med ämnesordet *Kvinnokultur*. Är det för att den innehåller ett avsnitt om Berit Ås teori om kvinnokultur, eller för att den handlar om reproduktion och hushållsarbete som en slags kvinnokultur? Vid Kvinnohistoriska samlingarna tror personalen på det förstnämnda alternativet (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 24 nov, 2006).

Indexeringen av Carin Holmbergs *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par* (1993) har i sin tur fått ämnesordet *Patriarkalism*. Är det för att texten uttrycker ett perspektiv som ser samhället som ett manssamhälle, alltså ett patriarkat, eller för att den helt enkelt skulle kunna sägas handla om patriarkalism? Personalen vid Kvinnohistoriska samlingarna tycker att det vore rimligt om *Det kallas kärlek* indexerats med *Patriarkalism* utifrån sin patriarkatsteoretiska utgångspunkt (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 24 nov, 2006).

Diana Mulinaris avhandling *Motherwork and Politics in Revolutionary Nicaragua* (1995) har fått ämnesordet *Särartsteori*. Eftersom inte Mulinari utgår från en särartsfeministisk teori i sin forskning kan indexeringen ha att göra med att de mödrar och det mödrande avhandlingen diskuterar fungerar separatistiskt, avskiljt från män. Detta kan vid indexeringen ha tolkats som särartsteori i praktiken (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 24 nov, 2006).

Brister i betydelsebildning

Några mindre studier av Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord har konstaterat vissa betydelsebrister, bl.a. att ämnesordslistan främst inkluderar begrepp som har att göra med en s.k. hegemonisk feminism (Lidman, 2006). Man har också konstaterat att begreppen härstammar från en för brett definierad domän, med för otydliga begrepp som följd (Brännström och Modin, 1996). Det har inte varit mitt primära fokus att studera just dessa brister.

Jag ser istället framförallt att den feministiska teorins och forskningens utveckling inte avspeglar sig i valda ämnesord. Här ser

vi t.ex. ämnesordet *Kvinnobilden*, som passar bra för att beskriva de äldre feministiska texter som just ser skildringar som passiva ”bilder”. Men i avhandlingar som ser skildringen av kön eller kvinnan som betydelseskapande i sig, kan det vara missvisande. Avhandlingarna *Emancipationens gränser*: *Emilie Flygare-Carléns 1840-talsromaner och kvinnans ställning* (2003) och *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige* (2002) har exempelvis indexerats med dessa ämnesord, trots att kön betraktas som betydelseskapande. Andra exempel på begrepp som tycks föråldrade när de används för att indexera nyare feministiska texter är *Kvinnorollen* som används om en text som uttryckligen problematiserar kvinnans roll och uppgifter, och *Kvinnouppfattning*, som används om kvinnors särskilda egenskaper eller uppgifter diskuteras.

Ämnesordet *Könsroller*, används också på ett problematiskt vis. Detta begrepp ger indikationer på en vetenskaplig inriktning – könsrollsforskningen – som var populär under 1970-talet, men som numera kan anses föråldrad, åtminstone utifrån ett feministiskt perspektiv. I annan forskning, eller annat material om kön, kan nog könsrollen som begrepp uppleva en renässans. *Könsroller* är idag endast ett adekvat begrepp för den forskning som ser på kön just som en social roll, en roll som kan sägas existera utanför och vid sidan om det biologiska könet, t.ex. inom den icke feministiska jämställdhetsforskningen.

Inom den feministiska forskningen är det numera väldigt ovanligt att man betraktar kön i termer av t.ex. rollskapande, eftersom skapandet av kön ses som en långt mer komplex process som måste studeras i sig för att kunna förstås. Istället är det så att man antingen betonar den sociala konstruktionen av kön, och kallar den kön eller då oftast genus, eller så betonar man att biologiskt kön och socialt och kulturellt kön är så intimt sammanvävt att det inte går att skilja dem åt, och menar att därför är kön en bättre term än genus. Man kan säga, att vilket man väljer beror på vad man har för ontologisk respektive epistemologisk övertygelse eller utgångspunkt ifråga om makt och kön. Trots detta är det uppenbart och uttalat feministiska avhandlingar som klassificeras med begreppet *Könsroller*, t.ex. Gunilla Carstensens *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld: konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademin* (2004), som inte förstår kön som könsroll.

Här ser vi förstås problemet med den för brett definierade domänen i förhållande till den enkla lista som används – det är inte möjligt att skilja jämställdhetsforskning utan feministiskt perspektiv

från forskning med feministiskt perspektiv, vilket också begränsar själva begreppen.

Inkonsekvens i indexering

I Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord berör inkonsekvensen ofta att man indexerat olika omfattande under olika perioder. Under 1970- och framförallt 1980-talet är indexeringarna knapphändiga, för att under 1990- och 2000-tal vara riktigt omfångsrika. Vid mitten av 1980-talet är det flera avhandlingar, bl.a. Gunilla Domellöfs, Ebba Witt-Brattströms och Birgitta Svanbergs, som enbart indexerats med personnamn.

Endast ett litet antal ämneskunniga bibliotekarier indexerar materialet, vilket gör att konsekvensen och överensstämmelsen är stor vad gäller vilka ämnesord som används för vilka fenomen, så här är problemen inte alls lika stora som i tillämpningen av Svenska ämnesord och Klassifikationssystem för svenska bibliotek i LIBRIS, där ett stort antal bibliotekarier indexerar och klassificerar.

En del ord har dock ändrats över tid – ett exempel är hur båda ämnesorden *Feminism* och *Teori* under 1980-talet användes för att utrycka att en text handlar om feministisk teori. Nu har man bytt till ämnesordet *Feministisk teori*. De gamla indexeringarna på *Feminism* och *Teori* har inte ändrats retrospektivt.

Och det finns många undantag till den konsekventa indexeringen. Här ser vi följderna av att indexerarna påverkas mycket av vilka nyckelord, ”keywords” som avhandlingsförfattarna själva valt att ta med i sina abstract. Har en avhandlingsförfattare valt att använda ”genus” så tas det med också vid indexeringen med Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista. *Känslans röst: det melodramatiska i Selma Lagerlöfs romankonst* (2002) av Maria Karlsson har t.ex. fått ämnesordet *Feminism* för att det nämns som nyckelord i abstractet, och Annelie Bränström Öhmans *Kärlekens ödeland: Rut Hillarp och kvinnornas fyrtiotalsmodernism* (1998) har fått ämnesordet *Marginalisering*, för att det uttryckligen nämns i abstractet.

Likaså ställer de outtalade normer som tillämpas i respektive databas till det. Den outtalade normen för indexeringen i GENA, ser annorlunda ut än för indexeringen i KVINNSAM. I GENA har man en outtalad genusnorm som utgångspunkt för indexeringen, genus underförstås i många fall. I KVINNSAM är det i det äldre materialet en outtalad kvinnonorm som tillämpas, och i det nyare materialet en outtalad, allmänt könsproblematiserande norm (Sjödahl Hayman,

personlig kommunikation, 26 mars, 2004). Därför har man under en period också varit restriktiv med att använda ämnesordet *Genus* i GENA, liksom man varit restriktiv med att använda ämnesordet *Kvinna*, i KVINNSAM. Nu har man återgått till att göra det ändå, för om en avhandling verkligen diskuterar vad genus är, så får det *Genus* som ämnesord (Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 24 nov, 2006; Backlund, Eriksson och Sjödahl Hayman, personlig kommunikation, 27 juni, 2008). I mitt material ser vi stor inkonsekvens ifråga om indexeringen av *Genus*. Gunilla Carstensens avhandling *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld*: *konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademi*n (2004) liksom *Två världar – ett universitet: svenska skönlitterära universitetsskildringar 1904-1943: en genusstudie* (2000) av Marta Ronne har fått ämnesordet *Genus* fastän deras diskussion om vad genus är, inte är mer omfattande än många andra feministiska avhandlingars. Och vad gäller Carina Tigervalls avhandling ser vi det motsatta problemet – den har inte fått ämnesordet *Genus*, trots att den innefattar en diskussion om vad genus är. Istället har den indexerats med *Kvinnobilden* och *Mansbilden*, fastän den uttalat har en konstruktionistisk förståelse av kön som inte ser texter (filmer) som passiva bilder, utan som betydelseskapande artikulationer.

Ytterligare inkonsekvens ser vi ifråga om hur vissa ämnesord saknas eller förstås på ett för feministisk diskurs inte helt relevant och självklart sätt. Jag ger kortfattat några exempel. Birgitta Neys avhandling *Bortom berättelserna: Stella Kleve – Mathilda Malling* (1993) och Åsa Arpings *Den anspråksfulla blygsamheten: auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt* (2002) är två av ganska många avhandlingar i litteraturvetenskap som fått ämnesordet *Litteraturvetenskap*. Detta ämnesord används inkonsekvent. Principen har varit att det ska sättas på en text som är litteraturvetenskaplig, liksom om den handlar om litteraturvetenskap. Men det är också så att litteraturvetenskapliga texter som handlar om en svensk författare, av någon anledning inte får detta ämnesord.

Sammanfattande slutsatser

På många sätt är Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord mer välanpassat för feministiskt material än de andra systemen, men jag har här synliggjort hur de systematiska begränsningar och den breda domän man försöker täcka in, inte synliggör feministiskt material i konkret indexering. Lägg därtill också den stora inkonse-

kvens, och de ganska omfattande bristerna med tillämpningen av begrepp som vi har kunnat se i indexeringen.

Konkreta konsekvenser för den informationssökande användaren

Följderna för den informationssökande användaren, som är på jakt efter feministiskt vetenskapligt material i form av litteraturvetenskapliga och sociologiska avhandlingar, är lätta att föreställa sig.

I detta kapitel har jag framförallt visat på en stor inkonsekvens i indexering och klassifikation, som försvårar uttömmande ämnessökningar. Det får allvarliga konskevenser för sökprocessen. Användaren får fundera ut och sedan söka på många alternativa sökord, prova sig fram och på så sätt leta sig fram till relevant material. Det är en avancerad och långdragen process.

Min analys visar att det är omöjligt att med hjälp av något universellt kunskapsorganisationssystem skilja feministiskt material från annat material om kön. Att söka på begrepp som *feminism* eller *feministisk teori* underlättar inte heller, eftersom de används ytterst inkonsekvent och för att dessa begrepp egentligen enbart visar att dokumenten som indexerats eller klassificerats på detta sätt handlar *om* feminism eller feministisk teori.

Det går inte heller att skilja olika feministiska perspektiv från varandra. Det är t.ex. inte möjligt att med ämnessökning finna en feministisk avhandling som utgår från ett poststrukturalistiskt feministiskt perspektiv, eller att skilja ut poststruktutralistiska feministiska avhandlingar från strukturalistiskt feministiska.

Som informationssökare av feministiskt material får man, något tillspetsat, vara beredd på att i sin sökning få träffar på såväl *Det kallas kärl*ek: *en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par* (1993) av Carin Holmberg som Susanna Popovas och Marie Söderqvists *Konsten att skapa ett problem: JämOs kamp mot sexuella trakasserier* (1996) tillsammans med tiotusentals andra böcker som på något vis har indexerats eller katalogiserats med begreppet *jämställdhet* i LIBRIS. Man får vara beredd på att få träff på Marika Andraes *Rött eller grönt? flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944 (*2001) tillsammans med *Tokfeminismen* (Kurtén-Lindberg, 2001) när man söker fritextsökordet *könsroller*, och samtidigt få ca. 22.000 andra träffar.

Indexeringarna som gjorts med Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista i KVINNSAM och GENA är ibland inkonsekventa, men framförallt är det problematiskt att det för användaren inte går att utröna olika begrepps relation till varandra vid sökning; ämnesordslistans enkla struktur omöjliggör det. Det visar sig på flera sätt. Söker man i GENA, som är den specifika databasen för Kvinno-, mans- och genusforskningsavhandlingar, efter avhandlingar som är poststrukturalistiskt feministiskt inriktade, så får jag träffar på de avhandlingar som handlar om poststrukturalism. Söker jag efter avhandlingar som har ett marxistiskt perspektiv, blir följden densamma; jag får träffar på dem som handlar om marxism. Och så vidare.

För en användare av feministiskt material krävs alltid mer. Först måste kunskapsorganisationssystemet som ska användas dekonstrueras från objektivistiska och universalistiska normer – däribland den manliga normen och den heteronormativa normen. Därefter måste specifika sökstrategier utarbetas av informationssökaren – ”hur har det här systemet beskrivit det material jag letar efter?” Ibland finner man det man söker, ibland inte.

I vilket fall som helst är informationssökning för den som söker efter feministiska dokument, som här: feministisk forskning, något som är tidskrävande och ansträngande. Oavsett om de bibliografiska databaserna bygger på allmänna, s.k. universella, eller specifika kunskapsorganisationssystem, erbjuder de begränsade möjligheter till sökning och återfinnande av feministisk forskning, eftersom denna forskning osynliggörs i systemen.

10. På väg från Ingenstans – kunskapsorganisation för feministisk forskning

I detta kapitel presenteras mina slutsatser, utifrån avhandlingens tre första frågeställningar, d.v.s. de som berör hur kunskapsorganisatoriskt osynliggörande av feministisk kunskap kan förstås, vilka feministiska perspektiv som artikuleras i de feministiska avhandlingarna och hur avhandlingarnas feministiska innehåll tillvaratas i indexeringar och klassifikationer. Utifrån dessa slutsatser diskuteras den sista och 4:e frågeställningen: Vad bör kunskapsorganisation av feministiska texter ta hänsyn till, för att feministisk diskurs ska kunna uttryckas? Jag presenterar möjliga vägar till en synliggörande kunskapsorganisation av feministisk diskurs och feministisk forskning.

Definition av feministisk diskurs och bristande kunskapsorganisation

Bibliotekens kunskapsorganisation av feministisk kunskap osynliggör feministisk diskurs. Det gäller såväl de universella kunskapsorganisationssystemen Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord, som den för kvinno-, mans- och genusrelaterat material specifikt utarbetade ämnesordslistan vid Kvinnohistoriska samlingarna.

Utifrån min definition av feministisk diskurs i kapitel 5 ses feministiska artikulationer som uttryckande ett särskilt perspektiv på kön, där makt inkluderas. När feministisk diskurs kontrasteras mot annan diskurs om kön ses nodalpunkten i denna feministiska diskurs som kritik och emancipation av ojämlika förhållanden grundade på kön.

När feministisk diskurs studeras närmare i min analys av avhandlingsartikulationerna i kapitel 8, ser vi att det finns olika ontologiska och epistemologiska perspektiv på hur kritik och emancipation av ojämlika förhållanden grundade på kön förstås. Det är då möjligt att se feministisk diskurs som en feministisk diskursord-

ning, som artikulerar en kritisk, en synliggörande och en reflexiv diskurs.

Samtidigt finns det många överlappningar och diversitet inom diskurserna, vilket visar sig tydligt i avhandlingarnas feministiska perspektiv. Det är därför inte i alla avseenden tillräckligt att stanna vid förståelsen av en kritisk, en synliggörande och en reflexiv feministisk diskurs.

Min studie av kunskapsorganisation har behandlat kunskapsorganisationssystemens utformning ifråga om systematisk struktur och betydelsebildning, utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik, framförallt ifråga om ämnesanalysen, och den har diskuterat resultat av kunskapsorganisatorisk praktik i form av klassifikationer och indexeringar med respektive kunskapsorganisationssystem (d.v.s. Klassifikationssystem för svenska bibliotek, Svenska ämnesord och Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord). Feministisk diskurs osynliggörs i de tre kunskapsorganisatoriska bemärkelserna och definieras inte ens på en grundläggande nivå. Än mindre uttrycks den diversitet inom den feministiska diskursordningen, som jag tydliggjort

I de två universella kunskapsorganisationssystemen ser vi en objektivistisk och universalistisk kunskapssyn. Denna kunskapssyn premierar monodisciplinaritet i såväl betydelsebildning som systematisk struktur, vilket visar sig i att tvärvetenskaplig kunskap värderas lågt – antingen hamnar den långt ner i hierarkierna, eller faller mellan huvudklasserna – d.v.s. kunskapsorganiseras inte alls, eller så klumpas den ihop i några få klassifikationer eller ämneord. Likaså premieras teman framför perspektiv i universell kunskapsorganisation, vilket vi framför allt ser i utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik och i betydelsebildningen; d.v.s. val av ämnesord och klassifikationskoder. Det anses enkelt att med ämnesanalysen finna de viktigaste ämnen som texten handlar om, och det anses också möjligt att objektivt avgöra vad en text handlar om.

Att feminismen främst ses som en socialpolitisk kvinnofråga osynliggör också feministisk diskurs. Detta visar sig framförallt i hur feminismen behandlas som en rörelse eller ideologi som enbart är relevant för kvinnor, och framförallt i socialpolitisk bemärkelse. Osynliggörandet kan förstås ha att göra med nedvärdering i den systematiska strukturen, liksom en nedvärdering i val av begrepp och/-eller huvudklasser.

I det specifika kunskapsorganisationssystemet Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord är systematiken alldeles för enkel för att kunna synliggöra feministisk diskurs. Det är omöjligt att uttrycka re-

lationer mellan begrepp; framförallt vore det önskvärt med associativa relationer, så att feministiska teman skulle kunna skiljas från perspektiv. Den diffusa normen, är också mycket problematisk. Det är svårt att från fall till fall veta vad som underförstås i ämnesorden. Är det ett genus eller en kvinna?

Ytterligare en stor brist är att man inte definierat de diskurser eller den domän man har för avsikt att kunskapsorganisera och vars material man inkluderar i sin samling och sina bibliografiska kataloger (KVINNSAM, GENA). Feministisk diskurs skiljs inte från annan diskurs om kön.

Avsaknaden av utgångspunkter för den kunskapsorganisatoriska praktiken är likaså ett stort problem, här ges inga riktlinjer för ämnesanalys.

I konkreta indexeringar och klassifikationer som gjorts med de tre systemen visar sig dessa brister påtagligt. Dessutom ser vi en mycket stor inkonsekvens i klassifikationer och indexeringar, som förstås drabbar informationssökare av detta material hårt. Felaktiga indexeringar och klassifikationer, olika indexeringar och klassifikationer för material med liknande feministiskt innehåll liksom avsaknad av klassifikationer och indexeringar överhuvudtaget är exempel på hur inkonsekvens visar sig.

Jag har i min analys inte diskuterat orsaker till inkonsekvensen, men det är möjligt att se en del av förklaringen i det faktum att indexerande bibliotekarier har bristande kunskaper, inte ser vikten av att uppmärksamma feministiskt innehåll, samt inte minst, att bristerna i utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik och systematisk utformning bäddar för inkonsekventa resultat.

Hur skulle kunskapsorganisationen kunna synliggöra feministisk diskurs?

Befintliga kunskapsorganisationssystem har på många sätt visat sig vara otillräckliga ifråga om erbjudande av möjligheter för definition och återfinnande av feministisk diskurs. Det visar min analys, och även annan forskning (se kapitel 3, 6 och 7). De förbättringar som skulle kunna göras inom systemens ramar är inte tillräckliga, även om varje steg till en förbättrad kunskapsorganisation av feministisk diskurs är värd att överväga.

Hur och utifrån vilka utgångspunkter skulle kunskapsorganisationen av feministiskt material då kunna utformas istället? Detta är

en generell diskussion, som inte utgår från något särskilt kunskapsorganisatoriskt sammanhang, även om det förstås är intressant att relatera diskussionen till de specifika kontexter där feministisk kunskap kunskapsorganiseras. Här tänker jag framförallt på sammanhang som Kvinnohistoriska samlingarna i Göteborg eller KVINFOs bibliotek i Danmark. Min utgångspunkt här är att generellt diskutera vad som krävs ifråga om kunskapssyn och syn på kunskapsorganisation vid konstruktion av en fungerande kunskapsorganisation, och vad som specifikt krävs ifråga om synliggörande av den feministiska diskursen. Då jag i min analys har diskuterat utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik, utformning ifråga om systematik, betydelsebildning och konkreta resultat av kunskapsorganisation i klassifikationer och indexeringar, rör denna diskussion också dessa bemärkelser.

Utgångspunkten är att kunskap och kunskapsorganisation är kontextuellt formad och formande, och därmed aldrig objektiv eller universell. På så vis är såväl kunskap som kunskapsorganisation också kontextuellt specifik – det går inte att utforma en allmän eller objektiv kunskapsorganisation.

Eftersom feministiskt material, både vetenskapligt och icke vetenskapligt, artikulerar särskilda perspektiv på kön och makt, så behövs en kunskapsorganisation som kan synliggöra dessa perspektiv, liksom de centrala teman/ämnen feministiskt material fokuserar. Kunskapsorganisationssystemen måste vara specifika, och de universella systemen tillför egentligen inte något vad gäller identifikation av feministisk diskurs. Svenska ämnesord och Klassifikationssystem för svenska bibliotek är i stort sett oanvändbara vad gäller identifikation av feministiskt material genom ämnessökning, även om deras mer komplex strukturella utformning ibland skulle kunna möjliggöra ett bättre synliggörande av feministisk diskurs än Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord.

I kunskapsorganisatoriskt syfte måste central problematik och centrala kunskapsintressen identifieras, och fungerande kunskapsorganisationssystem och utgångspunkter för kunskapsorganisatorisk praktik måste utformas utifrån det. Som Hjørland skriver: ”hvert fag tager stilling til dokumentets faglige relevans og placerer det i relation til den faglige kontekst” (Hjørland, 1993, s. 40).

Det är viktigt att betona att det här krävs en kunskapsorganisation som är inkluderande, och som möjliggör synliggörande av olika ontologiska och epistemologiska perspektiv. Här inbegrips en acceptans gentemot olika världsbilder och kunskapssyner. Det är inte acceptabelt att utgå från objektivistisk och universalistisk kunskaps-

syn som osynliggör vissa perspektiv och ämnen till förmån för andra (t.ex. Albrechtsen och Jacob, 1999, s. 533).

Litteratur, och inte minst vetenskaplig litteratur, består av konversationer – motstridiga argument, teorier, metodologier och metoder o.s.v. (Talja et al., 2003, s. 226; Andersen, 2004; etc.). I en feministisk diskurs är även texter som är populärvetenskapliga och politisk debatt feministiska argument om kön och makt. De handlar liksom den feministiska forskningen om att kritisera och emancipera ojämlika maktförhållanden grundade på kön.

Kunskap och text som konversationer och argumentationer föreslås kunna synliggöras i socialkonstruktionistiska och multiperspektiviskt utformade digitala bibliotek. Med informationsarkitekturen vill man möjliggöra synliggörande av olika perpektivs diversitet ifråga om epistemologiska, politiska och etiska positioner på ett systematiskt sätt, liksom man också vill betona perspektivens kommunikativa funktion (Talja et al., 2002, s. 278, 2003, s. 561-569).

Utarbetande av en informationsekologi är ett annat alternativ som ska synliggöra texter som argumentationer och inlägg i debatter (Albrechtsen och Jacob, 1999). Här handlar det om att skapa informationsekologier där flera kunskapsorganisationssystem kan fungera tillsammans, och som stödjer kommunikation inom och mellan diskurser trots divergerande kunskapssyn och omvärldsuppfattningar (Albrechtsen och Jacob, 1999, s. 532-533).

Det skulle handla om att indexera och klassificera vetenskapliga dokument i förhållande till centrala fackliga teorier, metateorier och metodologier, till generella idéhistoriska och vetenskapsteoretiska tendenser (se t.ex. Hjørland, 1993, s. 213; Andersen, 2004). Min analys har visat att det också skulle behöva gälla feministiskt material som inte är vetenskapligt.

Ett kunskapsorganisationssystem som inkluderas i en bibliografisk katalog av något slag, behöver därför kunna uttrycka just olika inslag av argumentation utifrån en domänspecifik kontext. Jag ger mig inte här in i diskussionen om hur dess logiska struktur skulle behöva se ut, men om feministiska perspektiv ska kunna skiljas från feministiska teman, krävs förstås ett eller flera kunskapsorganisationssystem som möjliggör just detta. Likaså skulle inplacerandet av dokument i en diskursiv tradition vara synliggörande.

Många är kritiska mot hur vetenskapliga dokument indexeras, då man enbart tar hänsyn till ”aboutness”, d.v.s. vad en text handlar om. Istället ska indexeringen ta hänsyn till texterna som just kunskapsanspråk eller argumentationer (t.ex. Andersen, 2004, s. 209). Andersen föreslår att det bör vara möjligt att indexera, och

därmed också söka, vetenskapliga texter utifrån sex perspektiv: teoretiskt perspektiv, kritik, framförda argument, kunskapsanspråk, epistemologiskt perspektiv och metodologi (Andersen, 2004, s. 216).

Här är det alltså s.k. associativa relationer mellan begrepp som efterfrågas. Det handlar för den feministiska diskursen framförallt om möjligheter att kunna uttrycka feministisk diskurs som både tema och perspektiv, liksom som inkluderad i en feministisk tradition (t.ex. bestående av kritisk, synliggörande eller reflexiv diskurs). Det vore också bra att kunna uttrycka metodologi och metod i kunskapsorganisationen.

Förslag finns på multiperspektiviska kunskapsorganisationssystem som synliggör texter som argument och där olika relationer mellan begrepp uttrycks (t.ex. Abrahamsen, 2003; Andersen, 2004; Olson, 2007; Talja et al. 2002, 2003; Ørom, 2003). Multiperspektiviska kunskapsorganisationssystem skulle dock kunna utformas på många olika sätt. En diskussion om systemens utformning kan likaså avse många olika aspekter, och kräva olika av den logiska strukturen.

Enligt Olson krävs en helt annan logisk struktur än den traditionella, aristoteliska, för att kunna uttrycka kvinnors kunskap/feministisk kunskap. Sammanhang måste kunna synliggöras, vilket de inte kan i ett universellt kunskapsorganisationssystem där det framförallt är hierarkiska och linjära relationer som uttrycks. Dessutom är kategorierna i ett sådant system ömsesidigt uteslutande – tillhör ett dokument en kategori, kan det inte tillhöra ett annat (Olson, 2007). Även Olson föreslår möjligheter ifråga om associativa relationer (Olson, 2007, s. 533). Hur det ska göras, och hur specifikt är förstås något att ta ställning till utifrån sammanhang. Att möjliggöra detta tillsammans, eller vid sidan om, ämnesord med fokus på teman och arenor, skulle i vissa sammanhang kunna vara tillräckligt.

Vi ser delvis sådana funktioner i tesaurii för den feministiska diskursen, t.ex. KVINFOs klassifikationssystem och The European Women's Thesaurus. Tyvärr omöjliggörs indexeringen av perspektiv trots det av utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken, där man ändå letar efter temainriktade begrepp. Dessutom är inte de diskurser som kunskapsorganiseras noggrant definierade – man skiljer inte feministisk diskurs från annan diskurs om kön så att det uppmärksammas i indexeringen.

Detta leder in diskussionen på att utgångspunkterna och riktlinjerna för den kunskapsorganisatoriska praktiken också behöver förändras. Självklart kan inte en objektivistisk och universalistisk kunskapssyn styra indexerings- och klassifikationsprocessen. Tan-

ken om att det är möjligt att finna en objektivt bestämbar tematik eller handling i en text måste helt förkastas. Det finns inte heller några allmänna användare, utan alla användare har specifika behov av kunskap. Annars är det ett faktum att beskrivningarna av dokumenten blir triviala och inte tillför ämnesbeskrivningen något. Detta är, som jag ju visat, fallet i indexeringarna och klassifikationerna av feministiskt material.

Utgångspunkten måste istället vara den specifika kunskapsdomänen. En rimlig utgångspunkt för kunskapsorganisatorisk praktik är t.ex. Hjørlands behovsorienterade ämnesanalys (1993). Här tas i ämnesanalysen hänsyn till dokuments egenskaper och ett – påhittat eller verkligt – informationsbehov, som i sin tur motiverar en viss typ av ämnesbeskrivning (Hjørland, 1993, s. 99). Ser vi till Hjørlands förslag, så måste man i ämnesanalysen försöka finna just det i dokumentet, som är centralt för den domän som informationssystemet ifråga omfattar och vänder sig till (Hjørland , 1993, s.72).

Problemen med den stora inkonsekvensen i fråga om hur feministiskt material indexeras och klassificeras, kan delvis minskas om systemens utformning och utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken förbättras. Något jag inte diskuterat i denna avhandling är hjälpanvisningar för informationssökare av feministiskt material, vilket förstås skulle kunna minska problemen. Hjälpanvisningar för indexerande och klassificerande bibliotekarier är förstås också användbart.

Denna diskussion leder också till en fråga som ännu inte tagits upp här – vilka kunskaper kunskapsorganisatören bör besitta. En del av inkonsekvens i indexering och klassifikation har alldeles säkert att göra med att indexerande och klassificerande bibliotekarier inte har tillräckliga kunskaper om feministisk diskurs för att kunna indexera och klassificera dess material.

11. Avslutande reflektioner

Kravet om att med bibliotekens kunskapsorganisation kunna synliggöra texters perspektiv och teman och deras plats i diskursiva traditioner, kan avfärdas som orealistiskt. Det anses inte möjligt att lägga ner så mycket tid och kraft på analys av textdokument, varken i en specifik feministisk bibliotekskontext (t.ex. Kvinnohistoriska samlingarna), eller i en allmän bibliotekskontext (t.ex. något universitetsbibliotek, eller ett nationalbibliotek). Att skapa nya kunskapsorganisationssystem som möjliggör det kan tyckas vara ännu mer orealistiskt.

Min uppfattning är att indexering och klassifikation måste vara användbar inom den kontext den ska fungera, och kunna tillföra något till användares ämnessökningar. Då feministiska texter handlar om att kritisera könsförtryck, och kämpa mot dessa, bör också kunskapsorganisationen kunna synliggöra dessa strategier.

Jag påstår inte att det är möjligt att i en handvändning skapa system utifrån dessa utgångspunkter, speciellt inte i en tid som denna, där man helst inte lägger stora ekonomiska resurser på intellektuell kunskapsorganisation. Ofta finns istället en övertro på informationsteknologiska lösningar för kunskapsorganisation, och behovet av intellektuella modeller undervärderas.

Hursomhelst, så är det viktigaste att det förs en diskussion om vad kunskap och vetenskap är, och att den diskussionen relateras till kunskapsorganisation, ifall vi vill att kunskap och vetenskap i allmänhet – och här feministisk kunskap och forskning i synnerhet – ska synliggöras i våra bibliotekskataloger. Det är en viktig uppgift för biblioteks- och informationsvetenskapen, för de praktiska sammanhang där kunskapsorganisation utövas, liksom för de politiska instanser där beslut av betydelse för kunskapsorganisationens utformning fattas.

Idag talas det enormt mycket om att tillfredsställa bibliotekens användarnas behov. Här handlar det ofta om att utveckla biblioteks webbsidor enligt Bibliotek 2.0-tanken, det handlar om hur referenssituationer bör se ut, vilka kognitiva och affektiva tillstånd den informationssökande individen är i, användarens möte med ett systems interface – listan kan göras lång.

Detta är väl i sin ordning, men man får inte heller glömma att kunskapens och vetenskapens innehåll har betydelse. När den artikuleras, skrivs eller uttalas, blir den också möjlig för andra att förstå

eller artikulera i sin tur. Därför behövs kunskapsorganisatoriska system, som ser just denna egenskap hos kunskap, och artikulerar den vidare.

Vi bör inte enbart satsa på informationsteknologi. Satsa också på ämnesexpertis, kunskapsteoretisk kompetensutveckling, fördjupad förståelse av kunskap och omvärld. Liksom förståelse för sociala och kulturella faktorer som påverkar tillgången, eller bristen, på kunskap.

Gällande just feminism och feministisk kunskap – och vetenskap – så har många ett intresse av den och dess betydelse. Om kunskapsorganisationssystemen i en allmän bibliotekskontext, där universella kunskapsorganisationssystem används, fortsätter att negligera feministisk diskurs, kommer den feministiska diskursen att bli allt mer osynlig, i takt med att de feministiska texterna blir fler och fler. Och framförallt: Om man väljer att inte satsa på förbättrad kunskapsorganisation för specifika samlingar av feministiskt material, kommer inte feministiskt material att kunna synliggöras utifrån de diskursiva förutsättningarna där heller.

Jag har i denna avhandling visat att makt och kunskapsorganisation hänger nära samman. Artikulationer, som indexeringar och klassifikationer eller feministiska texter, kan alltid refereras till gruppers eller individers sociala intressen, som alltid får olika sociala konsekvenser av något slag. Jag har inte analyserat vems intressen som tillgodoses av att feministisk diskurs inte synliggörs. Men man skulle kunna fråga sig: vem tjänar på att feministiskt material osynliggörs? Och varför väljer man att arbeta med universella kunskapsorganisatoriska system som gång på gång osynliggör feministiskt material, i upplaga efter upplaga? Varför satsas det inte mer på specifika kunskapsorganisationssystem för feministiskt och genusrelaterat material?

Den digitala miljö som alltfler texter produceras inom, kan helt klart bli en möjlighet för synliggörande av feministiskt material. Här borde man inom biblioteksvärlden och inom feministisk diskurs ta tillvara möjligheterna för kunskapsorganisation. En digital text kan beskrivas med hjälp av metadata och inordnas i digitala samlingar och digitala bibliotek, där texterna kategoriseras och beskrivs med metadata som ingår i metadatascheman. Denna möjlighet ses som mycket intressant, då man kommer allt närmare en annan logisk struktur som materialet kan inordnas i (Olson, 2007; Talja et al., 2002, 2003). Olson menar t.ex. att man kommer ifrån de traditionella, universella klassifikationssystemens hierarkiska struktur till förmån för en vävliknande och inkluderande (Olson, 2007). Det

finns också ett antal förslag på, och praktiska genomföranden av, hur metadatascheman kan byggas upp för feministiskt material (Brown, Clements och Grundy, 2006; Rentfrow, 2006).

I en digital kontext möjliggörs dessutom i allt större utsträckning att både användare och producenter av feministisk kunskap blir delaktiga i kunskapsorganisationen. Forskare och aktivister kan själva bli delaktiga i den kunskapsorganisatoriska utformningen, i utgångspunkterna för den kunskapsorganisatoriska praktiken och i det praktiska genomförandet av kunskapsorganisation. Detta är enligt min mening, en feministisk strategi att ta tillvara, särskilt om den feministiska diskursens innehåll fortsättningsvis inte synliggörs bättre av bibliotekens kunskapsorganisation.

Inom en bibliotekskontext är denna möjlighet också viktig att ta tillvara. Självklart skulle professionella användare, t.ex. i form av feministiska forskare och aktivister, kunna vara till hjälp vad gäller indexering och klassifikation av feministiskt material (Se t.ex. Abrahamsen, 2003; Olson, 2007; Ørom, 2003). Delaktiga användare är centralt för de socialkonstruktionistiska utgångspunkter min analys bygger på, men också för vad som förespråkas av användarorienterade biblioteks- och informationsvetenskapliga forskare och praktiker, inte minst inom Library 2.0- och Digital Library-koncepten (t.ex. Casey och Savastinuk, 2007). Här handlar det mycket om att erbjuda digitala, interaktiva bibliotekstjänster. Självklart skulle ”collaborative tagging” vara en intressant möjlighet att ta fasta på vid kunskapsorganisation av dokument.

Min avhandling har inte kunnat förhålla sig till alla de möjligheter som finns att kunskapsorganisera feministiskt material. Jag har nämnt möjligheter med metadata inom en digital kontext, och ”collaborative tagging”, men vi ser också automatisk indexering som en betydelsefull möjlighet för (fulltext)indexering av digitala texter m.m. Många metodologier kan förespråkas – och utvecklas – men det viktiga är att kunskap förstås utifrån att de är argumentationer som ingår i diskussioner, som i sin tur existerar inom specifika kontexter. Kunskapsorganisation bör utformas i enlighet med detta, och utifrån varje specifik diskurs centrala perspektiv och problemkomplex.

Oavsett om det är bibliotekarier som indexerar eller klassificerar i en lokal bibliografisk katalog, om det är användare som indexerar sin boksamling i LibraryThing eller Google som utformar automatisk indexering enligt specifika algoritmer – så behövs alltid en intellektuell förståelse om vad kunskap är, vilken kunskap man

organiserar och vilka sociala konsekvenser den valda kunskaps-organisationen får.

12. Summary

Background and Purpose

This study deals with knowledge organization of feminist research, in bibliographic catalogues and in a Swedish context. The impetus for the study derives from widely-acknowledged deficiencies in the knowledge organization of feminist texts, and the concomitant practical difficulties faced when searching and retrieving feminist texts in bibliographic catalogues.

New or improved systems for organizing feminist knowledge must necessarily build on an understanding of the deficiencies of current systems for organizing feminist texts. Seeking such an understanding constitutes the main aim of this study.

The four research questions addressed in this research are as follows:

1. How can deficiences in the knowledge organization of feminist research, and feminist texts in general, be described and understood?

2. What are the feminist perspectives articulated in feminist PhD dissertations?

3. How are these feminist perspectives indexed and classified?

4. What do systems for the knowledge organization of feminist texts need to recognize about feminist knowledge to improve the latter's visibility?

Method

The bibliographic database GENA was used to identify Swedish PhD dissertations in the disciplines of sociology and comparative literature, published between 1962 and 2005, and which had some kind of gender perspective. A total of 159 such dissertations were identified, 65 of them in comparative literature and 94 in sociology.

The first step in my analysis was to discuss these dissertations. A cursory reading of the 159 dissertations allowed me to ascertain whether they could properly be classed as feminist. The results of this process are presented in Appendix 1. A total of 53 of the 65 originally identified dissertations in comparative literature, and 63 of the 94 originally identified dissertations in sociology were deemed to represent a "feminist" perspective. An analysis of these 116 dissertations, and of secondary literature on feminist knowledge, formed the basis for developing a definition of feminist discourse, as outlined in chapter 5. A closer analysis of the variety of feminist perspectives represented in 17 of the literature dissertations and 16 of the sociology dissertations was conducted. The results of this analysis are presented in chapter 8.

Two universal knowledge organization systems, together with one subject-specific knowledge organization system, were selected for study. The two universal systems are: *Svenska ämnesord* ("Swedish Subject Index") and *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* ("Swedish Library Classification System"). These two systems are used widely in Swedish libraries and bibliographic catalogues such as the national bibliographic database LIBRIS. The subject-specific knowledge organization system selected for study was *Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord* ("Subject Index for the Collections of Feminist History"). This classification system is used to index one of the biggest collections of feminist knowledge (including women's studies, masculinity studies and gender studies) in Europe.

The knowledge organization of feminist research was studied in three ways. Chapters 6 and 7 discuss the structure of the selected knowledge organization systems, the premises on which knowledge organization practice is based, and how these impact on indexing and classifying feminist knowledge. Chapter 9 analyzes the actual subject designations and given classifications of the original 159 dissertations (as results of practice). The subject headings and classifications designated by applying *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* and *Svenska ämnesord* were studied in bibliographic posts in LIBRIS; and the subject headings designated by applying the subject-specific *Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord* were studied in KVINNSAM and GENA.

Theoretical and metatheoretical framework

Chapter 4 discusses my theoretical and methodological framework as poststructuralist and discourse-oriented; I espouse a social constructionist, anti-essentialist perspective. The world and knowledge about it, and thus knowledge organization, are viewed as culturally, historically and socially contingent; they also shape meaning. How knowledge (and knowledge organization systems) are constructed and used makes a difference and has social consequences. I see language as central to the construction of meaning. I have found domain analysis, standpoint epistemology and Hope Olson's feminist theories on knowledge organization fruitful in addressing my research questions.

These theoretical and methodological approaches enable me to argue that knowledge organization practices and systems need to be adapted to the diverse contexts in which they are to be applied and to the specific needs existing in those contexts. Information needs are seen here to be shaped by broad (or more specific) social, cultural and historical contexts.

I define information practice as a discursive practice partially constituted by knowledge organization. Information practices are partially articulated through special tools, such as knowledge organization systems, which shape – articulate – information practice. By defining knowledge organization in this way I am able to show that the structure and practice of knowledge organization are results of political action, in their turn shaping what may be searched for in bibliographic databases.

Feminism, feminist research and feminist discourse

In chapter 5 I define feminism as a movement to end sexism, exploitation and oppression. The struggle is not against a specific sex, but against all thinking and action that privileges one sex over another.

Feminist research is an integral part of the feminist movement and struggle. Feminist research discusses why and how women are oppressed, what this oppression consists in, and how oppression can be countered. My understanding of feminism is not limited to the oppression of women; for me, feminist research embraces work

designed to address and redress power inequalities in gender relations in general.

Feminism is seen here as a critical approach aimed at critiquing and changing inequitable gender relations; it is these features that define a ”feminist pespective” in research. It is important here to distinguish “feminist research” from “gender research”. The former adopts a concept of gender which is inseparable from one of power, whilst the latter may in addition include research which merely focuses on some dimension of gender without adopting the specific concept of gender relations as power relations. Feminist research may in this light be considered a sub-category of gender research; the latter being an umbrella term for all research on gender, including research on sexual inequality, women’s studies, masculinity studies, queer studies, and feminist research.

My premise is that feminist research articulates a feminist discourse. Critique of power inequities in gender relations and concomitant demands for change constitute, to my mind, the focal points of feminist discourse. It is on these bases that I have defined the selected dissertations as “feminist” (see Appendix 1).

The various gender discourses (including that of feminism) articulated in the main set of dissertations can together be said to constitute a “discursive order” of gender (Winther Jørgensen and Phillips, 2000, pp.63-64). All these dissertations are included in this discursive order, or rather, they help articulate it. The gender discursive order constitutes a broad church in terms of how gender relations are conceived; within this broad discourse, feminist research is distinguished by its critical and emancipatory stance vis-à-vis inequitable gender relations.

Universal knowledge organization

This thesis indicates, as discussed in chapter 6, that the universal systems for organizing knowledge investigated are not well-suited to the task of structuring feminist perspectives or themes. Feminist knowledge is marginalized and rendered invisible by universal knowledge organization systems. This marginalization effect may in turn be interpreted in light of a putative objectivistic and universalistic epistemology and ontology embodied in these systems.

The universal systems discussed tend to privilege monodisciplinary knowledge at the cost of interdisciplinary knowledge, and

thematic topics at the cost of conceptual perspectives. Guidelines for knowledge organizatory practice tend to encourage indexers and classifiers to search for central themes, with the implication that these are relatively easy to find and objectively define, a practice which has the effect of marginalizing less substantive, more persuasive or conceptual knowledge.

These systems articulate feminism as a field relating to socio-political women's issues, as is witnessed in the way they accord this type of knowledge marginal status and in the way feminist knowledge is often given a plain wrong classification. Feminist knowledge gets placed in non-relevant categories and is consequently obscured. Feminist material is lumped together with material on women in general, under the same main class category, and usually far down the classification hierarchy.

There are however ways of improving the visibility of feminist knowledge, even in these universal systems. One promising avenue is to develop associative relations in which feminist knowledge can be expressed in relation to thematic terms. The challenge is to accommodate an understanding of feminist discourse as a political and ideological movement as well as a theoretical field of knowledge which aims to critique unequal gender relations and change them; feminism is thus much more than socio-political issues relating to women. Yet, however much these these existing universal systems are tweeked to accommodate feminist knowledge, feminist discourse will remain an exceptional case, requiring special accommodation, as the systems themselves are built on objectivist and universalistic premises.

Subject specific knowledge organization

In chapter 7 I discuss indexing and classifying feminist knowledge according to the subject-specific subject index *Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesord*. My defintion of feminist discourse, as outlined in chapter 5, provides the starting point for the discussion. I address possible reasons for the observed incomplete and inadequate knowledge organization of feminist research according to this system. The structure of this index is too simple and does not allow for associative relationships between terms. For example, the system does not allow for the distinction between feminist perspectives and substantive themes. Feminist discourse is not defined; this index is

designed to classify texts within the broad subject field of: women's studies, masculinity studies and gender research, as well as other material relevant to the field. The premises and guidelines for knowledge organizatory practice are under-developed and not well defined. The deficiencies of this knowledge organization system in the context of the present study are chiefly related to its over-simple structure.

Feminist perspectives in comparative literature and sociology dissertations

Chapter 8 analyzes the specific feminist perspectives represented in a sample of 33 feminist PhD disserations, 17 of them in comparative literature and 16 in sociology. The question addressed here is: in what way are these theses feminist? This is done by identifying the feminist metatheoretical, theoretical, and to a lesser extent methodological stances articulated in the 33 theses. The aim is to penetrate the discourse – or discourses – of feminist research.

Comparing the various feminist perspectives represented in the selected theses reveals that "feminist discourse" as defined above, can be understood as several discourses within a feminist discursive order. Analyzing the theses by theoretical and metatheoretical approach and by year of publication reveals that the broad category of feminist discourse masks various perspectives which all deal with inequality in gender relations. These perspectives are united in their critical stance towards power imbalances in gender relations and in their call for change, but they differ in their views on how to express this critique and bring about change; in line with these differences, gender and power are also understood differently.

The feminist discursive order may be said to be made up of critical, women-centring, and reflexive discourses in its critique of, and calls for change in, inequities in gender relations.

Early feminist discourse takes the guise of a critical discourse which understands sexual oppression and gender inequities as a function or effect of patriarchal and/or capitalist social structures. This critical discourse addresses gender and sexual oppression first and foremost as an individual or structural issue.

During the late 1980s a feminist discourse emerged within both sociology and literary criticism which centred women *qua* women. Within literary criticism this strand of feminist discourse was influ-

enced by French post-stucturalism and anglo-american biographical approaches; whilst in sociology, the influences came from standpoint epistemology and critical discourse analysis. A reflexive feminist discourse emerged simultaneously, continuing into the 1990s and 2000s. Structuralist and post-structuralist gender theories dominate here, with their social constructionism. These structuralist strands merge with earlier feminist theory, whilst their social constructionist aspects simulatenously spread to knowledge domains further a field.

The analysis presented in chapter 8 shows that the feminist perspectives represented by these ”ideal-type” discourses in practice overlap. A single thesis text may well “belong” to more than one of these feminist discourse types. Further, these discourses co-exist in the development of feminist theory. A particular phase in the development of feminist theory bears hallmarks of earlier phases, such that ”women-centring” and ”critical” discourses co-exist *qua* feminist theory, regardless of discipline.

The observations made above: the diversity of feminist perspectives, the overlaps between them, and the unifying features of feminism, are grounded on an empirical investigation of feminist metatheory in a number of theses. Chronologies of feminist theory development provide rough guides of what constitutes feminism, but they cannot provide sufficiently specific descriptions of the content of feminist research at document level.

Subject indexing of the PhD dissertations

How the PhD theses had been classified according to *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* and *Svenska ämnesord* was studied in the LIBRIS catalogue. How the material had been indexed according to *Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista* was also studied using the bibliographic catalogues KVINNSAM and GENA. Through these analyses, a picture emerged of how feminist discourse is organized in these systems. This picture confirms that the theses are not searchable as *feminist* knowledge within the classification and subject heading systems examined.

This blind-spot is related to the systems’ shortcomings: weaknesses in dealing with feminist concepts; and an inability to express relations between concepts which would benefit the visibility of feminist perspectives. This study finds all three systems inadequate

for the task of indexing and classifying feminist knowledge. In *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* and *Svenska ämnesord* the same subject-headings and classification codes were used for very diverse contexts, and feminist content was not indexed or classified. *Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordsista* was the least adequate index system of the three, as the level of content detail used for indexing the theses varied over time, and concepts were not always correctly applied.

Results

The thesis demonstrates that indexing and classifying feminist material presents considerable challenges; and that the classification systems studied are inadequate for this purpose. Making improvements within existing systems can only provide a partial solution.

Successful organization of feminist knowledge needs to be based on a particular understanding of knowledge and knowledge organization as contextually shaped (and shaping). Knowledge and knowledge organization need to be seen as contextually contingent; attempting to develop a universally valid and objective way of organizing this form of knowledge is futile.

A knowledge organization system for feminist research needs to recognize that feminist material articulates particular ideas about gendered power relations as well as more substantive themes or topics. Functioning knowledge organization systems and practice need to be based on an understanding of the central problems addressed in the research being classified and an understanding of the knowledge interests that underlie the research. Such systems need to be inclusive and to recognize different ontological and epistemological perspectives; they need to be accommodating of different worldviews and knowledge stances. Literature is composed of conversations, arguments, theories, methodologies and methods; feminist literature is first and foremost about expressing feminist discourse *qua* theme, perspective, and feminist tradition (such as critical, women-centring, and reflexive feminisms). Ideally, the relevant knowledge organization system would also be sensitive to methodology and method. The actual associative relations between concepts would, however, need to be determined on a context by context basis.

The premises and guidelines for knowledge organizatory practice also need to change. This practice needs to be premised on an understanding of the nature of the knowledge domain in question. A reasonable starting point for knowledge organizatory practice is *inter alia* a needs-oriented topic analysis; this involves identifying that aspect of the document that links the document to the knowledge domain in which the information system in question is operational.

The problems of indexing and classifying feminist material can partially be overcome by improving development of systems and premises for knowledge organizatory practices. Part of the indexing and classification problem is almost certainly linked to librarians' lack of expertise in the area of feminist discourse.

The task of making knowledge and science in general – and feminist knowledge and research in particular – visible on its own terms in our library catalogues, requires an understanding of the nature of knowledge and science, and a sensitivity to the implications of such understanding for knowledge organization. Such a dialogue on the nature of knowledge and its implications for knowledge organization systems needs to be conducted within the discipline of library and information science as well as among practitioners working in the places where knowledge organization is done; it needs also to be brought to the attention of the political institutions where decisions pertaining to knowledge organization development are made.

The content of knowledge and science has meaning; when it is articulated, written or otherwise expressed, it is in turn understood and re-articulated, and so on. Knowledge organization systems also need to recognize and re-articulate this characteristic of knowledge.

Development of expertise and knowledge of various kinds is central to the process of developing knowledge-sensitive knowledge organization systems that work; such required knowledges include: subject-specific expertise; a sensitivity to theory of knowledge issues; and an understanding of the social and cultural factors that affect access to and supply of knowledge.

Interest in the development of feminism and feminist knowledge is widespread. If the universal knowledge organization systems used in general libraries continue to neglect the nature of feminist discourse, then the visibility of the latter will be ever more compromised even as feminist texts continue to increase in number. Further, ignoring the need to develop better knowledge organization

systems for specific collections of feminist materials, will compromise visibilty of feminist materials on their own terms there also.

This thesis demonstrates a close link between knowledge organization and power. Articulations, such as indexes, classifications, and feminst texts, can always be traced back to the social interests of groups or individuals, and these interests have in turn various social consequences. I do not address here whose interests are served by omitting the premises of feminist discourse from knowledge organizatory systems; but, one might ponder, who benefits from the invisibility of feminist material? And why the insistence on working with universal knowledge organizatory systems which continue to render feminist materials invisible, edition after edition? Why the lack of investment in specific knowledge organization systems for feminist and gender-related materials?

More and more texts are now produced in digital environments, providing new opportunities for improved knowledge organization and improved visibility for feminist materials. A digital text can be categorized and described using metadata that are part of metadata schemata, and thus sorted into digital collections and digital libraries.

Further, digital contexts increasingly allow users and producers of feminist knowledge to participate in knowledge organization; and I suggest that this could constitute a successful feminist strategy for knowledge organization, especially if libraries do not improve the visibility given to feminist discourse. This strategy can also play an important role in a library context. Professional users, such as feminist researchers and activists, can help index and classify feminist material.

Referenser

Litteratur

Abrahamsen, K. T. (2003) Indexing of musical genres. An epistemological perspective. *Knowledge Organization*, *30* (3-4), s. 144-169.

Albrechtsen, H. & Jacob, E. K. (1999) When essence becomes function: post-structuralist implications for an ecological theory of organisational classification systems. *Exploring the contexts of information behaviour*, T. D. Wilson och D. K. Allen (red.) Taylor Graham Publishing, London, UK, s. 519-534.

Almqvist, A. (2004) *Drömmen om det egna huset: från bostadsförsörjning till livsprojekt*. Diss. Uppsala: Univ.

Alnebratt, K. (2007) *Genusprofessurerna: en rapport om en regeringssatsning och vad det blev av den*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Ambjörnsson, F. (2006) *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.

Andersen, J. (2004) *Analyzing the role of knowledge organization in scholarly communication: an inquiry into the intellectual foundation of knowledge organization*. Diss. Copenhagen: Department of Information Studies, Royal School of Library and Information Science.
Tillgänglig på Internet:
http://www.db.dk/dbi/samling/phd/jackandersen-phd.pdf

Andersson, H. (2008) *Doxa och debatt: litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2008.

Andræ, M. (2001) *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944*. Diss. Uppsala: Univ.

Arping, Å. (2002) *Den anspråksfulla blygsamheten: auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt*. Diss. Göteborg: Univ.

Arping, Å. & Nordenstam, A. (red.) (2005) *Feministiska litteratur-analyser 1972-2002.* Lund: Studentlitteratur.

Atkinson, S. & Hudson, J. (red.) (1990) *Women online: research in women's studies using online databases*. New York: Haworth.

Axelsson, M. (2004) *Kvinnan:mannen:alternativet:normen: ett feministiskt perspektiv på klassifikation*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Bengs, C. (2000) *Looking good: a study of gendered body ideals among young people*. Diss. Umeå: Univ.

Benito, M. (2001) *Kunskapsorganisation: en introduktion till katalogisering, klassifikation och indexering*. Borås: Taranco.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (1967) *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. New York: Anchor books.

Bergström, G. & Boréus, K. (red.) (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Berman, S. (1971) *Prejudices and antipathies: a tract on the LC subject heads concerning people*. Metuchen, N. J.

Berman, S. (1984) Out of the kitchen – but not into the catalog. *Technical Services Quarterly*, *2* (1/2), s. 167-171.

Björkenlid, B. (1982) *Kvinnokrav i manssamhälle: rösträttskvinnorna och deras metoder som opinionsbildare och påtryckargrupp i Sverige 1902-21*. Diss. Uppsala: Univ.

Boëthius, U. (1969) *Strindberg och kvinnofrågan till och med Giftas I*. Diss. Stockholm: Univ.

Borgström, E. (1991) *'Om jag får be om ölost': kring kvinnliga författares kvinnobilder i svensk romantik*. Diss. Göteborg: Univ.

Bowker, G. & Star, S. (1999) *Sorting things out: classification and its consequences.* Cambridge, Mass.: MIT Press.

Brown, S. Clements, P. & Grundy, I. (2006) Sorting things in: feminist knowledge representation and changing modes of scholarly production. *Women's Studies International Forum*, *29* (3), s. 317-325.

Bruhns, S. & Heyerdahl-Jensen, I. (1989) Kritisk klassifikation. *Orden i papirerne: en hilsen til J.B. Friis-Hansen*. Harbo, O. och Kajberg, L. (red.). København: Danmarks biblioteksskole, s. 167-174.

Brännström, H. & Modin, E. (1996) *Kvinnor är inte ett ämne: ämnesindexering på Kvinnohistoriska samlingarna*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Bränström Öhman, A. (1998) *Kärlekens ödeland: Rut Hillarp och kvinnornas fyrtiotalsmodernism*. Diss. Umeå: Univ.

Buchanan, B. (1979) *Theory of library classification*. London: Bingley.

Burr, V. (1995) *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.

Butler, J. (1990) *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.

Capek, M. E. S. (red.) (1987) *A women's thesaurus: an index of language used to describe and locate information by and about women*. New York: Harper & Row.

Carsten Montén, K. (1981) *Fredrika Bremer in Deutschland: Aufnahme und Kritik*. Diss. Lund: Univ.

Carstensen, G. (2004) *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld: konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademin*. Diss. Uppsala: Uppsala univ.

Casey, M. E. och Savastinuk, L. C. (2007) *Library 2.0: a guide to participatory library service*. Medford, N.J.: Information Today.

Chan, L. M. (1994) Cataloging and classification: an introduction. New York: McGraw-Hill.

Chodorow, N. (1978) The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender. Berkeley: Univ. of Calif. P.

Chowdhury, G. G. (red.) (2008) *Librarianship: an introduction*. London: Facet.

Christensson, T. & Dahlin, S. (2002) *Genusforskares informationssökningssituation*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Christenson, E. (2000) *Herraväldets processer: en studie av kvinnors förslitningsskadesituation och könade processer i tre olika slags arbetsorganisationer*. Diss. Stockholm: Univ.

Claesson Pipping, G. (1993) *Könet som läsanvisning: George Eliot och Victoria Benedictsson i det svenska 1880-talet: en receptionsstudie*. Diss. Stockholm: Univ.

Code, L. (2000) Patriarchy. *Encyclopedia of feminist theories.* Code, L. (red.). London: Routledge, s. 378- 379.

Connell, R. W. (1987) *Gender and power: society, the person and sexual politics*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Chronholm, A. (2004) *Föräldraledig pappa: mäns erfarenheter av delad föräldraledighet*. Diss. Göteborg: Univ.

Culler, J. (1994) *On deconstruction: theory and criticism after structuralism*. London: Routledge & Kegan Paul.

Dahlerup, P. (1976) Metoder för kvinnotextforskning. *Textanalys från könsrollssynpunkt*. Westman Berg, K. (red.) Stockholm: Prisma, s. 164-185.

Dahlerup, P. (1983) *Det moderne gennembruds kvinder*. Diss. København: Univ.

Dahlgren, A. (1977) *Två världar: om skillnader mellan unga kvinnors och unga mäns verklighetssyn*. Diss. Lund: Univ.

Davies, K. (1989) *Women and time: weaving the strands of everyday life.* Diss. Lund: Univ.

de los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005) *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlikhetens landskap*. Malmö: Liber.

Dickstein, R., Mills, V. A. & Waite, E. J. (1988) *Women in LC's terms: a thesaurus of Library of Congress subject headings relating to women*. Phoenix: Oryx Press.

Domellöf, G. (1984) Teoretiska diskussioner inom kvinnolitteraturforskningen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift, 5* (2/3), s. 6-17, 74.

Domellöf, G. (1986) *I oss är en mångfald levande: Karin Boye som kritiker och prosamodernist*. Diss. Umeå: Univ.

Domellöf, G. (1994) Gunilla Domellöf, Umeå:. Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift: Feministisk litteraturforskning*, nr 1. s. 94-95.

Ekenvall, A. (1968) Varför har kvinnan ansetts intellektuellt underlägsen mannen? Biologiska teorier i traditionerna kring ”manligt-kvinnligt”. *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet*. Westman Berg, K. (red.) Stockholm: Prisma, s. 9-27.

Eliasson, R. (1971) *Könsdifferenser i sexuellt beteende och attityder till sexualitet*. Diss. Lund: Univ.

Elmfeldt, J. (1997) *Läsningens röster: om litteratur, genus och lärarskap*. Diss. Lund: Univ.

Eriksson, I. (1997) *Kvinno-, mans- och genusforskning: kartläggning och behovsanalys av informationsförsörjningen*. Göteborg: Universitetsbiblioteket.

Esseveld, J. (1988) *Beyond silence: middle-aged women in the 1970's*. Diss. Lund: Univ.

Fahlgren, M. (1994) Margaretha Fahlgren, Uppsala. Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift: Feministisk litteraturforskning*, nr 1, s. 95-96.

Fahlgren, M. (1992) Orubr. rec. *Samlaren*. 1992, s. 107-109.

Fairclough, N. (1992a) *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.

Fairclough, N. (1992b) Text and context. Linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse and Society*, *3* (2), s. 193-217.

Fairclough, N. (1995) *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

Feinberg, M. (2005) Expression of feminism in three classifications. *Proceedings 16th Workshop of the American Society for Information Science and Technology Special Interest Group in Classification Research, October 29, 2005*. Andersen, J. (red.) Charlotte, NC.

Fjelkestam, K. (2002) *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige*. Diss. Stockholm: Univ.

Folkesson, I. & März, K. (2006) *Marginaliserad kunskap?: en kritisk studie av representationen av genusvetenskaplig litteratur i klassifikationssystem och ämnesordslistor*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Foskett, A. C. (1971) Misogynists all; a study in critical classification *Library Resources and Technical Services, 15* (2), s. 117-121.

Foskett, A. C. (1984) Better dead than read: further studies in critical classification. *Library Resources & Technical Services, 28* (4), s. 346-359.

Foucault, M. (1972) *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.

Foucault, M. (1981) The order of discourse. *Untying the text: a post-structuralist reader*. Young, R. (red.) Boston: Routledge & Kegan Paul.

Foucault, M. (1977) Fantasia of the library. *Language, counter-memory, practice: selected essays and interviews*. Ithaca: Cornell Univ. P.

Foucault, M. (1980) *Sexualitetens historia. 1, Viljan att veta*. Stockholm: Gidlund.

Freedman, J. (2003) *Feminism: en introduktion*. Malmö: Liber.

Freyne-Lindhagen, M. (1997) *Identitet och kulturmöte : syrianska kvinnors exempel: en diskussion om grounded theory*. Diss. Lund: Univ.

Frohmann, B. (1994) The social construction of knowledge organization: the case of Melvil Dewey. *Knowledge Organization and Quality Mangagement: Proceedings of the third ISKO-conference, 20-24 June, 1994, Copenhagen, Denmark*. Albrechtsen, H & Ørnager, S (red.) Indeks: Frankfurt/Main.

Frye, M. (2000) Patriarchy. *Encyclopedia of feminist theories.* Code, L. (red.). London: Routledge, s. 195-197.

Fürst, G. (1985) *Reträtten från mansjobben: en studie av industri-arbetande kvinnor och arbetsdelningen mellan könen på en intern arbetsmarknad*. Diss. Göteborg: Univ.

Gardberg Morner, C. (2003) *Självständigt beroende: ensamstående mammors försörjningsstrategier*. Diss. Göteborg : Univ.

Gaventa, J. (1987) Makt och deltagande. *Maktbegreppet*. Pettersson, O. (red.). Stockholm: Carlssons bokförlag, s. 27-56.

Gemzöe, L. (2002). *Feminism.* Stockholm: Bilda.

Gerhard, K., Mila C. S., och Rubens, C. C. (1998) An empirical examination of subject headings for women's studies core materials. *College & Research Libraries*. 59 (2), s. 130-38.

Gilbert, S. M. och Gubar, S. (1979) *The madwoman in the attic: the woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. New Haven: Yale U.P.

Gillsund, S. (2006) *Genusvetenskapliga termer. Ett försök till en domänanalytisk undersökning av terminologi*. Uppsala: Univ.

Gisselberg, M. (1985) *Att stå vid spisen och föda barn: om hushållsarbete som kvinnoarbete*. Diss. Umeå: Univ.

Gray, B. (2000) Spivak, Gayatri Chakravorty (b. 1942). *Encyclopedia of feminist theories.* Code, L. (red.). London: Routledge, s. 460-461.

Gustavsson, M. (2005). Den moderna feminismen; Feminism och psykoanalys; Feminism, "reader-response criticism" och relativism. *Universitetsämne i brytningstider: studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947-1995.* Landgren, B. (red.). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, s. 512-524; 514-517; 517-520.

Haavind, H. (1980) Kvinnelighet og frigjøring. *Teori og metode i kvinneforskningen: rapport fra en konferanse*. Oslo:.

Haavind, H. (1982) Makt og kjærlighet i ekteskapet. *Kvinneforskning: bidrag till samfunnsteori*. Haukka, R.. Hoel, M. & Haavind, H. (red.) Festskrift til Harriet Holter. Oslo:.

Hackman, B. (2000) *Jag kan sjunga hur jag vill: tankevärld och konstsyn i Edith Södergrans diktning*. Diss. Uppsala: Univ.

Hannigan, J. A. & Crew, H. (1993) A feminist paradigm for library and information science. *Wilson Library Bulletin*, *68* (2), s. 28-32.

Hansson, J. (1999) *Klassifikation, bibliotek och samhälle: en kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek*. Diss. Göteborg: Univ.

Hansson, J. (2006) Knowledge organization from an institutional point of view. *Progressive Librarian*, nr 27, s. 31-43.

Harding, S. (1986) *The science question in feminism.* Ithaca: Cornell Univ. Press.

Hartmann, H. (1981) The unhappy marriage of feminism and marxism: towards a more progressive union. *Women and revolution*. Sargent, L. (red.) London: Pluto Press.

Heggestad, E. (1991) *Fången och fri: 1880-talets svenska kvinnliga författare om hemmet, yrkeslivet och konstnärskapet*. Diss. Uppsala: Univ.

Hirdman, Y. (1988) Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 8 (3), s. 49–63.

Hirdman, Y. (1998) Konstruktion och förändring *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, *19* (3/4), s. 1-87.

Hirdman, Y. (2001) *Genus: om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.

Hjørland, B. (1993) *Emnerepræsentation og informationssøgning: bidrag til en teori på kundskabsteoretisk grundlag*. Diss. Göteborg: Univ.

Hjørland, B. (1997) *Information seeking and subject representation: an activity-theoretical approach to information science*. Westport, Conn.: Greenwood Press.

Hjørland, B. (1998) Theory and metatheory of information science: a new interpretation. *Journal of Documentation*, *54* (5), s. 606-621.

Hjørland, B. (2002) Epistemology and the socio-cognitive perspective in information science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *53* (4), s. 257-270.

Hjørland, B. (2008) What is knowledge organization? *Knowledge Organization, 35*, (2/3), s. 86-101.

Hjørland, B. & Albrechtsen, H. (1995). Toward a new horizon in information science: domain-analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, *46* (6), s. 400-425.

Holm, B. (1981) *Fredrika Bremer och den borgerliga romanens födelse*. Stockholm: Norstedt.

Holm, B. (2005) Fem kniviga k:n: kanon, kön, kvalitet, kritik och kotterier. *Feministiska litteraturanalyser 1972-2002*. Arping, Å & Nordenstam, A. (red.) Lund: Studentlitteratur, s. 113-125.

Holmberg, C. & Lindholm, M. (1989) Feministisk teori. *Moderna samhällsteorier*. Månson, P. (red.), s. 211-240.

Holmberg, C. (1993) *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Diss. Göteborg: Univ.

Holter, H., von der Lippe, A. & Haavind, H. (1982) Veninner. *Kvinner i fellesskap*. Holter, H. (red.) Oslo: Universitetsforlage.

hooks, b. (1984) *Feminist theory from margin to center*. Boston, Mass.: South End Press.

Hudson, J. & Mills, V. (1990) Women in the national online bibliographic database. *Women Online*. Hudson, J. & Atkinson, S. New York: Haworth.

Håkansson, P. A. (1987) *Längtan och livsform: homosexuellas situation i ett heterosexuellt samhälle*. Diss. Lund: Univ.

Hägg, K. (1993) *Kvinnor och män i Kiruna: om kön och vardag i förändring i ett modernt gruvsamhälle 1900-1990*. Diss. Umeå: Univ.

Intner, S. & Futas, E. (1996) The role and impact of library of congress classification on the assessment of women's studies collections. *Library Acquisitions: Practice & Theory*, *20* (3), s. 267-279.

Irigaray, L. (1978) Detta kön som inte är ett. *Ord & Bild*, nr 8.

Irigaray, L. (1993) *An ethics of sexual difference*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Iversen, I. (2002) Innledning. *Feministisk litteraturteori*. Irene Iversen (red.) Oslo: Pax.

Jackson, S. (1999) *Heterosexuality in question*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE.

Jeffner, S. (1997) *"Liksom våldtäkt, typ": om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Diss. Uppsala: Univ.

Jordansson, B. (2003) *Genusprofessurerna - skildring av en process vad hände i universitetsvärlden när politikerna gjorde en satsning på genusprofessurer?* Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
Tillgänglig på Internet:
http://www.genus.se/digitalAssets/837_rapport1-03.pdf

Järvstad, K. (1996) *Att utvecklas till kvinna: studier i den kvinnliga utvecklingsromanen i 1900-talets Sverige*. Diss. Lund: Univ.

Karlsson, M. (2002) *Känslans röst: det melodramatiska i Selma Lagerlöfs romankonst.* Diss. Uppsala: Univ.

Kennedy, R. (2000) Literary theory, feminist. *Encyclopedia of feminist theories.* Code, L. (red.) London: Routledge, s. 306-308.

Kennedy, R. (2000) Lauretis, Teresa de. *Encyclopedia of feminist theories.* Code, L. (red.). London: Routledge, s. 291-292.

Kjellman, U. (2006) *Från kungaporträtt till läsketikett: en domänanalytisk studie över Kungl. bibliotekets bildsamling med särskild inriktning mot katalogiserings- och indexeringsfrågor*. Diss. Uppsala: Univ.

Klasson, M. (1995) Knowledge organization as a mirror of society. *Social Change and Adult Education Research: adult education research in nordic countries 1994*. Klasson, M. et al. (red.) Linköping: Univ., s. 19-32.

Klasson, M. (1996) Scripted knowledge, knowledge organisation and the adult information user. *Svensk biblioteksforskning*, nr 2/3, s. 5-16.

Kolbe, G. (2001) *Om konsten att konstruera en kvinna: retoriska strategier i 1800-talets rådgivare och i Marie Sophie Schwartz' romaner*. Diss. Göteborg: Univ.

Kolodny, A. (1980) Dancing through the minefield: some observations on the theory, practice and politics of a feminist literary criticism. *Feminist Studies*, *6* (1), s. 1-25.

Kristeva, J. (1986) *The Kristeva reader*. Oxford: Blackwell.

Kristeva, J. (1990) *Stabat mater och andra texter*. Stockholm: Natur och kultur.

Kublik, A., Clevette V., Ward D. & Olson, H. (2003). Adapting dominant classifications to particular contexts. *Cataloging & Classification Quarterly, 37* (1/2), s. 13-31.

Kurtén-Lindberg, B. (2001) *Tokfeminismen*. Stockholm: Timbro.

Laclau, E. & Mouffe, C. (2001) *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. London: Verso.

Laclau, E. (1990) *New reflections on the revolution of our time*. London, Verso.

Laclau, E. (1993a) Discourse. *The Blackwell companion to contemporary political philosophy*. R. Goodin & P. Pettit (red.) Oxford: Blackwell.

Laclau, E. (1993b) Power and representation. *Theory and contemporary culture*. Poster, M. (red.) New York: Columbia University Press.

Larsson, L. (1989) *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress*. Diss. Lund: Univ.

Larsson, L. (1994) Lisbeth Larsson, Lund:. Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift: Feministisk litteraturforskning*, nr 1, s. 98-99.

Larsson, L. (1996) Inledning. *Feminismer*. Larsson, L. & Torhell, S. Lund: Studentlitteratur, s. 5-17.

Larsson, L. (2000). Att ta texten på allvar: feministisk litteraturkritik och litteraturvetenskaplig förändring *Litteraturens makt*. Sjöberg, B. (red.) Lund: Litteraturvetenskapliga institutionen, Univ., s. 235-241.

Larsson, L. (2002). Feministisk litteraturkritik i förvandling. *Litteraturvetenskap: en inledning*. Bergsten, S. (red.) Lund: Studentlitteratur, s. 115-127.

Leth, P. och Noaksson, A. (red.) (1995) *Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Ämnesordsregister. Systematisk del*. Lund: Bibliotekstjänst.

Levy, J. (1980) *Dobbeltblikket: om at beskrive kvinder: ideologi og æstetik i Victoria Benedictssons forfatterskab*. København: Tiderne skifter.

Levy, J. (1982) *Den dubbla blicken: om att beskriva kvinnor: ideologi och estetik i Victoria Benedictssons författarskap*. Enskede: Hammarström & Åberg.

Lidman, K. (2007) *Vilken kvinna? En intersektionell diskursanalys av ämnesordslistan i databasen KVINNSAM*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Lindén, C. (2002) *Om kärlek: litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key*. Diss. Stockholm: Univ.

Lindell, I. (2004) *Att se och synas: filmutbud, kön och modernitet*. Diss. Göteborg: Univ.

Lindgren, G. (1985) *Kamrater, kollegor och kvinnor: en studie av könssegregeringsprocessen i två mansdominerade organisationer*. Diss. Umeå: Univ.

Liljeström, R., Liljeström Svensson, G. & Fürst Mellström, G. (1976). *Roller i omvandling: en rapport skriven på uppdrag av Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor*. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förl.

Liljeström, M. (1990) Institutionaliserad heterosexualitet och undersökning av könssystem. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 4.

Ljung, M. (2007) Feministisk teori. *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. Månson, P. (red.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag, s. 220-260.

López-Huertas, M. J & de Torres Ramírez, I. (2007) Gender terminology and indexing systems: the case of woman's body, image and visualization. *Libri, 57*, s. 34-44.

López-Huertas, M. J., de Torres Ramírez, I. och Barité, M. (2002) Knowledge representation and organization of gender studies in the Internet: towards integration. *Challenges in knowledge organization for the 21st century. Integration of knowledge across boundaries: proceedings of the Seventh International ISKO Conference, 10-13 July 2002, Granada, Spain*. Würzburg: Ergon Verlag, s. 393-402.

Lundqvist, Å., Mulinari, D. & Davies K. (1997) (red.) *Sociologisk kvinnoforskning.* Lund: Studentlitteratur.

Lundström-Roche, F. (1985) *Women in prison: ideals and reals.* Diss. Stockholm: Univ.

Löfgren, M. (2003) *Emancipationens gränser: Emilie Flygare-Carléns 1840-talsromaner och kvinnans ställning*. Diss. Umeå: Univ.

Lönnbring, G. (2003) *Självständighetens former: kvinnoföretagande på värmländsk landsbygd*. Diss. Karlstad: Univ.

MacKinnon, C. A. (1989) *Toward a feminist theory of the state.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Mai, J. E. (2000) Deconstructing the indexing process. *Advances in Librarianship, 23*, s. 269-298.

Manns, U. (2006) På två ben i akademin: om den tidiga kvinnoforskningens projekt. *Blad till Bladh: en vänbok till Christine våren 2006*. Einarsson, M. (red.) Huddinge: Södertörns högskola.

Marshall, J. (1977) *On equal terms: a thesaurus for nonsexist indexing and cataloging* New York:.

Mellberg, N. (2002) *När det overkliga blir verklighet: mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*. Diss. Umeå: Univ.

Millett, K. (1970). *Sexual politics*. Garden City, N.Y.:.

Mill, J. S. (1869) *The subjection of women*. London:.

Mill, J. S. (1997) *The subjection of women*. Mineola, N.Y.: Dover Publications.

Mills, J. (1977) The structure of a bibliographic classification. *Bliss bibliographic classification: introduction and auxiliary schedules*. Mills, J. et al. (red.) London, s. 35-47.

Mitchell, J. (1974) *Psychoanalysis and feminism*. London: Pantheon.

Moers, E. (1977) *Literary women*. Garden City, N.Y.: Anchor P.

Moi, T. (1985) *Sexual-textual politics: feminist literary theory*. New York: Routledge Chapman & Hall.

Moi, T. (1999) *What is a woman?: and other essays*. Oxford: Oxford University Press.

Mulinari, D. (1995) *Motherwork and politics in revolutionary Nicaragua: "Huellas de Dolor y Esperanza"*. Diss. Lund: Univ.

Munck, K. (2002) Genusforskningens utveckling: litteraturvetenskap. *Genusvägar: en antologi om genusforskning.* Thurén, B. & Hamberg, K. (2002) (red.) Malmö: Liber, s. 193-216.

Månsson, S-A. (1981) *Könshandelns främjare och profitörer: om förhållandet mellan hallick och prostituerad*. Diss. Lund: Univ.

Mählck, P. (2003) *Mapping gender in academic workplaces: ways of reproducing gender inequality within the discourse of equality*. Diss. Umeå: Univ.

Mäntymäki, T. (2004) *Hard & soft: the male detective's body in contemporary European crime fiction*. Diss. Linköping : Univ.

Nauri, M., Svanberg, M. & Olsson, L. (2004) *Svenska ämnesord: en introduktion.* Stockholm: Kungl. Biblioteket.

Nermo, M. (1999) *Structured by gender: patterns of sex segregation in the Swedish labour market: historical and cross-national comparisons*. Diss. Stockholm: Univ.

Ney, B. (1993) *Bortom berättelserna: Stella Kleve - Mathilda Malling*. Diss. Stockholm: Univ.

Nilsson, R. (1973) *Kvinnosyn i Sverige: från drottning Kristina till Anna Maria Lenngren*. Diss. Lund: Univ.

Nilson, M. (2003) *Att förhålla sig till moderniteten: en studie i Gertrud Liljas författarskap*. Diss. Lund: Univ.

Noaksson, A. (red.) (1997) *Klassifikationssystem för svenska bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst.

Noaksson, A. och Leth, P. (red.) (1997) *Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Ämnesordsregister. Alfabetisk del*. Lund: Bibliotekstjänst.

Nyman, C. (2002) *Mine, yours or ours? Sharing in swedish couples*. Diss. Umeå: Univ.

Olson, H. (1991) Subject access to women's studies materials. *Cataloging heresy: challenging the standard bibliographic pro-*

duct. Proceedings of the Congress for Librarians, February 18, 1991, St. John's University, Jamaica, New York, with additional contributed papers. Weinberg, B. H. (red.) Medford, NJ: Learned Information.

Olson. H. (1994) Universal models. A history of the organization of knowledge. *Knowledge Organization and Quality Management: Proceedings of the Third International ISKO Conference, 20-24 June 1994, Copenhagen, Denmark*. Albrechtsen, H. & Ørnanger, S. (red.) Frankfurt am Main: Indeks Vlg., s. 75-76.

Olson, H. (1996) Dewey thinks therefore he is: the epistemic stance of Dewey and DDC. *Knowledge organization and change : proceedings of the Fourth International ISKO Conference 15-18 July 1996, Washington, DC.* Green, R. (red.) Frankfurt/Main: Indeks Vlg. s. 302-312.

Olson, H. (1997). The feminist and the emperor's new clothes: feminist deconstruction as a critical methodology for library and information studies. *Library & Information Science Research*, *19* (2), s. 181-198.

Olson, H. (1998) Mapping beyond Dewey's boundaries: constructing classificatory space for marginalized knowledge domains. *Library Trends, 47* (2), s. 233-254.

Olson, H. (2001) The power to name. Representation in library Catalogs. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, *26* (3), s. 639-668.

Olson, H. (2002a) *Power to name: locating the subject representation in libraries*. Dordrecht; Boston, Mass.: Kluwer.

Olson, H. (2002b) If it´s there, can you find it? Bibliographic control. *Information sources in women's studies and feminism: guides to information sources*. Olson, H. (red.) München: Saur, s. 100-114

Olson, H. (2007) How we construct subjects: a feminist analysis. *Library Trends*, *56* (2), s. 509-541.

Olson, H & Schlegl, R. (2001) Standardization, objectivity, and user focus. A meta-analysis of subject access critiques. *Cataloging and Classification Quarterly, 32* (2), s. 61-80.

Olson, H och Ward, D. (1997) Feminist locales in Dewey´s landscape: mapping a marginalized knowledge domain. *Knowledge organization for information retrieval. Proceedings of the Sixth International Study Conference on Classification Research*. The Hague: International Federation for Information and Documentation, s. 129-133.

Palmer, C. L. & Knott Malone, C. (2008) Elaborate isolation: metastructures of knowledge about women. *The Information Society, 17* (3), s. 179-194.

Pettersson, J. (2007) *Utvärdering av ämnet genusvetenskap vid svenska universitet och högskolor.* Stockholm: Högskoleverket. Tillgänglig på Internet: http://www.hsv.se/download/18.5b73fe55111705b51fd80002237/0717R.pdf

Pettersson, K. (2001) *Den manliga heterosexuella normen: en analys av SAB-systemet utifrån ett feministiskt och queerteoretiskt perspektiv*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Pettersson, K. (2003) *Den manliga normen. Genomgång av Klassifikationssystem för svenska bibliotek och Svenska ämnesord utifrån ett genusperspektiv.* Göteborgs universitetsbibliotek: rapport.

Söderqvist, M. och Popova, S. (1996) *Konsten att skapa ett problem: JämOs kamp mot sexuella trakasserier*. Stockholm: Timbro.

Pritchard, S. (1995) Women's studies scholarship: its impact on the information world. *Women, information, and the future: collecting and sharing resources worldwide. Proceedings of a conference sponsored by the Schlesinger Library on the History of Women in America and held at Radcliffe College 17-20 June 1994*. Moseley, E. S. (red.) Fort Atkinson,Wisconsin: Highsmith Press, s. 15-23.

Radford G. & Radford M. (2005) Structuralism, post-structuralism, and the library: de Saussure and Foucault. *Journal of Documentation, 61* (1), s. 60-78.

Ramnefalk, M. L. (red.), *Kvinnornas litteraturhistoria*, Författarförl., Stockholm, 1981-1983.

Rathsman, K. (2000) *Incest: "att bo i en stulen kropp"*. Diss. Stockholm: Univ.

Register, C (1976) Feministisk litteraturkritik i USA. *Textanalys från könsrollssynpunkt*. Westman Berg, K. (red.) Stockholm: Prisma, s. 137-163.

Rentfrow, D. (2006) Thematic research collections and women's studies. *Women's Studies International Forum*, *29* (3), s. 307-316.

Rogers, M. (1993) Are we on equal terms yet? Subject headings concerning women in 'LCSH,' 1975-1991. *Library Resources and Technical Services*, *37* (2), s. 181-196.

Roman, C. (1994) *Lika på olika villkor: könssegregering i kunskapsföretag*. Diss. Uppsala: Univ.

Ronne, M. (2000) *Två världar - ett universitet: svenska skönlitterära universitetsskildringar 1904-1943: en genusstudie*. Diss. Uppsala: Univ.

Rose, G. (1993) *Feminism and geography: the limits of geographical knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Rosenberg, T. (2002) *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Rowley, J. och Farrow, J. (2000) *Organizing knowledge: an introduction to managing access to information*. Aldershot: Gower.

Roxman, S. (1984) *Guilt and glory: studies in Margaret Drabble's novels 1963-80*. Diss. Göteborg: Univ.

Samuelsson, A. (2000) *Feministisk forskning: ett försök till domänanalys av en mindre del av fältet*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap

Samuelsson, J. (2000) *Kvinno-, mans- och genusforskningens informationsförsörjning. Kartläggning av forskningsområdet och dess databaser. Kvantitativ och kvalitativ undersökning av databasen KVINNSAM*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, sociologiska inst. Umeå: Univ.

Sarrimo, C. (2000) *När det personliga blev politiskt: 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*. Diss. Lund: Univ.

Scott, J. (1988) *Gender and the politics of history.* New York: Columbia Univ. Press.

Sellerberg, A-M. (1973) *Kvinnorna på den svenska arbetsmarknaden under 1900-talet: en sociologisk analys av kvinnornas underordnade position i arbetslivet*. Diss. Lund: Univ.

Showalter, E. (1977) *A literature of their own: british women novelists from Brontë to Lessing*. Princeton: Princeton U.P.

Showalter, E. (1981) Feminist criticism in the wilderness. *Critical Inquiry*, *8*. University of Chicago:.

Showalter, E. (1985) Feminist criticism in the wilderness. *The new feminist criticism: essays on women, literature, and theory*. Showalter, E. (red.) New York: Pantheon Books, s. 243-70.

Showalter, E. (red.) (1985) *The new feminist criticism: essays on women, literature, and theory*. New York: Pantheon Books.

Smirthwaite, G. (2005) Genusvetenskap: vad är det för typ av ämne egentligen? *-och likväl rör det sig: genusrelationer i förändring.* Forsberg, G. & Grenholm, C. (red.) Karlstad: Karlstad University Press.

Smith, D. (1979) A sociology for women. *The prism of sex*: *essays in the sociology of knowledge: [... part of a conference "Prism of sex: toward an equitable pursuit of knowledge" ... held in Madison, Wis., in the fall of 1977]*. Sherman, Julia A. & Beck,

Evelyn Torton (red.) Madison, Wis.: Univ. of Wisconsin P. s. 135-187.

Smith, D. E. (1988) *The everyday world as problematic: a feminist sociology*. Milton Keynes: Open University Press.

Spivey, M. A. (1995) Feminist scholarship: implications for information management research. *The Journal of Academic Librarianship*, *21* (3), s. 159-168.

Sundin, O. & Johannisson, J. (2007) Putting discourse to work: information practices and the professional project of nursing. *Library Quarterly*, 77, s. 199–218.

Sundin, O. & Johannisson, J. (2005) Pragmatism, neo-pragmatism and sociocultural theory: communicative participation as a perspective in LIS. *Journal of Documentation, 61* (1), s. 23-43.

Sylvan, M. (1984) *Anne Charlotte Leffler: en kvinna finner sin väg*. Diss. Stockholm: Univ.

Talja, S. (2001). Music, culture, and the library: an analysis of discourses. Lanham, Md.: Scarecrow.

Talja, S., Tuominen, K. & Savolainen, R. (2005) "Isms" in information science: constructivism, collectivism and constructionism. *Journal of Documentation, 61* (1), s. 79-101.

Talja, S. Touminen, K. & Savolainen, R. (2003) Multiperspective digital libraries: the implications of constructionism for the development of digital libraries. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 54 (6), s. 561-569.

Talja, S. Tuominen, K. & Savolainen, R. (2002) Discourse, cognition, and reality: toward a social constructionist metatheory for library and information science. *International conference on conceptions of library and information science, Seattle, WA, USA, July 21-25, 2002*. Greenwood Village, Colo.: Libraries Unlimited.

Svanberg, B. (1989) *Sanningen om kvinnorna: en läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie Fröknarna von Pahlen*. Diss. Uppsala: Univ.

Sylvan, M. (1984) *Anne Charlotte Leffler: en kvinna finner sin väg*. Diss. Stockholm: Univ.

Söderberg, E. (2004) *Askunge, madonna eller feminist?: kontextuella läsningar av Martha Sandwall-Bergströms Kulla-Gulla-svit*. Diss. Umeå: Univ.

Thurén, B. (2002) Genusforskning som en rymd genomkorsad av förståelsevägar. *Genusvägar: en antologi om genusforskning*. Thurén, B. och Hamberg, K. (red.) Malmö: Liber, s. 5-24.

Thurén, B. (2003) *Genusforskning: frågor, villkor och utmaningar.* Stockholm: Vetenskapsrådet.
Tillgänglig på Internet:
http://195.17.252.28/vrshop_pdf/vr_O123.pdf

Tigervall, Carina (2005). *Folkhemsk film: med "invandraren" i rollen som den sympatiske Andre*. Diss. Umeå: Umeå Univ.
Tillgänglig på Internet:
http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-457

Trosow, S. (2001) Standpoint epistemology as an alternative methodology for library and information Science. *Library Quarterly*, *71* (3).

Utredningen om insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning (1995). *Viljan att veta och viljan att förstå: kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning: slutbetänkande*. (SOU 1995: 110) Stockholm: Fritze.

Viktorsson, E. (2006) *Klassifikationssystem för svenska bibliotek*. 8., omarb. uppl. Lund: Btj förlag.

Wei Leng, K. (2000) Irigaray, Luce (b. 1932). *Encyclopedia of feminist theories.* Code, L. (red.). London: Routledge, s. 275.

Wenneberg, S. B. (2001) *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber ekonomi.

Westbrook, L. (1999) *Interdisciplinary information seeking in women's studies*. Jefferson, N.C.: McFarland.

Westman Berg, K. (1962) *Studier i C.J.L. Almqvists kvinnouppfattning*. Diss. Uppsala: Univ.

Westman Berg, K. (1968) (red.) *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet*. Stockholm: Prisma.

Westman Berg K. (1976) (red.) *Textanalys från könsrollssynpunkt*. Stockholm: Prisma.

Widerberg, K. (1978) *Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976*. Diss. Lund: Univ.

Widerberg, K. (1999) Kön och samhälle. *Klassisk och modern samhällsteori*. H. Andersen & L. B. Kaspersen (red.) s. 546-569.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Witt-Brattström, E. (1988) *Moa Martinson: skrift och drift i trettiotalet*. Diss. Stockholm: Univ.

Wold-Karlsen, S. (1989) Det kvinnliga folkbiblioteket. *Bibliotek i samhälle*, *99*, s. 10-16.

Ås, B. (1975) On female culture: an attempt to formulate a theory of women's solidarity and action. *Acta Sociologica*, *18* (2/3).

Ås, B. (1982) Om kvinnokultur - en teori om kvinnosolidaritet och aktion. *Kvinnor tillsammans: handbok i frigörelse*. Ås, B. & Johnson, C. Stockholm: Gidlund.

Åström, F. (2006) *The social and intellectual development of library and information science*. Diss. Umeå: Univ.
Tillgänglig på Internet:
http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-943

Öhrberg, A. (2001) *Vittra fruntimmer: författarroll och retorik hos frihetstidens kvinnliga författare*. Diss. Uppsala: Univ.

Ørom, A. (2003) Knowledge organization in the domain of art studies – history, transition and conceptual changes. *Knowledge Organization*, *30* (3/4).

Personlig kommunikation

Backlund, Berith, Eriksson, Inger & Sjödahl Hayman, Anna: träff vid Kvinnohistoriska samlingarna, 27 juni, 2008.

Berg, Ingrid & Urberg, Kerstin: emailkontakt om Svenska ämnesord och Klassifikationssystem för svenska bibliotek, 7 juli, 2008.

Svanberg, Magdalena: emailkontakt om Svenska ämnesord och Klassifikationssystem för svenska bibliotek, 7 juli, 2008.

Blomqvist, Katarina: emailkontakt med KVINFO, 7 mars, 2008.

Sjödahl Hayman, Anna: träff vid Kvinnohistoriska samlingarna, 26 mars, 2004.

Sjödahl Hayman, Anna: emailkontakt med Kvinnohistoriska samlingarna, 24 november, 2006.

Sjödahl Hayman, Anna: emailkontakt med Kvinnohistoriska samlingarna, 7 mars, 2008.

Personförteckning

A
Abrahamsen, K. T. s. 35, 217, 221
Ahanmisi, O. s. 272
Ahlberg, B. M. 270f
Akpinar, A. s. 276
Albrechtsen, H. s. 8, 17, 35, 44, 72, 80, 216ff
Almqvist, A. s. 57, 286
Almqvist, A-L. s. 287f
Alnebratt, K. s. 17
Ambjörnsson, F. s. 11
Andersen, J. s. 7, 35, 44, 72, 80, 216f
Andersson, H-L. s. 35
Andræ, M. s. 192ff, 210, 261
Ardener, E. s. 97
Arping, Å. s. 94, , 123, 127f, 192ff, 209, 263
Asztalos Morell, I. S. 278
Atkinson, S. s. 36
Axelsson, C. s. 272
Axelsson, M. s. 30

B
Backlund, B. s. 24f, 75, 77, 209
Barité, M. s. 33f
Barron, K. s. 276
Bengs, C. 57, 278
Benito, M. s. 13
Berg, L. s. 281
Bergenmar, J. s. 265
Berger, P. L. 175
Berglind, H. s. 268
Bergström, G. s. 38
Berman, S. s. 27f
Billing, A. s. 263
Billing, Y. s. 271f
Bjerén, G. s. 269
Björkenlid, B. s. 92, 256
Björklund, J. s. 267
Blomqvist, K. s. 80
Blomqvist, M. s. 274
Boëthius, U. s. 86ff, 255
Bondestam, F. s. 286
Boréus, K. s. 38
Borgström, E. s. 112ff, 192f, 257

Bowker, G. s. 35, 44
Brontë, C. s. 46
Brown, S. s. 32, 221
Bruhns, S. s. 27
Brännström, H. s. 11, 15, 31f, 80, 206
Bränström Öhman, A. s. 122-127, 130, 208, 260
Brödje, C. s. 259
Buchanan, B. s. 12
Butler, J. s. 121, 171, 179
Burr, V. s. 38f, 100, 101
Båvner, P. s. 280

C

Capek, M. E. s. 31
Carstensen, G. s. 174, 177-180, 183, 189, 203, 207, 209, 286
Casey, M. E. s. 221
Chan, L. M. s. 12f
Chodorow, N. s. 146f, 152ff
Chowdhury, G. G. s. 13
Christensson, T. s. 36
Christenson, E. s. 54, 279
Chronholm, A. s. 57, 196, 285f
Cixous, H. s. 99-102, 101, 104, 105, 146
Claesson Pipping, G. s. 112ff, s. 258
Clements, P. s. 32, 221
Clevette V. s. 31
Code, L. s. 134, 145
Connell, R. W. s. 171f
Crew, H. s. 36
Culler, J. s. 35, 111
Cwejman, S. s. 270

D

Dahlerup, P. s. 89f, 98
Dahlgren, A. s. 55, 268
Dahlin, S. s. 36
Dahlström, E. s. 151
Darvishpour, M. s. 283
Davies, K. s. 35, 155, 157ff, 169, 271
de Beauvoir, S. s. 126
Denzin, N. K. s. 181
de Lauretis, T. s. 121, 181
de los Reyes, P. s. 12, 162
Derrida, J. s. 182
de Saussure, F. s. 39f
de Torres Ramírez, I. s. 29, 33f
Dickstein, R. s. 27
Dofs Sundin, M. s. 265

Domellöf, G. s. 35, 92-95, 98ff, 102ff, 106, 107f, 108, 111, 115ff, 187, 208, 256
Dryler, H. s. 277
Durkheim, E. s. 137

E

Eduards, M. s. 164f, 167
Ehrenberg, M. s. 265
Einarsdottír, T. s. 275
Ekenvall, A. s. 87
Ekström, M. s. 271
Eldén, Å. s. 282
Eliasson, R. s. 135-138, 140, 268
Elmfeldt, J. s. 194, 259
Eriksson, I. s. 15, 24f, 31f, 75, 77, 209
Eriksson, K. s. 282
Eriksson, M. s. 284
Esseveld, J. s. 155-159, 169, 270
Evers, U. s. 258
Evertsson, L. s. 56, 280f
Evertsson, M. s. 283f

F

Fahlgren, M. s. 94, 113
Fairclough, N. s. 39, 43
Fanon, F. s. 181
Farrow, J. s. 13f
Feinberg, M. s. 29, 33f, 63
Ferguson, K. E. s. 165f
Firestone, S. s. 143
Fjelkestam, K. s. 122, 125, 129f, 192, 195, 209, 264
Folkesson, I. s. 30
Foskett, A. C. s. 27f
Foucault, M. s. 9, 41, 121, 172
Franssén, A. s. 275f
Franzén, C. s. 259
Freedman, J. s. 48
Freud, S. s. 105f, 145
Freyne-Lindhagen, M. s. 57, 276
Frohmann, B. s.7
Frye, M. s. 48
Futas, E. s. 59, 68f, 75
Fürst, G. s. 141, 150f, 153, 269
Fürst Mellström, G. s. 151

G

Gardberg Morner, C. s. 56, 283
Gaventa, J. s. 176
Gedin, D. s. 267

Gemzöe, L. s. 12, 48, 84, 142-145
Gerhard, K. s. 203, 205
Gilbert, S. M. s. 97f, 105, 113
Gilligan, C. s. 146
Gillsund, S. s. 15, 36
Gisselberg, M. s. 141, 149, 150, 152f, 206, 270
Gray, B. s. 122
Graeske, C. s. 265
Grundy, I. s. 32, 221
Grönlund, A. s. 285
Gubar, S. s. 97f, 105, 113
Gustafsson Rosenqvist, B. s. 260
Gustavsson, M. s. 104-107, 108-113, 116

H

Haavind, H. s. 146, 148f, 153f, 165f
Hackman, B. s. 53f, 260
Hannigan, J. A. s. 36
Hansson, J. s. 7, 29f, 35, 45, 64, 68
Harding, S. s. 8, 84f, 114, 159f, 163
Hartmann, H. s. 144f, 151
Heggestad, E. s. 192, 257f
Hellum, M. s. 281
Hemström, Ö. S. 277
Heyerdahl-Jensen, I. s. 27
Hillarp, R. s. 122
Hirdman, Y. S. 119, 124f, 127, 132f, 164
Hjørland, B. s. 6, 8, 12, 16f, 31, 35, 64, 67, 72f, 80f, 215f, 218
hooks, b. s. 48, 121
Holm, B. s. 35, 98, 116, 117
Holmberg, C. S. 35, 141ff, 145, 148f, 151, 162, 164-167, 173, 179, 199, 202f, 206, 210, 273
Holter, H. s. 148
Hudson, J. s. 36, 68
Hultén, K. s. 278f
Hultin, M. s. 280
Håkansson, P. A. s. 197, 270
Hägerström, J. s. 285
Hägg, K. s. 162ff, 173, 196, 202f, 273

I

Intner, S. s. 59, 68f, 75
Irigaray, L. s. 99-102, 105, 120, 146
Ivarson Bergsten, B. s. 256f
Iversen, I. s. 35, 92f, 96, 100ff, 107, 110, 112, 118-122, 131, 133, 161

J

Jackson, S. s. 179

Jacob, E. K. s. 35, 44, 216f
Jakobsen, L. s. 278
Jeffner, S. s. 162, 170-173, 178f, 197, 199, 202f, 276
Johannisson, J. s. 7, 45ff
Johansson, A. s. 277
Jonasdottír, A. G. s. 164f
Jonsson, B. s. 261
Jordansson, B. s. 16f
Järvstad, K. s. 192, 259

K

Karlsson, M. s. 122, 126ff, 129f, 204, 208, 263
Kennedy, R. s. 86, 89, 122
Kjellman, U. s. 35
Klasson, M. s. 30, 69
Knoll, T. s. 274
Knott Malone, C. s. 29, 70
Kolbe, G. s. 194f, 262
Kolodny, A. s. 102, 108
Kosofsky Sedgwick, E. s. 121
Kristeva, J. s. 99-102, 103ff, 146
Kublik, A. s. 31, 66, 71f, 74
Kurtén-Lindberg, B. s. 210

L

Laclau, E. s. 38ff, 40-43, 46f
Lagerlöf, S. s. 125, 204
Lagerström, M. s. 260
Lannerheim, L. s. 273
Larsson, L. s. 17, 35, 86, 91, 98, 101-111, 116f, 132, 154, 192f, 257
Leffler, A. C. s. 192
Leffler, Y. S. 257
Leth, P. s. 23, 191, 196
Lidman, K. s. 33f, 206
Lindén, C. s. 195, 197, 264
Lindell, I. s. 194, 267
Lindgren, G. s. 17, 141, 152f, 166, 198, 269
Lindholm, M. s. 35, 141ff, 145, 151, 271
Liljeström, R. s. 151
Liljeström Svensson, G. s. 151
Liljeström, M. s. 179
Littberger, I. s. 259
Ljung, M. s. 35, 86, 134, 139, 142, 146f, 155, 161, 275
Lofsvold, L. A. s. 260
López-Huertas, M. J. s. 29, 33f
Luckmann, T. s. 175
Lundberg, M. s. 280
Lundberg, O. s. 271

Lundbo Levy, J. s. 98
Lundgren, E. s. 17, 170, 177f
Lundqvist, Å. s. 35
Lundström-Roche, F. s. 56, 269
Löfgren, E. M. s. 258
Löfgren, M. s. 122-127, 130, 209, 266
Lönnbring, G. s. 56, 282

M

MacKinnon, C. A. s. 171, 180
Magdalenic, S. s. 285
Mai, J. E. s. 35
Malmberg, L. s. 260
Manns, U. s. 35
Marshall, J. s. 31
Martinson, M. s. 103, 192
Marx, K. s. 138f
Meijling Bäckman I. s. 259
Mellberg, N. S. 174-178, 183f, 197, 281
Mila C. S. s. 203, 205
Mill, J. S. s. 96, 149
Millett, K. s. 102, 143
Mills, J. s. 13
Mills, V. s. 68
Mills, V. A. s. 27
Mitchell, J. s. 106, 145
Modin, E. s. 11, 15, 31f, 68, 70, 76f, 206
Moers, E. s. 96, 97, 105
Moi, T. s. 101f, 107f, 126ff
Molina, I. s. 162
Montén, K. s. 92, 256
Morgall, J. M. s. 272
Morhed, A-M. s. 272
Mossberg Sand, A-B. s. 278
Mouffe, C. s. 38ff, 40-43, 47
Mulinari, D. s. 12, 35, 162, 168ff, 173, 196, 206, 274
Munck, K. s. 35, 93
Månsson, S-E. s. 139f, 269
Mählck, P. s. 204, 283
Mäntymäki, T. s. 123, 125, 130f, 193ff, 197, 266f
März, K. s. 30

N

Nauri, M. s. 62
Nermo, M. s. 198, 279
Ney, B. s. 112-117, 209, 258
Nilsson, F. s. 284
Nilsson, R. 87ff, 193, 255f

Nilsson Lindström, M. s. 277
Nilson, M. s. 123, 127ff, 195, 265
Noaksson, A. s. 23, 59f, 191, 196ff
Nordenstam, A. s. 94, 262
Nordlund, A. s. 267f
Nyman, C. s. 197, 280

O
Olson, H. s. 9, 14f, 18, 26-35, 44f, 59, 63f, 64, 66-75, 217, 220f
Olsson, A. s. 122, 263
Olsson, L. s. 62
Olsson, S-E. s. 272

P
Palmer, C. L. s. 29, 70
Peterson, A. s. 270
Peterson, H. s. 287
Pettersson, J-E. s. 11, 50, 52, 53
Pettersson, K. s. 11, 15, 30f, 64, 68, 70
Phillips, L. s. 38ff, 40-43, 46f, 53, 55, 82, 100f
Popova, S. s. 210
Portocarero, L. s. 270
Pritchard, S. s. 14f, 75
Prokop, U. s. 143, 149

R
Radford G. s. 35, 44
Radford M. s. 35, 44
Rafnsdóttir, G. L. s. 275
Ramnefalk, M. L. s. 93
Rathsman, K. s. 197, 202, 279
Register, C. s. 91
Rentfrow, D. s. 32, 221
Rich, A. s. 121
Rogers, M. s. 28
Roman, C. s. 203f, 274
Ronne, M. s. 203, 209, 261
Rosenberg, T. s. 11f
Rowley, J. s. 13f
Roxman, S. s. 92, 256
Rubens, C. C. s. 203, 205

S
Samuelsson, A. s. 36
Samuelsson, J. s. 36
Said, E. s. 181
Sarrimo, C. 192, 195, 204, 261
Savastinuk, L. C. s. 221

Savolainen, R. s. 7, 31, 35, 37, 39, 216f, 220
Schlegl, R. s. 9, 32, 75
Schlytter, A. 273
Schottenius, M. s. 258
Schreiber, T. s. 273f
Scott, B. K. s. 123
Scott, J. s. 50f, 125, 160
Sellerberg, A-M. s. 135, 137f, 140, 268
Showalter, E. s. 95ff, 112
Simmel, G. s. 137
Sjödahl-Hayman, A. s. 21, 24f, 75, 77, 81, 199, 206, 208f
Smirthwaite, G. 51f
Smith, D. s. 155f, 158, 160, 164, 168f
Spivak, G. C. s. 122, 170
Spivey, M. A. s. 8, 36
Staberg, J. s. 264
Star, S. s. 35, 44
Stenberg, L. s. 262
Stolt, G. s. 263
Strand, K. s. 266
Streijffert, H. s. 269
Sundin, O. s. 7, 45ff
Sundström, E. s. 281f
Svanberg, B. s. 102, 104ff, 208, 257
Svanberg, M. s. 62, 210
Svens, C. s. 264f
Svensson, R. s. 284f
Sylvan, M. s. 92, 256
Söderberg, E. s. 203, 266
Söderqvist, M. s. 210

T

Takahashi, M. s. 282f
Talja, S. s. 7, 31, 35, 37, 39, 216f, 220
Thurén, B. s. 11, 49f
Thörn, C. s. 284
Tigervall, C. s. 174, 181ff, 204, 209, 287
Torhell, S., s. 35
Torpe, U. s. 258
Trosow, S. s. 8
Tuominen, K. s. 7, 31, 35, 37, 39, 216f, 220

U

Ulfgard, M. s. 264
Ursing, A. M. s. 266

V

von der Lippe, A. s. 148

von Krusenstjerna, A. s. 105, 192
Viktorsson, E. s. 24

W

Waara, P. s. 275
Ward, D. s. 28, 31
Waite, E. J. s. 27
Wei Leng, K. s. 120
Wenneberg, S. B. s. 38f
Wennerström, U-B. s. 282
Wersäll, B-L. s. 271
Westbrook, L. s. 3, 36
Westman Berg, K. s. 55, 87-92, 94, 255
Widerberg, K. s. 138ff, 142f, 146, 154, 160, 268
Winell-Garvén, I. s. 287
Winther Jørgensen, M. s. 38ff, 40-43, 46f, 53, 55, 83, 100f, 226
Witt, A-K. s. 286f
Witt-Brattström, E. s. 17, 101, 102ff, 109, 116f, 208, 256
Wold-Karlsen, S. s. 63f, 68

Å

Åberg, B. s. 279
Ås, B. 146f, 151, 153f, 206
Åström, F. s. 10

Ö

Öhrberg, A. s. 192, 192, 262
Ørom, A. s. 35, 64, 218, 221

Appendix 1

Kronologisk förteckning över Kvinno-, mans- och genusforskningsavhandlingar

Detta är en förteckning över mitt empiriska material, d.v.s. kvinno-, mans- och genusforskningsavhandlingarna från GENA-databasen. Först följer en förteckning över de litteraturvetenskapliga avhandlingarna, d.v.s. alla 65 avhandlingar. Därefter följer en förteckning över de sociologiska avhandlingarna, d.v.s. alla 94 avhandlingar i sociologi.

Bland dessa finner vi de avhandlingar jag definierat som feministiska. De benämns ”femin.: ja”. I sociologiförteckningen har ett antal avhandlingar markerats med *. De definieras som icke feministiska, eftersom jag ansett det som osäkert ifall de innehar ett feministiskt perspektiv.

Litteraturvetenskap

L1: Westman Berg, Karin, Studier i C.J. L. Almqvists kvinnouppfattning, Uppsala, 1962.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Gcz Almqvist; Carl Jonas Love, SÄ: GENA: 1800-talet, 1900-talet, Almqvist; Carl Jonas Love, kvinnouppfattning, Sverige, KVINNSAM:

L2: Boëthius, Ulf, Strindberg och kvinnofrågan till och med Giftas I, Stockholm, 1969.
Femin.: ja, SAB: , SÄ: GENA: 1800-talet, kvinnofrågan, kvinno uppfattning, sedlighetsdebatten, Strindberg; August, Sverige, KVINNSAM: Strindberg; August, kvinnouppfattning, kvinnofrågan, 1800-talet, Sverige, sedlighetsdebatten

L3: Nilsson, Ruth, Kvinnosyn i Sverige: från drottning Kristina till Anna Maria Lenngren, Lund, 1973.
Femin.: ja, SAB: Gc.4, Ohj-c, SÄ: GENA: 1600-talet, 1700-talet, kvinnobilden, kvinnouppfattning, Sverige, KVINNSAM: historia,

kvinnouppfattning, 1600-talet, 1700-talet, Sverige, kvinnobilden, litteraturvetenskap

L4: Montén, Karin, Fredrika Bremer in Deutschland: Aufnahme und Kritik, Lund, 1981.
Femin.: nej, SAB: Gb, Gz, SÄ: Litteratur>historia>Sverige>1800-talet GENA: 1800-talet, Bremer; Fredrika, litteraturkritik, Tyskland, KVINNSAM:

L5: Björkenlid, Bertil, Kvinnokrav i manssamhälle: rösträttskvinnorna och deras metoder som opinionsbildare och påtryckargrupp i Sverige 1902-21, Uppsala, 1982.
Femin.: nej, SAB: Gc.5, Occ.07, Ohj-c, SÄ: Kvinnorörelsen>Sverige, Feminism>historia>Sverige, Rösträtt>historia> Sverige, Kvinnlig rösträtt>historia>Sverige, GENA: 1910-talet, 1920-talet, opinionsbildning, rösträtt, sekelskiftet, KVINNSAM: opinionsbildning, rösträtt, sekelskiftet, 1910-talet, 1920-talet

L6: Roxman, Susanna, Guilt and glory: studies in Margaret Drabble's novels 1963-80, Göteborg, 1984.
Femin.: nej, SAB: Gez Drabble: M., SÄ: GENA: Drabble; Margaret, KVINNSAM: Drabble; Margaret

L7: Sylvan, Maj, Anne Charlotte Leffler: en kvinna finner sin väg, Stockholm, 1984.
Femin.: nej, SAB: Gcz Leffler: A. C., SÄ: GENA: 1800-talet, författare, Leffler; Anne Charlotte, Sverige, KVINNSAM: Leffler; Anne Charlotte

L8: Domellöf, Gunilla, I oss är en mångfald levande: Karin Boye som kritiker och prosamodernist, Umeå, 1986.
Femin.: ja, SAB: Gcz Boye; Karin, SÄ: GENA: Boye; Karin , KVINNSAM: Boye; Karin

L9: Witt-Brattström, Ebba, Moa Martinson: skrift och drift i trettiotalet, Stockholm, 1988.
Femin.: ja, SAB: Gcz Martinson; Moa, SÄ: GENA: Martinson; Moa, KVINNSAM: Martinson: Moa

L10: Ivarson Bergsten, Birgitta, Förflytta berg till bokstäver: utvecklingslinjer i Elisabet Hermodssons författarskap, Uppsala, 1989.

Femin.: nej, SAB: Gcz, Hermodsson; Elisabeth, SÄ: GENA: 1900-talet, författare, Hermodsson; Elisabet, Sverige, KVINNSAM: författare, Sverige, 1900-talet

L11: Larsson, Lisbeth, En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress, Lund, 1989.
Femin.: ja, SAB: Gc.0972, G:oa, Bt-c, Ohja:kc, SÄ: GENA: könsidentitet, läsning, populärlitteratur, veckotidningar, KVINNSAM: könsidentitet, läsning, populärlitteratur, veckotidningar

L12: Svanberg, Birgitta, Sanningen om kvinnorna: en läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie Fröknarna von Pahlen, Uppsala, 1989.
Femin.: ja, SAB: Gcz Krusenstjerna; Agnes von, SÄ: GENA: Krusenstjerna; Agnes von, KVINNSAM: Krusenstjerna; Agnes von

L13: Borgström, Eva, 'Om jag får be om ölost': kring kvinnliga författares kvinnobilder i svensk romantik, Göteborg, 1991.
Femin.: ja, SAB: Gc.47, Gc.0972, SÄ: kvinnliga författare, Kvinnliga författare>Sverige>romantiken, Kvinnor i litteraturen>Sverige>romantiken GENA: författare, kvinnorollen, romantiken, Sverige, KVINNSAM: författare, kvinnorollen, romantiken, Litteraturvetenskap

L14: Leffler, Yvonne, I skräckens lustgård: skräckromantik i svenska 1800-talsromaner, Göteborg, 1991.
Femin.: nej, SAB: Gc.46, Gc.097, Gc.01, SÄ: Skräckromantik>litteraturhistoria, Sverige>1800-talet, Skräckromantik>litteraturhistoria>Sverige>1800-talet, Skräckromaner>svenska>1800-talet, skräckromantik i litteraturen, skräck, Skräckromantik>litteraturhistoria>1800-talet GENA: 1800-talet, Flygare-Carlén; Emilie, Lagerlöf; Selma, Ljungstedt; Aurora, romaner, skräck, Sverige, KVINNSAM: Sverige, Flygare-Carlén; Emilie, litteraturvetenskap, Lagerlöf; Selma, Ljungstedt; Aurora

L15: Heggestad, Eva, Fången och fri: 1880-talets svenska kvinnliga författare om hemmet, yrkeslivet och konstnärskapet, Uppsala, 1991.
Femin.: ja, SAB: Gc.49, Gc.0972, Ohja-c:k.49, Ohja-c:k, SÄ: Kvinnliga författare>Sverige>1880-talet, kvinnor i litteraturen GENA: 1880-talet, författare, hemliv, skrivande, yrkesarbete,

KVINNSAM: författare, skrivande, förvärvsarbete, 1880-talet, hemmet

L16: Evers, Ulla, Hettan av en gud: en studie i skapandetemat hos Edith Södergran, Göteborg, 1992.
Femin.: nej, SAB: Gcdz Södergran; Edith, SÄ: GENA: Södergran; Edith, KVINNSAM: Södergran; Edith

L17: Schottenius, Maria, Den kvinnliga hemligheten: en studie i Kerstin Ekmans berättarkonst, Lund, 1992.
Femin.: ja, SAB: Gcz Ekman; Kerstin, SÄ: GENA: Ekman; Kerstin, KVINNSAM: Ekman; Kerstin

L18: Torpe, Ulla, Orden och jorden: en studie i Selma Lagerlöfs roman Liljecronas hem, Stockholm, 1992.
Femin.: ja, SAB: Gcz Lagerlöf; Selma, SÄ: GENA: Lagerlöf; Selma, KVINNSAM: Lagerlöf; Selma

L19: Claesson Pipping, Git, Könet som läsanvisning: George Eliot och Victoria Benedictsson i det svenska 1880-talet - en receptionsstudie, Stockholm, 1993.
Femin.: ja, SAB: Gcz Benedictsson; Victoria, Gez Elliott; George, Gc.49, G:dg, G:kc.49, Gz Eliot; George, SÄ: GENA: 1880-talet, Benedictsson; Victoria, Eliot; George, läsning, Sverige, KVINNSAM: 1880-talet, Benedictsson; Victoria, Eliot; George, läsning, Sverige

L20: Löfgren, Eva Margareta, Schoolmates of the long-ago: motifs and archetypes in Dorita Fairlie Bruce's boarding school stories, Stockholm, 1993.
Femin.: nej, SAB: Gez Bruce; Dorita Fairlie, Gz Bruce; Dorita Fairlie, SÄ: Flickböcker>Storbritannien, Flickböcker>England GENA: 1900-talet, Bruce; Dorita Fairlie, flickböcker, flickskolor, Storbritannien, KVINNSAM: Bruce; Dorita Fairlie, flickböcker, Storbritannien, 1900-talet, flickskolor

L21: Ney, Birgitta, Bortom berättelserna: Stella Kleve - Mathilda Malling, Stockholm, 1993.
Femin.: ja, SAB: Gcz Malling; Mathilda, SÄ: GENA: 1880-talet, författare, Kleve; Stella, pseud. för Mathilda Kruse, Sverige, KVINNSAM: Litteraturvetenskap, Sverige, 1880-talet, Kleve; Stella; pseud. För Mathilda Kruse, författare

L22: Franzén, Carin, Att översätta känslan: en studie i Julia Kristevas psykoanalytiska poetik, Stockholm, 1996.
Femin.: nej, SAB: Dbz Kristeva; Julia, G:df, SÄ: GENA: Kristeva; Julia, psykoanalys, teori, KVINNSAM: Kristeva; Julia, psykoanalys, teori, litteratur

L23: Järvstad, Kristin, Att utvecklas till kvinna: studier i den kvinnliga utvecklingsromanen i 1900-talets Sverige, Lund, 1996.
Femin.: ja, SAB: Gc.5, Gc.0972, Gc.01, SÄ: Svensk litteratur>kvinnliga författare>historia>1900-talet, Utvecklingsromaner>historia>Sverige>
1900-talet GENA: 1900-talet, bildning, Browallius; Irja, Krusenstjerna; Agnes von, romaner, Sjöstrand; Ingrid, Sverige, utveckling, KVINNSAM: Sverige, ltteraturvetenskap, romaner, utveckling, 1900-talet, Krusenstjerna; Agnes von, Browallius; Irja, Sjöstrand; Ingrid, manlighet, bildning

L24: Littberger, Inger, Ulla Isakssons romankonst, Lund, 1996.
Femin.: nej, SAB: Gcz Isaksson; Ulla, SÄ: GENA: författare, Isaksson; Ulla, Sverige, KVINNSAM: Isaksson; Ulla, författare, Sverige,

L25: Elmfeldt, Johan, Läsningens röster: om litteratur, genus och lärarskap, Lund, 1997.
Femin.: ja, SAB: Eabg.03, Ohj, SÄ: genusforskning, könsrollsfrågor, Litteraturundervisning>gymnasieskolan>Sverige>1988 och 1990 GENA: gymnasieskolan, litteraturhistoria, pedagogik, Sverige, undervisning, KVINNSAM: gymnasieskolan, litteraturvetenskap, genus, undervisning, Sverige

L26: Meijling Bäckman, Ingrid, Den resfärdiga: studier i Emilia Fogelklous självbiografi, Lund, 1997. Femin.: ja, SAB: Lz Fogelklou; Emilia, SÄ: GENA: Fogelklou: Emilia, kväkare, Norlind; Arnold, självbiografier, teologer, KVINNSAM: Fogelklou; Emilia, Norlind; Arnold, självbiografier, kväkare, teologer

L27: Brödje, Catrine, Ett annat tiotal: en studie i Anna Lenah Elgströms tiotalsprosa, Stockholm, 1998.
Femin.: ja, SAB: Gcz Elgström; Anna Lenah, SÄ: Kvinnliga författare>Sverige>1910-talet GENA: 1900-talet, Elgström; Anna Lenah, författare, Sverige, KVINNSAM: Sverige, författare, 1900-talet

L28: Bränström Öhman, Annelie, Kärlekens ödeland: Rut Hillarp och kvinnornas fyrtiotalsmodernism, Umeå, 1998.
Femin.: ja, SAB: Gcz Hillarp; Rut, SÄ: GENA: 1940-talet, författare, Hillarp; Rut, marginalisering, modernismen, poesi, Sverige, KVINNSAM: 1940-talet, litteraturvetenskap, författare, Sverige, poesi, modernismen, marginalisering, litteraturvetenskap, modernismen

L29: Gustafsson Rosenqvist, Barbro, Att skapa en ny värld: samhällssyn, kvinnosyn och djuppsykologi hos Karin Boye, Uppsala, 1999.
Femin.: ja, SAB: Gcz Boye; Karin, SÄ: GENA: Boye; Karin, författare, KVINNSAM: Författare, Sverige, 1900-talet, litteraturvetenskap

L30: Lagerström, Mona, Dramatisk teknik och könsideologi: Anne Charlotte Lefflers tidiga kärleks- och äktenskapsdramatik, Göteborg, 1999.
Femin.: ja, SAB: Gcz Leffler; Anne Charlotte, SÄ: GENA: 1800-talet, författare, Leffler; Anne Charlotte, Sverige, KVINNSAM: Författare>Sverige>1800-talet

L31: Lofsvold, Laurel Ann, Fredrika Bremer and the writing of America, Lund, 1999.
Femin.: nej, SAB: Gcz Bremer; Fredrika, Nqa.07, SÄ: GENA: Bremer; Fredrika, författare, resor, Sverige, KVINNSAM: författare, Sverige, resor

L32: Hackman, Boel, Jag kan sjunga hur jag vill: tankevärld och konstsyn i Edith Södergrans diktning, Uppsala, 2000.
Femin.: ja, SAB: Gcdz Södergran; Edith, SÄ: GENA: 1900-talet, Finland, författare, Södergran; Edith, KVINNSAM: 1900-talet, Finland, författare

L33: Malmberg, Lena, Från Orfeus till Eurydike: en rörelse i samtida lyrik, Lund, 2000.
Femin.: ja, SAB: Gc.03, Gc.55, G.096z Orfeus, SÄ: Orfeus i litteraturen, Svensk poesi>historia>1970-talet>1980-talet> 1990--talet GENA: 1900-talet, Eurydike, Frostenson; Katarina, Johnsson; Arne, Jäderlund; Ann, Lillpers; Birgitta, myter, Orfeus, poesi, Svenbro; Jesper, Öijer; Bruno K., KVINNSAM:

L34: Ronne, Marta, Två världar - ett universitet: svenska skönlitterära universitetsskildringar 1904-1943: en genusstudie, Uppsala, 2000.
Femin.: ja, SAB: Gc.5, Gc.0972, SÄ: studentliv i litteraturen, universitet i litteraturen, Svensk litteratur>teman och motiv>1900-talet GENA: Bjerne; Ulla, kvinnlighet, kvinnobilden, lesbianism, Lindin; Ester, mellankrigstiden, Suber; Margareta, Sverige, KVINNSAM: romaner, universitet, genus, Sverige, 1900-talet, kvinnobilden, mansbilden

L35: Sarrimo, Christine, När det personliga blev politiskt: 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi, Lund, 2000.
Femin.: ja, SAB: Gc.0972, SÄ: Kvinnliga författare>Sverige>1970-talet, litteratur och politik, Litterära genrer>genusaspekter, Självbiografier>genusaspekter GENA: 1970-talet, Axelsson; Sun, feminism, författare, kvinnobilden, kvinnorörelsen, Nelvin; Åsa, självbiografier, Strandberg; Kerstin, Sverige, Thorvall; Kerstin, KVINNSAM: Sverige, litteraturvetenskap, kvinnorörelsen, självbiografier, förfttare, 1970-talet, feminism, kvinnobilden

L36: Andræ, Marika, Rött eller grönt?: flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944, Uppsala, 2001.
Femin.: ja, SAB: G.092, G.092z Könsroller, Ad-cza B Wahlströms förlag, SÄ: Ungdomsböcker>Sverige>1900-talet>1914-1944, Bokförlag>Sverige >1900-talet, Flickböcker>Sverige>1900-talet, Flickböcker>Sverige> 1900-talet, Könsroller i litteraturen, Pojkböcker>Sverige> 1900-talet, könsroller, könsroller i litteraturen GENA: 1900-talet, bokförlag, flickböcker, flickor, kvinnobilden, könsroller, mansbilden, pojkar, pojkböcker, socialisation, Sverige, ungdomsböcker, uppfostran, KVINNSAM: litteraturvetenskap, ungdomsböcker, flickböcker, pojkböcker, 1900-talet, Sverige, bokförlag, könsroller, socialisation, uppfostran, flickor, pojkar, kvinnobilden, mansbilden

L37: Jonsson, Bibi, I den värld vi drömmer om: utopin i Elin Wägners trettiotalsromaner, Lund, 2001.
Femin.: ja, SAB: Gcz Wägner: Elin, SÄ: GENA: 1930-talet, emancipation, feminism, författare, moderskap, Sverige, utopier, Wägner; Elin, KVINNSAM: författare, Sverige, itteraturvetenskap, utopier, 1930-talet, feminism, emancipation, moderskap

L38: Kolbe, Gunlög, Om konsten att konstruera en kvinna: retoriska strategier i 1800-talets rådgivare och i Marie Sophie Schwartz' romaner, Göteborg, 2001. Femin.: ja, SAB: Gcz Schwartz; Marie Sophie, Qcg:k.46, SÄ: Populärlitteratur>historia>Sverige>1800-talet, Svenska romaner>historia>1800-talet, Kvinnorollen>Sverige>1800-talet, kvinnor i litteraturen, Svensk litteratur>kvinnliga författare>historia>1800-talet, könsroller i litteraturen, genus GENA: 1800-talet, författare, kvinnouppfattning, populärlitteratur, retorik, romaner, rådgivning, Schwartz; Marie Sophie, strategier, Sverige, KVINNSAM: romaner, Sverige, 1800-talet, författare, populärlitteratur, kvinnouppfattning, rådgivning, retorik, strategier

L39: Nordenstam, Anna, Begynnelser: litteraturforskningens pionjärkvinnor 1850-1930, Göteborg, 2001.
Femin.: ja, SAB: Ls-c.g, G:kc.46, G:kc.5, SÄ: Litteraturforsk-ning>genusaspekter>Sverige>1800-talet>1900-talet GENA: 1800-talet, 1900-talet, Adlersparre; Sophie, Borelius; Hilma, Dagny, forskare, Hertha, kvinnorörelsen, litteraturkritik, pionjärer, Roos; Rosalie, Sverige, tidskrifter, Tidskrift för hemmet, KVINNSAM: pionjärer, litteraturvetenskap, Sverige, 1800-talet, 1900-talet, forskare, Tidskrift för hemmet, kvinnorörelsen, Dagny, Hertha, litteraturkritik

L40: Stenberg, Lisbeth, En genialisk lek: kritik och överskridande i Selma Lagerlöfs tidiga författarskap, Göteborg, 2001.
Femin.: ja, SAB: Gcz Lagerlöf: Selma, SÄ: Svensk litteratur>histor-ia>1890-talet>sekelskiftet 1900 GENA: 1800-talet, 1900-talet, feminism, författare, kärlek, Lagerlöf; Selma, litteraturkritik, Sverige, utopier, KVINNSAM: författare, Sverige, 1800-talet, 1900-talet, utopier, kärlek, litteraturkritik, feminism

L41: Öhrberg, Ann, Vittra fruntimmer: författarroll och retorik hos frihetstidens kvinnliga författare, Uppsala, 2001.
Femin.: ja, SAB: Gc.44, Gc.0972, G:oa, SÄ: Kvinnliga författare>Sverige>1700-talet, retorik, tillfällespoesi, politiska skrifter GENA: 1700-talet, Bragner; Anna Margareta von, författare, Nordenflycht; Hedvig Charlotta, poesi, retorik, Sverige, KVINNSAM: 1700-talet, författare, litteraturvetenskap, Sverige, retorik, poesi

L42: Arping, Åsa, Den anspråksfulla blygsamheten: auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt, Göteborg, 2002.
Femin.: ja, SAB: Gc.01, Gc.0972, Gc.48, SÄ: Kvinnliga författare, historia>Sverige>1830-talet, Litteraturkritik>genusaspekter>historia> Sverige>1830-talet GENA: 1830-talet, Bremer; Fredrika, Flygare-Carlén; Emilie, författare, Knorring; Sophie von, litteraturkritik, litteraturvetenskap, romaner, Sverige, KVINNSAM:

L43: Billing, AnnaCarin, Hvad er sannhet?: studier i Cora Sandels novellistik, Uppsala, 2002.
Femin.: ja, SAB: Gdb.01, Gdb.5, Gdbz Sandel; Cora, SÄ: Modernism (litteratur)>Norge GENA: 1900-talet, författare, kvinnobilden, Norge, noveller, Sandel; Cora pseud. för Sara Fabricius, KVINNSAM: Sandel; Cora pseud. För Sara Fabricius, författare, Norge, 1900-talet, kvinnobilden, noveller

L44: Karlsson, Maria, Känslans röst: det melodramatiska i Selma Lagerlöfs romankonst, Uppsala, 2002.
Femin.: ja, SAB: Gcz Lagerlöf; Selma, SÄ: melodramer, Kvinnliga nobelpristagare>Sverige>analys och tolkning GENA: 1800-talet, 1900-talet, feminism, författare, Lagerlöf: Selma, melodramer, Sverige, KVINNSAM: författare, Sverige, 1800-talet, 1900-talet, Feminism

L45: Olsson, Annika, Att ge den andra sidan röst: rapportboken i Sverige 1960-1980, Uppsala, 2002.
Femin.: ja , SAB: Gc.55, G:oa, SÄ: Svenska rapportböcker>historia GENA: 1960-talet, 1970-talet, dokumentärskildringar, Ekelöf; Maja, etnicitet, författare, klasstillhörighet, Lidman; Sara, Myrdal; Jan, Sverige, KVINNSAM: författare, 1960-talet, 1970-tlaet, Sverige, dokumentärskildringar, genus, etnicitet, klasstillhörighet

L46: Stolt, Gunvor, Att bryta egen väg: Jeanna Oterdahl i föredrag och författarskap, Uppsala, 2002.
Femin.: ja, SAB: Gcz Oterdahl; Jeanna, SÄ: Kvinnliga författare>Sverige>1900-talet GENA: 1900-talet, föreläsningar, författare, kvinnobilden, Oterdahl; Jeanna, Sverige, utbildning, KVINNSAM: författare, Sverige, 1900-talet, utbildning, kvinnobilden, föreläsningar

L47: Ulfgard, Maria, För att bli kvinna - och av lust: en studie i tonårsflickors läsning, Lund, 2002.
Femin.: ja, SAB: G:oa, Oabkba-c, SÄ: Tonårsflickor>böcker och läsning>Sverige, Läsvanor>genusaspekter> Sverige, Litteraturreception> genusaspekter>Sverige, litteratursociologi GENA: flickböcker, könsidentitet, litteraturvetenskap, läsning, populärlitteratur, romaner, ungdomar, ungdomsböcker, KVINNSAM: läsning, ungdomar, romaner, ungdomsböcker, könsidentitet, flickböcker, populärlitteratur, litteraturvetenskap

L48: Fjelkestam, Kristina, Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige, Stockholm, 2002.
Femin.: ja, SAB: Gc.52, Gc.53, Gc.0972, G.096z, G.096z Lesbianism, SÄ: Kvinnor i litteraturen, Svensk litteratur>historia>1918-1939 (mellankrigstiden), Svenska kvinnliga författare>historia>1918-1939 (mellankrigstiden) GENA: Bjerne; Ulla, kvinnlighet, kvinnobilden, lesbianism, Lindin; Ester, mellankrigstiden, Suber; Margareta, Sverige, KVINNSAM: litteraturvetenskap, mellankrigstiden, Sverige, kvinnobilden, kvinnlighet, lesbianism

L49: Lindén, Claudia, Om kärlek: litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key, Stockholm, 2002.
Femin.: ja, SAB: Lz Key; Ellen, SÄ: Kärlek>genusaspekter, Sexualitet>genusaspekterGENA: feminism, feministisk teori, genus, jämställdhet, Key; Ellen, kristendom, kvinnorörelsen, kärlek, litteraturvetenskap, sexualitet, särartsteori, KVINNSAM: feminism, kärlek, jämställdhet, sexualitet, litteraturvetenskap, feministisk teori, kvinnorörelsen, särartsteori, kristendom, genus

L50: Staberg, Jakob, Att skapa en ny man: C. J. L. Almqvist och MannaSamfund 1816-1824, Stockholm, 2002.
Femin.: ja, SAB: Gcz Almqvist; Carl Jonas Love, Bkz Mannasamfund, SÄ: GENA: Almqvist; Carl Jonas Love, litteraturvetenskap, manlighet, manskultur, nätverk, sekelskiftet, Sverige, KVINNSAM: manskultur, sekelskiftet, nätverk, manlighet, Sverige, litteraturvetenskap

L51: Svens, Christina, Regi med feministiska förtecken: Suzanne Osten på teatern, Umeå, 2002.

Femin.: ja, SAB: Ikz Osten; Suzanne, Ikab, SÄ: Kvinnliga regissörer>Sverige>1900-talet>2000-talet, Teaterregi>genus-aspekter GENA: dramatik, feminism, kvinnokultur, kvinnorörelsen, Osten; Suzanne, regissörer, Sverige, teater, KVINNSAM: regissörer, teater, feminism, dramatik, Sverige, 1900-talet, 2000-talet, kvinnorörelsen, kvinnokultur

L52: Bergenmar, Jenny, Förvildade hjärtan: livets estetik och berättandets etik i Selma Lagerlöfs Gösta Berlings saga, Göteborg, 2003.
Femin.: ja, SAB: Gcz Lagerlöf; Selma, SÄ: GENA: 1890-talet, författare, Lagerlöf; Selma, Sverige, KVINNSAM: Lagerlöf; Selma, författare, Sverige, 1890-talet,

L53: Dofs Sundin, Monica, Rödluvan i filmens tidsålder: sagospår och filmversioner 1901-2001, Lund, 2003.
Femin.: ja, SAB: Imba.5, SÄ: Folksagor i filmen, Rödluvan (fiktiv gestalt) GENA: 1900-talet, film, intertextualitet, kvinnobilden, litteraturvetenskap, myter, pornografi, Rödluvan, sagor, sexualitet, KVINNSAM: Rödluvan, litteraturvetenskap, film, kvinnobilden, sexualitet, sagor, intertextualitet, 1900-talet, myter, pornografi

L54: Ehrenberg, Maria, Sagans förvandlingar: Eva Wigström som sagosamlare och sagoförfattare, Lund, 2003.
Femin.: nej, SAB: Gcz Wigström; Eva, G.07, SÄ: Folksagor>historia, Konstsagor>historia>Sverige>1800-talet, narratologi, muntligt berättande GENA: 1800-talet, författare, litteraturvetenskap, muntlig tradition, sagor, Sverige, Wigström; Eva, KVINNSAM: författare, Sverige, sagor, litteraturvetenskap, 1800-talet, muntlig tradition

L55: Graeske, Caroline, Bortom ödelandet: en studie i Stina Aronsons författarskap, Uppsala, 2003.
Femin.: ja, SAB: Gcz Aronsson; Stina, SÄ: GENA: 1900-talet, Aronson; Stina, författare, litteraturvetenskap, Sverige, KVINNSAM: författare, 1900-talet, Sverige

L56: Nilson, Maria, Att förhålla sig till moderniteten: en studie i Gertrud Liljas författarskap, Lund, 2003.
Femin.: ja, SAB: Gcz Lilja; Gertrud, SÄ: GENA: 1900-talet, feministisk teori, författare, Lilja; Gertrud, litteraturvetenskap, modernismen, Sverige, KVINNSAM:

L57: Löfgren, Maria, Emancipationens gränser: Emilie Flygare-Carléns 1840-tals romaner och kvinnans ställning, Umeå, 2003.
Femin.: ja, SAB: Gcz Flygare-Carlén; Emilie, SÄ: Svensk litteratur>kvinnliga författare>1800-talet, kvinnor i litteraturen, Svenska romaner>teman och motiv>1800-talet GENA: 1800-talet, emancipation, Flygare-Carlén; Emilie, författare, kvinnobilden, Sverige, KVINNSAM: författare, Sverige, 1800-talet, emancipation, kvinnobilden

L58: Strand, Karin, Känsliga bitar: text- och kontextstudier i sentimental populärsång, Umeå, 2003.
Femin.: ja, SAB: Gc.03, Ijxpb-c, SÄ: Schlager och evergreens>historia>Sverige>1900-talet, Populärmusik>historia>Sverige>1900-talet, Populärmusik>historia>Sverige>1900-talet, Sångtexter>historia>Sverige>1900-talet GENA: 1900-talet, kvinnobilden, känslor, populärmusik, publik, romantik, Sverige, sångare: män, KVINNSAM: populärmusik, känslor, sångare: män, romantik, publik, kvinnobilden, 1900-talet, Sverige

L59: Ursing, Anna Maria, Fantastiska fröknar: studier av lärarinnegestalter i svensk skönlitteratur, Lund, 2004.
Femin.: ja, SAB: Gc,46, Gc.5, SÄ: Lärarinnor i litteraturen, svensk litteratur>historia>1800-talet>1900-talet GENA: 1800-talet, 1900-talet, kvinnobilden, litteraturvetenskap, lärare, Sverige, KVINNSAM: Litteraturvetenskap>Sverige>1800-talet>1900-talet, lärare, kvinnobilden

L60: Söderberg, Eva, Askunge, madonna eller feminist: kontextuella läsningar av Martha Sandwall-Bergströms Kulla-Gullasvit, Umeå, 2004.
Femin.: ja, SAB: Gc.092, Gcz Sandwall-Bergström; Martha, SÄ: Kulla-Gulla (fiktiv gestalt), Barn- och ungdomslitteratur>historia>Sverige>1900-talet, Flickböcker>historia>Sverige>1900-talet GENA: 1900-talet, feministisk teori, flickböcker, författare, genus, kvinnobilden, Sandwall-Bergström; Martha, Sverige, KVINNSAM: Författare>Sverige>1900-talet, Flickböcker>kvinnobilden, feministisk teori

L61: Mäntymäki, Tiina, Hard & soft: the male detective's body in contemporary European crime fiction, Linköping, 2004.

Femin.: ja, SAB: G.0977, G.096z Manlighet, G.59, SÄ: Deckare>historia>1990-talet>sekelskiftet 2000, manlighet i litteraturen, människokroppen i litteraturen GENA: 1900-talet, 2000-talet, detektivromaner, Europa, Finland, genus, Italien, kropp, litteraturvetenskap, manlighet, mansbilden, Spanien, Storbritannien, Sverige, KVINNSAM: Litteraturvetenskap>Europa>1900-talet>2000-talet, detektivromaner, manlighet, mansbilden, kropp, genus

L62: Lindell, Ingrid, Att se och synas: filmutbud, kön och modernitet, Göteborg, 2004.
Femin.: ja, SAB: Imaa, Imb-c, Imb-da, SÄ: kvinnor i filmen, könsroller i filmen, Film>genusaspekter>historiaSverige>1996 GENA: feministisk teori, film, kvinnobilden, publik, representation, Trier; Lars von, KVINNSAM: Film>kvinnobilden>1990-talet, representation, publik, feministisk teori

L63: Gedin, David, Fältets herrar: framväxten av en modern författarroll : artonhundraåttiotalet, Stockholm, 2004.
Femin.: ja, SAB: Gc.49, G:oa, SÄ: Författaryrket>sociala aspekter>historia>Sverige>1880-talet GENA: 1880-talet, borgerligheten, författare, författare: män, identitet, litteraturvetenskap, marginalisering, sedlighet, Sverige, KVINNSAM: Litteraturvetenskap>Sverige>1880-talet, borgerligheten, sedlighet, författare, marginalisering, identitet, författare: män

L64: Björklund, Jenny, Hoppets lyrik. tre diktare och en ny bild av fyrtiotalismen, Uppsala, 2004.
Femin.: ja, SAB: Gcz Hillbäck; Ella, Gcz Hillarp; Rut, Gcz Dahlquist-Ljungberg; Ann Margaret , SÄ: modernism (litteratur), fyrtiotalismen, svensk poesi>kvinnliga författare>historia>1940-talet GENA: 1940-talet, Dahlquist-Ljungberg; Ann Margret, författare, genus, Hillarp; Rut, Hillbäck; Ella, litteraturvetenskap, modernismen, poesi, Sverige, KVINNSAM: Författare>Sverige>1940-talet, poesi, genus

L65: Nordlund, Anna, Selma Lagerlöfs underbara resa genom den svenska litteraturhistorien 1891-1996, Uppsala, 2005.
Femin.: ja, SAB: Gcz Lagerlöf; Selma, SÄ: GENA: 1800-talet, 1900-talet, författare, historiografi, Lagerlöf; Selma, litteraturkritik, litteraturvetenskap, Sverige, KVINNSAM:

Författare>Sverige>1800-talet>1900-talet, litteraturvetenskap, historiografi, litteraturkritik

Sociologi

S1: Berglind, Hans, Valet mellan hem och yrke: en sociologisk analys av en valsituation med tillämpning på gifta sjuksköterskor, Stockholm, 1968.
Femin.: nej, SAB: Oaba, Ohafb-c, SÄ: GENA: familjen, gifta kvinnor, sjuksköterskor, Sverige, vårdyrken, yrkesarbete, KVINNSAM: familjen, sjuksköterskor, yrkesarbete, Sverige, vårdyrken, 1900-talet, yrkesval, gifta kvinnor

S2: Eliasson, Rosmari, Könsdifferenser i sexuellt beteende och attityder till sexualitet:, Lund, 1971.
Femin.: ja, SAB: Oab-c, Vnd, SÄ: GENA: attityder, könsolikheter, könsroller, sexologi, sexualitet, Sverige, KVINNSAM: attityder, könsolikheter, könsroller, sexologi, sexualitet, Sverige

S3: Sellerberg, Ann-Mari, Kvinnorna på den svenska arbetsmarknaden under 1900-talet: en sociologisk analys av kvinnornas underordnade position i arbetslivet, Lund, 1973.
Femin.: ja, SAB: Ohafb-c, Ohj-c, Oab-c, SÄ: GENA: 1900-talet, arbetsliv, arbetsmarknad, klasstillhörighet, könsolikheter, Sverige, yrkesarbete, KVINNSAM: 1900-talet, arbetsliv, arbetsmarknad, klasstillhörighet, könsolikheter, Sverige, yrkesarbete

S4: Dahlgren, Anita, Två världar: om skillnader mellan unga kvinnors och unga mäns verklighetssyn:, Lund, 1977.
Femin.: nej, SAB: Oab, Ohj-c, SÄ: GENA: attityder, könsolikheter, ungdomar, KVINNSAM: attityder, könsolikheter, könsroller, sexologi, sexualitet, Sverige

S5: Widerberg, Karin, Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976, Lund, 1978.
Femin.: ja, SAB: Kc, Ohj-c, SÄ: Kvinnor>rättslig ställning>Sverige GENA: 1700-talet, 1800-talet, 1900-talet, rättslig ställning, social ställning, KVINNSAM: historia, marxism, sociologi, rättslig ställning, social ställning, juridik, 1700-talet, 1800-talet, 1900-talet

S6: Månsson, Sven-Axel, Könshandelns främjare och profitörer: om förhållandet mellan hallick och prostituerad, Lund, 1981.
Femin.: ja, SAB: Oab-c, Ohj-c, Vnd, SÄ: GENA: prostitution, KVINNSAM: prostitution

S7: Streijffert, Helena, Studier i den svenska kvinnorörelsen, Göteborg, 1983.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, SÄ: Kvinnorörelsen>historia>Sverige, Feminism>Sverige, Genus (socialt kön)>Sverige GENA: Fredrika Bremer-förbundet, föreningar, kvinnorörelsen, politiska förbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, KVINNSAM: Fredrika Bremer-förbundet, föreningar, kvinnorörelsen, politiska partier, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

S8: Lundström-Roche, Francesca, Women in prison: ideals and reals, Stockholm, 1985.
Femin.: nej, SAB: Oeq-c, Oeq-et, SÄ: GENA: fängelser, Irland, kriminalvård, kriminalvårdare, Sverige, KVINNSAM: kriminalvård

S9: Lindgren, Gerd, Kamrater, kollegor och kvinnor: en studie av könssegregeringsprocessen i två mansdominerade organisationer, Umeå, 1985.
Femin.: ja, SAB: Ohafb-c, Ohj-c, SÄ: Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige, Könssegregation>Sverige GENA: arbetsförhållanden, ingenjörer, könsdiskriminering, könssegregering, KVINNSAM: arbeterskor, arbetsförhållanden, ingenjörer, könsdiskriminering, könssegregering

S10: Fürst, Gunilla, Reträtten från mansjobben: en studie av industriarbetande kvinnor och arbetsdelningen mellan könen på en intern arbetsmarknad, Göteborg, 1985.
Femin.: ja, SAB: Oaba-c, Ohafb-c, Ohj-c, SÄ: GENA: arbetsmarknad, industriarbete, jämställdhet, könssegregering, KVINNSAM: arbetsmarknad, industriarbete, jämställdhet, könssegregering

S11: Bjéren, Gunilla, Migration to Shashemene: ethnicity, gender and occupation in urban Ethiopia*, Stockholm, 1986.
Femin.: nej, SAB: Ojc-pga, Oabba-pga, Mpga, SÄ: GENA: arbetsmarknad, Etiopien, etnicitet, levnadsförhållanden, migration, städer, KVINNSAM: städer, migration, Etiopien, etnicitet, arbetsmarknad, levnadsförhållanden

S12: Gisselberg, Margareta, Att stå vid spisen och föda barn: om hushållsarbete som kvinnoarbete, Umeå, 1986.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Qc, SÄ: GENA: hushållsarbete, kvinnokultur, reproduktion, KVINNSAM: hushållsarbete, kvinnokultur, reproduktion

S13: Portocarero, Lucienne, Social mobility in industrial societies: women in France and Sweden*, Stockholm, 1987.
Femin.: nej, SAB: Ohja-c, Ohja-j, Ohafb-c, Ohafb-j, SÄ: GENA: Frankrike, social bakgrund, social ställning, Sverige, äktenskap, KVINNSAM: Frankrike, social bakgrund, social ställning, Sverige, äktenskap

S14: Cwejman, Sabina, Befrielse eller exploatering?: om kvinnoliv i statens, kyrkans och frihetsrörelsens Polen, Göteborg, 1987.
Femin.: ja, SAB: Ohja-mb, SÄ: GENA: katolicism, Polen, politik, reproduktion, yrkesarbete, KVINNSAM: katolicism, Polen, politik, reproduktion, förvärvsarbete

S15: Peterson, Abby, Women in political movement, Göteborg, 1987.
Femin.: ja, SAB: Ohja, SÄ: kvinnor i politiken GENA: fredsrörelsen, kvinnorörelsen, miljörörelsen, politik, Sverige, KVINNSAM: fredsrörelsen, kvinnorörelsen, miljörörelsen, politik, Sverige

S16: Håkansson, Per Arne, Längtan och livsform: homosexuellas situation i ett heterosexuellt samhälle, Lund, 1987.
Femin.: ja, SAB: Ohjh, SÄ: Homosexualitet>Sverige, Homosexualitet>attityder till, Homosexualitet>genusaspekter, Lesbiska kvinnor>Sverige GENA: homosexualitet, könsidentitet, levnadsförhållanden, relationer, KVINNSAM: homosexualitet, levnadsförhållanden, könsidentitet, relationer

S17: Esseveld, Johanna, Beyond silence: middle-aged women in the 1970's, Lund, 1988.
Femin.: ja, SAB: Ohja-qa, SÄ: GENA: levnadsförhållanden, medelåldern, USA, KVINNSAM: levnadsförhållanden, medelåldern, USA

S18: Ahlberg, Beth Maina, Women's collective participation in development: a socio-cultural and historical analysis of mobilization of women for collective action with special emphasis on health and

reproduction: a case study of women's groups in Kiharu division, Mureng'a district, Kenya, Uppsala, 1988.
Femin.: ja, SAB: Ohja-pfb, My-pfb, SÄ: GENA: hälsa, Kenya, kvinnorörelsen, samhällsutveckling, KVINNSAM: historia, Kenya, kvinnorörelsen, samhällsutveckling, hälsa

S19: Davies, Karen, Women and time: weaving the strands of everyday life, Lund, 1989.
Femin.: ja, SAB: Ohafb-c, Ohja-c, Djc, SÄ: GENA: arbetslöshet, löne-arbete, mödrar, tid, vardagslivet, KVINNSAM: arbetslöshet, arbete, mödrar, tid, vardagslivet

S20: Wersäll, Britt-Louise, Veckotidningsnovellen 1950-1975: en sociologisk analys*, Lund, 1989.
Femin.: nej, SAB: G:oa, Gc.093, SÄ: GENA: könsroller, populärlitteratur, veckotidningar, veckotidningsnoveller, KVINNSAM: könsroller, populärlitteratur, veckotidningar, noveller

S21: Lindholm, Margareta, Talet om det kvinnliga: studier i feministiskt tänkande i Sverige under 1930-talet, Göteborg, 1990.
Femin.: ja, SAB: Ohja-c:k.5, Lz Myrdal, Alva, Gcz Wägner, Elin, SÄ: Feminism>historia>Sverige>1930-talet GENA: 1930-talet, feminism, Myrdal; Alva, utopier, Wägner: Elin, KVINNSAM: Feminism>Sverige, Feminism, Myrdal; Alva, Utopier, Wägner; Elin, 1930-talet

S22: Ekström, Marianne, Kost, klass och kön*, Umeå, 1990.
Femin.: nej, SAB: Qc-c:oa, Oac-c, Ohj-c, SÄ: GENA: hushåll, husmödrar, klassamhället, mat, samlevnad, KVINNSAM: hushåll, husmödrar, klasssamhället, mat, samlevnad

S23: Lundberg, Olle, Den ojämlika ohälsan: om klass- och könsskillnader i sjuklighet*, Stockholm, 1990.
Femin.: nej, SAB: Oabka-c, V:oa, Vnac-c, Oabk-c, Ohj-c, SÄ: Hälsa>klasskillnader, hälsa>könsskillnader GENA: hälsa, klasstillhörighet, könsolikheter, sjukdomar, Sverige, KVINNSAM: hälsa, genus, könsolikheter, kasstillhörighet, Sverige, sjukdomar

S24: Billing, Yvonne Due, Køn, karriere, familie:, Lund, 1991.
Femin.: ja, SAB: Ohafb, Qbab, Ohja, SÄ: Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>ledarskap GENA: arbetsmarknad, familjen, karriär, köns-

diskriminering, ledarskap, KVINNSAM: arbetsmarknad, familjen, karriär, könsdiskriminering, ledarskap

S25: Morgall, Janine Marie, Developing technology assessment: a critical feminist approach, Lund, 1991.
Femin.: ja, SAB: P:oa, Ohja, SÄ: GENA: feminism, reproduktions-teknologi, teknik, KVINNSAM: teknik, feminism, utvärderingar, samhällsstruktur, genus, reproduktion, organisation, kontorister

S26: Ahanmisi, Osholayemi, Strength in weakness: Bini women in affinal relations, Lund, 1992.
Femin.: ja, SAB: My-pcdd, Ohja-pcdd, SÄ: GENA: arvsrätt, ekonomisk ställning, gifta kvinnor, Nigeria, polygami, samhällsförändring, släktskap, social ställning, KVINNSAM: ekonomisk ställning, polygami, Nigeria, samhällsförändring, social ställning, arvsrätt, gifta kvinnor, släktskap

S27: Axelsson, Christina, Hemmafrun som försvann: övergången till lönearbete bland gifta kvinnor i Sverige 1968-1981, Stockholm, 1992.
Femin.: nej, SAB: Ohja-c, Ohafb-c, SÄ: Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige GENA: 1970-talet, gifta kvinnor, hemmafruar, lönearbete, välfärd, KVINNSAM: gifta kvinnor, hemmafruar, arbete, välfärd, 1970-talet

S28: Morhed, Anne-Marie, Mellan kvinnofråga och kvinnovetenskap: om kvinnodiskursens utveckling och disciplinering, Uppsala, 1993.
Femin.: ja, SAB: Ohja, SÄ: feminism GENA: feminism, forsknings-perspektiv, kvinnofrågan, kvinnorörelsen, marxistisk teori, KVINNSAM: feminism, teori, forskningsperspektiv, kvinnohistoria, marxistisk teori, kvinnorörelsen, kvinnofrågan

S29: Olsson, Sven-Erik, Kvinnor i arbete och reproduktion: havandeskapspenningens tillämpning*, Lund, 1993.
Femin.: nej, SAB: Okcb-c, Ohafb-c, SÄ: GENA: arbete, försäkring, havandeskap, lagar, reproduktion, rättslig ställning, socialpolitik, Sverige, välfärd, KVINNSAM: graviditet, arbete, reproduktion, Sverige, ekonomi, rättslig ställning, lagar, socialpolitik, välfärd, forskning

S30: Schlytter, Astrid, Om rättvisa i barnomsorgen: den kommunala barnomsorgens fördelningsregler ur ett vardagsperspektiv, Lund, 1993.
Femin.: ja, SAB: Ohfb-c, SÄ: Barnomsorg>Sverige, kommunal Service GENA: barnomsorg, feminism, föräldrar, kommunala tjänster, lagar, mödrar, rättvisa, Sverige, KVINNSAM: barnomsorg, lagar, mödrar, rätvisa, föräldrar, Sverige, feminism, kommunala tjänster

S31: Hägg, Kerstin, Kvinnor och män i Kiruna: om kön och vardag i förändring i ett modernt gruvsamhälle 1900-1990, Umeå, 1993.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Oabka-cz Kiruna, Ohj-cciz Kiruna, SÄ: Könsroller>Sverige>Lappland>1900-1990 GENA: 1900-talet, arbetsfördelning, Kiruna, könsidentitet, omsorg, samhällsutveckling, ungdomar, vardagslivet, KVINNSAM: 1900-talet, arbetsfördelning, Kiruna, könsidentitet, omsorg, samhällsutveckling, ungdomar, vardagslivet, genus

S32: Holmberg, Carin, Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par, Göteborg, 1993.
Femin.: ja, SAB: Oac-c, Ohj-c, SÄ: Könsroller>Sverige, Parrelationer>Sverige, könsmaktsordning GENA: arbetsfördelning, hushållsarbete, jämställdhet, kärlek, parförhållanden, patriarkalism, sexualitet, Sverige, vardagslivet, KVINNSAM: arbetsfördelning, hushållsarbete, jämställdhet, kärlek, parförhållanden, patriarkalism, sexualitet, Sverige, vardagslivet, kvinnorollen, genus

S33: Lannerheim, Lena, Syster blir till: en sociologisk studie av sjuksköterskeyrkets framväxt och omformering, Göteborg, 1994.
Femin.: nej, SAB: Ep-c.06v, Vpd-c, Ep.06v, SÄ: Sjuksköterskeutbildning>Sverige, Sjuksköterskor>Sverige GENA: medicinhistoria, offentliga sektorn, organisation, professionalisering, samhällsförändring, sjuksköterskor, Sverige, utbildning, vård, KVINNSAM: medicinhistoria, sjuksköterskor, samhällsförändring, professionalisering, vård, organisation, utbildning, Sverige, offentliga sektorn

S34: Schreiber, Trine, Forhåbninger og skuffelser i kvindeerhvervene: kvinders møde med ny teknologi og organisatorisk forandring*, Umeå, 1994.
Femin.: nej, SAB: Ohafb, Puoh, Oaba, Ohja, SÄ: Ny teknik, kvinnor

och teknik GENA: arbetsförhållanden, arbetsupplevelse, bibliotekarier, datorisering, kontorister, organisation, yrkesarbete, KVINNSAM: datorisering, arbetsförhållanden, kontorister, bibliotekarier, yrkesarbete, organisation, arbetsupplevelse

S35: Blomqvist, Martha, Könshierarkier i gungning: kvinnor i kunskapsföretag, Uppsala, 1994.
Femin.: nej, SAB: Oaba, Ohafb-c, Ohja, Ob-c, Ohafb, SÄ: Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige GENA: arbetsfördelning, arbetsgivarpolitik, datayrken, företag, hierarkier, könssegregering, ledarskap, organisation, reklam, Sverige, KVINNSAM: företag, datayrken, arbetsgivarpolitik, organisation, reklam, hierarkier, könssegregering, ledarskap, arbetsfördelning

S36: Roman, Christine, Lika på olika villkor: könssegregering i kunskapsföretag, Uppsala, 1994.
Femin.: ja, SAB: Ohafb-c, Ohja-c, Qb-c, SÄ: Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige GENA: arbetsfördelning, dubbelarbete, företag, information, jämställdhet, karriär, kunskap, könssegregering, Sverige, yrkesarbetande mödrar, KVINNSAM: Sverige, jämställdhet, arbetsfördelning, könssegregering, karriär, information, företag, kunskap, yrkesarbetande mödrar, dubbelarbete

S37: Knoll, Thomas, Not a piece of cake: ambivalence about female-headed families*, Lund, 1995.
Femin.: nej, SAB: Oac-qa, Oab-qa, SÄ: Familjesociologi>Förenta Staterna, Kvinnor>Förenta Staterna, Ensamstående mödrar>Förenta Staterna GENA: ensamstående mödrar, familjestruktur, USA, KVINNSAM: familjestruktur, ensamstående mödrar, USA; sociologi

S38: Mulinari, Diana, Motherwork and politics in revolutionary Nicaragua: Huellas de Dolor y Esperanza, Lund, 1995.
Femin.: ja, SAB: Ocf-qce:oa, Ohja-qce, Ocf-qce, SÄ: Kvinnor och politik>Nicaragua, Moderskap>Nicaragua, Kvinnor och politik>Nicaragua GENA: feminism, moderskap, motstånd, Nicaragua, politik, revolutioner, särartsteori, KVINNSAM: feminism, moderskap, motstånd, Nicaragua, politik, revolutioner, särartsteori, forskningsmetodik

S39: Ljung, Margareta, Lyft jorden mot himlen: växande i kvinnogrupper och kvinnliga nätverk, Göteborg, 1995.
Femin.: ja, SAB: Ohja-c, Oaa, Ohja, Ohja:k, SÄ: Kvinnorörelsen>Sverige, sociala nätverk, kvinnoforskning: Sverige, kvinnor: Sverige GENA: ekofeminism, grupper, kollektiv, kreativitet, kvinnorörelsen, könsidentitet, nätverk, rum, subjekt, utveckling, KVINNSAM: nätverk, genus, rum, grupper, kreativitet, ekofeminism, kollektiv, könsidentitet, subjekt, utveckling, kvinnorörelsen

S40: Rafnsdóttir, Gudbjörg Linda, Kvinnofack eller integrering som strategi mot underordning: diskussion kring kvinnliga fackföreningar på Island, Lund, 1995.
Femin.: ja, SAB: Ohai-dc, Ohafb-dc. Ohja-dc, SÄ: Fackföreningar>Island, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Island GENA: arbetarkvinnor, arbetsförhållanden, arbetsmarknad, fackföreningar, facklig verksamhet, Island, könssegregering, lönearbete, KVINNSAM: fackföreningar, Island, arbete, arbetarkvinnor, könssegregering, arbetsförhållanden, arbetsmarknad, facklig verksamhet

S41: Waara, Peter, Ungdom i gränsland, Umeå, 1996.
Femin.: nej, SAB: Oabkba, Oabbc, Oabka-c, Oabb-c, SÄ: Ungdomar och könsroller>Sverige>Tornedalen, Ungdomar och könsroller>Sverige>Norrbotten, ungdomar på landsbygden, Ungdomar på landsbygden>Sverige>Norrbotten GENA: identitet, könsidentitet, socialisation, tonåringar, ungdomar, utveckling, KVINNSAM: ungdomar, Sverige, frigörelse, identitet, 1900-talet, psykologi, sociologi, tonåringar, socialisation, utveckling, könsidentiet

S42: Einarsddottir, Torgerdur, Läkaryrket i förändring: en studie av den medicinska professionens heterogenisering och könsdifferentiering*, Göteborg, 1997.
Femin.: nej, SAB: Vpd-c:oa, Ohj-c:oa, SÄ: könsroller, Könsroller>Sociologi>Sverige GENA: familjen, hierarkier, karriär, könsolikheter, läkare, professionalisering, Sverige, yrkesutbildning, KVINNSAM: familjen, forskning, karriär, könsolikheter, läkare, Sverige, yrkesutbildning, professionalisering, genus, hierarkier

S43: Franssén, Agneta, Omsorg i tanke och handling: en studie av kvinnors arbete i vården, Lund, 1997.

Femin.: ja, SAB: Vpd-c, Ohja-c, Ohafb-c, SÄ: GENA: arbetsfördelning, arbetsförhållanden, familjen, makt, omsorg, organisation, Sverige, vård, vårdyrken, KVINNSAM: vård, omsorg, vårdyrken, familjen, arbetsfördelning, Sverige, organisation, arbetsförhållanden, makt

S44: Barron, Karin, Disability and gender: autonomy as an indication of adulthood, Uppsala, 1997.
Femin.: ja, SAB: Oabk-c, Ohfh-c, Ohj-c, SÄ: Personer med funktionshinder>sociologiska aspekter, Könsroller>Sverige GENA: beroende, etik, frihet, handikappade, identitet, levnadsförhållanden, normer, Sverige, ungdomar, KVINNSAM: etik, identitet, handikappade, Sverige, genus, forskningsperspektiv, levnadsförhållanden, ungdomar, frihet, beroende, normer

S45: Freyne-Lindhagen, Marianne, Identitet och kulturmöte: syrianska kvinnors exempel: en diskussion om grounded theory*, Lund, 1997.
Femin.: ja, SAB: Ohdib-c, M, SÄ: Invandrarkvinnor>Sverige, Syrianer>Sverige, Kulturell Identitet>Sverige, Kulturmöten>Sverige, Invandrare>Sverige GENA: identitet, invandrare, kulturer, levnadsförhållanden, Sverige, syrianer, KVINNSAM: syrianskor, Sverige, invandrare, identitet, teori, levnadsförhållanden, kulturer

S46: Jeffner, Stina, Liksom våldtäkt typ: om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt, Uppsala, 1997.
Femin.: ja, SAB: Oabkba-c, Vndp, Ohj-c, Vndp-c, SÄ: heterosexualitet, könsroller, ungdomar GENA: feminism, heterosexualitet, normer, teori, ungdomar, våldtäkt, värderingar, KVINNSAM: feminism, heterosexualitet, normer, teori, ungdomar, våldtäkt, värderingar, genus

S47: Akpinar, Aylin, Male's honour and female's shame: gender and ethnic identity constructions among Turkish divorcées in the migration context, Uppsala, 1998.
Femin.: ja, SAB: Ohdib-c, Oac-c, Ohj-c, SÄ: Invandrarkvinnor>Sverige, Turkar>Sverige GENA: etnicitet, familjen, heder, identitet, invandrare, könsidentitet, lönearbete, migration, nätverk, patriarkalism, skilsmässa, Sverige, turkiskor, KVINNSAM: migration, genus, identitet, etnicitet, skilsmässa,

familjen, heder, patriarkalism, turkiskor, invandrare, Sverige, nätverk, arbete, könsidentitet

S48: Nilsson Lindström, Margareta, Tradition och överskridande: en studie av flickors perspektiv på utbildning, Lund, 1998.
Femin.: ja, SAB: Em-c:oa, Oabkba, Ohja, Oabkba-c, Ohja-c, SÄ: Utbildningsval>flickor, Flickor>Sverige, Könsroller>självförverkligande, social segregation, traditioner, utbildningsval GENA: flickor, intervjuer, Sverige, utbildning, ämnesval, KVINNSAM: flickor, utbildning, Sverige, ämnesval

S49: Hemström, Örjan, Male susceptibility and female emancipation: studies on the gender difference in mortality*, Stockholm, 1998.
Femin.: nej, SAB: Oja-c, Ohj-c, Oja, Ohj, SÄ: könsskillnader, mortalitet GENA: dödlighet, frigörelse, hälsa, könsolikheter, könsroller, levnadsförhållanden, social ställning, Sverige, KVINNSAM: dödlighet, könsolikheter, socialmedicin, Sverige, hälsa, social ställning, levnadsförhållanden, könsroller, frigörelse

S50: Dryler, Helen, Educational choice in Sweden: studies on the importance of gender and social contexts, Stockholm, 1998.
Femin.: ja, SAB: Em-c:oa, Em-c, Ep-c, Ohja-c, Ex-c, Ohj-c, SÄ: Könsskillnader>Sverige, föräldrar och barn, Könsroller>Sverige, sociala klasser GENA: förebilder, föräldrar, högskolan, jämställdhet, klasstillhörighet, skolan, Sverige, universitet, utbildning, valfrihet, KVINNSAM: utbildning, genus, Sverige, föräldrar, förebilder, skolan, universitet, högskolan, jämställdhet, valfrihet, klasstillhörighet, sociologi

S51: Johansson, Anna, mujer sufrida = The suffering woman: narratives on femininity among women in a Nicaraguan barrio, Göteborg, 1999.
Femin.: ja, SAB: Ohja-qce, My-qce, Mqce, Nqce, SÄ: GENA: fattigdom, feministisk teori, hemmet, könsidentitet, könsroller, Latinamerika, livsloppsberättelser, mödrar, Nicaragua, relationer, KVINNSAM: Nicaragua, Latinamerika, feministisk teori, könsidentitet, etnologi, hemmet, könsroller, mödrar, livsberättelser, relationer, kvinnorollen, fattigdom

S52: Asztalos Morell, Ildikó, Emancipation's dead-end roads?: studies in the formation and development of the Hungarian model for agriculture and gender (1956-1989), Uppsala, 1999.
Femin.: ja, SAB: Qd-fc:k.56, Ohj-c:k.56, Oabbc-fc, Ohaf-fc:k.56, SÄ: Jordbrukskooperation>genusaspekter>historia>Ungern>1956-1989, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>historia>Ungern>1956-1989, Könsarbetsdelning>historia>Ungern>1956-1989, Jämställdhetspolitik>historia>Ungern>1956-1989 GENA: 1900-talet, arbetsmarknad, ekonomi, historia, kooperation, könsroller, könssegregering, lantbruk, produktion, relationer, samhällsförändring, socialism, Ungern, KVINNSAM: Ungern, lantbruk, 1900-talet, samhällsförändring, ekonomi, kooperation, historia, könsroller, relationer, könssegregering, arbetsmarknad, socialism, produktion, sociologi

S53: Jakobsen, Liselotte, Livsform, kön och risk: en utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys, Karlstad, 1999.
Femin.: ja, SAB: Ohj, Oabk, SÄ: GENA: arbete, karriär, kvinnokultur, könsolikheter, levnadsförhållanden, livsformer, sociologi, vardagslivet, KVINNSAM:

S54: Bengs, Carita, Looking good: a study of gendered body ideals among young people, Umeå, 2000.
Femin.: nej, SAB: Oabkba, Ohj, SÄ: kroppskultur, kroppsuppfattning, ungdomar GENA: attityder, kroppsuppfattning, könsolikheter, massmedia, reklam, skönhetsideal, Sverige, tonåringar, KVINNSAM: skönhetsideal, tonåringar, Sverige, massmedia, reklam, attityder, könsolikheter

S55: Mossberg Sand, Ann-Britt, Ansvar, kärlek och försörjning: om anställda anhörigvårdare i Sverige*, Göteborg, 2000.
Femin.: nej, SAB: Ohf-c, Vph-c, SÄ: Anhörigvård>Sverige, Anhörig-stöd>Sverige GENA: arbetsförhållanden, familjen, hemmet, hem-tjänst, lönearbete, omsorg, Sverige, vård, KVINNSAM: arbetsför-hållanden, arbete, omsorg, vård, hemmet, familjen, hemtjänsten, Sverige

S56: Hultén, Kerstin, Datorn på köksbordet: en studie av kvinnor som distansarbetar i hemmet, Lund, 2000.
Femin.: ja, SAB: Ohafc-c, Ohafb-c, Puoh-c, SÄ: Distansarbete>Sverige, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige GENA: arbetsförhållanden, distansarbete, hemmet,

informationsteknologi, levnadsförhållanden, oavlönat arbete, Sverige, KVINNSAM: distansarbete, hemmet, informationsteknik, arbetsförhållanden, oavlönat arbete, levnadsförhållanden, Sverige

S57: Nermo, Magnus, Structured by gender: patterns of sex-segregation in the Swedish labour market: historical and cross-national comparisions, Stockholm, 2000.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Ohaf-c, Ohafb-c, Oaba-c, SÄ: Arbetsmark-nad>Sverige>könsdiskriminering GENA: 1900-talet, arbetsmarknad, genusarbetsdelning, jämställdhet, Sverige, yrkesarbete, KVINNSAM:

S58: Christenson, Eva, Herraväldets processer: en studie av kvinnors förslitningsskadesituation och könade processer i tre olika slags arbetsorganisationer, Stockholm, 2000.
Femin.: ja, SAB: Vnbf, Ohafb, SÄ: Belastningsskador>genusaspekter, Arbetsskador>genusaspekter, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad, yrkesskador GENA: affärsanställda, arbetsförhållanden, arbetsskador, brevbärare, genusarbetsdelning, heterosexualitet, industriarbetare, köns-olikheter, sexualitet, Sverige, yrkesmedicin, KVINNSAM: arbetsför-hållanden, sexualitet, yrkesmedicin, genusarbetsdelning, heterosexualitet, könsolikheter, Sverige, arbetsskador, industriarbetare, brevbärare, affärsanställda

S59: Rathsman, Kerstin, Incest: att bo i en stulen kropp, Uppsala, 2000.
Femin.: ja, SAB: Vndp, Oac, SÄ: GENA: familjen, far-dotterförhållande, feminism, forskningsperspektiv, incest, makt, relationer, sexualitet, sexuella övergrepp, självuppfattning, Sverige, KVINNSAM: Incest, sexuella övergrepp, familjen, far-dotterförhållande, relationer, självuppfattning, sexualitet, makt, forskninsperspektiv, feminism, Sverige

S60: Åberg, Berit, Samarbete på könsblandade arbetsplatser: en könsteoretisk analys av arbetsdelning mellan kvinnor och män i två yrken: akutsjuksköterskor och ordningspoliser, Örebro, 2001.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Ohaf-c, SÄ: Könsroller>Sverige, Könsarbetsdelning>Sverige GENA: genusarbetsdelning, könsidentitet, poliser, sjuksköterskor, Sverige, KVINNSAM: genusarbetsdelning, sjuksköterskor, poliser, könsidentitet, Sverige

S61: Båvner, Per, Half full or half empty?: part-time work and well-being among Swedish women, Stockholm, 2001.
Femin.: nej, SAB: Ohad-c, Ohafb-c, SÄ: Deltidsarbete>genusaspekter>Sverige, Deltidsarbete>hälsoaspekter>Sverige, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige, deltidsarbete, Kvinnor>Sverige GENA: arbetstid, deltidsarbete, ekonomisk ställning, hälsa, Sverige, KVINNSAM: deltidsarbete, Sverige, arbetstid, hälsa, ekonomisk ställning

S62: Hultin, Mia, Consider her adversity: four essays on gender inequality in the labor market, Stockholm, 2001.
Femin.: ja, SAB: Ohj, Oha, Ohafb, SÄ: Arbetsliv>genusapekter, arbetsmarknad, jämställdhet, könsdiskriminering, Arbetsliv>genusaspekter, arbetsmarknad, jämställdhet, könsdiskriminering GENA: arbetsmarknad, genusarbetsdelning, jämställdhet, karriär, könsdiskriminering, ledarskap, löneskillnader, Sverige, KVINNSAM: arbetsmarknad, jämställdhet, Sverige, könsdiskriminering, ledarskap, löneskillnader, karriär, genus-arbetsdelning

S63: Lundberg, Magnus, Vilja med förhinder: polisers samtal om kvinnomisshandel, Lund, 2001.
Femin.: nej, SAB: Oepb-c, SÄ: Polisarbete>Sverige GENA: brottsoffer, familjen, hemmet, lagar, misshandel, polisen, rättsväsen, Sverige, KVINNSAM: polisen, misshandel, värderingar, hemmet, familjen, Sverige, lagar, brottsoffer, rättsväsen

S64: Nyman, Charlott, Mine, yours or ours?: sharing in Swedish couples*, Umeå, 2002.
Femin.: nej, SAB: Oac-c, Ohj-c, Qci, SÄ: Jämställdhet>Sverige, Familjeekonomi>Sverige GENA: arbetsfördelning, familjen, hemmet, hushållsarbete, hushållspengar, huslig ekonomi, jämställdhet, parförhållanden, Sverige, KVINNSAM: huslig ekonomi, hushållspengar, parförhållanden, familjen, hushållsarbete, Sverige, arbetsfördelning, hemmet, jämställdhet

S65: Evertsson, Lars, Välfärdspolitik och kvinnoyrken: organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor, Umeå, 2002.
Femin.: nej, SAB: Oh-c, Ohafb-c, Vpd-c, SÄ: Välfärdspolitik>historia>Sverige, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>historia>Sverige>1900

-talet, Sjuksköterskor>historia>Sverige>1900-talet, Arbetsterapeuter>historia>Sverige>1900-talet, Vårdyrken>historia>Sverige>1900-talet GENA: arbetsterapeuter, hemvårdare, kvinnodominerade yrken, organisation, professionalisering, sjuksköterskor, Sverige, välfärdsstaten, KVINNSAM: välfärdsstaten, Sverige, kvinnodominerade yrken, organisation, professionalisering, sjuksköterskor, arbetsterapeuter, hemvårdare

S66: Hellum, Merete, Förförd av Eros: kön och moral bland utländska kvinnor bosatta på en grekisk ö, Göteborg, 2002.
Femin.: ja, SAB: Oaa, Ohdib-nd, Ohja-nd, SÄ: Invandrarkvinnor>attityder>Grekland GENA: etik, genus, Grekland, invandrare, kulturer, kvinnouppfattning, relationer, skvaller, turism, värderingar, KVINNSAM: etik, Grekland, genus, invandrare, värderingar, kvinnouppfattning, kulturer, turism, skvaller, relationer

S67: Berg, Lena, Äkta kärlek: heterosexuell samvaro speglat mot diskurser om kärlek, heterosexualitet och kropp, Uppsala, 2002.
Femin.: ja, SAB: Vnda, Oabkba-c, SÄ: Ungdomar>sexualvanor, Sexualitet>attityder till, Tonårsflickor>attityder, Sexualitet>genusaspekter GENA: heterosexualitet, kropp, kärlek, könsroller, sexualitet, Sverige, tonåringar, ungdomar, KVINNSAM: tonåringar, ungdomar, kärlek, heterosexualitet, könsroller, kropp, sexualitet, Sverige

S68: Mellberg, Nea, När det overkliga blir verklighet: mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder, Umeå, 2002.
Femin.: ja, SAB: Vndp, Oac, SÄ: sexuella övergrepp mot barn, incest, mödrar GENA: döttrar, familjen, incest, moderskap, mödrar, sexuella övergrepp, KVINNSAM: döttrar, familjen, incest, moderskap, mödrar, sexuella övergrepp

S69: Sundström, Eva, Gender regimes, family policies and attitudes to female employment: a comparison of Germany, Italy and Sweden*, Umeå, 2003.
Femin.: nej, SAB: Ohja, Ohafb, SÄ: välfärdspolitik, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad GENA: 1900-talet, arbete, arbetsmarknad, Italien, jämställdhet, medborgarskap, politik, Sverige, Tyskland, välfärdsstaten, KVINNSAM: välfärdsstaten, politik, jämställdhet,

arbete, medborgarskap, Tyskland, Italien, Sverige, 1900-talet, arbetsmarknad

S70: Eriksson, Kristina, Manligt läkarskap, kvinnliga läkare och normala kvinnor: kön- och läkarskapande symbolik, metaforik och praktik, Uppsala, 2003.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Vpd-c, SÄ: Jämställdhet>Sverige, Könsroller>Sverige, Kvinnliga läkare>Sverige, Läkare>genusaspekter>Sverige, manliga läkare GENA: arbetsfördelning, arbetsliv, genus, hemmet, jämställdhet, läkare, metaforer, KVINNSAM: Arbetsfördelning>hemmet>genus, arbetsliv, metaforer

S71: Eldén, Åsa, Heder på liv och död: våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder, Uppsala, 2003.
Femin.: ja, SAB: Oeb-c, Ohdib-c, Ohja-c, SÄ: Hedersmord>Sverige, Kvinnor>våld mot>Sverige, Invandrarkvinnor>våld mot>Sverige, Kurder>Sverige GENA: arabiskor, heder, kulturer, kurdiskor, kvinnouppfattning, mord, oskuld, Sverige, våld, KVINNSAM: heder, mord, Sverige, kulturer, våld, arabiskor, kurdiskor, oskuld, kvinnouppfattning

S72: Lönnbring, Gunilla, Självständighetens former: kvinnoföretagande på värmländsk landsbygd, Karlstad, 2003.
Femin.: nej, SAB: Ohafb-cag, Qba-cag, SÄ: Kvinnliga företagare>Värmland, Företagande>Värmland, kvinnor GENA: företagare, landsbygd, levnadsförhållanden, livsstil, självständighet, Sverige, Värmland, KVINNSAM: företagare, Värmland, landsbygd, livsstil, levnadsförhållanden, Sverige, självständighet

S73: Wennerström, Ulla-Britt, Den kvinnliga klassresan, Göteborg, 2003
Femin.: nej, SAB: Oabka-c, Ohja-c, SÄ: Social rörlighet>genusaspekter>Sverige, Kvinnor>Sverige>intervjuer, Sociala klasser>Sverige, klassmedvetande GENA: 1900-talet, arbetarklassen, karriär, klasstillhörighet, livsberättelser, sociologi, utbildning, KVINNSAM: klasstillhörighet, arbetarklassen, 1900-talet, utbildning, livsberättelser, karriär, sociologi

S74: Takahashi, Mieko, Gender dimensions in family life: a comparative study of structural constraints and power in Sweden and Japan, Stockholm, 2003.

Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Ohj-oec, Oac-c, Oac-oec, SÄ: Könsroller>Sverige, Könsroller>Japan, Familjen>genusaspekter>Sverige, Familjen>genusaspekter>Japan GENA: arbete, arbetsfördelning, ensamstående mödrar, familjen, familjesociologi, genusarbetsdelning, Japan, jämställdhet, makt, Sverige, KVINNSAM: familjen, Sverige, familjesociologi, Japan, makt, arbete, genusarbetsdelning, arbetsfördelning, ensamstående mödrar, jämställdhet

S75: Mählck, Paula, Mapping gender in academic workplaces: ways of reproducing gender inequality within the discourse of equality, Umeå, 2003.
Femin.: ja, SAB: Epia-c, Ohaf-c, Ohj-c, SÄ: Kvinnor inom högskolan>Sverige, Kvinnliga akademiker>arbete och arbetsmarknad>Sverige, Kvinnliga forskare>arbete och arbetsmarknad>Sverige GENA: akademiker, arbetsmarknad, jämställdhet, karriär, Sverige, universitet, KVINNSAM: akademiker, jämställdhet, arbetsmarknad, Sverige, karriär, universitet

S76: Gardberg Morner, Claudia, Självständigt beroende: ensamstående mammors försörjningsstrategier*, Göteborg, 2003.
Femin.: ja, SAB: Oac-c, Qadj-c, Ohja-c, SÄ: Ensamstående mödrar>ekonomiska förhållanden>Sverige, Ensamstående mödrar>sociala förhållanden>Sverige GENA: 1990-talet, arbetsmarknad, ekonomisk ställning, ensamstående mödrar, försörjarbegreppet, myndigheter, nätverk, strategier, Sverige, välfärdsstaten, KVINNSAM: ensamstående mödrar, försörjarbegreppet, arbetsmarknad, strategier, ekonomisk ställning, Sverige, välfärdsstaten, 1990-talet, myndigheter, nätverk

S77: Darvishpour, Mehrdad, Invandrarkvinnor som bryter mönstret: hur maktförskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen, Stockholm, 2003.
Femin.: ja, SAB: Ohdib-c, SÄ: Iranier>familjeförhållanden>Sverige, Invandrarkvinnor>familjeförhållanden>Sverige GENA: familjen, invandrare, iranskor, islam, jämställdhet, kulturer, makt, patriarkalism, skilsmässa, Sverige, äktenskap, KVINNSAM: patriarkalism, Iranskor, familjen, Sverige, jämställdhet, skilsmässa, makt, äktenskap, invandrare, islam, kulturer

S78: Evertsson, Marie, Facets of gender: analyses of the family and of the labour market, Stockholm, 2004.

Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Ohj-qa, Oac-c, Oac-qa, Ohafb-c, SÄ: Könsroller>Sverige, Könsroller>Förenta Staterna, Ungdomar och könsroller>Sverige, Kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige, Frånskilda kvinnor>arbete och arbetsmarknad>Sverige GENA: arbetsfördelning, arbetsliv, arbetsmarknad, familjen, genusarbetsdelning, hemmet, hushållsarbete, jämställdhet, skilsmässa, Sverige, KVINNSAM: arbetsfördelning, genusarbetsdelning, familjen, arbetsliv, arbetsmarknad, hushålls-arbete, jämställdhet, hemmet, skilsmässa

S79: Nilsson, Frida, Creating spaces for action: ANC-women politicians' views on bridewealth and gender-related power, Uppsala, 2004.
Femin.: ja, SAB: Ohja-peaa, My-peaa, Kpeaa.56, SÄ: Brudköp>Sydafrika, Äktenskapet>Sydafrika, Kvinnliga politiker>Sydafrika GENA: African National Congress, brudköp, genus, makt, politiker, Sydafrikanska republiken, äktenskap, KVINNSAM: Brudpris>Sydafrika, äktenskap, makt, politiker, genus

S80: Eriksson, Maria, I skuggan av pappa: familjerätten och hanteringen av fäders våld, Uppsala, 2004.
Femin.: ja, SAB: Vnamb, Oac, SÄ: våld i familjen, kvinnomisshandel, barnmisshandel, män som misshandlar, fäder, Familjerätt>genusaspekter GENA: barn, faderskap, familjerätt, fäder, misshandel, moderskap, skilsmässa, socialpolitik, Sverige, våld, vårdnadsfrågor, KVINNSAM: våld, misshandel, fäder, skilsmässa, familjerätt, vårdnadsfrågor, barn, socialpolitik, faderskap, moderskap

S81: Thörn, Catharina, Kvinnans plats(er): bilder av hemlöshet, Göteborg, 2004.
Femin.: ja, SAB: Oabka-c, SÄ: Hemlösa kvinnor>Sverige GENA: feministisk teori, hemlöshet, hemmet, kvinnouppfattning, myndigheter, privatsfär, rum, självuppfattning, socialtjänst, social verksamhet, Sverige, KVINNSAM: Hemlöshet>Sverige, kvinnouppfattning, myndigheter, socialtjänst, social verksamhet, självuppfattning, privatsfär, hemmet, rum, feministisk teori

S82: Svensson, Robert, Social control and socialisation: the role of morality as a social mechanism in adolescent deviant behaviour, Stockholm, 2004.

Femin.: nej, SAB: Oaa, Oabkba, SÄ: Ungdomar>etik och moral, Ungdomsbrottslighet>genusaspekter, social kontroll, asocialitet, socialisation GENA: etik, familjen, könsolikheter, narkotikamissbruk, skolan, skuld, socialisation, ungdomar, uppväxtvillkor, KVINNSAM: Narkotika-missbruk>ungdomar>könsolikheter, skuld, etik, uppväxtvillkor, familjen, skolan, socialisation

S83: Magdalenic, Sanja, Gendering the sociology profession: Sweden, Britain and the US, Stockholm, 2004.
Femin.: ja, SAB: Oa-c:k, Oa-e:k, Oa-qa:k, SÄ: Sociologi>genusaspekter>historia>Sverige, Sociologi>genusaspekter>historia>Storbritannien, Sociologi>genusaspekter>historia>Förenta Staterna, Genus (socialt kön) GENA: forskare, genus, historia, karriär, könsfördelning, organisationer, professionalisering, sociologer, sociologi, Storbritannien, Sverige, USA, KVINNSAM: Sociologi>historia>Sverige>Storbritannien>USA, sociologer, professionalisering, karriär, forskare, organisationer, könsfördelning

S84: Hägerström, Jeanette, Vi och dom och alla dom andra på Komvux: etnicitet, genus och klass i samspel, Lund, 2004.
Femin.: ja, SAB: Em-c.08, Ohe-c, SÄ: Kommunal vuxenutbildning>sociala aspekter, Etnicitet>sociala aspekter>Sverige GENA: etnicitet, genus, invandrare, klasstillhörighet, social ställning, sociologi, Sverige, vuxenut-bildning, KVINNSAM: etnicitet, genus, klasstillhörighet, social ställning, Vuxenutbildning>Sverige, invandrare

S85: Grönlund, Anne, Flexibilitetens gränser: förändring och friktion i arbetsliv och familj*, Umeå, 2004.
Femin.: nej, SAB: Ohae-c, Oac-c, SÄ: Arbetsmiljö>Sverige, Arbets-liv>Sverige, Familjeliv>Sverige, Flexibilitet>Sverige, Organisationsförändringar>Sverige, Flextid>Sverige GENA: arbetsfördelning, arbetsförhållanden, arbetsliv, arbetstid, familjen, hushållsarbete, jämställdhet, könssegregering, Sverige, KVINNSAM: Arbetsliv>Sverige, arbetsförhållanden, arbetstid, könsolikheter, familjen, Hushållsarbete>arbetsfördelning

S86: Chronholm, Anders, Föräldraledig Pappa: mäns erfarenheter av delad föräldraledighet, Göteborg, 2004.

Femin.: nej, SAB: Ohad-c, Ohjb-c, SÄ: föräldraledighet, pappaledighet, fadersrollen GENA: fadersrollen, fäder, föräldraledighet, hushållsarbete, könsroller, Sverige, KVINNSAM: Föräldraledighet>fäder>Sverige, fadersrollen, hushållsarbete, könsroller

S87: Carstensen, Gunilla, Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld: konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademin, Uppsala, 2004.
Femin.: ja, SAB: Ohj-c, Ep-c, SÄ: Sexuella trakasserier>Sverige, Universitet>Sverige, könsroller, genus, jämställdhet GENA: forskare, genus, jämställdhet, könsroller, sexuella trakasserier, Sverige, universitet, KVINNSAM: forskare, genus, jämställdhet, könsroller, sexuella trakasserier, Universitet > Sverige

S88: Bondestam, Fredrik, En önskan att skriva abjektet: analyser av akademisk jämställdhet, Uppsala, 2004.
Femin.: ja, SAB: Ep-c, Ohj-c, SÄ: GENA: feministisk teori, forskare, jämställdhet, jämställdhetsplaner, jämställdhetsprojekt, könsdiskriminering, könskvotering, rekrytering, sexuella trakasserier, Sverige, universitet, Uppsala, KVINNSAM: Jämställdhet>universitet>Sverige>Uppsala, jämställdhetsplaner, jämställdhetsprojekt, Rekrytering>forskare, könskvotering, sexuella trakasserier, könsdiskriminering, feministisk teori

S89: Almqvist, Annika, Drömmen om det egna huset: från bostadsförsörjning till livsprojekt, Uppsala, 2004.
Femin.: nej, SAB: Ohcb-c:k.5, Ohja-c:k.5, SÄ: Bostäder>Sverige, Bostadspolitik>historia>Sverige>1900-talet, Bostadspolitik>historia>genusaspekter>Sverige>1900-talet, bostadsbehov GENA: bostäder, hemmet, kollektivhus, kvinnorollen, livsstil, socialpolitik, Sverige, välfärdsstaten, ägande, KVINNSAM: bostäder, Socialpolitik>Sverige, välfärdsstaten, hemmet, ägande, livsstil, kvinnorollen, kollektivhus

S90: Witt, Ann-Katrin , Konsthantverkare, genus och omvänd ekonomi: om hinder och möjligheter att agera på konsthantverkets arena, Lund, 2005.
Femin.: ja, SAB: Ih-c, SÄ: Konsthantverkare>sociologiska aspekter>Sverige, Konsthantverkare>genusaspekter>Sverige, Konsthantverkare>ekonomiska aspekter>Sverige, Konsthantverk>Sverige>1980-talet>1990-talet>2000-talet GENA:

1980-talet, 1990-talet, 2000-talet, formgivning, genusarbetsdelning, konsthantverk, småföretagare, sociologi, Sverige, KVINNSAM: formgivning, genusarbetsdelning, småföretagare, sociologi

S91: Winell-Garvén, Iréne, Vägen till parnassen: en sociologisk studie av kvinnligt konstnärskap i Sverige 1864-1939, Göteborg, 2005.
Femin.: ja, SAB: Ib-c.47, Ib-c.5, SÄ: Kvinnliga konstnärer>historia>Sverige>1800-talet>1900-talet, Konstnärligt skapande>sociologiska aspekter>historia>Sverige>1800-talet>1900-talet, Konstnärligt skapande>genusaspekter>historia>Sverige>1800-talet>1900-talet GENA: 1800-talet, 1900-talet, Bourdieu; Pierre, feministisk teori, forskning, konstkritik, konstnärer, konstvetenskap, sociologi, KVINNSAM: Konstnärer>Sverige>1800-talet>1900-talet, konstvetenskap, sociologi, konstkritik, forskning, feministisk teori

S92: Tigervall, Carina, Folkhemsk film: med "invandraren" i rollen som den sympatiske Andre, Umeå, 2005.
Femin.: ja, SAB: Imb-c.55, Ohdi-c, SÄ: invandrare i filmen, etnicitet i filmen, Film>historia>Sverige>1970-2000 GENA: etnicitet, film, filmvetenskap, invandrare, invandrare: män, kvinnobilden, mansbilden, Sverige, KVINNSAM: filmvetenskap, invandrare, invandrare: män, kvinnobilden, mansbilden, Film > Sverige

S93: Peterson, Helen, Gender, power and post-bureaucracy: work ideals in IT consulting, Uppsala, 2005.
Femin.: ja, SAB: Ohafb-c, Ohj-c, Qbak-c, SÄ: Yrken>könsskillnader, Informationsteknik>arbete och arbetsmarknad>Sverige, Konsultverksamhet>arbete och arbetsmarknad>Sverige, Konsultverksamhet>genusaspekter>Sverige GENA: arbetskraft, arbetsmiljö, datayrken, hegemonisk manlighet, makt, mansdominerade yrken, normer, organisation, sociologi, KVINNSAM: Arbetsmiljö>makt>organisation, Arbetskraft>normer, datayrken, hegemonisk manlighet, mansdominerade yrken, sociologi

S94: Almqvist, Anna-Lena, The Care of Children: a cross-national comparison of parents' expectations and experiences, Umeå, 2005.
Femin.: nej, SAB: Oac-a, Ohafb-a, SÄ: Barnomsorg>Europa, Föräldraskap>Europa, Familjepolitik>Europa GENA: arbetsfördelning, barnomsorg, Europa, familjen, familjepolitik,

Frankrike, förvärvsarbete, föräldraledighet, könsroller, Sverige,
KVINNSAM: Barnomsorg>Europa>Frankrike>Sverige,
förvärvsarbete, familjen, familjepolitik, föräldraledighet,
arbetsfördelning, könsroller

Appendix 2

LIBRIS

LIBRIS (som är en förkortning av ”library information system”) är en kooperativ elektronisk bibliografisk katalog för de svenska universitets- och högskolebiblioteken. LIBRIS websök är fritt tillgänglig på www. Den tekniska driften och utvecklingen av LIBRIS sköts av Kungliga biblioteket. Det finns däremot ingen central instans inom LIBRIS som korrekturläser och rättar katalogen.

De bibliotek som ingår i LIBRIS katalogiserar och indexerar sitt material själva och alla i LIBRIS får tillgång till katalogposterna. Biblioteken i LIBRIS-kollektivet uppmanas följa Katalogiseringsregler för svenska bibliotek. Däremot finns inga för LIBRIS gemensamma regler om att använda något klassifikations- eller ämnesordssystem. Många av biblioteken (drygt hälften) i LIBRIS-kollektivet använder sig av Klassifikationssysten för svenska bibliotek. Många andra klassifikationssystem, som t.ex. Dewey Decimal Classification, används också i LIBRIS. En hel del katalogposter i LIBRIS, till exempel de från KVINNSAM, saknar helt och hållet klassifikationer. Ämnesordsystemet Svenska ämnesord, infördes år 2000 och används av många LIBRISbibliotek.

Det finns ingen central instans inom LIBRIS som rättar och kontrollerar klassifikation och ämnesord, men Kungliga Biblioteket ansvarar för det svenska trycket och kontrollerar klassifikation och ämnesord för dessa katalogposter.

Före år 2000 använde alltså Kungliga Biblioteket inget ämnesordsystem och före 1988 har Kungliga Bibliotekets bibliografiska poster i LIBRIS en mycket grund klassifikation med ofta endast klassifikationskoder bestående av två hierarkiska nivåer från Klassifikationssystem för svenska bibliotek.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek

Klassifikationssystem för svenska bibliotek utkom första gången 1921. Grannländerna Norge och Danmark valde vid denna tid att utarbeta lokalt anpassade och omarbetade varianter av Dewey Deci-

mal Classification, men Sverige utvecklade istället ett eget nationellt klassifikationssystem. Det var egentligen för folk- och skolbiblioteken som Klassifikationssystem för svenska bibliotek skapades, men då fjärde upplagan från 1956 innehöll omfattande modernisering och utbyggnad, så började det användas även vid forskningsbibliotek. Nu används det som klassifikationssystem i alla svenska högskole- och universitetsbiblioteks egna bibliografiska kataloger, och som bekant även i den nationella bibliografiska databasen LIBRIS. Utvecklingen och det kontinuerliga arbetet med underhåll av Klassifikationssystem för svenska bibliotek utförs av Svensk biblioteksförenings kommitté för Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Denna kommitté tar ställning till inkomna förslag, och de initierar också egna förändringar av systemet. Arbetet med förändringar pågår kontinuerligt och beslut publiceras löpande på svensk biblioteksförenings hemsida.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek är uppbyggt av 25 huvudavdelningar. Dessa huvudavdelningar är vidare indelade enligt en hierarkisk princip, med underavdelningar. Se Appendix 3, där delar av huvudklasserna G, O och V presenteras och kan tjäna som exempel.

Svenska ämnesord

Svenska ämnesord är en databas med cirka 30.000 ämnesord. Underhåll, utveckling och ansvar står Enheten för bibliografisk utveckling och samordning vid Kungliga biblioteket för. Databasen uppdateras och revideras kontinuerligt.

Enheten för bibliografisk utveckling och samordning har också ansvar för att ta ställning till inkomna ämnesordsförslag, såväl förslag till nya ämnesord som till revideringar av gamla. Detta görs vid Ämnesordsgruppens möten, och protokollen från dessa presenteras på Enheten för bibliografisk utveckling och samordnings hemsida, som går att finna via www.kb.se. Ursprunget till Svenska ämnesord är Klassifikationssystem för svenska biblioteks ämnesordslista, samt de kumulerade ämnesord som funnits på Kungliga bibliotekets websidor. Det förklarar också varför det finns en eller flera klassifikationskoder från Klassifikationssystem för svenska bibliotek knutna till de flesta ämnesord. Vad som mer kan sägas om Svenska ämnesord är att de följer samma riktlinjer som Library of

Congress Subject Headings, samt IFLA:s principer för ämnesordsindexering, varför man kan säga att de följer internationell praxis.

I LIBRIS är det efter år 2000 som systemet Svenska ämnesord används för ämnesordsindexering, även om man inte kan säga att detta görs konsekvent förrän fr.o.m. år 2003. Innan dess användes bl.a. Klassifikationssystem för svenska biblioteks ämnesordsregister, fast inte systematiskt och enhetligt. Ett tag användes också automatgenererade ämnesord, där klassifikationskoderna som dokumentet indexerats med alltså också användes som en automatgenererande grund för ämnesord.

Kvinnohistoriska samlingarna, KVINNSAM och GENA

Idag är Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek den viktigaste dokumentationscentralen för den feministiska forskningens bibliografiska material och arkivmaterial.

1958 grundades verksamheten på privat initiativ, och fick namnet Kvinnohistoriskt arkiv. Syftet var framförallt att samla arkivmaterial om den svenska kvinnorörelsen och lyfta fram kvinnoforskningslitteratur i bibliotekets samlingar (Kvinnohistoriska samlingarna, 2006). 1971 övertog Göteborgs universitetsbibliotek, och man har sedan dess tagit på sig ansvaret att satsa på verksamheten. Göteborgs universitetsbibliotek är på så vis unikt i Sverige – inget annat forskningsbibliotek har synliggjort sitt kvinnoforskningsrelaterade (inklusive feministiska) material på något liknande sätt. Kvinnohistoriska samlingarna är nu också, sedan 1997, nationellt ansvarsbibliotek för kvinno-, mans och genusforskning.

Här ansvarar man för och utvecklar den bibliografiska KVINNSAM-databasen, som är en mycket värdefull resurs inom domänen. KVINNSAM-databasen är tvärvetenskaplig och innehåller såväl svenska som utländska för kvinno- mans- och genusforskningen viktiga referensposter, numera till ett antal av cirka 100000. Det är Kvinnohistoriska samlingarna som själva benämner innehållet i databasen som kvinno-, mans- och genusvetenskapligt, och denna definition överensstämmer alltså inte med min definition av feminism och feministisk forskning.

KVINNSAM innehåller publikationstyper av olika sorter: böcker, tidskrifter, tidskriftsartiklar, bokkapitel, uppsatser, broschyrer och forskningsrapporter m.m. Det indexerade materialet bygger på

Göteborgs universitetsbiblioteks eget bestånd, så KVINNSAM-databasen är alltså inte någon samkatalog som LIBRIS. Däremot ingår KVINNSAM som en specialdatabas i LIBRIS, och är därmed fritt tillgänglig för användare på www.

Dessutom ansvarar Kvinnohistoriska samlingarna för GENA-databasen, som innehåller referensposter till 900 svenska kvinno-, mans- och genusvetenskapliga avhandlingar, från 1960 och framåt. Databasen utvecklades i samarbete med Nationella sekretariatet för Genusforskning, och uppdateras kontinuerligt av personal vid Kvinnohistoriska samlingarna.

Appendix 3

Här citeras delar av huvudklasserna G, O och V ur *Klassifikations-system för svenska bibliotek* (Noaksson, 1997).

G Litteraturvetenskap

Strecktillägg:
Används ej på avd G.

Kolontillägg:
:bf institutioner
Särsk institutioner med uttalat avgränsad verksamhet inom ett område → resp underavd av G (tilläggsbeteckning :bf).
:d litteraturteori
Kan vid behov uppdelas i:
:dd metodlära
Används endast på huvudsignaturen G.
:df litteraturestetik
Används endast på huvudsignaturen G.
Handledningar i att skriva romaner förs av forsknings- och specialbibliotek till F.06 resp G:df.
:dg litteraturkritik
Används endast på huvudsignaturen G.
Hit endast litteraturkritikens teori.
Arb om litteraturkritik samt arb innehållande allmän litteraturkritik → resp avd av G (tilläggstal .04).
:do litteraturpsykologi
Används endast på huvudsignaturen G.
:k litteraturvetenskapens historia
Används endast på huvudsignaturen G. Kan uppdelas geografiskt och kronologiskt, t ex **G:kc.46** Litteraturvetenskap: historia: Sverige: 1800-talet.
:oa litteratursociologi
Används endast på huvudsignaturen G.

Tidstillägg:
Används på G med underavd. Tidstillägg har för vissa litteraturers historia utförts i schemat. Övriga indelas enl avd G.
För särsk användning av tidstillägg se :k.

z-tillägg:
Används för Gcz och Gz för särsk svenska resp utländska författare. Forsknings- och specialbibliotek som så önskar kan lägga z till varje underavd av G för att bilda monografigrupper för särsk författare. z-tillägg kan användas efter ytterligare språklig uppdelning enligt F där signa inte förts ut under G. Undantag från denna regel redovisas under resp avd.
För särsk användning av z-tillägg se G.096z nedan.

zf-tillägg:
Forsknings- och specialbibliotek som så önskar kan lägga zf-tillägg till varje underavd av G, som enligt anvisningarna kan ha z-tillägg, för att bilda monografigrupper för särsk anonyma verk, t ex **Gfzf Gudrun**.

Särskilda tilläggsbeteckningar:
G--Gy uppdelas i tillämpliga delar:
.01 Romaner och noveller
.02 Dramatik
.03 Poesi
.04 Essäer och litteraturkritik
Hit arb om essäer och litteraturkritik samt arb innehållande allmän litteraturkritik.
Litteraturkritikens teori → G:dg.
.05 Tecknade serier
.06 Brev
.07 Folkdiktning
.08 Dialektlitteratur
.09 Övrigt (endast rubrik; används ej vid klassificering)
.092 Barn- och ungdomslitteratur
Vid tveksamhet mellan flera avd föredrages alltid .092, ev med dubbelklassificering på annan tillämplig avd, t ex science fiction för barn G.092 och dubbelklassificering på G.0978.
.093 Triviallitteratur
.096 Motiv
.096z Särskilda motiv
Jfr .0972 och .0975. (Används endast på huvudsignaturen G. Se nedan.)
.097 Innehållsliga genrer
Hit även innehållsliga genrer för vilka särsk underavd saknas. Vid tveksamhet mellan .097 och .01--.04 föredrages alltid .097.

.0971 Satir och humor
.0972 Kvinnolitteratur
Hit även kvinnan som litterärt motiv.
.0974 Religiös litteratur
.0975 Arbetarlitteratur
Hit även arbetaren som litterärt motiv.
.0977 Kriminallitteratur, skräck, thrillers
.0978 Science fiction, utopi och fantastisk litteratur
.0979 Erotisk och pornografisk litteratur

Ytterligare språklig uppdelning:
Ytterligare språklig uppdelning enl F kan vid behov göras överallt där signa inte förts ut under G, t ex **Glt** Galicisk litteraturhistoria, **Gvba** Thailändsk litteraturhistoria.

Två- eller flerspråkiga länders litteraturhistoria:
Två- eller flerspråkiga länders litteraturhistoria placeras under den litteraturhistoria, som kan anses mest omfattande. Schweiz', Belgiens och Kanadas litteraturhistoria placeras under resp schweizertysk, belgisk-fransk och anglo-kanadensisk litteraturhistoria. Under **Gub** Finsk litteraturhistoria samlas arb som behandlar såväl den finskspråkiga som den svenskspråkiga litteraturen.

Litterär period och särskild genre:
Arb som behandlar både en litterär period och en särsk genre, klassificeras på
särsk genre med dubbelklassificering på tidsperioden, t ex **Gc.01** och **Gc.5** för ett arb om den svenska 1900-talsromanen. Särsk tilläggsbeteckning föredrages alltid före tidstillägg i sådana fall.

Skönlitterära författare:
En författare, som huvudsakligen hör till litteraturhistorien, kan placeras under
andra avd, t ex i egenskap av filosof under **Dbz** eller i egenskap av konstnär under **Ibz**. I samtliga fall görs dubbelklassificering på tillämplig avd under G.

Oa Sociologi

Hit även kunskapssociologi (Wissensoziologie, sociology of knowledge).
Sociologiska studier av särsk verksamheter och särsk samhällsområden klassificeras i första hand på tillämplig underavd av Oa, t ex industrisociologi → Oaba (ej P.05:oa). Om lämplig underavd under Oa saknas → resp avd, t ex litteratursociologi → G:oa, religionssociologi → C:oa, rättssociologi → Oe:oa, kriminologi → Oepa, sexologi → Vnd. I tveksamma fall föredrages Oa med underavd.
Allmänna framställningar av stats- och samhällsliv i särsk land → O-c--O-s.
Socialhistoria → K.2--Ks, Ku.
Samhällen på förindustriell nivå, samt den traditionella folkkulturens samhälle → M.
Strecktillägg:
Kan användas på Oab med underavd samt Oac.
Kolontillägg:
:bf institutioner
Särsk institutioner med uttalat avgränsad verksamhet inom ett område → resp
underavd av Oa (tilläggsbeteckning :bf).
:dd metodlära
Används endast på huvudsignaturen Oa.
:k sociologins historia
Används endast på huvudsignaturen Oa. Kan uppdelas geografiskt och
kronologiskt, t ex Oa:kqa.5 Sociologi: historia: Förenta staterna: 1900- talet.
Tidstillägg:
Används endast tillsammans med :k.
z-tillägg:
Används ej på avd Oa.

Oaa Socialpsykologi
Hit sociala relationer, socialisation, grupper, normer, roller, sociometri,
masspsykologi m m.

Oab Sociala strukturer

Oab med underavd uppdelas geografiskt enl N, t ex klasstrukturen i Sverige →
Oabka-c, ungdomsupproret i USA → Oabkba-qa.
Oaba Arbetslivs- och organisationssociologi
Hit företagssociologi, byråkrati m m.
Företagsekonomisk organisationslära → Qbaab.
Oabb Bebyggelsesociologi
Hit stads- och landsbygdssociologi.
Bostadssociologi → Ohc:oa.
Befolkningsvetenskap → Oj.
Samhällsplanering → Odg.
Oabba Stadssociologi
Hit även sociologiska undersökningar av förorter.
Oabbc Landsbygdssociologi
Oabk Social differentiering
Hit samhällets uppdelning i klasser och grupperingar efter sociala, ekonomiska,
statusmässiga, åldersmässiga m fl kriterier.
Social mobilitet → Oabka.
Invandrare → Ohdi.
Minoriteter samt diskriminering → Ohe.
Könsroller och könsemancipation → Ohj.
Oabka Sociala klasser
Hit samhällets klassmässiga uppdelning i inbördes rangordnade grupperingar efter kriterier som inkomst, inflytande, yrke etc, t ex överklass, eliter, rika, medelklass, borgarklass, akademiker, arbetarklass, proletariat, fattiga etc.
Hit även social mobilitet.
Oabkb Åldersgrupper
Hit generationsproblem, generationsklyftan.
Oabkba Barn och ungdom
Hit även ungdomskulturen, ungdomsupproret och de ungas livsstil i allmänhet.
Hit även grupper och subkulturer som i allmänhet förknippas med ungdom, t ex
raggare, hippies, punkare, skinheads.
Barn och ungdom från socialpolitisk synpunkt → Ohfb. I tveksamma fall föredrages Oabkba.
Oabkbb Vuxna
Oabkbc Äldre
Hit pensionsåldern.

Äldre från socialpolitisk synpunkt → Ohfe. I tveksamma fall föredrages Oabkbc.

Oac Familjesociologi
Hit även med äktenskap jämförliga relationer, t ex sammanboende utan
äktenskap.
Hit även storfamiljer.
Uppdelas geografiskt enl N, t ex Oac-qa Familjesociologi: Förenta staterna.

Oh Sociala frågor och socialpolitik

Om ej andra instruktioner ges på underavd, hit även historiska arb när dessa är
begränsade till någon speciell fråga, t ex nykterhetsrörelsens historia → Ohia:k.
Uppdelas geografiskt enl N, t ex **Oh-c** Sociala frågor och socialpolitik: Sverige.
Socialhistoriska arb av mera allmän karaktär → K.2--Ks, Ku; jfr anm under Ku.
Strecktillägg:
Kan användas på Oh med underavd.
Kolontillägg:
:bf institutioner
Särsk institutioner med uttalat avgränsad verksamhet inom ett område → resp
underavd av Oh (tilläggsbeteckning :bf).
Särsk institutioner med regionalt avgränsad verksamhet → Oh eller resp underavd (med geografiskt tillägg och tilläggsbeteckning :bf).
Särsk arbetsmarknadsorganisationer se anm under Ohah och Ohai.
:k historia
Kan användas på tillämpliga avd under Oh, t ex **Ohf:k** Social omsorg: historia.
:oe lagstiftning
Kan användas på tillämpliga avd under Oh, t ex **Ohf-c:oe** Social omsorg: Sverige: lagstiftning.
Tidstillägg:
Används endast tillsammans med :k.
z-tillägg:
Används med särsk betydelse på avd Ohah och Ohai. Kan även användas, efter

geografiskt strecktillägg, för att beteckna särsk orter, t ex **Ohm-cz Umeå**.

Oha Arbete och arbetsmarknad
Vid tvekan mellan Ohaf--Ohafi och Ohac--Ohae, Ohag--Ohal föredrages i första hand Ohaf--Ohafi, t ex ungdomsarbetslöshet → Ohafa [Ohak].
Oha med underavd uppdelas geografiskt enl N, t ex **Oha-c** Arbete och arbetsmarknad: Sverige, **Ohafa-c** Barn och ungdom på arbetsmarknaden: Sverige.
Personaladministration → Qbf.
Datorers påverkan på yrkeslivet → Puoh.
Ohab Arbetsrätt
Arbetsrättsliga frågor rörande avd Ohac--Ohal förs i första hand till resp avd, t ex **Ohad-c:oe** Arbetstid: Sverige: lagstiftning; vid behov dubbelklassificering på Ohab.
Ohac Löner
Hit även pension och övriga ekonomiska förmåner.
Ohad Arbetstid
Hit även övriga särsk arbetsvillkor utom lön och övriga ekonomiska förmåner.
Ohae Arbetsmiljöfrågor och arbetarskydd
Yrkesmedicin → Vnbf.
Ergonomi → Vnbfa.
Arbetsmiljöfrågor inom företaget → Qbfa.
Ohaf Särskilda grupper av arbetstagare
Hit även särsk grupper för vilka särsk underavd saknas (t ex akademiker) samt arb som behandlar fler än 3 av underavd.
Vid tvekan mellan två eller tre av underavd föredrages den som kommer sist i den alfabetiska följden.
Ohafa Barn och ungdom på arbetsmarknaden
Ohafb Kvinnor på arbetsmarknaden
Ohafc Hemarbetare
Hit även arbetstagare inom grannskapscentraler.
Se även avd P med särsk tilläggsbeteckning .07.
Ohafd Handikappade på arbetsmarknaden
Hit fysiskt och psykiskt handikappade på arbetsmarknaden, arbetsvård, skyddat
arbete.
Rehabilitering → Vnab.
Ohafe Äldre på arbetsmarknaden
Ohafi Invandrare på arbetsmarknaden

Ohag--Ohai Arbetsmarknadsorganisationer
Allmänna arb → Ohag.
Ohag Arbetsmarknadsorganisationer: allmänt
Ohah Arbetsgivarorganisationer
För särsk arbetsgivarorganisationer bildas under varje land en avd ordnad
alfabetiskt efter organisationernas namn, t ex **Ohah-cz Svenska arbetsgivareföreningen**.
Ohai Fackliga organisationer
För särsk fackliga organisationer bildas under varje land en avd ordnad alfabetiskt efter organisationernas namn, t ex **Ohai-cza Svenska industritjänstemannaförbundet**.
Fackliga organisationer på särsk orter inordnas ortsalfabetiskt under resp land, t ex **Ohai-czb Göteborg: Svenska beklädnadsarbetareförbundet. Avdelning 8**.
Ohaj Arbetsmarknadskonflikter
Ohak Arbetsförmedling och arbetslöshet
Hit även arbetsmarknadsutbildning, beredskapsarbete m fl offentliga åtgärder mot arbetslöshet.
Arbetslöshetsförsäkring → Okcd.
Ohal Medbestämmande
Hit anställdas inflytande på företagens ledning.

Ohc Bostäder
Hit allmänt om boende och bostäder.
Hit även bostadsförvaltning.
Ohc med underavd uppdelas geografiskt enl N, t ex **Ohc-c** Bostäder: Sverige.
Juridiska frågor ang bostäder, t ex fastighetsförvärv, bostadsrätt, hyresrätt, inteckning, lagfart
m m → Oeab.
Planering för bostäder → Odgl.
Bostäder från byggnadsteknisk synpunkt → Ppbda.
Ohcb Bostadspolitik och bostadsförsörjning
Hit offentliga stödåtgärder och tjänster, t ex bostadsbidrag, bostadsförmedling.
Ohcf Bostäder för särskilda grupper
Hit även arb ang särsk grupper för vilka underavd saknas, t ex studerande.
Ohcfd Bostäder för handikappade
Ohcfe Bostäder för äldre

Ohd--Ohe Emigration, immigration och minoriteter
Arb som behandlar både invandrare och minoriteter → Ohe, vilket föredrages i tveksamma fall.

Ohd Emigration och immigration
Hit även återflyttning.
Uppdelas geografiskt enl N, t ex **Ohd-c** Emigration och immigration: Sverige.
Migration från befolkningsvetenskaplig synpunkt → Ojc.
Ohdf Flyktingfrågor och flyktingpolitik
Uppdelas geografiskt enl N, i första hand efter mottagande land, i andra hand
efter givande land. Ex: **Ohdf-c** Flyktingfrågor och flyktingpolitik: Sverige.
Asylrätt → Obal.
Ohdfb Särskilda ålders- och könsgrupper av flyktingar
Hit t ex flyktingbarn, flyktingkvinnor.
Ohdh Emigration
Uppdelas geografiskt enl N efter givande land, t ex **Ohdh-c** Emigration: Sverige.
Arb som behandlar särsk länders emigration från historisk synpunkt → resp lands historia
med tillagt x, t ex Sverige → Kcx, vilket föredrages i tveksamma fall; vid behov
dubbelklassificering här.
Ohdi Immigration
Hit invandrare och invandrarpolitik.
Uppdelas geografiskt enl N efter mottagande land, t ex **Ohdi-c** Immigration:
Sverige.
Ohdib Särskilda ålders- och könsgrupper av invandrare
Hit t ex invandrarbarn, invandrarkvinnor.

Ohe Minoriteter
Hit nationella, etniska, rasmässiga, språkliga, religiösa minoriteters ställning i
samhället.
Hit även diskriminering.
Uppdelas geografiskt enl N, t ex **Ohe-c** Minoriteter: Sverige.
Arb som behandlar enbart invandrare som minoritet → Ohdi.
Judar alltid → Koafh.

Afro-amerikaner från historisk synpunkt → Kqau, vilket föredrages i tveksamma fall; tiden före 1914 alltid Kqau.
Indianer från historisk synpunkt → Kqat, Kqct, Kqdt, vilket föredrages i tveksamma fall; tiden före 1914 alltid Kqat, Kqct, Kqdt.
Rasfrågan i Södra Afrika i första hand → Kpeu.

Ohf Social omsorg
Hit t ex socialtjänst.
Hit socialt och kurativt arbete i allmänhet.
Ohf med underavd uppdelas geografiskt enl N, t ex **Ohf-c** Social omsorg: Sverige,
Ohfh-c Handikappade: Sverige.
Icke offentlig hjälpverksamhet → Ohg.
Internationell hjälpverksamhet → Obq.
Ohfa Socialbidrag (ekonomiskt bistånd)
Hit försörjningsstöd.
Ohfb Barn- och ungdomsvård
Internationella och frivilliga hjälporganisationer inriktade på hjälp till barn
betecknas Ohfb (tilläggsbeteckning :bf), t ex **Ohfb:bf Rädda barnen**.
Hit även särsk ungdomshem.
Barnstuge- och förskoleverksamhet → Em (tilläggstal .01).
Skyddsuppfostran → Et.
Barn och ungdom från sociologisk synpunkt → Oabkba, vilket föredrages i tveksamma fall.
Arb som behandlar såväl barn- och ungdomsvård som familjehjälp → Ohfc.
Handikappade barn och ungdomar → Ohfh.
Barnmisshandel → Vnama.
Fritidsverksamhet: barn och ungdom → Ohka.
Ohfc Familjehjälp
Hit t ex familjerådgivning.
Hit även arb som behandlar såväl barn- och ungdomsvård som familjehjälp.
Familjeterapi som behandlingsform vid psykiska sjukdomar → Vlbda.
Ohfe Äldreomsorg
Äldre från sociologisk synpunkt → Oabkbc, vilket föredrages i tveksamma fall.
Ohfh Handikappade

Hit allmänt om handikappade samt litteratur om handikappade vilken ej kan föras till annan avd.
Specialundervisning → Eu.
Handikappade på arbetsmarknaden → Ohafd.
Bostäder för handikappade → Ohcfd.
Handikappidrott → Rbr.
Rehabilitering → Vnab.
Handikappade och sexuallivet → Vndi.
Ohfha Synskadade
Ohfhb Hörselskadade
Ohfhc Psykiskt handikappade
Ohfhf Rörelsehindrade
Ohfhg Flerhandikappade

Ohg Frivillig hjälpverksamhet
Hit privat välgörenhet och frivilligt organiserade insamlingar med socialt syfte.
Hit även privat organiserad internationell hjälpverksamhet, t ex **Ohg-c:bf**
Lutherhjälpen.
Allmänt om internationell hjälpverksamhet → Obq.
Organisationer inriktade på hjälp till barn → Ohfb (tilläggsbeteckning :bf).

Ohi Alkohol-, narkotika- och nikotinfrågor
Hit missbruk från social synpunkt.
Hit även sociala motåtgärder, t ex antidrogrörelser, lagstiftning och andra
offentliga kontrollåtgärder.
Ohi med underavd uppdelas geografiskt enl N, t ex **Ohia-c**
Alkoholfrågor:
Sverige.
Alkohol- och narkotikamissbruk från medicinsk synpunkt → Vln; i tveksamma fall föredrages Ohi; alla former av behandling dock Vln.
Ohia Alkoholfrågor
Ohib Narkotikafrågor
Ohic Nikotinfrågor
Nikotinfrågor från medicinsk synpunkt → Vebg.

Ohj Könsrollsfrågor
Ohj med underavd uppdelas geografiskt enl N, t ex **Ohja-c**
Kvinnofrågor: Sverige.

Ohja Kvinnofrågor
Kvinnliga homosexuellas ställning i samhället → Ohjh.
Kvinnomisshandel → Vnamb.
Kvinnan och sexuallivet → Vnda.
Ohjb Mansfrågor
Manliga homosexuellas ställning i samhället → Ohjh.
Mannen och sexuallivet → Vndb.
Ohjh Homosexuella
Hit homosexuellas ställning i samhället.
Hit även bisexuella.
Sexologi → Vndh; i tveksamma fall föredrages Ohjh.

Ohk Fritidsverksamhet
Hit allmänna framställningar.
Allmän folkbildning → Ev.
Turistväsen → Qm.
Friluftsliv → Rbo.
Scoutrörelsen → Rh.
Ohka Fritidsverksamhet: barn och ungdom
Hit fritidsverksamhet för barn över förskolestadiet.

Ohm Allmänna samlingslokaler
Hit folkets hus, bygdegårdar m m.
Särsk orter betecknas Ohm-cz--Ohm-sz, t ex **Ohm-cz Umeå**.
Folkparker → Ikö.
Hembygdsmuseer → Bg.

Vg Gynekologi och andrologi

Hit könsorganen.
Till Vg med underavd förs även kirurgisk behandling av hithörande organ.
Sexuallivet → Vnd, vilket föredrages i tveksamma fall.
Arb som behandlar urin- och könsorganen som en enhet (urogenitalsystemet) → Vek.

Vga Gynekologi och obstetrik
Vgaa Gynekologi
Hit kvinnans könsorgan.
Vgaab Bröstet
Hit kvinnobröstet och dess körtlar.
Hit även mammografi, amningsbevär.
Allmänt om amning → Vhc.
Vgab Obstetrik (förlossningslära)
Vgaba Graviditet
Hit t ex prenatalmedicin, fosterdiagnostik.
Perinatalmedicin → Vha.

Vgb Andrologi
Hit mannens könsorgan.

Vnd Sexologi
Hit medicinska och sociala aspekter på sexuallivet.
Könsorganen → Vg.
Vnda Kvinnan och sexuallivet
Kvinnlig homosexualitet → Vndh.
Vndb Mannen och sexuallivet
Manlig homosexualitet → Vndh.
Vndh Homosexualitet
Hit även bisexualitet.
Homosexuellas ställning i samhället → Ohjh, vilket föredrages i tveksamma fall.
Vndi Handikappade och sexuallivet
Hit såväl fysiskt som psykiskt handikappades sexualliv.
Vndm Födelsekontroll
Hit preventivmetoder och preventivmedel.
Kliniskt inriktade arb → resp avd av Vg; i tveksamma fall föredrages Vndm med dubbelklassificering på resp avd av Vg.
Vndma Abort

Kliniskt inriktade arb → Vgaba.
Vndp Prostitution, otukt, incest, våldtäkt
Hit även pornografi från social synpunkt.
Pornografi som litterär, konstnärlig etc genre → resp avd, t ex litteraturhistoria → G
(tilläggstal .0979).
Straffrätt → Oeb